

BETTY MAHMOODY
NE DAM SVOJE DIJETE

Ova je knjiga posvećena sjećanju na moga oca, Harolda Lovera.

Ovo je istinita priča. Likovi su autentični, događaji stvarni. Međutim, imena i detalji po kojima bi se pojedine osobe mogle prepoznati preinačeni su da bi se i njih i njihove obitelji zaštitilo od mogućeg uhićenja ili smaknuća od vlasti Islamske Republike Irana. To su: Hamid, vlasnik prodavaonice muškog rublja; Judy, Amerikanka udata za Iranca; Judyn šogor Ali; Judyne prijateljice, Rasheed, Trish i Suzanne; učiteljica gospođa Azahr; tajanstvena gospođica Alavi; Amahl i krijumčar Mosehn.

1.

Na sjedalu do prozora mlažnjaka British Airwaysa drijemala je moja kći. Lice su joj obrubljivali crvenkastosmeđkasti uvojci koji su joj padali i ispod ramena. Nikada nisu bili šišani.

Bio je 3. kolovoza 1984. godine.

Drago moje dijete iscrpilo je ovo dugotrajno putovanje. Detroit smo napustili u srijedu ujutro, a sada dok smo se bližili kraju ove etape puta, sunce se već dizalo u petak.

Moj muž Moody digao je pogled sa stranice knjige što mu je ležala na trbuhu. Gurnuo je naočale na proćelavo čelo. — Spremite se — kazao je. Otkopčala sam sigurnosni pojas, dohvatila torbu i uskim prolazom između sjedala krenula prema toaletu u stražnjem dijelu zrakoplova. Osoblje je već skupljalo otpatke i obavljalo druge pripreme za prvi stadij ateriranja. Ovo je pogreška, rekla sam sama sebi. Kad bih se bar ovog trena mogla iskrcati iz aviona. Zaključala sam se u zahodu, zirnula u zrcalo i ondje ugledala ženu na samom rubu panike. Upravo sam navršila trideset i devetu, a u toj bi dobi žena morala znati na čemu je. Kako sam, pitala sam se, ja to izgubila kontrolu?

Osvježila sam šminku, nastojeći da što bolje izgledam, nastojeći da nečim zaposlim misli. Nisam željela biti ovdje, ali tu sam, pa se stoga moram snaći što bolje umijem. Možda će ova dva tjedna proteći brzo. Kad se ponovno vratimo kući u Detroit, Mahtob će poći u vrtić u Montessori školi u predgrađu. Moody će se udubiti u svoj posao. Počet ćemo raditi na svojoj kućici iz snova. Samo da odvalimo ova dva tjedna, rekla sam samoj sebi. Po torbi sam tragala za debelim crnim hulahupkama koje sam kupila po Moodyjevu napatku. Navukla sam ih te povrh njih popravila suknju svog klasičnog tamnozelenog kostima.

Još sam jednom pogledala odraz u zrcalu odbacujući pomisao da provučem češalj kroz svoju smeđu kosu. Čemu, zapitala sam se. Obavila sam teški zeleni šal koji, kako mi je Moody rekao, moram nositi uvijek kad smo negdje vani. Kad sam ga svezala ispod brade, izgledala sam poput stare seljanke.

Razmišljala sam o naočalama. Mislila sam da sam bez njih privlačna. U pitanju je bilo to koliko želim impresionirati Moodyjevu rodbinu ili pak koliko želim vidjeti od ove uskomešane zemlje. Ostavila sam naočale na nosu, spoznavši da je šal već napravio nepopravljivu štetu.

Napokon sam se vratila na svoje sjedalo.

— Sve nešto razmišljam — rekao je Moody. — Moramo sakriti američke putovnice. Nađu li ih, oduzet će nam ih.

— Što da učinimo? — upitala sam.

Moody je okolišao. — Pretražit će ti tašnu zato što si Amerikanka

— rekao je. — Neka budu kod mene. Manja je vjerojatnost da će mene pretresti.

Ovo je vjerojatno točno, jer je u svojoj domovini moj muž odvjetak uglednoga roda, što se vidjelo i iz samoga njegovog imena. Perzijska su imena slojevita značenjima, te svaki Iranac može mnogo zaključiti iz Moodyjeva punog imena — Sayyed Bozorg MahMoody. »Sayyed« je vjerska titula koja označuje da je netko s obiju strana familije izravan potomak proroka Muhameda, a Moody je posjedovao razgranato obiteljsko stablo, pisano na farsiju, koje je to dokazivalo. Roditelji su ga obdarili imenom »Bozorg« u nadi da će on opravdati ovaj termin koji se daje onome tko je velik, ugledan i častan. Prezime je izvorno glasilo Hakim, no Moody se rodio baš nekako u vrijeme kad je šah izdao ukaz kojim zabranjuje takva islamska imena, pa je Moodyjev otac prezime promijenio u Mahmoody, koje je više perzijsko negoli islamsko. Ono je izvedeno od Mahmood, što znači »hvaljen«.

Uz status imena išao je i prestiž školovanja. Premda Moodyjevi zemljaci službeno mrze Amerikance, obožavaju američki obrazovni sustav. Kao liječnik školovan i obrazovan u Americi, Moody bi sigurno pripadao povlaštenoj eliti svoje rodne zemlje.

Prekopala sam tašnu, pronašla putovnice i predala ih Moodyju. Gurnuo ih je u nutarnji džep sakoa.

Uskoro se letjelica počela spuštati. Strojevi su uočljivo usporili, a nos zrakoplova spuštao se neuobičajeno nisko, izvodeći strm brz spust. — Zbog planina koje okružuju grad moramo se hitro spustiti — rekao je Moody. Čitava se letjelica od pritiska tresla. Mahtob se probudila, iznenada uzbunila i šćepala me za ruku. Pogledom je u meni potražila utjehu.

— Sve je u redu — rekla sam joj — uskoro ćemo se prizemljiti.

Što radi Amerikanka koja slijeće u zemlju koja od svih naroda na svijetu najmanje podnosi Amerikance? Zašto svoju kćerku vodim u zemlju upletenu u krvavi rat s Irakom?

Koliko god se trudila, nisam uspijevala odagnati mračnu slutnju što me opsjedala još otkad je Moodyjev nećak Mammal Ghodsi predložio ovo putovanje. Dvotjedni praznici bilo gdje podnošljivi su ako se možeš radovati povratku u udobnu normalu. No mene je progonila ideja koju su moji prijatelji proglasili iracionalnom — da će Moody, kad jednom Mahtob i mene dovede u Iran, pokušati da nas obje ondje zauvijek zadrži.

Nikada on to ne bi učinio, uvjerali su me prijatelji. Moody je bio skroz-naskroz amerikaniziran. U Sjedinjenim je Državama živio dva desetljeća. Sav njegov imetak, njegova medicinska praksa — ukupnost njegove

sadašnjosti i budućnosti — sve je to u Americi. Zbog čega bi razmišljao o povratku u prošli život?

Argumenti su na racionalnoj razini bili uvjerljivi, ali nitko nije Moodyjevu paradoksalnu osobnost poznao tako dobro kao ja. Bio je nježan muž i otac, a opet na stanovit način bešćutan naspram potreba i želja vlastite obitelji. Njegov je duh bio smjesa oštroumlja i mračne zbrke. Što se kulture tiče, bio je mješavina Istoka i Zapada; ni sam nije znao što preteže u njegovu životu.

Moodyju je sve nalagalo da nas nakon dvotjednih praznika vrati u Ameriku. A sve mu je nalagalo i to da nas prinudi da ostanemo u Iranu.

Imajući na umu ovu jezovitu mogućnost, zašto sam se, dakle, složila da pođem?

Mahtob.

Prve četiri godine života bilo je to sretno, brbljavo dijete, željno života i toplog odnosa sa mnom, s ocem i zečićem, jeftinom spljoštenom punjenom životinjom, visokom oko metar i dvadeset, odjevenom u zelenu bijelo istočkanu tkaninu. Na nogama je zeko imao remenčice kako bi ga mogla prikopčati na svoje noge i plesati s njime.

Mahtob.

Na farsiju, službenom jeziku Islamske Republike Irana, ta riječ znači »mjesečina«.

Za mene je, međutim, Mahtob sunce.

Kad su točkovi mlažnjaka dodirnuli pistu, pogledala sam prvo Mahtob, a zatim Moodyja, te spoznala razlog zbog kojeg sam morala doći u Iran.

Iz zrakoplova smo izišli na silnu, tešku teheransku ljetnu, jaru — jaru što nas je gotovo fizički pritiskala dok smo asfaltnom prugom išli od aviona do autobusa koji je čekao da nas preveze do terminala. A bilo je tek sedam ujutro.

Mahtob mi je čvrsto stisnula ruku. Njezine velike smeđe oči upijale su ovaj strani svijet.

— Mama — šapnula je — moram na zahod.

— Dobro. Naći ćemo ga. — Kad smo ušli u aerodromski terminal, tek što smo stupili u veliku dvoranu, brzo nas je pogodila nova neugodnost — sveobuhvatan vonj tjelesa, pojačan vrućinom. Ponadala sam se da ćemo se brzo moći probiti van, no prostorija je bila prepuna putnika koji su pristigli drugim avionima. Svi su se gurali prema jednom jedinom šalteru za pasošku kontrolu, jedinom izlazu iz dvorane.

Morale smo se boriti, laktima se protiskujući naprijed kao i ostali. Držala sam Mahtob pred sobom, štiteći je od svjetine. Posvuda oko nas cvrkutali su visoki glasovi. Mahtob i ja kupale smo se u znoju.

Znam da se od žena u Iranu zahtijeva da im ruke, noge i čela budu pokriveni, ali sam s iznenađenjem opazila da su sve aerodromske namještenice, kao i najveći broj putnica, gotovo posve umotane u ono što je Moody nazvao čadorima. Čador je velika tkanina u obliku polumjeseca ovijena oko ramena, čela i obraza tako da otkriveni ostaju samo oči, nos i usta. Podsjeća na ruho redovnice iz nekih davnih vremena. Pobožnije Iranke nose ga tako da gledaju samo jednim okom. Žene su brzale aerodromom noseći nekoliko komada teške prtljage samo jednom rukom, jer su drugom trebale pridržavati tkaninu ispod brade. Duge, lepršave crne

ponjeve njihovih čadora široko su se nadimale. Najviše me zbunjivalo to što je čador bio neobvezatan. Bilo je i druge odjeće kojom se moglo udovoljiti teškim zahtjevima propisa o odijevanju, no ove su muslimanke odlučile da povrh svega ostaloga nose čador, usprkos užasnoj vrućini. Čudila sam se moći koju nad njima imaju njihovo društvo i vjera.

Pola nam je sata trebalo da se kroz rulju probijemo do pasoške kontrole, gdje je namrgođeni službenik pogledao jednu jedinu iransku putovnicu za nas troje, žigosao je i mahnuo nam da prođemo. Zatim smo Mahtob i ja slijedile Moodyja po nekim stubama, pa iza ugla da bismo potom ušle u prostoriju u kojoj se izdavala prtljaga, još jednu veliku dvoranu dupkom punu putnika.

— Mama, moram na zahod — ponovila je Mahtob, vrpoljeći se od nelagode s jedne noge na drugu.

Moody je na farsiju upitao neku u čador umotanu ženu kamo da pođemo.

Pokazala je na drugu stranu dvorane, pa žurno otišla svojim putem.

Ostavivši Moodyja da čeka prtljagu, Mahtob i ja smo pronašle toalet, no kad smo prišle ulazu, zastale smo odbijene smradom. Protiv volje, ipak smo ušle. Zirkale smo po zamračenoj prostoriji tražeći zahod, no našle smo samo rupicu u cementnom podu, okruženu plitkom, ovalnom porculanskom pločom. Pod je bio uneređen gomilicama prepunim muha, tamo gdje su ljudi promašili rupu ili se na nju nisu niti obazirali. — Strašno smrdi! — zaplakala je Mahtob odvlačeći me. Brzo smo pobjegle Moodyju.

Mahtob je često pokazivala koliko joj je nelagodno, ali nije imala više želje tražiti drugi javni zahod. Strpit će se dok ne stignemo u dom njezine tetke, Moodyjeve sestre, žene o kojoj je Moody govorio s mnogo poštovanja. Sara

Mahmoody Ghodsi bila je porodični matrijarh, kojoj su se svi obraćali titulom dubokog štovanja Ameh Bozorg, »Velika tetka«. Sve će biti bolje kad jednom stignemo u dom Ameh Bozorg, mislila sam.

Mahtob je bila iscrpljena, no nigdje se nije moglo sjesti, pa smo rasklopile dječja sportska kolica što smo ih kupili kao poklon jednom od Moodyjevih novorođenih rođaka. Mahtob je s olakšanjem sjela u njih.

Dok smo čekali prtljagu od koje još nije bilo ni traga ni glasa, čuli smo prodoran vrisak u našem smjeru. — Da-i-džal — vrištao je glas. — Da-i-džal Čuvši riječi »dragi ujače« na farsiju, Moody se okrenuo i srdačno doviknuo pozdrav čovjeku koji je hrlio prema nama. Dva su muškarca pala u dug zagrljaj. Kad sam vidjela kako iz Moodyjevih očiju teku suze, odjednom sam osjetila bodac krivnje zbog svoga okolišanja da pođem na ovaj put. Ovo mu je porodica. Korijeni. Naravno da ih je želio, trebao vidjeti. Uživat će u njima dva tjedna, a zatim ćemo se vratiti kući.

— Ovo je Zia — kazao mi je Moody.

Zia Hakim srdačno mi je potresao ruku.

On je jedan od bezbrojnih mladih rođaka koje je Moody nazivao skupnim imenom »nećaci«. Zijina sestra Malouk udata je za Moustafu, trećeg sina Moodyjeve poštovane starije sestre. Zijina je mati bila sestra Moodyjeve majke, a njegov otac brat Moodyjeva oca, ili tako nekako, ta mi veza nikada nije bila previše jasna. »Nećak« je doista najjednostavniji izraz.

Ziju je uzbudio prvi susret s Moodyjevom američkom ženom. Ugladenim engleskim poželio mi je dobrodošlicu u Iran. — Jako mi je drago što ste došli — rekao je. — Koliko smo vas samo dugo čekali! — Zatim je podigao Mahtob i obasuo je poljupcima.

Bio je lijep muškarac izrazitih arapskih crta i privlačna osmijeha. Viši od većine inače niskih Iranaca oko nas, isticao se šarmom i profinjenošću. Takva će, ponadala sam se, biti Moodyjeva rodbina. Crvenkastosmeđa Zijina kosa ošišana je po modi. Nosio je uredno, lijepo skrojeno odijelo i izglačanu košulju otvorena ovratnika. A povrh svega, bio je čist.

— Vani vas čeka toliki svijet — kazao je blistajući od zadovoljstva. — Satima su ondje.

— Kako si prošao kroz carinu? — upitao je Moody.

— Jedan moj prijatelj radi ovdje.

Moody se razvedrio. Oprezno je iz džepa izvukao naše američke putovnice.

— Što ćemo s ovim? — upitao je. — Ne želimo da nam ih oduzmu.

— Ja ću se pobrinuti za njih — rekao je Zia. — Imate li novaca?

— Da. — Moody je odvojio nekoliko novčanica i predao ih zajedno s našim američkim putovnicama Ziji.

— Vidimo se vani — rekao je Zia gubeći se u svjetini. Dojmio me se. Zijin nastup i dašak utjecajnosti potvrdili su ono što mi je Moody pričao o svojoj obitelji. Većinom su bili dobre naobrazbe, mnogi sa sveučilišnim diplomama. Kao i Moody pripadali su liječničkom krugu ili pak poslovnom svijetu.

Upoznala sam nekolicinu njegovih »nećaka« koji su nas posjetili u Sjedinjenim Državama i svi su ostavljali dojam da uživaju stanovit društveni ugled među svojim zemljacima.

Međutim, ni sam Zia nije, čini se, mogao ubrzati radnike koji su se bavili prtljagom. Svi su se kretali užurbano, neprekidno brbljajući, no učinak je bio neznatan. Ishod je bio taj da smo na sparini stajali više od tri sata, isprva iščekujući prtljagu, a potom u beskrajnom repu pred carinskim

službenicima. Mahtob je šutjela i trpjela. Znala sam da joj mora biti grozno. Konačno smo se probili na početak repa. Moody je bio ispred mene, a Mahtob i kolica iza mene.

Carinik je pomno pregledao svaki komad prtljage. Stao je kad je pronašao pun kovčeg lijekova. Upustio se u živahan razgovor na farsiju. Moody mi je na engleskom objasnio kako je cariniku objasnio da je liječnik te da je lijekove donio na poklon lokalnoj medicinskoj ustanovi.

Postavši sumnjičaviji, inspektor je produžio s pitanjima. Moody je svojoj rodbini donio brojne poklone. Trebalo ih je razmotati i pregledati. Službenik je otvorio torbu s odjećom i našao Mahtobina zeku, kojega smo u zadnji trenutak ubacili u prtljagu. Taj se zeko s nama baš naputovao — bio je u Teksasu, Meksiku i u Kanadi. Upravo kad smo odlazili iz kuće u Detroitu, Mahtob je zaključila da ne bi mogla putovati u Iran bez svoga najboljeg prijatelja.

Carinik nam je dopustio da zadržimo torbu s odjećom i — na Mahtobino veliko olakšanje — zekana. Ostala će nam prtljaga, rekao je, biti poslana kasnije, nakon detaljnog pregleda.

Tako olakšani, nekoliko sati po prizemljenju aviona, izašli smo iz zgrade. Moodyja je smjesta progutala masa svečano odjevena zastrta svijeta, svijeta što se hvatao njegova klasičnog odijela i ekstatično kričao. Više od stotinu njegovih rođaka nahrupilo je vrišteći, plačući, rukujući se s njime, grleći i ljubeći ga, ljubeći mene, ljubeći Mahtob. Svi su, čini se, imali cvijeće koje su gurali Mahtob i meni. Uskoro smo imale pune ruke.

Zašto nosim ovaj glupi šal, pitala sam se. Kosa mi se lijepila s lubanjom. Sva u znoju, pomislila sam: mora da sada zaudaram kao i svi ovi.

Moodyja su oblile suze radosnice kad se Ameh Bozorg pripila uza nj. Bila je ogrnuta sveprisutnim teškim crnim čadorom, no svejedno sam je prepoznala po fotografijama. Njezin kukasti nos bio je jedinstven. Žena krupnih kostiju, širokih ramena, znatno starija od Moodyjevih četrdeset sedam godina, čvrsto ga je zagrlila, zabacivši ruke preko njegovih ramena, podigavši noge s tla, objumivši ga njima kao da ga nikada neće pustiti. U Americi je Moody bio osteopatski anesteziolog, uvaženi profesionalac s godišnjim prihodom od gotovo sto tisuća dolara. Ovdje je za Ameh Bozorg bio samo još jednom dječarac. Moodyjevi roditelji, oboje liječnici, umrli su kad mu je bilo tek šest godina, a njega je, kao svoga sina, odgajala sestra. Njegov povratak nakon gotovo desetogodišnje odsutnosti toliko ju je svladao da su je na kraju ostali rođaci morali odvući od njega.

Moody nas je predstavio, pa je iskazala svoju ljubav na meni grleći me čvrsto, obasipajući poljupcima, sveudilj brbljajući na farsiju. Nos joj je bio toliki da nisam mogla povjerovati da je stvaran. Pomaljao se ispod zelenkastosmećkastih očiju vlažnih od suza. Usta su joj bila puna iskrivljenih mrljavih zuba.

Moody je predstavio i njezinog muža Baba Hajjija. Rekao je da to ime znači »otac koji je bio u Meki«. Onizak, strog čovjek, u vrećastom sivom odijelu koje je padalo preko potplata platnenih cipela, nije rekao ništa. Buljio je u tlo ispred mene da se njegove oči, usađene duboko u preplanulo, izborano lice, ne bi susrele s mojima. Zašiljena bijela brada bila je navlas kao i ona što ju je nosio ajatolah Khomeini.

Odjednom mi se preko glave na ramena spustio težak cvjetni vijenac.

Možda je on bio nekakav znak, jer su se svi kao jedan sada odmakli prema

parkiralištu. Hrleći prema brojnim jednakim malim četvrtastim bijelim automobilima, gurali su se u njih — šestero, sedmero, osmero, pa čak i dvanaestero na jedna kola! Posvuda su stršale noge i ruke.

Moodyja, Mahtob i mene ceremonijalno su doveli do počasnog automobila, velikog, širokog, tirkiznog chevroleta s početka sedamdesetih godina. Nas troje posadili su na stražnje sjedalo. Ameh Bozorg je sjela naprijed sa svojim sinom Hosseinom, kojemu je njegov status najstarijeg muškog djeteta davao čast da nas vozi. Zohreh, najstarija neudata kći, sjela je između majke i brata.

Naš cvijećem okićen auto predvodio je bučnu procesiju što je napuštala aerodrom. Odmah smo se provezli oko tornja Shahvad, koji je stajao na svojim četvorim skladno oblikovanim nogama. Onako sivkast, intenzivnih tirkiznih mozaika, blještao je na podnevnom suncu. Šah ga je sagradio kao vjeran primjer perzijske arhitekture. Moody mi je još prije rekao da je Teheran glasovit po ovome impresivnom tornju, koji poput stražara stoji na periferiji grada.

Iza tornja izbili smo na auto-cestu. Hossein je nagazio gas, tjerajući stari auto na sto i trideset kilometara, koliko mu je otprilike i bio maksimum. Dok smo tako jurili, Ameh Bozorg se okrenula i gurnula mi paket omotan kao dar. Bio je težak.

Upitno sam pogledala Moodyja. — Otvori ga — rekao je.

Otvorila sam i našla velik kaput koji bi mi sezao gotovo do gležnjeva. Ništa nije govorilo da je bio krojen niti da je strukiran. Moody mi je rekao da je tkanje neka vrlo skupa vuna, no djelovalo je gotovo poput najlona ili čak plastike. Bilo je posve tanko, ali tkano tako čvrsto da bi sigurno pojačalo

ljetnu jaru. Mrska mi je bila i boja — nekakva svijetlomaslinasta. Tu je bio i dug, težak zeleni šal, mnogo deblji od onoga što sam imala na sebi.

Smiješajući se svojoj plemenitosti, Ameh Bozorg je nešto rekla. Moody mi je preveo: — Kaput se zove montoe. Ovo se ovdje nosi. Šal se zove roosarie. U Iranu moraš biti u ovome kad izlaziš na ulicu.

Nisu mi tako bili govorili. Kada nam je Mammal, četvrti sin Babe Hajjija i Ameh Bozorg, za svoga posjeta u Michiganu predložio ovaj posjet, rekao je: — Kad izlaziš na ulicu, morat ćeš nositi nešto s dugim rukavima, šal i tamne sokne. — Ništa, međutim, nije kazao o nekakvom dugačkom, deprimantnom kaputu usred paklenske ljetne jare.

— Nemoj se zabrinjavati — rekao je Moody. — Dala ti je to kao poklon. Moraš to nositi samo kad izlaziš van.

No mene je to ipak zabrinjavalo. Kad je Hossein skrenuo s auto-ceste, proučavala sam žene koje su žurile prepunim teheranskim pločnicima. Bile su pomno pokriveno od glave do pete. Većina ih je nosila crne čadore povrh kaputa i šalova poput montoea i roosarieja što sam ih netom dobila. Sve su boje bile sumorne.

Što će mi učiniti ne budem li ih nosila? Hoće li me uhapsiti?

Postavila sam to pitanje Moodyju, a on je jednostavno odgovorio: -Da.

Moja zabrinutost u pogledu lokalnih zakona o odijevanju brzo me minula kad je Hossein sunuo u gradski promet. Uske su uličice bile prepune automobila, međusobno tijesno natisnutih. Svi su vozači tragali za kakvim prolazom, a kad bi ga ugledali, pritiskali su gas i sirenu istodobno.

Razljućen jednim zastojem, Hossein je ubacio u rikverc te unatraške krenuo

jednosmjernom ulicom. Vidjela sam razbijene odbojnice, vozače i putnike kako se deru jedni na druge.

Uz pomoć Moodyjeva prijevoda, Ameh Bozorg mi je objasnila da je petkom inače promet slab. Taj je dan muslimanski svetac kad se obitelji okupljaju u domu najstarijeg rođaka da provedu više vremena u molitvi. No sada se bližio čas molitvene propovijedi u središtu grada koju će voditi jedan od najsvetijih među svetim ljudima islama. Tu svetu zadaću ponajčešće je obavljao predsjednik hodžatoleslam Seyed Ali Khamenei (ne smije ga se zamijeniti s ajatolahom Ruhollahom Khomeinijem, koji, kao vjerski vođa, nadvisuje i predsjednika), uz pomoć hodžatoleslama Ali Akbar Hoshemi Rafsanjanija, predsjednika parlamenta. Milijuni, ne tisuće, naglasila je Ameh Bozorg — pohađaju molitve petkom.

Mahtob je prizor promatrala tiho, stežući svoga zeku, razrogačenih očiju, zatečena slikama, zvucima i mirisima ovoga čudnog novog svijeta. Znala sam da čezne za zahodom.

Nakon sata, u kojem su naši životi bili u nesigurnim Hosseinovim rukama, konačno smo stali pred domom naših domaćina Baba Hajjija i Ameh Bozorg. Moody se hvalio da je ovo bogataška četvrt sjevernog dijela Teherana; kuća njegove sestre nalazila se samo dvoja vrata do kineskog poslanstva. Od ulice ju je zaklanjala visoka ograda od zelenih željeznih gusto poredanih sipki. Kroz čelična dvostruka vrata ušli smo u cementirano dvorište.

Mahtob i ja već smo znale da se u kuću ne ulazi obuven, pa smo, slijedeći Moodyjev primjer, skinule cipele i ostavile ih u dvorištu. Gostiju je bilo već toliko da je pravi kup raznorazne obuće pokrio čitav jedan dio dvorišta. U

dvorištu su bila i tri plinska roštilja oko kojih su se vrzmali pečenjari, angažirani za ovu prigodu.

U čarapama smo stupile u veliku betonsku zgradu ravna krova, ušavši u predvorje koje je prostranošću barem dva puta nadmašivalo prosječnu američku dnevnu sobu. Zidovi i vrata od pune orahovine bili su presvučeni istom nijansom drveta. Bogati perzijski sagovi prekrivali su gotovo cijeli pod. Na njima su stajale dekorativne sofere, voštana platna s otisnutim jarkim cvjetnim uzorcima. Osim malog televizora u kutu, drugog namještaja u prostoriji nije bilo.

Kroz prozore u dnu sobe spazila sam u stražnjem dvorištu bazen pun svijetloplave vode. Premda ne volim plivati, toga mi je dana hladna voda izgledala osobito privlačnom.

Nove grupe rođaka koji su veselo čavrljali iskrcale su se iz automobila te za nama ušle u predvorje. Moody je sav kiptio ponosan na svoju američku ženu. Blistao je dok su se njegovi rođaci motali oko Mahtob.

Ameh Bozorg odvela nas je u našu sobu, u odvojenom krilu kuće, lijevo od predvorja. Bila je to pravokutna izbica sa dva spojena kreveta uleknutih madraca. Veliki samostojeći drveni ormar bio je jedini komad namještaja. Hitno sam za Mahtob pronašla kupaonicu, u hodniku tik do naše spavaće sobe. Kad sam otvorila vrata, i ja i Mahtob ustuknule smo pri pogledu na najveće žohare što smo ih ikada vidjele; gmizali su mokrim mramornim podom. Mahtob nije htjela ući, ali sada ju je nužda već previše pritisnula. Povukla me sa sobom. U ovoj se kupaonici barem nalazio američki zahod — pa i bide. Međutim, umjesto toaletnog papira, sa zida je visjelo crijevo za vodu.

Prostorija je zaudarala po plijesni, a neki odvratni kiseli smrad dopirao je kroz prozorčić što se otvarao na susjednu kupaonicu u perzijskom stilu. Ipak, ovo je bilo bolje od aerodromskog toaleta. Dok sam stajala uz nju, Mahtob se napokon olakšala.

Vratile smo se u predvorje gdje nas je Moody iščekivao. — Dođite — rekao je — želim vam nešto pokazati.

Mahtob i ja pošle smo za njim natrag u dvorište.

Dijete je vrisnulo. Lokvica svježije svijetle krvi pružala se između nas i ulice. Mahtob je zakrila lice.

Moody nam je mirno objasnio da je njegova porodica kupila ovcu od uličnog prodavača koji ju je nama u čast i zaklao. Ovo se zapravo trebalo događati prije našeg dolaska, kako bismo pri prvom ulasku u kuću prošle kroz krv. Sada moramo ući još jednom, i to kroz krv.

— Ma daj! To ti učini — rekla sam. — Neću raditi takve budalaštine.

Moody je mirno ali odlučno rekao: — Moraš. Moraš iskazati poštovanje.

Meso će se podijeliti sirotinji.

Pomislila sam kako je taj običaj blesav, no nisam željela nikoga uvrijediti pa sam nevoljko pristala. Kad sam podigla Mahtob, zabila je lice u moje rame. Za Moodyjem sam obišla lokvu i zašla na uličnu stranu, pa prešla preko mlake dok je rodbina izgovarala molitvu. Sada smo, eto, doživjeli i službenu dobrodošlicu.

Podijeljeni su darovi. Običaj nalaže da iranska mlada od muževe porodice dobije zlatan nakit. Nisam, doduše, više nikakva mladenka, no društvene običaje ovoga svijeta poznavala sam dovoljno da očekujem zlato pri prvom susretu. No Ameh Bozorg nije poštivala tradiciju. Dvije je zlatne narukvice

dala Mahtob, no nakita za me nije bilo. Bio je to smišljen potez; znala sam da nije odobravalala Moodyjevu ženidbu Amerikankom.

I Mahtob i meni dala je dekorativne čadore koji se nose po kući. Moj je bio svijetložučkastobijele boje s cvjetnim uzorkom breskvine boje. Mahtob je dobila bijeli s ružičastim pupoljcima.

Promumljala sam riječi zahvalnosti za poklone.

Kćeri Ameh Bozorg, Zohreh i Fereshteh, vrzmale su se nudeći pladnjeve prepune cigareta značajnim gostima i poslužujući čaj. Posvuda su trčala i cičala djeca na koju se odrasli nisu obazirali.

Bilo je već rano popodne. Gosti su posjedali na pod velikog predvorja, a žene su donosile hranu i stavljale je na sofre prostrte povrh sagova. Nizali su se pladnjevi i pladnjevi salata urešenih rotkvicama izrezanim u dražesne ružice i mrkvama isječenim tako da nalikuju borićima. Bilo je i širokih zdjela punih jogurta, plitica s tankim, spljoštenim kruhom, kriškama trpkog sira. Poslužavnici s visokim hrpama svježeg voća bili su razmješteni po podu. Sabzi (pladnjevi svježeg bosiljka, metvice i zelenja poriluka) dopunjavali su raskošnu panoramu boja.

Sada su poslužitelji iznijeli posuđe iz kuće u dvorište kako bi unijeli hranu iz restorana. Bilo je tu desetak varijacija na istu temu. Dva ogromna lonca riže —jedan pun obične bijele riže, a drugi »zelene« riže, kuhane sa sabzijem i nekim velikim grahom nalik na bob — pripremljena su na iranski način, kojemu me Moody odavno naučio: prvo se skuha, zatim doda ulje pa kuha na pari sve dok se na dnu ne uhvati smeđa korica. Zatim se ovo iransko jelo prekrije najrazličitijim umacima, koji se nazivaju khoreshe, a koji se pripremaju od povrća i mirodija, a često i s komadićima mesa.

Poslužitelji su izgrabili rižu na drvene pladnjeve te bijelu rižu poškropili bilo malim kiselim crvenim bobama bilo žutom šafranovom otopinom. Pladnjeve su zatim unijeli u predvorje i dodali obilju jela koja su se ondje već nalazila. Za ovu su prigodu zgotovljene dvije vrste khoreshe. Jednu smo jako voljeli i kod kuće, onu od patlidžana, rajčica i komadića janjetine. Druga khoreshe sastojala se od janjetine, rajčice, češnjaka i žutoga graška.

Glavno je jelo bila piletina, rijetka iranska delikatesa, koja se prvo kuhala s češnjakom, a zatim pržila na ulju.

Sjedeći na podu prekrivenih nogu ili oslonjeni na jedno koljeno, Iranci su navalili na jelo poput čopora nepripitomljenih životinja željnih hrane. Jedinu pribor za jelo bile su velike žlice nalik na zaimače. Netko ih je upotrebljavao u tandemu s rukom ili komadom kruha preklopljenim u oblik lopatice, dok se neki uopće nisu zamarali žlicama. Začas je hrane bilo posvuda.

Bezobzirno su je trpali u usta koja nisu prestajala čavrljati, da bi zatim iz njih letjela i ispadala po soframa, ćilimima i natrag u zdjele s jelom. Ovaj degutantni prizor pratila je kakofonija na farsiju. Činilo se da svaka rečenica završava izrazom »inšalah«, »Ako Bog da«. Kao da nema nikakva nepoštivanja u zazivanju svetog imena Alahova i istodobnog pljućkanja hrane svuda uokolo.

Engleski nije govorio nitko. Na Mahtob i na mene nitko nije obraćao nikakvu pozornost.

Pokušala sam jesti, ali sam se teško naginjala da dođem do hrane, a istodobno sam morala održati ravnotežu i pristojnost. Moja oskudna suknja nije bila predviđena za ručanje na podu. Nekako sam ipak uspjela napuniti tanjur.

Moody me naučio pripremati brojna iranska jela. Mahtob i ja navikle smo uživati u hrani ne samo Irana nego i brojnih drugih islamskih zemalja. No okusivši ovu, ustanovila sam da je jelo nevjerojatno masno. U Iranu je ulje znak bogatstva — čak i ulje za kuhanje. Budući da je ovo bila osobita prigoda, hrana je upravo plivala u njemu. Ni Mahtob ni ja nismo mogle mnogo jesti. Ključkale smo salate, ali više nismo bile pri teku.

Naše gađenje na jelo nije bilo teško sakriti, jer je svu pažnju porodice zaokupio Moody. Shvatila sam to i prihvatila, no osjećala sam se osamljenom i izoliranom.

Međutim, neobični događaji ovoga beskonačnog dana pripomogli su mi da zatimim ledenu jezu da bi Moody mogao pokušati produžiti ovaj posjet i nakon datuma naših rezervacija za povratak, tj. dva tjedna. Da, Moody je bio zanesen susretom i rodbinom. No ovaj život nije bio njegov. On je liječnik. Zna vrijednost higijene i cijeni zdravu prehranu. Prema ovom, prevelik je gospodin. Uz to, velik je poklonik komfora, uživa u razgovoru ili u popodnevnom drijemežu u svojem stolcu za njihanje. Ovdje, na podu, vrpolti se, nevičan sjedenju prekriženih nogu. Nipošto, bilo mi je jasno, ne može Iran pretpostaviti Americi.

Mahtob i ja pogledale smo se, čitajući jedna drugoj misli. Ovi praznici kratak su prekid u našim inače normalnim američkim životima. Mogle smo ga podnijeti, ali voljeti ga nismo morale. Od toga trenutka počele smo brojati dane do povratka kući.

Objed se otegnuo. Dok su odrasli i dalje trpali hranu u usta, djeca su postala nemirna. Izbile su prepirke. Vrišteći prodorno, nabacivali su se hranom te jurili amo-tamo po soframa, ponekad prljavim bosim nogama

stajući u zdjele s hranom. Opazila sam da neka djeca imaju neke prirodene defekte ili deformacije ove ili one vrste. Druga su pak bila neobična, prazna izraza lica. Pitala sam se gledam li ja to posljedice križanja među bliskim rođacima. Moody mi je nastojao ispričati da ta pojava u Iranu ne rađa pogubnim učincima, no znala sam da su brojni parovi u ovoj prostoriji bratíci oženjeni sestričnama. Ishod je na nekoj djeci bio očit.

Nakon stanovitog vremena Reza, peti sin Babe Hajjija i Ameh Bozorg, upoznao me sa svojom ženom Essey. Rezu sam dobro poznavala. Neko je vrijeme živio kod nas u Corpus Christiju, u Teksasu. Premda je ondje njegova prisutnost bila tegobna, te sam na kraju, što za me nije tipično, morala Moodyja staviti pred ultimatum da Rezu ukloni iz kuće, ovdje i u ovom času on je bio prijatelj i jedan od rijetkih koji je sa mnom govorio engleski. Essey je studirala u Engleskoj i govorila prihvatljivim engleskim. U naručju je ljuljala sinčića.

— Reza puno priča o tebi i Moodyju — rekla je Essey. — Jako je zahvalan za sve što ste za njega učinili.

Upitala sam Essey o djetetu, a lice joj se malo oduljilo. Mehdi je rođen s deformiranim nogama, iskrivljenima unatrag. Glava mu je također izobličena; čelo mu je, u odnosu na lice, preveliko. Essey je, znala sam, bila Rezina sestrična i žena. Razgovarale smo samo nekoliko minuta prije no što ju je Reza odveo na drugi kraj prostorije.

Mahtob je pronašla komarca koji joj je na čelu napravio veliku crvenu mrlju. Smlavila nas je jara kolovoske večeri. Kuća je, kako sam se bila nadala, imala centralni uređaj za klimatizaciju. Uređaj je bio uključen, no ne znam

zašto Ameh Bozorg nije zatvorila nezastarta vrata ni prozore, što je bio otvoren poziv vrućini i komarcima.

Vidjela sam da je i Mahtob jednako neudobno kao i meni samoj. Čovjeku sa Zapada uobičajeni iranski razgovor čini se poput užagrene raspre, prepune vriskavog cvrkuta i širokih kretnji, sve skupa naglašeno sa »Inšalah«.

Razina buke je zaprepašćujuća.

Zaboljela me glava. Vonj masne hrane, zadah ljudi, beskrajno brbljanje nerazumljivim jezicima, kao i vremenska razlika, učinili su svoje.

— Mahtob i ja želimo u krevet — rekla sam mužu. Bila je rana večer i većina rođaka bila je još prisutna, a Moody je znao da oni žele razgovarati s njime, a ne sa mnom.

— Dobro — rekao je.

— Grozno me boli glava — kazala sam. — Imaš li što protiv glavobolje?

Moody se na trenutak ispričao, poveo Mahtob i mene u našu spavaću sobu te našao ordinarno sredstvo protiv boli koje je promaklo carinicima. Dao mi je tri tablete pa se vratio svojim.

Mahtob i ja uvukle smo se u krevet, toliko umorne da nam uleknuti madraci, pokrivači koji su vonjali po plijesni i bockavi jastuci nisu mogli osujetiti san. Znala sam da je Mahtob usnula s istom molitvom koju sam i ja molila u svojoj bolnoj glavi. Bože, molim te da ova dva tjedna minu brzo.

2.

Bilo je oko četiri sata kad je sutradan ujutro Baba Hajji udario na vrata naše spavaće sobe. Viknuo je nešto na farsiju.

Izvana je preko razglasa treštao zvuk ezana, tužan, zavijajući glas koji je vjernike pozivao na svetu im dužnost.

— Vrijeme molitve — promrmljao je Moody. Zijevnuvši i protegnuvši se, ustao je i ušao u kupaonicu da obavi obredno pranje. Poprskao se vodom po objema rukama, od lakta naniže, zatim po čelu i nosu te po vršcima stopala.

Tijelo me boljelo od spavanja u dubokoj šupljini tankih madraca bez opruga. Spavajući između Moodyja i mene, Mahtob nije mogla naći nikakve udobnosti u sredini između dviju postelja jer ju je žuljalo tvrdo drvo krevetnih okvira. Kliznula je u jarak na moju stranu i sada je spavala toliko tvrdo da je nisam mogla pomaknuti. Ležale smo tako skupa, sljubljene unatoč vrućini, a Moody je otišao u predvorje na molitvu.

Za nekoliko časaka njegov se glas stopio s glasovima Babe Hajjija, Ameh Bozorg, njihovih kćeri Zohreh i Fereshteh te tridesetogodišnjeg Majida, njihova najmlađeg sina. Ostalih pet sinova i kći Ferree u to su vrijeme već imali svoje domove.

Ne znam koliko su molitve trajale, jer sam svako malo zapadala u san, ne primijetivši kad se Moody vratio u postelju. Kućanska vjerska poduka, međutim, ni tada nije bila okončana. Baba Hajji je ostao na nogama, čitajući jednolično iz svega glasa nešto iz Kurana. Čula sam i Ameh Bozorg kako iz svoje spavaće sobe na drugom kraju zgrade također čita Kuran. Nastavili su tako satima, a glasovi su im poprimili hipnotičan ton.

Baba Hajji je završio s molitvom i otišao u ured — bio je vlasnik uvoznno-izvozne tvrtke po imenu H. S. Salam Ghodsid Sons — prije no što sam se digla.

Prva mi je pomisao bila da tušem sperem učinke vrućine minuloga dana. U kupaonici nije bilo ručnika. Moody je rekao da ih Ameh Bozorg vjerojatno niti nema, pa sam s kreveta svukla plahtu da se njome sve troje poslužimo. Nije bilo ni zastora u prostoru za tuširanje; voda je jednostavno tekla iz rupe na nižoj strani kosoga mramornog poda. Unatoč ovim neprilikama, voda je osvježavala.

Mahtob se istuširala nakon mene, a onda i Moody, dok sam se ja odijevala u čednu suknju i bluzu. Stavila sam mrvicu šminke i neko se vrijeme češljala. U kući, s obitelji, rekao mi je Moody, ne moram biti pokrivena. Ameh Bozorg poslovala je po kuhinji, odjevena u šarama ukrašen kućni čador. Kako su joj za rad trebale obje ruke, svoju je lepršavu odjeću ovila oko tijela tješnje, stegnuvši je ispod pazuha. Da bi sve bilo kako treba, morala je ruke držati tik uz tijelo.

Tako napeta radila je u prostoriji koja je, poput čitave kuće, nekoć bila lijepa, ali je sada zapala u stanje opće zapuštenosti. Na zidovima se tijekom desetljeća nakupila naslaga masnoće. Velike limene ormare, kao u nekoj velikoj javnoj američkoj kuhinji, razjedala je hrđa. Dvostruki sudoper od nehrđajućeg čelika bio je prepun prljavih tanjura. Svakovrsni lonci i tave bili su poslagani po pultu i malom četvrtastom stolu. Kako na pultu nije bilo prostora, Ameh Bozorg je kao radnu površinu jednostavno upotrebljavala kuhinjski pod. Pod je bio od žućkastosmeđeg mramora, djelomice pokriven komadom crvenog i crnog prostirača. Otpaci hrane, ljepljivi ostaci ulja koje je špricalo i tajanstvene pruge šećera prekrivali su pod. Iznenadila sam se spazivši General Electricov hladnjak sa zamrzivačem, kompletiran uređajem za pravljenje leda. Pogled u unutrašnjost otkrio je pravu zbirku dodatnih

zdjelica i nepokrivenih žlica, još nedodirnutih. U kuhinji se nalazio i talijanski stroj za pranje rublja, kao i jedini telefon u kući.

Najveće je iznenađenje uslijedilo kad mi se Moody pohvalio da je Ameh Bozorg očistila čitavu kuću u čast našeg dolaska. Pitala sam se kako li kuća izgleda kad je prljava.

Jedna stara mršava sluškinja, čiji su se truli zubi dobro slagali sa stanjem njezina plavog čadora, mlitavo je reagirala na naredbe Ameh Bozorg. Na kuhinjskom je podu pripremila pladanj s čajem, sirom i kruhom i poslužila nas na podu u predvorju.

Natočen u sićušne čašice u koje ne stane ni četvrt šalice, čaj se servirao točno utvrđenim redoslijedom: prvo Moodyju, jedinom prisutnom muškarcu, zatim Ameh Bozorg, vodećoj ženi, pa meni i na kraju Mahtob.

Ameh Bozorg je svoj čaj dopunila šećerom, koji je žlicom trpala iz zdjele i ubacivala u šalicu. Za sobom je ostavila debeli sloj šećera na sagu, pozvavši tako na doručak i žohare.

Čaj mi je bio jak i vruć, iznenađujuće dobar. Kad sam ga okusila, Ameh Bozorg je nešto rekla Moodyju.

— Ti nisi stavila šećera — rekao je.

Primijetila sam neobičan novi stil Moodyjeva govora. Kod kuće bi jednostavno rekao »nisi stavila...«. Sada je govorio propisnije, onako kako govore oni kojima je engleski drugi jezik. Moody je odavno bio amerikanizirao svoj jezik. Odakle promjena? pitala sam se. Je li se vratio razmišljanju na farsiju, pa prije govorenja prevodi na engleski? Glasno sam odgovorila na njegov upit.

— Neću šećera — kazala sam. — Dobar je.

— Zbunjuješ je — rekao je. — Ali rekao sam joj da si dovoljno slatka. Ne treba ti šećera.

Iz duboko usađenih očiju Ameh Bozorg vidjelo se da joj ova šala nije mila. Pijenje čaja bez šećera bilo je očit društveni gaf, ali meni je to bilo posve svejedno. Zurila sam u svoju šurjakinju, pijuckala svoj čaj i uspjela se nasmiješiti.

Kruh koji su nam servirali bio je bez kvasa, neukusan, gladak i suh poput mekana kartona. Sir je bio jaki danski u ploškama. I Mahtob i ja volimo tu vrstu danskog sira, ali Ameh Bozorg nije znala da se on mora čuvati pokriven u tekućini da zadrži svoj okus. Ovaj je pak smrdio poput prljavih nogu. Mahtob i ja progutale smo što smo mogle.

Kasnije toga jutra u dugačak mi je posjet došao Majid, najmlađi sin. Bio je prijateljski naklonjen i dobroćudan, a engleski mu je bio pristojan. Na bezbroj nas je mjesta želio povesti. Rekao je da moramo vidjeti šahovu palaču. Perivoj Mellatt, teheranski raritet, također — u njemu raste trava. Želio nas je odvesti u kupovinu.

Znali smo da će sve to morati pričekati. Prvih nekoliko dana bit će posvećeno primanju posjetitelja. Rođaci i prijatelji, bliski i daleki, željeli su vidjeti Moodyja i njegovu obitelj.

Toga je jutra Moody ustrajao da nazovemo moje roditelje u Michigan, i tu je došlo do problema. Moji sinovi Joe i John, koji su živjeli s mojim bivšim mužem u Michiganu, znali su gdje sam, ali sam ih ja kumila i molila da šute. Nisam željela da to saznaju mama i tata. Zabrinuli bi se. A u tome su času imali ionako previše drugih briga. Tata se borio s dijagnozom završnog

stadija raka debelog crijeva. Nisam željela dodatno opterećivati svoje roditelje, pa sam im rekla da putujemo samo u Evropu.

— Ne želim im reći da smo u Iranu — kazala sam.

— Znali su da idemo ovamo — rekao je Moody.

— Ne, nisu. Rekla sam im da idemo u London.

— Kad smo ih posljednji put posjetili — rekao je Moody — dok smo izlazili, kazao sam im da ćemo u Iran.

I tako smo nazvali. Gotovo s druge polovice planeta začula sam majčin glas. Nakon što smo se ispozdravljale, raspitala sam se za tatu. — Dobro mu je — rekla je mati. — No gnjavi se s kemoterapijom.

Konačno sam joj rekla da zovem iz Teherana.

— O Bože moj! — rekla je. — Toga sam se i bojala.

— Ne brini. Lijepo nam je — slagala sam. — Sve je u redu. Sedamnaestoga ćemo biti kod kuće.

Predala sam slušalicu Mahtob i vidjela kako su joj se oči razvedrile kad je začula poznati glas svoje bake.

Nakon telefonskog razgovora okrenula sam se Moodyju. — Lagao si mi — napala sam ga. — Rekao si mi da znaju kamo idemo, a ne znaju.

— Pa, rekao sam im — rekao je slegnuvši ramenima. Osjetila sam bodac panike. Da ga moji roditelji nisu čuli? Ili sam pak uhvatila Moodyja u laži? Moodyjevi su rođaci stizali u čoporima, tiskajući se u predvorju na objed ili večeru. Muškarce su na vratima dočekivali s pidžamama za dan. Brzo su odlazili u drugu sobu da se presvuku, da bi nam se zatim pridružili u predvorju. Ameh Bozorg imala je pri ruci pripremljenu zalihu šarenih čadora za posjetiteljice, koje su bile iznenađujuće vješte u preoblačenju iz crnih

uličnih čadora u svijetlo obojene modele za društvo, ne otkrivajući pritom ni komadićka zabranjene kože lica.

Posjeti su tekli u pričanju i jedenju.

Tijekom razgovora muškarci su izricali beskrajne molitve. Svaki je u ruci držao molitvenu narukvicu — lanac plastičnih ili drvenih kuglica — pomoću koje je trideset i tri puta odbrojao »Alahu akber«, »Bog je velik«.

Ako bi posjetitelji došli ujutro, oko podneva bi otpočinjali dosadan postupak opraštanja. Presvukavši se opet u ulično ruho, ljubili bi se za zbogom, polako primicali vratima, čavrljali, ponovno ljubili, pa još malo gibali, pričali, cičali, vikali, grlili se — daljnjih tridesetak minuta, tričetvrt sata ili sat. Nitko se nikada nije zamarao nekakvim vremenom.

Ipak, uspijevali su otići do ranog poslijepodneva, jer su ti sati bili posvećeni sijesti koju su nametali vrućina i točno utvrđen redoslijed molitvi.

Ako su prijatelji došli na večeru, ostajali su do kasna jer smo uvijek čekali da se Baba Hajji vrati kući s posla — a to nije nikada bilo prije deset sati — te da uđe u prostoriju punu muškaraca u pidžamama i žena u čadorima i s njima večera.

U normalnim okolnostima nisam pazila na to da u skrovitosti kuće pokrivam glavu, no neki su posjetitelji očito bili pobožniji od drugih. Zgodimice su me prisiljavali da se pokrijem. Jedne večeri, kad su gosti stigli nenajavljeno, Ameh Bozorg je utrčala u našu spavaću sobu, bacila na me crni čador te zaštekala nešto Moodyju.

— Brzo ga navuci — naredio je Moody. — Imamo goste. S njima je i čovjek s turbanom. — Čovjek s turbanom je glavar mesdžida, džamije. On je pandan kršćanskom svećeniku ili pastoru. Odjeven u abu, posebno ruho

poput halje, uvijek s pokrivalom glave kojemu zahvaljuje nadimak, čovjek s turbanom odmah se razlikuje od prosječnog Iranca, koji obično nosi odijelo ili sportski kaput, ne stavljaajući ništa na glavu. Čovjek s turbanom uživa veliko poštovanje.

Zbog svega toga nije bilo nikakve mogućnosti da se oprem Moodyjevu zahtjevu da navučem čador, ali kad sam odjenula nezgrapnu odjeću, spoznala sam da je halja prljava. Veo koji pokriva donji dio lica bio je sav slijepljen od sasušene sline. U kući nisam vidjela nikakvih rupčića ili ubrusa. Vidjela sam, međutim, da se žene mjesto njima služe ovim koprenama. Vonj je bio odvratn.

Čovjek s turbanom bio je Aga Marashi. Njegova je žena bila sestra Babe Hajjija. Ujedno je i Moodyju bio neki daleki rod. Podupirući se izrezbarenim drvenim štapom, nesigurno je došepesao u predvorje, opterećen s najmanje stotinu kila mesine. Polako se posadio na pod stenjući od napora. Budući da nije mogao sjediti prekrštenih nogu poput svih ostalih, protegnuo je svoje nožurde u obliku slova V, zgrbivši ramena prema naprijed. Ispod crnih halja trbuh mu je strugnuo po podu. Zohreh je uvaženu gostu hitro donijela pladanj s cigaretama.

— Donesi mi čaj — zapovjedio je oštro, paleći novu cigaretu onom koju je dovršavao. Kašljao je i bučno soptao, niti ne pomišljajući da prekrije usta. Čaj je smjesta poslužen. Aga Marashi je stavio žlicu sa šećerom u svoju čašu, povukao jedan dim, kašljucnuo, pa u čaj dodao i drugu žlicu šećera. — Bit ću tvoj pacijent — rekao je Moodyju. — Trebam se liječiti od dijabetesa.

Nisam mogla odlučiti što je gnusnije — upljuvani čador koji sam čvrsto stiskala na lice ili čovjek s turbanom, u čiju sam ga čast morala nositi. Prosjedila sam posjet nastojeći da ne povratim. Kad su gosti otišli, zbacila sam čador i rekla Moodyju da mi se gadi koliko je taj čador prljav. — Ove si žene njime brišu nos — požalila sam se.

— To nije istina — uzvratio je. — To je laž.

— Dobro, pogledaj.

Tek kad je sam pogledao veo, priznao je da govorim istinu. Pitala sam se kakve li se čudne misli motaju Moodyjevom glavom. Da li se on tako lako vratio u okoliš svoga djetinjstva da mu baš sve izgleda posve prirodno sve dok mu ja na to ne skrenem pažnju?

Onih prvih nekoliko dana Mahtob i ja smo pretežni dio vremena provodile u spavaćoj sobi izlazeći iz nje samo onda kad bi nam Moody rekao da nas očekuju novi posjetitelji. U našoj smo sobi mogle barem sjediti na postelji, a ne na podu. Mahtob se igrala svojim zekom ili sa mnom. Uglavnom nam je bilo dosadno, vruće i jadno.

U kasno popodne Iranska je televizija emitirala vijesti na engleskom. Moody mi je svratio pozornost na tu emisiju te sam joj se počela veseliti, ne zbog sadržaja nego stoga da bar čujem svoj vlastiti jezik. Vijesti su počinjale u 4.30, a trajale su petnaest do dvadeset minuta, ali televizija nikada nije bila precizna glede tempiranja te emisije.

Prvi se dio neizbježno bavio tekućim ratom s Irakom. Svakoga je dana emitiran vojni izvještaj o mrtvim iračkim vojnicima, a iranski se gubici nisu nikada spominjali. Uvijek bi bio neki filmski insert sa strogim mladim muškarcima i ženama koji marširaju u sveti rat (muškarci da se bore, žene

da kuhaju i preuzmu muškaračku dužnost pečenja kruha), nakon čega bi uslijedio patriotski poziv novim dobrovoljcima. Zatim su na redu bile petominutne libanonske vijesti — zato što su šiitski muslimani u Libanonu čvrsta i žestoka frakcija koju podupire Iran, a koja je lojalna ajatolahu Khomeiniju — pa trominutni pregled vijesti iz svijeta, što znači nekakvo negativno izvješće o Americi. Amerikanci poput muha umiru od AIDS-a. Postotak rastava braka buja. Ako je Iračko ratno zrakoplovstvo bombardiralo tanker u Perzijskom zaljevu, bilo je to stoga što ga je Amerika navela na to da to učini.

Brzo sam se zasitila retorike. Ako tako govore u vijestima na engleskom, što li tek pričaju Irancima?

Sayyed Salam Ghodsi, kojega smo zvali Baba Hajji, bio je zagonetka. U kući je bio rijetko, gotovo nikad nije boravio sa svojim, osim što ih je pozivao na molitvu ili im čitao iz Kurana, a ipak je njegov utjecaj prožimao kuću. Kad bi, mrmljajući molitve i prebirući po brojanici nakon sati provedenih u molitvi, ranim jutrom odlazio od kuće, uvijek u istom sivom, od znoja umrljanom odijelu, za sobom bi vrlo jasno ostavljao svoju željeznu volju. Čitavoga dana, dok bi on svoje poslovne stvari miješao s odlascima u mesdžid, teška aura njegove mračne prisutnosti sveudilj bi se očitovale u kući. Otac mu je bio čovjek s turbanom. Brat mu je nedavno kao mučenik pao u Iraku. Svjestan te svoje iznimnosti, tako se i ponašao.

Pri kraju svoga dugog dana ispunjena radom i molitvom, Baba Hajji je svojim povratkom kući stvarao pravu strku. Panika bi nastala sa zvukom otvaranja željeznih vrata oko deset sati. Netko bi rekao »Baba Hajji«, a to bi se upozorenje hitro proširilo kućom. Zohreh i njezina mlađa sestra

Fereshteh, koje su se preko dana pokrivala roosariejima, o očevu bi povratku hitro navlačile čadore.

U Baba Hajjijevoj kući bili smo gosti otprilike pet dana kad mi je Moody rekao: — Moraš početi po kući nositi čador — ili barem roosarie.

— Ne — rekla sam. — I ti i Mammal rekli ste mi prije nego što sam stigla ovamo da se po kući neću morati pokrivati. Shvatit će, rekao si, zato što sam Amerikanka.

Moody je nastavio: — Baba Hajji se jako živcira što si nepokrivena. Ovo je njegova kuća. — Moodyjev ton bio je tek djelomice pomirljiv. Osjećala se i žica autoriteta — gotovo prijetnje. Tu sam stranu njegove osobnosti dobro poznavala i u prošlosti je suzbila. Ali ovo je bila njegova zemlje, njegov narod. Očito je da nikakva izbora nisam imala, no svaki put kad bih navlačila svoj mrski šal da stupim u prisutnost Baba Hajjija, podsjetila bih se da ćemo uskoro kući u Michigan, u moju zemlju, među moje.

Kako su dani prolazili, Ameh Bozorg postajala je manje srdačna. Tužila se Moodyju na naš rastrošni američki običaj svakodnevnog tuširanja.

Pripremajući se za naš posjet, bila je pohodila hamam, javno kupalište — radi rituala, za okončanje kojega je potreban čitav dan. Od tada se nije okupala, a takvu namjeru očito nije imala ni u predvidljivoj budućnosti. Ona i ostatak njezina roda odijevali su iz dana u dan istu prljavu odjeću, unatoč strahovitoj vrućini.

— Ne možete se tuširati svakog dana — rekla je.

— Moramo se tuširati svakog dana — odgovorio je Moody.

— Ne — rekla je. — Isprat ćete sve stanice s kože, pa ćete prehladiti želudac i razboljeti se.

Svađa je okončana bez pobjednika. Nastavili smo se svakodnevno tuširati, Ameh Bozorg i njezina obitelj nastavili su smrdjeti.

Usprkos ustrajanju na vlastitoj čistoći, Moody, što je upravo nevjerojatno, i dalje kao da nije zamjećivao prljavštinu svuda oko sebe, sve dok ga ja na to nisam prisilila.

— U riži su kukci — požalila sam se.

— Nije istina — rekao je — Tebi se jednostavno ovdje ne sviđa. Te sam večeri krišom u riži pokupila nekoliko onih buba u jednom zalogaju pa ih stavila Moodyju na tanjur. Nije pristojno na tanjuru ostavljati hranu, pa je uljudni Moody pojeo kukce. Shvatio je što mislim.

Moody je primijetio odvratni smrad koji se širio kućom kad god bi Ameh Bozorg zaključila da je nužno odagnati uroke. To se postizalo paljenjem smrdljivih crnih sjemenki u posebnoj zdjeli s rupama sličnoj cjedilu. Ta posuda inače služi za pripremanje riže na iranski način; u njoj se toplina širi ravnomjerno pa se stoga i može stvarati korica. No u rukama Ameh Bozorg, puna tinjajućih sjemenki koje je žena nosila u svaki kut kuće, posuda je bila instrument za mučenje. Moodyju je taj smrad bio jednako mrzak kao i meni.

Ponekad se Mahtob malo igrala s djecom koja su dolazila u posjet. Pokupila je čak i nešto riječi na farsiju. Okoliš je, međutim, ipak bio toliko stran da se uvijek držala mene i svoga zeke. Jednom je, da joj prođe vrijeme, brojila ubode komaraca na svom licu. Bilo ih je dvadeset tri, zapravo, čitavo joj je tijelo bilo obasuto crvenim mjehurima.

Kako su dani odmicali, Moody kao da je sve više zaboravljao da Mahtob i ja postojimo. Isprva nam je prevodio svaki razgovor, svaku usputnu

primjedbu. Sada se više time nije zamarao. Mahtob i mene izložili su gostima na ogled, pa bismo tako morale sjediti satima i satima. Pokušavale smo ostaviti ugodan dojam, iako nismo mogle ništa razumjeti. Prošlo je nekoliko dana tijekom kojih smo Mahtob i ja razgovarale samo jedna s drugom.

Zajedno smo iščekivale trenutak — živjele smo za nj — kad ćemo se moći vratiti kući u Ameriku.

Lonac s hranom neprestano je krčkao na štednjaku da bi svatko odmah mogao utažiti eventualnu glad. Mnogo sam puta vidjela ljude kako velikom zaimačom grabe jelo da ga okuse, ne mareći za to što ostaci hrane iz usta padaju natrag u lonac ili jednostavno kapaju na pod. Radne površine i pod bili su prošarani tragovima šećera što su ih za sobom ostavili nemarni pilci čaja. Kuhinjom, kao i kupaonicom, vladali su žohari.

Gotovo ništa nisam jela. Ameh Bozorg je uglavnom kuhala khoreshe od janjetine za večeru, obilno koristeći ono što je zvala dohmbeh. To je vrećica krute masnoće koja iranskoj ovci visi ispod repa, klataći se dok životinja hoda. Užegla je okusa, koji godi iranskom nepcu, a služi kao jeftin nadomjestak ulja za kuhanje.

Ameh Bozorg je dohmbeh držala u hladnjaku. Kuhanje svakog jela započinjala je odsijecanjem komadine masti, koju bi potom rastopila u tavi. Prepržila bi onda češnjak, dodala nekoliko komadića mesa te ubacila grah i drugo povrće koje bi joj bilo na raspolaganju. To bi se zatim krčkalo čitavo popodne i večer, a prodoran vonj masti dohmbeha prožimao bi kuću. Do večere ni Mahtob ni ja više nismo mogle smisliti jelo koje je pripravila Ameh Bozorg. Čak se ni Moodyju nije sviđalo.

Polako su njegova medicinska naobrazba i zdrava pamet nadvladale poštovanje prema porodici. Budući da sam se neprestano žalila na nehigijenske uvjete, Moody ih je konačno uočio u dostatnoj mjeri da od toga napravi pitanje.

— Ja sam liječnik i mislim da bi trebala poslušati moje savjete — rekao je sestri. — Nisi čista. Trebaš se otuširati. Trebaš svoju djecu naviknuti na tuširanje. Istinski sam nesretan kad vas vidim da živite ovako.

Ameh Bozorg nije se osvrtao na riječi svoga mlađeg brata. Kad je nije gledao, uputila mi je pogled pun mržnje, dajući mi na znanje da mene smatra buntovnikom.

Svakodnevno tuširanje nije bio jedini zapadnjački običaj koji je smetao mojoj šurjakinji. Jednoga dana, kada se Moody spremao da izađe iz kuće, poljubio me na rastanku, ovlaš, u obraz. Ameh Bozorg je to uočila i smjesta se razgoropadila. — To se u ovoj kući ne može raditi — ružila je Moodyja. — Ovdje ima djece. — Činjenica da se najmlađe »dijete« Fereshteh pripremalo za početak studija na teheranskom sveučilištu očito nije ništa značila.

Nakon nekoliko dana zatočeništva u turobnoj kući Ameh Bozorg konačno smo otišli u kupovinu. Moody, Mahtob i ja jako smo se radovali tom dijelu našeg puta, kao prilici da kupimo egzotične poklone za svoje prijatelje i rođake kod kuće. Željeli smo ujedno iskoristiti pogodnost teheranskih relativno niskih cijena da sebi kupimo nakit i ćilime.

Nekoliko jutara zaredom u grad su nas vozili Zohreh ili Majid. Svakoje takvo putovanje bilo pustolovina u gradu koji se sa pet milijuna tijekom četiri godine od revolucije povećao na četrnaest milijuna žitelja. Točan je broj

bilo nemoguće utvrditi. Čitava je sela satrla ekonomska kataklizma; to je stanovništvo pobjeglo u Teheran u potrazi za hranom i krovom. Tisuće — možda i milijuni — izbjeglica iz afganistanskog rata također su navrle u grad.

Kuda god smo išli susretali smo mnoštvo ljudi koji su mračna lica hrlili za svojim poslom. Nigdje ni smiješka. Zohreh ili Majid kormilarili su autom kroz nevjerojatna prometna zakrčenja, koja su još otežavali pješaci stavljajući na kocku svoje jadne živote i djeca što su bezglavo pretrčavala preko prepunih ulica.

Široki su jarci obrubljivali ulice. Kroz njih se slijevala voda što se spuštala s planina. Pučanstvo je ovu besplatnu vodu koristilo u raznorazne svrhe. Kao prvo, bio je to glavni odvod smeća. Dućandžije su u tu vodu umakale metle. Neki su ljudi mokrili, a drugi u tim jarcima prali ruke. Na svakom smo uličnom uglu morali preskakivati prljavu bujicu.

U svim se dijelovima nešto gradilo, sve na ruke i nasumce. Umjesto standardnim gredama skelet se gradilo od trupaca promjera otprilike devet centimetara. S njih je, doduše, zguljena kora, no oni su svejedno bili zeleni i često iskrivljeni. Bez nekog smisla za preciznost, građevinski su radnici spajali grede različitih dimenzija, praveći kuće sumnjive kvalitete i trajnosti. Grad je bio pod opsadom, svaku su aktivnost nadzirali vojnici i namргоđeni policajci. Hodati ulicama ispred nabijenih pušaka nije bilo nimalo ugodno. Muškaraca u tamnoplavim policijskim uniformama bilo je posvuda. Cijevi njihovih pušaka bile su uperene u ljude koji su se tiskali po pločnicima — ciljale su u nas. Što ako neka puška opali posve slučajno?

Sveprisutni su bili i vojnici revolucije odjeveni u maskirne uniforme. Zaustavljali su automobile tragajući za kontrarevolucionarnom kontrabandom, kao što je i droga, literatura kritički nastrojena prema šiitskom islamu ili američke kasete. Ovo posljednje moglo vas je stajati šest mjeseci zatvora.

Uz to, bio je tu i zloslutni pasdar, specijalna policija koja je patrolirala u malenim bijelim Nissanovim kamionima s pogonom na sva četiri kotača. Svatko je, čini se, mogao ispričati neku svoju jezovitu priču o pasdaru. Ta je policija bila Avatollahov odgovor na šahovu tajnu policiju Savak. Mračne su se legende brzo isplele oko pasdara, koji su bili tek nešto malo više od uličnih bandi koje su dobile službene ovlasti.

Jedna od dužnosti pasdara bila je nadzor nad propisnim odijevanjem žena. Teško mi je bilo shvatiti ovo inzistiranje na pristojnosti. Žene su dojenčad hranile posve javno: nimalo nisu marile što otkrivaju prsa, samo kad su im glave, brade, zglobovi i gležnjevi pokriveni.

Usred ovoga čudnog društva nas su, kako mi je Moody bio rekao, ubrajali u elitu. Uživali smo ugled poštovane obitelji, koja je, u usporedbi s normom, daleko odmakla glede produhovljenosti i kulture. Čak je i Ameh Bozorg za ljude s ulica Teherana bila uzor mudrosti i čistoće. Uz to bili smo, relativno uzev, bogati.

Moody mi je rekao da će ponijeti dvije tisuće dolara u putničkim čekovima, ali je očito ponio mnogo više te bio voljan da novac troši široke ruke. Osim toga, Mammal je uživao u tome da nas obasipa gotovinom, razmećući se tako vlastitom moći i ugledom i uzvraćajući nam za sve što smo za njega učinili u Americi.

Tečaj dolara prema rialima bilo je teško shvatiti. Banke su plaćale oko sto riala za jedan dolar, ali Moody je rekao da je na crno tečaj povoljniji. Vjerujem da je upravo to bilo razlogom nekih njegovih izlazaka bez mene. Moody je imao toliko gotovine da je jednostavno nije mogao nositi uza se. Mnogo je novčanica potrpio po džepovima odijela što su visjela u ormaru naše spavaće sobe.

Sada razumijem zašto sam vidjela ljude kako ulicom otvoreno nose svežnjeve novčanica debele desetak i više centimetara. Da bi se bilo što kupilo, bile su potrebne silne količine riala. U Iranu nema kredita i nitko ne plaća čekom.

I Moody i ja izgubili smo svaki pojam o relativnoj vrijednosti ove gotovine. Lijepo se osjećati bogatim, pa smo tako i kupovali. Kupili smo ručno izvezene jastučnice, okvire za slike — ručni rad — s ugraviranim amblemima od dvadeset dvokaratnog zlata te zakučaste minijaturne litografije. Moody je Mahtob kupio zlatne naušnice s dijamantima. Meni je kupio prsten, narukvicu i par zlatnih naušnica s dijamantima. Kupio mi je i specijalni poklon — zlatnu ogrlicu — koja je stajala tri tisuće dolara. Znala sam da bi kod kuće vrijedila mnogo više.

Mahtob i ja divile smo se dugačkim, šarenim pakistanskim haljinama; Moody nam ih je kupio.

Odabrali smo dvije kompletne sobe pokućstva, ukrašene ulaštenim intarzijama od tvrdog drveta sa zamršenim zlatnim listićima i tapecirungom od egzotične tapiserije. Bio je to namještaj za blagovaonicu te divan i naslonjač za dnevnu sobu. Majid je rekao da će se pobrinuti oko formalnosti

otpreme namještaja u Ameriku. Moodyjeva spremnost za ovu kupnju uvelike je ublažila moja strahovanja. On se doista kanio vratiti kući. Jednoga dana dok se Zohreh spremala da Mahtob, mene i nekoliko rođakinja povede u kupovinu, Moody mi je velikodušno dao debeli svežanj neizbrojenih riala. Toga sam dana pronašla talijansku tapiseriju, veličine otprilike metar i pol sa dva i pol, za koju sam znala da će bajno izgledati na našem zidu. Koštala je otprilike dvadeset tisuća riala, oko dvije stotine dolara. Na kraju dana ostao mi je veći dio novca, pa sam ga spremila za sljedeći odlazak u kupovinu. Moody je novac trošio toliko lako da sam znala da to neće niti opaziti, a kamoli zamjeriti.

Gotovo svake večeri u domu nekoga od brojnih Moodyjevih rođaka priređivala se proslava. Mahtob i ja uvijek smo bile one koje ne spadaju u društvo, kurioziteti. Večeri su, najblaže rečeno, bile dosadne, ali su nam pružale izliku da napustimo grozni dom Ameh Bozorg.

Uskoro je postalo očito da Moodyjevi rođaci pripadaju dvjema različitim kategorijama. Polovica roda živjela je poput Ameh Bozorg, ne mareći za nečistoću, prezirući zapadnjačke običaje i ideale, držeći se svoga vlastitog revnog tipa Khomeinijeve fanatične šiitske sekte islama. Druga je pak polovica bila više zapadnjačka, otvorenija varijacijama, kulturnija i prijateljska, a posve sigurno higijenski. Kod njih je bilo vjerojatnije da znaju engleski, a bili su i ljubazniji prema Mahtob i meni.

Uživali smo u posjetima Rezi i Essey. Na svome vlastitom terenu Moodyjev se nećak prema meni odnosio prijateljski i ljubazno. I Essey me, čini se, voljela. Svaku je priliku željela iskoristiti da vježba svoj skromni engleski

razgovarajući sa mnom. Essey i nekoliko drugih rođaka pomogli su mi da lakše podnesem dosadu i frustriranost.

No rijetko mi je kada bilo dopušteno zaboraviti da sam, kao Amerikanka, neprijatelj. Jedne smo večeri, na primjer, bili pozvani u dom Moodyjeve sestrične Fatimah Hakim. Neke Iranke ulazeći u brak preuzimaju prezime svoga muža, većina, međutim, zadržava djevojačko. Kod Fatimah je to bilo nejasno jer se rodila kao Hakim, a i udala se za Hakima, svoga bliskog rođaka. Bila je srdačna osoba na prijelazu iz četrdesetih u pedesete godine te se usuđivala da Mahtob i mene počasti čestim osmijesima. Nije govorila engleski, ali je tijekom večere na podu svojega predvorja djelovala vrlo ljubazno i brižno. Njezin muž, neobično visok za Iranca, pretežni je dio večeri proveo mumljajući molitve i zapijevajući ulomke iz Kurana, dok je posvuda uokolo u naše uši navirao sada već poznati žamor rasripovijedanih rođaka.

Fatimahin sin je bio osoba neobična izgleda. Moglo mu je biti gotovo trideset i pet godina, no imao je jedva metar i dvadeset, a lice mu je bilo dječaćkkih crta. Pitala sam se je li i on još jedna od brojnih genetskih aberacija što sam ih vidjela među Moodyjevom rodbinom.

Tijekom večere ovo mi se patuljasto biće nakratko obratilo na engleskom s točnim odsječnim britanskim naglaskom. Premda mi je bilo drago čuti engleski, njegov me način uznemirio. Kao pobožan čovjek, dok je govorio nije me niti pogledao.

Nakon večere, piljeći u kut, rekao mi je: — Voljeli bismo da dođete na kat. Moody, Mahtob i ja pošli smo za njim na kat gdje smo, na svoje čudo, našli dnevnu sobu krcatu američkim namještajem. Zid je bio prekriven engleskim

knjigama. Fatimahin sin mi je pokazao da sjednem na sredinu niskog kauča. Moody i Mahtob sjeli su do mene.

Dok su moje oči upijale blaženo poznati dekor sobe, ušli su ostali članovi obitelji. Oni su posjedali po nekakvoj svojoj hijerarhiji, ostavljajući najviše mjesta u prostoriji Fatimahinu mužu.

Ispitivački sam pogledala Moodyja. Slegnuo je ramenima, ni on ne znajući što se sprema.

Fatimahin muž je kazao nešto na farsiju. Sin je preveo, upućujući pitanje meni: — Volite li predsjednika Reagana?

Zatečena, a nastojeći da budem pristojna, promucala sam: — Pa, da.

Ostala su pitanja uslijedila u brzom slijedu: — Jeste li voljeli predsjednika Cartera? Sto ste mislili o Carterovim odnosima prema Iranu?

Oklijevala sam, ne želeći da me stave u poziciju da branim svoju domovinu stiješnjena u nekakvom iranskom salonu. — Ne želim raspravljati o tim stvarima. Politika me nikad nije zanimala.

Navalili su. — Pa — rekao je sin — siguran sam da ste prije no što ste došli ovamo čuli štošta o tome kako su žene u Iranu ugnjetene. Sada, kad ste neko vrijeme ovdje, shvaćate da to nije istina, da su sve to laži?

Ovo pitanje je bilo isuviše smiješno da bih ga ignorirala. — Tako što uopće ne vidim — rekla sam. Bila sam spremna otpočeti tiradu protiv ugnjetavanja žena u Iranu, ali svuda oko mene lebdjeli su drski, superiorni muškarci koji su prebiralili svoje brojanice i mrmljali »Alahu akbar«, dok su žene umotane u čadore sjedile u tihoj podložnosti. — Ne želim raspravljati o tome — rekla sam naglo. — Neću odgovarati ni na kakva daljnja pitanja. — Okrenula sam

se Moodyju i promrmljala: — Bit će najbolje da me odvedeš odavde. Ne volim kad me se stavlja u poziciju svjedoka.

Moodyju je bilo neugodno. Bio je razapet između brige za ženu i dužnosti iskazivanja poštovanja rođacima. Učinio nije ništa, pa je razgovor prešao na religiju.

Sin je s police skinuo neku knjigu i u nju napisao posvetu: »Betty. Ovo je poklon od moga srca tvome.«

Bila je to knjiga poučnih izreka imama Alija, utemeljitelja šiitske sljedbe. Rečeno mi je da je Muhamed glavom imenovao imama Alija svojim nasljednikom, ali da je po prorokovoj smrti sunitska sekta silom prigrabila vlast preuzevši kontrolu nad najvećim dijelom islamskog svijeta. Ovo je još uvijek bio glavni kamen smutnje između sunita i šiita.

Nastojala sam poklon primiti što prijaznije, no večer je ipak završila disonantnim tonom. Popili smo čaj i otišli.

Kasnije, u spavaćoj sobi doma Ameh Bozorg, Moody i ja smo se posvadili.

— Nisi bila pristojna — rekao je. — Trebala si se složiti s njima.

— Ali to nije istina.

— Pa, jest istina — kazao je. Na moje zaprepaštenje, moj je vlastiti muž deklamirao šiitsku partijsku liniju, tvrdeći da žene imaju više prava od bilo koga drugoga u Iranu. — Opterećena si predrasudama — rekao je. — U Iranu žene ne ugnjetavaju.

Nisam mogla povjerovati njegovim riječima. Sam je vidio da su Iranke robinje svojih muževa, da ih njihova vjera, kao i vlast, stišću na svakom koraku, što se osobito ogleda u inzistiranju na zastarjelom i nezdravom zakonu o odijevanju.

Te smo noći pošli u krevet razljućeni jedno na drugo.

Nekoliko članova porodice željelo je da posjetimo jednu od palača bivšeg šaha. Kad smo stigli, odvojili su nas prema spolu. Za drugim sam ženama ušla u neko predsoblje, gdje su nas pregledali da ne nosimo slučajno nešto zabranjeno te provjerili jesmo li odjevene po propisu. Na sebi sam imala montoe i roosarie koje mi je dala Ameh Bozorg i debele crne sokne. Nije se vidio ni djelić noge, no ipak nisam prošla na pregledu. Posredstvom prevoditelja nadzornica mi je priopćila da moram navući i par teških dugih gaća.

Kada je Moody otkrio razlog zakašnjenja, započeo je prepirku. Objasnio je da sam strankinja te da nemam uza se par dugih gaća. No njegovo objašnjenje nije dostajalo, pa je čitavo društvo moralo pričekati da Mammalova žena Nasserine ode u obližnji dom svojih roditelja te ondje posudi gaće.

Moody je tvrdio da ni to nije represija. — To samo jedan pojedinac želi pokazati svoju nadmoć — promrmljao je. — Nije inače ovako.

Kad smo konačno razgledali palaču, bila sam razočarana. Najveći dio bogatstva razvukli su Khomeimjevi pljačkaši — revolucionari, a ponešto od onoga što je preostalo smrskano je u komadiće. Od šahova postojanja nije bilo ni traga ni glasa, ali nam je turistički vodič opisao poročno i rasipničko bogatstvo, pa nas naveo da pogledamo straćare u okolici i upitamo se kako je šah mogao živjeti u raskoši s pogledom na jad i bijedu masa. Hodali smo pustim dvoranama i zavirivali u oskudno namještene sobe dok se neoprana i neobuzdana dječurlija bjesomučno natjeravala. Glavna atrakcija bio je, čini se, štand na kojem se prodavala islamska literatura.

Premda je ovo bio beznačajan događaj, Mahtob i ja smo ga mogle odbrojiti kao još jedan dan manje koji smo morale proboraviti u Iranu.

Vrijeme je protjecalo tako polako. Mahtob i ja žudjele smo da se vratimo u Ameriku, u svakidašnjicu, u razumnost.

Usred drugoga tjedna praznika Reza i Essey pružili su nam priliku da načas doživimo dom. Jedna od Rezinih najdražih uspomena na vrijeme koje je proveo kod nas u Corpus Christiju bila je Dan zahvalnosti. Sada me upitao da li bih htjela jedne večeri pripremiti purana.

Bila sam oduševljena. Predala sam Rezi popis potrebnih stvari i on je čitav dan potrošio na nabavu namirnica.

Puran je bio mršava ptica neočišćene utrobe, uglavnom neočerupana, neodstranjenih nogu i glave. Predstavljala je pravi izazov i ta mi je zadaća ispunila čitav dan. Esseyina kuhinja, iako prljava, u usporedbi s kuhinjom Ameh Bozorg bila je upravo sterilna, pa sam se ondje trudila da razmjerno zadovoljna priprelim američku gozbu.

Essey nije imala tavu za pečenje. Zapravo, nikad i nije upotrebljavala pećnicu svoga plinskog štednjaka. Purana sam morala rasjeći na nekoliko velikih komada pa ga ispeći u dijelovima. Zaposlila sam Moodyja i Rezu koji su se muvali između Essevine i Amehine kuhinje.

Morala sam iznudrovati brojne nadomjestke. Nedostajalo je žalfije za umak, pa sam upotrijebila marsay, mirisnu travu, te svjež celer koji je Reza našao nakon višesatne potrage po tržnicama. Ispekla sam nešto nalik na francuski kruh, što mi je trebalo za nadjev. Rijetku delikatesu krumpir protisnula sam kroz cjedilo drvenim batićem koji je nalikovao cunju.

Završnim udaranjem batićem dobivenu sam kašu pretvorila u pire od krumpira.

Svaku su radnju priječile različitosti kultura. Kuhinjskih krpa ni prihvatiljki vrućeg posuđa nije bilo; Iranci to ne poznaju. Nije bilo voštanog papira; Iranci imaju novinski papir. Za moj plan da priprelim pitu od jabuka nije bilo tave za pitu, pa sam napravila jabučnu hrskulju. Morala sam pogađati temperaturu u pećnici jer nisam mogla dešifrirati metričke brojke na regulatoru, koje su i za Essey bile zagonetka jer ona nikada nije niti uključila pećnicu.

Radila sam čitav dan, a puran je bio suh, žilav i razmjerno bezukusan. No Rezi, Essey i njihovim gostima jako se svidio, a i ja sam sebi morala priznati da je, u usporedbi s prljavom, uljastom hranom koju smo dobivali u Iranu, ovo doista gozba.

Moody se jako ponosio mnome.

Konačno je došao i posljednji dan našega posjeta. Majid je navalio da jutro provedemo u perivoju Mellatt.

To je bilo lijepo. Majid je bio jedini istinski drag član kućanstva Ameh Bozorg, jedini s iskrom života u očima. Majid i Zia — koji me toliko impresionirao na aerodromu — bili su suvlasnici kozmetičke tvrtke. Glavni njihov proizvod bio je dezodorans, premda se to u kući Ameh Bozorg ni po čemu nije zamjećivalo.

Poslovni je život, čini se, Majidu omogućavao dokoličarenje do mile volje, pa je on vrijeme trošio na vragolije s brojnom djecom čitave rodbine.

Zapravo, bio je jedini odrasli čovjek kojije pokazivao nekakvo zanimanje za djecu. Mahtob i ja zvale smo ga »šaljivčina«.

Na izlet u perivoj Mellatt otišli smo samo nas četvero — Majid, Moody, Mahtob i ja. Bilo je to nešto najugodnije što sam mogla zamisliti za ovaj zadnji dan tih, kako mi se činilo, beskrajnih dvaju tjedana. Mahtob i ja sada smo već odbrojavale sate do odlaska.

Park je bio oaza zelenih travnjaka ukrašenih cvjetnjacima. Mahtob je bila presretna što je našla prostor gdje će se iskakati. Ona i Majid veselo su se igrali trčeci ispred nas. Moody i ja polako smo ih slijedili.

Kako bi tek bilo ugodno, pomislila sam, kad bih se mogla otarasiti ovoga smiješnog kaputa i šala. Koliko li sam samo mrzila vrućinu i nesnosan smrad neopranih tjelesa koji je prodirao čak i u ovaj raj! Koliko li sam prezirala Iran!

Odjednom sam postala svjesna da Moodyjeva ruka hvata moju, što je manji prekršaj šiitskih običaja. Bio je zamišljen, tužan.

— Nešto se dogodilo prije nego što smo otišli od kuće — rekao je. — Ne znaš što.

— Što?

— Otpušten sam s posla.

Povukla sam ruku od njega, sumnjajući da je posrijedi neka smicalica, čuteći opasnost, osjećajući povratak svojih strahova. — Zašto? — upitala sam.

— Klinika je željela uzeti nekoga tko će na mojem mjestu raditi za manju plaću.

— Lažeš — rekla sam jetko.

— Istina je.

Sjeli smo na travu i razgovarali dalje. Na Moodyjevu sam licu vidjela znake duboke potištenosti koja ga je mučila u protekle dvije godine. Kao mladić napustio je svoju domovinu da sreću potraži na Zapadu. Naporno je radio, radio i školovao se usporedno, da bi konačno dobio diplomu liječnika osteopata i zatim završio specijalistički staž iz anesteziologije. Kasnije smo zajedno prolazili njegovu praksu, prvo u Corpus Christiju, kasnije u Alpeni, gradiću u sjevernom dijelu michiganskog poluotoka. Dobro smo živjeli prije no što su počele nevolje. Za veći dio sam je snosio krivicu, premda to Moody nije bio sklon priznati. Neke su poteškoće proizašle iz rasnih predrasuda, neke pak iz zle sreće. Ma koji razlog bio, Moodyjev je prihod pao, a profesionalni ponos ozbiljno se srozao. Morali smo otići iz Alpe, gradića koji smo vrlo voljeli.

Radio je u klinici Fourteenth Street u Detroitu više od godinu dana, na poslu koji je prihvatio tek na moje navaljivanje. Sada je i tome, očito, došao kraj. No budućnost je bila daleko od beznađa. Sjedeći u perivoju, brišući suze, pokušala sam ga ohrabriti.

— Nije važno — rekla sam. — Možeš naći drugi posao, a i ja ću se zaposliti.

Moody je bio neutješan. Oči su mu postale mutne i prazne, kao u tolikih Iranaca.

U kasno popodne Mahtob i ja uputile smo se u uzbudljiv pothvat: pakiranje! Ono što smo željele više od ičega na svijetu bilo je odlazak kući. Nikada niodakle nisam tako žudjela otići. Još samo jedna iranska večera, rekla sam samoj sebi. Još samo jedna večer među narodom čiji jezik i običaje ne mogu shvatiti!

Trebali smo nekako u prtljazi naći mjesta za sva ona blaga što smo prikupili, no to je bila radosna zadaća. Mahtobine su oči sjale od sreće. Znala je da će sutra ona i njezin zeko biti vezani u avionskom sjedalu na putu kući.

Jednim svojim dijelom suosjećala sam s Moodyjem. Znao je da prezirem njegovu domovinu i porodicu, pa nisam vidjela nikakva razloga da tu činjenicu podcrtavam silinom svoje radosti što su praznici završili. Pa ipak, željela sam da se i on spremi.

Ogledajući se po maloj, pustoj spavaćoj sobi da vidim jesam li što god zaboravila, primijetila sam da on sjedi na krevetu i dalje zaokupljen mislima. — Hajde — rekla sam — da skupimo naše stvari.

Pogledala sam u njegov kovčeg pun lijekova koje je donio na poklon lokalnoj medicinskoj ustanovi. — Što ćeš s tim? — upitala sam.

— Ne znam — rekao je.

— Zašto to ne daš Hosseinu? — predložila sam. Najstariji sin Babe Hajjija i Ameh Bozorg bio je uspješan ljekarnik.

Negdje u daljini pozvonio je telefon, ali sam tog zvuka bila tek nejasno svjesna. Željela sam dovršiti pakiranje.

— Još nisam odlučio što ću s time — rekao je Moody. Glas mu je bio tih, dalek. Djelovao je zamišljeno.

Prije no što smo uspjeli nastaviti razgovor, Moodyja su pozvali na telefon, pa sam za njim otišla u kuhinju. Telefonirao je Majid, koji je otišao potvrditi naše avionske rezervacije. Dva su muškarca nekoliko trenutaka brbljala na farsiju, a onda je Moody rekao na engleskom: — Pa, najbolje da govoriš s Betty.

Kad sam iz muževe ruke uzela slušalicu, osjetila sam ubod bojazni. Kao da se odjednom sve uklopilo u jezovit mozaik. Moodyjevo silno veselje zbog ponovnog susreta s porodicom i njegova očita naklonost islamskoj revoluciji. Pomislila sam i na njegov vrug neka ga nosi stav prema trošenju novca. A što je s namještajem koji smo kupili? Zatim sam se sjetila da Majid još nije poduzeo korake da ga otpremi u Ameriku. Je li Majid baš pukim slučajem iščeznuo s Mahtob jutros u perivoju kako bismo Moody i ja mogli razgovarati nasamo. Razmišljala sam o svim potajnim razgovorima na farsiju koji su Moody i Mammal vodili još onda dok je Mammal živio s nama u Michiganu. Tada sam sumnjala da njih dvojica kuju urotu protiv mene. Sada sam znala da je nešto užasno loše čak i prije no što mi je Majid preko telefona rekao: — Nećete moći sutra putovati.

Nastojeći da iz glasa potisnem paniku, upitala sam: — Što to znači da nećemo sutra moći putovati?

— Putovnice se moraju donijeti na aerodrom tri dana prije puta kako bi se ovjerile da bi se potom moglo izaći iz zemlje. Niste na vrijeme predali putovnice.

— Nisam to znala. To nije moja obaveza.

— E pa, sutra ne možete otići.

U Majidovu se glasu osjetio tračak odvratnosti, kao da veli: — Vi, žene — osobito vi, zapadnjačke žene — nikada nećete shvatiti kako se svijet doista giba. No bilo je tu još nečega: neke hladne određenosti u riječima koja je zvučala gotovo uvježbano. Nisam više voljela Majida.

Vrisnula sam u telefon. — Kada je na rasporedu prvi let odavde kojim možemo otići?

— Ne znam. Morat ću to istražiti.

Kad sam spustila slušalicu, osjećala sam se kao da mi je sva krv istekla iz tijela. Ponestalo mi je energije. Osjećala sam da ovo uveliko nadilazi birokratski problem s našim putovnicama.

Odvukla sam Moodyja natrag u sobu.

— Što se to zbiva? — upitala sam.

— Ništa, ništa. Ići ćemo prvim mogućim letom.

— Zašto se nisi pobrinuo za putovnice?

— Došlo je do zabune. Nitko na to nije pomišljao.

Sada sam se već uvelike uspaničila. Nisam željela izgubiti glavu, no osjetila sam da mi se tijelo počinje tresti.

Podigla sam i pojačala glas, ne mogavši spriječiti podrhtavanje.

— Ne vjerujem ti — viknula sam. — Lažeš mi. Donesi putovnice! Spremi svoje stvari. Idemo na aerodrom. Reći ćemo im da nismo znali za taj trodnevni rok, pa će nas možda pustiti u avion. Ako nas ne puste, ostat ćemo ondje sve dok se ne uspijemo ukrcati u neki avion.

Moody je načas šutio. Zatim je duboko udahnuo. Pretežni dio našega sedmogodišnjeg braka proveli smo izbjegavajući sukobe. I on i ja bili smo dobro odgojena otezala kad se trebalo suočiti s dubokim i sve većim problemima našega zajedničkog života.

Sada je Moody znao da otezati više ne može, a ja sam, i prije no što je zinuo, znala što će mi morati reći.

Sjeo je na postelju pokraj mene i pokušao me ogrliti oko pasa, ali sam se ja odmaknula. Govorio je mirno i čvrsto, a u glasu mu se očitovala narastajuća

moć. — Ne znam zapravo kako da ti to kažem — rekao je. — Nećemo kući. Ostat ćemo ovdje.

Iako sam ishod ovoga razgovora očekivala već nekoliko trenutaka, nisam mogla obuzdati bijes kad je konačno izustio ove riječi.

Skočila sam s kreveta. — Lažljivče! Lažljivče! Lažljivče! — vikala sam. — Kako mi to možeš napraviti? Znaš zbog čega sam uopće došla ovamo. Moraš me pustiti kući!

Doista, Moody je znao, ali mu je to očito bila zadnja briga.

I dok nas je Mahtob promatrala, nesposobna da shvati značenje ove mračne promjene u očevu ponašanju, Moody je zarežao: — Ne moram te pustiti kući. Moraš raditi što god ti kažem i ostat ćeš ovdje.

— Gurnuo me za ramena, bacivši me na krevet. Njegovi su krici poprimili ton drskosti, gotovo smijeha, kao u zburada pobjednika nekog dugotrajnog, nenaviještenog rata. — Ovdje ćeš biti do kraja života. Razumiješ li? Ne ćeš izići ih Irana. Bit ćeš ovdje do smrti.

Ležala sam tiho, osupnuta. Suze su mi tekle niz lice, a Moodyjev glas čula sam kao s udaljene strane tunela.

Mahtob je jecala i stiskala svoga zeku. Hladna strašna istina bila je zapanjujuća i ubitačna. Je li ovo java? Jesmo li Mahtob i ja zatočenice? Taoci? Uhićenice ovoga pakosnog neznanca koji je nekoć bio dragi muž i otac?

Mora jamačno postati izlaz iz ove ludosti. S osjećajem pravedničke indignacije, spoznala sam da je, ironije li, Alah na mojoj strani.

Suze gnjeva i ojađenosti tekle su mi iz očiju dok sam trčala iz spavaće sobe i kad sam se suočila s Ameh Bozorg i s nekolicinom članova porodice, koji su po običaju dangubili.

— Svi ste vi lažljiva bagra! — vrisnula sam.

Nitko, čini se, nije razumio niti mario što to muči Moodyjevu Amerikanku. Stajala sam pred njihovim neprijateljskim licima osjećajući se smiješnom i nemoćnom.

Nos mi je curio. Suze su se slijevale niz obraze. Nisam imala rupčić, krpu, pa sam, kao i svi ostali u Moodyjevoj obitelji, nos obrisala šalom. Vrisnula sam: — Želim smjesta govoriti s čitavom porodicom.

Poruka je na neki način doprla do njih, pa se pronio glas da se rodbina okupi.

Provela sam s Mahtob nekoliko sati u spavaćoj sobi, plaćući, boreći se s mučninom, lomeći se između ljutnje i uzetosti. Kad je Moody zatražio moju čekovnu knjižicu, krotko sam mu je dala.

— Gdje su ostale? — upitao je. Imali smo tri računa.

— Ponijela sam samo ovu — rekla sam. Zadovoljio se ovim objašnjenjem, pa se nije zamario pretraživanjem moje tašne.

Ostavio me samu, pa sam nekako pribrala hrabrost da isplaniram svoju obranu.

U kasne noćne sate, kad se Baba Hajji vratio s posla i povećerao, nakon što se porodica okupila na moj zahtjev, ušla sam u predvorje, provjerivši prethodno jesam li propisno pokrivena i pristojna. Imala sam svoju strategiju. Oslonit ću se na vjersko ćudoređe, primjer kojega je Baba Hajji. Za njega su dobro i zlo jasno razdvojeni pojmovi.

— Reza — rekla sam, nastojeći zadržati miran glas — prevodi ovo Baba Hajjiju.

Na spomen svoga imena starac je nakratko podigao pogled, a potom spustio glavu, onako kao što to uvijek čini, pobožno odbijajući da me gleda izravno.

Nadajući se da se moje riječi točno prevode na farsi, upustila sam se u očajničku obranu. Objasnila sam Baba Hajjiju da nisam željela doći u Iran, da sam svjesna toga da dolaskom u Iran odustajem od prava koja su za svaku Amerikanku osnovna. Bojala sam se baš ove situacije, znajući da je, dokle god sam u Iranu, Moody moj gospodar.

Pa čemu sam, onda, došla — upitala sam retorički.

Morala sam doći da se upoznam s Moodyjevom rodbinom te da im omogućim da vide Mahtob. Postojao je još jedan daleko dublji i užasniji razlog mome dolasku, no njega nisam mogla — nisam se usudila — izraziti riječima i podijeliti ga s Moodyjevom porodicom. Ispričovijedala sam im stoga priču o Moodyjevu bogohuljenju.

Tamo u Detroitu, kad sam Moodyju povjerala svoje strahovanje da bi me mogao pokušati zadržati u Iranu, uzvratio mi je jednim jedinim činom koji je mogao posvjedočiti njegove dobre namjere.

— Moody je na Kuran prisegnuo da me neće pokušati zadržati ovdje protiv moje volje — kazala sam pitajući se koliko je Baba Hajji čuo i razumio. — Vi ste Božji čovjek. Kako mu možete dopustiti da mi ovo radi nakon što se zakleo na Kuran?

Moody je riječ uzeo samo nakratko. Priznao je istinitost moje priče da je položio prisegu na Kuran. — No ja imam ispriku — rekao je. — Bog će me ispričati, jer da nisam onako postupio, ona ovamo ne bi došla.

Odluka Baba Hajjija bila je brza i nije dopuštala nikakva priziva. Rezin je prijevod glasio: — Što god daidža odluči, prihvaćamo.

Osjetila sam očito zlo, pa sam uzvratila jezikom, mada sam znala da je prepirka izlišna.

— Svi ste vi lažljiva bagra! — viknula sam. — Svi ste vi ovo unaprijed znali! Bila je to smicalica. Sve ste to mjesecima planirali i sve vas mrzim! — Jako sam plakala vrišteći dalje: — Jednoga ću dana obračunati s vama. Učinili ste to oslanjajući se na autoritet islama jer ste znali da ću ga poštovati. Jednoga ćete mi dana platiti za ovo. Bog će vas jednog dana kazniti. Moje obećanje nikoga nije dirnulo. Urotnički su se pogledavali, vidno zadovoljni što vide vlast koju Moody ima nad ovom Amerikankom.

3.

Mahtob i ja plakale smo satima prije nego što je ona zaspala od iznemoglosti. Čitavu sam noć ostala budna. Srce mi je tuklo. Mrzila sam i bojala se čovjeka koji je spavao na drugoj strani kreveta.

U sredini između nas u snu je plakala Mahtob, slamajući mi srce. Kako li je Moody mogao tako čvrsto spavati pokraj svoje zabrinute kćerkice? Kako joj je mogao to napraviti?

Ja sam barem imala izbor; uboga Mahtob u čitavoj ovoj stvari nije imala nikakva glasa. Bila je nevina četverogodišnjakinja usred surovih realnosti čudnoga mračnog braka koji je na neki način — još uvijek ne shvaćam

potpuno kako — postao melodrama, sporedna predstava, u nedokučivu tijeku svjetskih političkih zbivanja.

Čitave sam noći bila kivna sama na se. Kako sam je mogla dovesti ovamo?

Ali odgovor sam znala. Kako da je ne dovedem ovamo?

Ma koliko se činilo čudnim, jedini način da Mahtob zadržim izvan Irana bio je da je ovamo povremeno vodim. Sada se izjalovio i taj očajnički pokušaj.

Nikad me nije zanimala politika ni međunarodne spletke. Oduvijek sam željela samo sreću i sklad u svojoj obitelji. No te noći, dok su se u mojim mislima uvijek iznova javljale tisuće uspomena, činilo mi se da je ono nekoliko iskri radosti što smo ih iskusili bilo neprekidno prožeto boli.

Bol je, zapravo, bila ta koja je prije više od desetljeća povezala mene i Moodyja, bol koja se začela u lijevoj strani moje glave brzo se šireći po cijelom tijelu. U veljači 1974. napale su me migrene, koje su donosile vrtoglavicu, mučninu i sveobuhvatan osjećaj slabosti. Boljelo me i puko otvaranje očiju. Najslabiji šum odašiljao je bolne grčeve stražnjom stranom vrata i kralježnicom. Samo su jaki lijekovi donosili san.

Bolest je bila osobito neugodna i stoga što sam povjerovala da sam kao dvadesetosmogodišnjakinja konačno spremna da otpočnem samostalnim životom odrasle osobe. Udala sam se naglo, odmah nakon gimnazije, našavši se bez ljubavi u zajednici koja je završila dugotrajnom, kompliciranom rastavom. No sada sam ulazila u razdoblje stabilnosti i sreće koja je bila izravan rezultat mojih vlastitih napora. Moj posao u ITT Hancocku, u malom michiganskom mjestu Elsie, davao je izgleda i direktorskoj karijeri. Zaposlivši se prvotno kao noćna fakturistica, radom sam se probila do mjesta na kojem sam upravljala cjelokupnim uredskim

osobljem. Odgovarala sam samo direktoru tvornice. Plaća mi je dostajala za udoban, makar skroman, dom za mene i moje sinove Joea i Johna.

Našla sam si vrijednu volontersku djelatnost: u lokalnom društvu distrofičara pomagala sam u koordiniranju godišnjih djelatnosti koje su kulminirale televizijskim nadmetanjem u organizaciji Jerryja Lewisa. Prije toga sam o Blagdanu rada nastupila na televiziji u Lansingu. Bila sam zadovoljna sobom i uživala u novootkrivenoj sposobnosti da sama upravljam svojim životom.

Sve je smjeralo prema napretku, prema mutnoj ali realnoj ambiciji koju sam si zacrtala još kao djevojka. Oko mene bila je zajednica radnika i radnica zadovoljna onim što sam ja držala skromnim ciljevima. Ja sam od života željela nešto, možda sveučilišnu diplomu, možda karijeru sudskog izvjestitelja, možda neki vlastiti samostalni posao — tko će znati? Željela sam nešto više od turobnih života koje sam gledala oko sebe.

A onda su počele glavobolje. Danima sam žudjela samo za tim da se otarasim grozne iscrpljujuće boli.

Očajnički tražeći pomoć, otišla sam doktoru Rogeru Morrisu, našem dugogodišnjem obiteljskom liječniku. Istoga me popodneva poslao u Carson City Hospital, osteopatsku ustanovu otprilike pola sata vožnje zapadno od Elsieja.

Ležala sam u posebnoj sobi s navučenim zastorima i ugašenim svjetlom, sklupčana u fetalni položaj, s nevjericom slušajući kako liječnici spominju mogućnost da možda patim od tumora na mozgu.

Iz Bannistera dovezli su se u posjet moji roditelji, uvodeći u sobu Joea i malog Johna, premda su obojica bila još jako malena. Drago mi je bilo

vidjeti sinove, no ovo odstupanje od uobičajenih bolničkih propisa o posjetima dobrano me uplašilo. Kad je sutradan došao naš svećenik, rekla sam mu da želim napisati oporuku.

Moj je slučaj bio zbunjujući. Liječnici su propisivali svakodnevnu fizikalnu terapiju uz dodatnu manipulativnu obradu, nakon koje su me smještali u mračnu, mirnu sobu. Manipulativna terapija predstavlja jednu od glavnih razlika između osteopatije i poznatije alopatske terapije, koju pruža bilo koji liječnik s titulom M.D. Osteopatski liječnik, s titulom D. O. iza imena, polazi isto školovanje i postupak kao i onaj sa M. D., no u filozofiji pristupa razlika je jasna. Osteopati imaju odobrenje da se liječenjem bave u svih pedeset država. Koriste se istim modernim modalitetima medicine kao i alopati — anesteziolozima, kirurzima, opstetričarima, pedijatrima i neurolozima, da spomenem bar neke. Liječnik osteopat, međutim, drži se holističkog pristupa medicini pa obrađuje čitavo tijelo.

Manipulativna terapija nastoji otkloniti bol prirodnim načinom, stimuliranjem pogođenih živčanih točaka i opuštanjem napetih, bolnih mišića. Ta mi je terapija ranije pomogla, ublažavajući neugodnosti različitih bolesti, pa sam se nadala da bi i sada mogla biti djelotvorna. Očajnički mi je trebalo olakšanje.

Imala sam takve bolove da sam malo pažnje obratila na stažista koji je došao da provede prvi manipulativni postupak. Legla sam licem nadolje na čvrst pojasučen stol podnoseći pritisak kojim su njegove ruke tretirale mišiće mojih leđa. Njegov je dodir bio blag, pristup uljudan.

Pomogao mi je da se preokrenem na leđa kako bi tretman mogao ponoviti na mišićju vrata i ramena. Završna točka tretmana bila je brzo, pažljivo

okretanje vrata, koje je urodilo nekim škljocavim zvukom, pri čemu se oslobodio plin iz kralježnjaka, stvarajući smjesta osjećaj olakšanja.

Dok sam ležala poleduške, pažljivije sam promotrila liječnika. Bio je pet-šest godina stariji od mene — i po tome je djelovao starije od većine stažista.

Već mu je počela padati kosa. Zrelost je bila njegov adut. Davala mu je notu autoriteta. Nije bio osobite ljepote, ali bio je snažan, a zdepasta statura činila ga je privlačnim. Učenjačke naočale smjestile su se na malčice arapskom licu. Put mu je bila za nijansu tamnija od moje. Izuzev tračka stranog akcenta, nastupom i osobnošću bio je Amerikanac.

Zvao se dr. Sayyed Bozorg MahMoody, no ostali su ga liječnici zvali jednostavno nadimkom Moody.

Tretmani dr. Mahmoodyja postali su svijetlom točkom mog boravka u bolnici. Privremeno su ublažavali bol, a i sama doktorova prisutnost bila je iscjeljujuća. Bio je najbrižniji liječnik kojeg sam upoznala. Viđala sam ga svakodnevno pri obradbi, ali bi on često tijekom dana svratio samo da pita »kako sam« te kasno navečer da mi poželi laku noć.

Brojni su testovi isključili vjerojatnost tumora na mozgu, pa su liječnici zaključili da patim od teškog oblika migrene, koja će na kraju proći sama od sebe. Dijagnoza je bila mutna, ali očito ispravna, jer je nakon mnogih tjedana bol počela jenjavati. Nikakvih fizičkih posljedica ovog slučaja nije bilo, ali je on dramatično promijenio tijek moga života.

Posljednjeg dana u bolnici, usred završnog manipulativnog tretmana, doktor MahMoody je rekao: — Sviđa mi se vaš parfem. Taj ugodni miris asocira me na vas. — Mislio je na Charlie, parfem koji sam uvijek

upotrebljavala. — Kad uvečer odem kući, vaš parfem i dalje osjećam na rukama!

Upitao me smije li me kad se vratim kući nazvati kako bi se raspitao za moje stanje. — Svakako — rekla sam. Pažljivo je zapisao moju adresu i telefonski broj.

A onda, kad je završio s tretmanom, mirno se i otmjeno nagnuo i poljubio mi usne. Pojma nisam imala kamo će me odvesti ovaj jednostavni poljubac. Moody nije volio govoriti o Iranu. — Nikada ne poželim da se onamo vratim — rekao je. — Promijenio sam se. Moja me porodica više ne razumije. Više se ne uklapam.

Premda je Moody volio američki način života, prema šahu je osjećao odvratnost, zbog amerikaniziranja Irana. Jedna od njegovih najomiljenijih zamjerki bila je da se u Iranu više ne može kupiti chelo-kebab — iranski specijalitet koji se sastoji od janjetine na grudi riže — na svakom uličnom uglu. Umjesto tih ćevabdžinica posvuda niču McDonaldsi i ostali zapadnjački lokali s polugotovom hranom. Nije to više ona zemlja u kojoj je odrastao. Moody se rodio u Shushtaru, u jugozapadnom Iranu, ali je nakon smrti svojih roditelja preselio u sestrin dom u Khorramshahru, u istoj pokrajini. Među zemljama Trećeg svijeta Iran je karakterističan po naglašenim razlikama između gornjih i donjih klasa. Da se rodio u obitelji nižeg staleža, Moody bi možda proveo život poput bezbrojnih teheranskih siromaha, stanujući u sićušnoj stračari sklepanoj od odbačenog građevinskog materijala, osuđen na moljakanje prigodnih poslova i milostinju. No njegova je porodica bila blagoslovljena novcem i ugledom. Tako je odmah nakon

gimnazije imao novčanu potporu da sam potraži svoju sreću. On je također tragao za nečim višim.

Tih su godina čopori dobrostojećih Iranaca putovali u inozemstvo. Šahova je vlast poticala školovanje u inozemstvu, nadajući se da će time ubrzati proces približavanja zemlje Zapadu. Na kraju se ta strategija izjalovila. Iranci su bili previše tvrdoglavi da bi prihvatili zapadnjačku kulturu. Čak i oni koji su u Americi živjeli desetljećima često su ostajali osamljeni, družeći se uglavnom s drugim izbjeglim Irancima. Čvrsto su se držali svoje islamske vjere i perzijskih običaja. Jednom sam upoznala Iranaku koja je u Americi živjela dvadeset godina, a još nije znala što je krpa za brisanje posuđa. Kad sam joj pokazala, smatrala ju je prekrasnim otkrićem.

Juriš iranskih studenata urodio je spoznajom da bi narod mogao imati neku riječ u odlučivanju o obliku vlasti. Baš taj rast političke svijesti konačno je doveo do šahova pada.

Moodyjevo je iskustvo bilo ponešto atipično. U gotovo dva desetljeća on je doista prihvatio mnoge navike zapadnjačkog društva te se, za razliku od tolikih svojih zemljaka, udaljio od politike. Otkrio je svijet posve različit od svoga djetinjstva, svijet koji nudi obilje, kulturu i osnovno ljudsko dostojanstvo što nadilazi sve što može pružiti iransko društvo. Moody je istinski poželio postati zapadnjak.

Prvo se zaputio u London, gdje je dvije godine studirao engleski. Stigavši sa studentskom vizom 11. srpnja 1961. u Ameriku, ispunio je uvjete za stjecanje prvog akademskog stupnja na Northeast Missouri State University te nekoliko godina predavao srednjoškolcima matematiku. Bio je nadaren čovjek koji je mogao svladati bilo koji predmet. Ustanovio je, međutim, da

mu njegovi raznoliki interesi onemogućuju veća dostignuća. Razvio je sklonost prema strojarstvu, vratio se u školu te potom radio za neku tvrtku kojom je upravljao neki turski poslovni čovjek. Radeći nešto za NASA-u, tvrtka je bila uključena u Mjesečeve programe Apollo. — Ja sam pomogao da čovjek stupi na Mjesec — često je ponosno govorio.

Zašavši u tridesete, još se jednom uznemirio. Njegovu je pažnju sada privuklo zanimanje koje njegovi zemljaci najviše štiju i kojim su se bavila oba njegova roditelja. Odlučio je postati liječnik. Usprkos zvjezdanoj akademskoj prošlosti doživio je da ga zbog starosti odbije nekoliko medicinskih fakulteta. Na kraju ga je primio Kansas City college of Osteopathic Medicine.

U vrijeme kad smo se počeli sastajati bio je pri kraju stažiranja u Carson Cityju i uskoro je trebao započeti trogodišnju specijalizaciju na Detroit Osteopathic Hospitalu, gdje je naumio postati anesteziolog.

— Trebao bi se zapravo baviti općom praksom — rekla sam mu. — Lijepo radiš s pacijentima.

— U anesteziologiji je novac — odgovorio je, dokazujući da se stvarno amerikanizirao. Pribavio je zeleni karton koji mu je dopuštao da se u Sjedinjenim Državama bavi medicinom i utirao put prema zahtjevu za državljanstvom.

Činilo se da želi potpuno presjeći svoje porodične veze. Rijetko je pisao rodbini, pa i svojoj sestri Ameh Bozorg, koja je iz Khorram-shahra preselila u Teheran. Ovo pomanjkanje rodbinskih veza rastuživalo me. Imala sam problema s vlastitim obiteljskim odnosima, da budemo jasni, ali sam i dalje čvrsto vjerovala u važnost prirodnih veza.

— Trebao bi ih bar nazvati — rekla sam. — Liječnik si. Možeš si priuštiti da jednom mjesečno telefoniraš u Iran.

Ja sam bila ta koja ga je potaknula da posjeti svoj zavičaj. Kad je u srpnju završio specijalizaciju, protiv volje je otišao u dvotjedni posjet Ameh Bozorg. Za tog boravka pisao mi je svakodnevno, dajući mi na znanje koliko mu nedostajem. I ja sam se čudila koliko on meni nedostaje. U tom sam trenutku spoznala da se zaljubljujem.

Sastajali smo se pune tri godine Moodyjeva stažiranja. Udvarao mi je vrlo lijepo. Uvijek je za Joea i Johna imao slatkiša, a za mene cvijeće, nakit ili parfem.

Njegovi su pokloni imali osobni pečat. Moj prvi muž nikada nije priznavao blagdane, a Moody se sjećao i najbeznačajnije prigode, često i sam crtajući čestitku. Za rođendan mijе poklonio slatku malu muzičku kutiju s figuricom majke koja u naručju njiše djetеšce. — Zato što si tako dobra mati — kazao je. Upotrebljavala sam je da bih uz Brahmsovu uspavanku uljuljala Johna u san. Život mi je bio pun ruža.

No jasno sam dala znati da se ne želim ponovno udati. — Hoću svoju slobodu — rekla sam mu. — Ne želim nikakvih obveza. — I on je u to vrijeme bio istog mišljenja.

Moody je svoju specijalizaciju u Detroit Osteopathic Hospitalu kombinirao s dežurstvima u općoj praksi na Fourteenth Street Clinic. U međuvremenu, u Elsieju, ja sam se marljivije no ikada latila svojih dužnosti glave kuće.

Počela sam ostvarivati i životni san pohađanjem studija što mi ga je na svojem odsjeku u Owossu ponudio Lansing Community College. Studirajući industrijsku upravu, skupila sam niz najboljih ocjena.

Kad je mogao uhvatiti slobodan vikend, Moody se vozio tri i pol sata da obiđe mene i dečke. Uvijek je stizao krcat darovima. Onih vikenda kada je morao biti u pripravnosti, dolazila sam u Detroit i odsjedala u njegovu stanu.

Od Moodyjeva poljupca sve bih zaboravila. Bio je nježan ljubavnik koji se o mojem zadovoljstvu starao kao i o svome. Nikad nisam osjetila tako snažnu tjelesnu privlačnost. Kao da nam nikad nije bilo dovoljno sljubljenosti.

Čitave smo noći prospavali u zagrljaju.

Bili smo ispunjeni radom i srećom. Bio je dobar povremeni otac mojoj djeci. Zajedno smo izvodili Joea i Johna na izlete u zoološki vrt i u prirodu, a često i na etničke festivale u Detroitu, gdje smo se upoznali s kulturom Istoka.

Moody me uvodio u islamsko kulinarnstvo, kojem su značajke janjetina, riža s egzotičnim umacima i mnogo, mnogo svježeg povrća i voća. Moji sinovi, prijatelji i ja spremno smo prihvatili tu hranu.

Ni ne primjećujući, počela sam se truditi da mu ugodim. Uživala sam u tome da mu pospremim stan, skuham i odem u kupovinu umjesto njega. Njegov momački stan često je trebao žensku ruku.

Moody je imao malo svojih prijatelja, no uskoro su moji prijatelji postali i njegovi. Imao je veliku zbirku šaljivih knjiga i knjiga o mađioničarskim trikovima, kojima se služio tako da je posve prirodno i nenametljivo postao centrom pažnje svakog društva.

S vremenom me Moody uputio u neka načela islama. Impresioniralo me koliko ta vjera ima mnogo zajedničkih temeljnih gledanja s judeokršćanskom tradicijom. Muslimanski Alah isto je ono vrhovno biće koje ja i ostali članovi moje Prve metodističke crkve štujemo kao Boga.

Muslimani vjeruju da je Mojsije bio prorok kojega je poslao Bog te da je Tora Božji zakon koji je dat Židovima. Vjeruju i da je Isus Božji prorok te da je Novi zavjet sveta knjiga. Muhamed je, drže, posljednji i najveći prorok kojega je Bog izravno izabrao. Njegov Kuran, kao najnovija sveta knjiga, ima prednosti pred Starim i Novim zavjetom.

Moody mi je objasnio da se islam dijeli na brojne sljedbe. Kao što kršćanin može biti baptist, katolik ili luteran, skup načela pojedinog muslimana može se uvelike razlikovati od načela kojih se drži netko drugi. Moodyjeva porodica pripada muslimanima šiitima, o kojima zapadni svijet zna vrlo malo. To su fanatički fundamentalisti, objasnio mi je. Iako njihova sekta prevladava u Iranu, nemaju nikakve moći u prozapadnjačkoj šahovoj vlasti. Moody se više nije pridržavao ekstremne forme islama u kojoj je odrastao. Iako je odbijao svinjetinu, uživao je u čašici alkohola. Samo ponekad vadio je molitvenu prostirku i obavljao vjerske dužnosti.

Uskoro po mome dolaku u Detroit na vikend zazvonio je telefon u Moodyjevu stanu. Kratko je razgovarao, a onda se okrenjo meni: — Hitan slučaj. Vratit ću se čim budem mogao.

Istoga trena kad je otišao, pohrlila sam u svoj auto pa prenosila svu silu tereta: rasklopne stolce, kutije s tanjurima i vinskim čašama te pladnjeve s perzijskom hranom što sam je pripremila kod kuće u Elsieju.

Uskoro su prispjeli doktor Gerald White i njegova žena, donoseći dodatne količine hrane koju sam bila pohranila u njihovoj kući te kolač koji sam posebno naručila, a koji je bio ukrašen crveno-bijelo-zelenom iranskom zastavom i napisom »Sretan rođendan« na farsiju.

Stigli su i ostali gosti, njih tridesetak. Svi su došli za Moodyjeve odsutnosti. Kad se vratio, svi su već bili u slavljeničkom raspoloženju.

— Iznenađenje! — klicalo je društvo.

Široko se nakesio, a potom nasmijao za vrijeme pjevanja rođendanske pjesme.

Bilo mu je trideset devet godina, no reagirao je oduševljeno poput školarca.

— Kako ste uspjeli srediti sve ovo? — upitao je. — Divim se kako vam je uspjelo.

Osjećala sam istinsko zadovoljstvo zbog pravog uspjeha. Razveselila sam ga.

To mi je sve više i više postajalo životnim ciljem. Nakon dvogodišnjeg izlaženja s njim postajao je središnjom točkom mojih misli. Svijet svakidašnjice gubio je svoj čar. Samo su vikendi bili važni.

Čak je i moja karijera izbljedjela. Popela sam se do točke na kojoj sam radila posao koji je prethodno obavljao muškarac, no primala sam manju plaću. Osim toga, sve me više zamaralo što se moram braniti od udvaranja jednog službenika tvrtke koji je smatrao da sam zato što sam sama na raspolaganju. Na kraju je jasno dao na znanje da, ne budem li spavala s njime, neće više biti napredovanja.

Sukob je postajao nepodnošljiv, pa su mi vikendi s Moodyjem bili potrebni da se oslobodim napetosti. Ovaj je bio osobito ugodan jer sam iznenadila ne samo Moodyja nego i sebe. Bila sam ponosna na svoju sposobnost da izdaleka organiziram zabavu. Bila sam uspješna domaćica na skupu liječnika i njihovih žena. Ovo je društvo bilo posve drukčije od svijeta moga malog grada.

Zabava je potrajala iza ponoći. Kad je zadnji gost odjezdio kroz vrata, Moody je gurnuo ruku oko moga pasa i rekao: — Ljubim te zbog ovoga. Zaprosio me u siječnju 1977. godine.

Tri godine ranije bila bih ustuknula pred takvom Moodyjevom ili bilo čijom ponudom. Sada sam pak spoznala da sam se promijenila. Iskusila sam slobodu i zaključila da sam kadra starati se o sebi i svojoj obitelji. Nisam više uživala u životu samice. Nosila sam žig rastave.

Ljubila sam Moodyja i znala da on ljubi mene. Tijekom tri godine nismo se nijednom posvadili. Sada sam imala izbor, šansu za nov život posvemašnje supruge i majke. Radovala sam se što ću biti savršena domaćica u brojnim društvenim prilikama koje ćemo organizirati kao doktor i gospođa Mahmoody. Možda ću završiti fakultet. Možda ćemo imati dijete.

Sedam godina kasnije, provodeći užasnu, besanu noć, vrpoljeći se po postelji pokraj svoje kćeri i čovjeka kojega sam nekoć ljubila, osvrt unatrag donio je otkrivenje. Toliko je bilo znakova na koje se nisam obazirala.

No ne živimo živote okrenuti unatrag. Znala sam da mi oživljavanje prošlosti neće sada pomoći. Tu smo — Mahtob i ja — taoci u tuđoj zemlji. U ovom času razlozi našega lošeg stanja bili su u drugom planu naspram realnosti dana koji su pred nama.

Dana?

Tjedana?

Mjeseci?

Koliko moramo izdržati? Nisam mogla niti zamisliti da razmišljam u terminima godina. Moody nam ne bi — ne bi mogao — to učiniti. Ugledat

će prijavštinu oko sebe i smučit će mu se. Spoznat će da je njegova profesionalna budućnost u Americi, a ne u zaostaloj zemlji koja još mora naučiti osnovne lekcije iz higijene i društvene pravde. Predomislit će se. Odvest će nas kući, bez obzira na mogućnost da bi onoga trena kad mi noga dotakne američko tlo mogla zgrabiti Mahtob za ruku i otrčati do najbližeg odvjetnika.

Što ako se ne predomisli? Netko će nam sigurno pomoći. Moji roditelji? Moji prijatelji u Michiganu? Policija? Ministarstvo vanjskih poslova? Mahtob i ja smo američke građanke, makar Moody i ne bio. Imamo prava. Moramo samo naći načina da ta prava ostvarimo!

Ali kako?

I koliko dugo će to trajati?

4.

Nakon Moodyjeve izjave da ostajemo u Iranu nekoliko je dana proteklo u mučnoj maglici.

Nekako sam imala prisebnosti da te iste prve večeri napravim inventuru svoje imovine. Moody je zatražio da mu dam čekovnu knjižicu, ali se nije sjetio zahtijevati i gotovinu. Ispraznivši tašnu, našla sam čitavo malo blago u novcu što smo ga oboje bili zaboravili u ludilu kupovanja. Imala sam gotovo dvjesto tisuća riala i sto dolara. Riali su vrijedili otprilike dvije tisuće dolara, a američki se novac mogao ušesterostručiti uspijem li se povoljno nagoditi na crnoj burzi. Ovo sam bogatstvo sakrila ispod tankog madraca svoga kreveta. Svakog dana rano ujutro vadila sam novac i spremala ga pod goleme naslage odjeće koju sam nosila za slučaj da se tijekom dana

pruži neka nepredviđena prilika. Taj je novac bio ukupnost moje snage, moje uže spasa. Pojma nisam imala što bih njime mogla učiniti, no možda bi mogao poslužiti da kupim slobodu. Jednoga dana na neki način, govorila sam samoj sebi, Mahtob i ja izaći ćemo iz ovog zatvora.

A zaista je bio zatvor. Moody je zadržao naše američke i iranske putovnice, kao i rodne listove. Bez ovih osnovnih isprava nismo mogle putovati izvan Teherana, čak i kad bismo uspjele uteći iz kuće.

Mahtob i ja danima jedva da smo i izlazile iz spavaće sobe. Spopao me čitav niz boljki; mogla sam jesti samo male porcije nezačinjene bijele riže. Unatoč gotovo potpunom nedostatku snage, nisam mogla spavati. Moody mi je dao lijek.

Pretežni dio vremena ostavljao nas je nasamo, želeći nam dati vremena da prihvatimo sudbinu, da se pomirimo s činjenicom da ćemo ostatak života provesti u Iranu. Više tamničar nego muž, prema meni se odnosio prezirno. Iskazivao je međutim neko iracionalno vjerovanje da će se Mahtob, koja se sada bližila petom rođendanu, lako i radosno prilagoditi ovom preokretu u svom životu. Nastojao ju je pridobiti ulagivanjem, no bila je povučena i oprezna. Kad god bi posegnuo za njezinom rukom, odmaknula bi se i potražila moju. Njezine su smeđe oči pokušale sagledati smućujuću sliku da je njezin tata odjednom postao naš neprijatelj.

Svake je noći Mahtob plakala u snu. I dalje se bojala sama otići na zahod. Obje smo patile od želučanih grčeva i proljeva, pa smo dobar dio dana i noći provodile u kupaonici napućenoj žoharima koja nam je postala nekom vrstom utočišta. Ondje smo u sigurnosti osame zajednički mrmljale obrednu molitvu: — Dragi Bože, molim te, pomози nam da prevladamo ovaj problem.

Molim te da zajedno pronađemo siguran put kući u Ameriku da budemo sa svojimima. — Naglašavala sam joj da uvijek moramo biti zajedno. Najviše sam se plašila toga da bi je Moody mogao odvojiti od mene.

Jedino opuštanje koje mi je bilo na raspolaganju bio je Kuran, engleski prijevod Rashada Khalife, doktora filozofije, imama džamije u Tucsonu u Arizoni. Dobila sam ga da se vjerski izgradim. Toliko sam silno žudjela za bilo kakvom aktivnošću da sam iščekivala da prve zrake zore prodru kroz okno ove spavaće sobe u kojoj nema svjetiljke kako bih mogla čitati. Baba Hajjijevo bakanje u predvorju pružalo je zvučnu kulisu moga pažljivog proučavanja islamskoga svetog pisma. Tražila sam odlomke koji su određivali odnos između muža i žene.

Kad god bih u Kuranu našla nešto što mi se činilo da dokazuje moj stav, da obznanjuje prava žena i djece, pokazala bih to Moodyju i ostalim članovima porodice.

U Suri 4. u stihu 34. pronašla sam ovaj uznemirujući Muhamedov savjet: Muškarci upravljaju ženama, jer je Allah odlikovao jedne iznad drugih i jer oni traže svoje imetke (za izdržavanje žena). Dobre žene su pokorne. Čuvaju tajne (u odsutnosti muža što treba čuvati: čast i imetak) zato što Allah čuva (njih). A one za koje se bojite da će biti nepokorene, savjetujte ih, ostavite ih u posteljama (ne prilazite im) i istucite ih; a ako vam se pokore, ne iznalazite protiv njih nikakva načina (da im učinite nasilje). Zaista je Bog uzvišen (i) velik.

U tom istom odlomku, međutim, našla sam i opravdanje za nadu.

Ako se bojite razdora između njih (muža i žene), tada pošaljite posrednika od njegove porodice i posrednika od njezine porodice. Ako oni (posrednici)

žele izmirenje, Bog će ih (muža i ženu) dovesti do sloge. Bog zna sve i poznati su mu (svi ciljevi).

(Kur'an časni, Stvarnost, Zagreb 1974.)

— Obje bi naše porodice trebale pomoći u rješavanju naših problema — kazala sam Moodyju pokazujući mu ovaj stih.

— Tvoji nisu muslimani — odgovorio je Moody. — Ne odgovaraju. — Dodao je: A ovo je tvoj problem, ne naš.

Bili su to šiitski muslimani koji se još hvastaju svojom revolucijom, zaogrnutom kreposnim ruhom fanatizma. Otkud bih se ja — kršćanka, Amerikanka, žena — mogla usuditi da ponudim ovdje objašnjenje Kurana nasuprot nazorima ajatolaha Khomeinija, Baba Hajjija i, dakako, svoga muža? Što se svih njih tiče, kao Moodyjeva žena bila sam njegova imovina. Sa mnom može učiniti što mu drago.

Trećega dana našeg tamnovanja, onoga dana kad bismo bili stigli kući u Michingan, Moody me natjerao da telefoniram roditeljima. Rekao mi je što da kažem i pažljivo slušao razgovor. Držanje mu je bilo dovoljno prijeteće da mu se podčinim.

— Moody je odlučio da ostanemo još malo — rekla sam svojimima.

— Nećemo se odmah vratiti kući.

Mama i tata su se uznemirili.

— Bez brige — rekla sam, nastojeći da djelujem veselo. — Uskoro ćemo natrag. Čak i ako malo ostanemo, brzo ćemo kući.

Ovo ih je utješilo. Mrsko mi je bilo što im lažem, ali s Moodyjem iznad glave nisam mogla drukčije. Čeznula sam da budem s njima, da zagrlim Joea i Johna. Hoću li ikoga od njih još vidjeti?

Moody je postao hirovit. Ponajčešće je bio mrk i prijeteći, sada i prema Mahtob kao i prema meni. Ponekad je pak nastojao biti fin i ljubazan. Možda je, pomislila sam, i on zbrkan i dezorijentiran kao i ja. Povremeno mi je pokušavao pomoći da se prilagodim. — Betty će večeras za sve nas skuhati večeru — objavio je Ameh Bozorg jednoga dana.

Poveo me na tržnicu. Usprkos mojem prvotnom veselju zbog toplog sunčevog dana, prizori, zvuči i mirisi grada bili su mi čudniji i odbojniji no ikad. Hodali smo nekoliko blokova do mesnice da bismo ondje čuli: — Mesa nećemo imati do četiri popodne. Vratite se u četiri sata.

— U nekoliko drugih dućana dobili smo isti odgovor. Ponovivši ekspediciju poslijepodne, napokon smo našli goveđi file u mesnici udaljenoj tri i pol kilometra od kuće.

Radeći u prljavštini kuhinje Ameh Bozorg, svojski sam se trsila da oribam pribor i priprelim obično američko jelo. Na šogoričino se mrgođenje nisam obazirala.

Poslije večere Ameh Bozorg je ponosno dokazala svoju majčinsku vlast nad mlađim bratom. — Naši želuci ne podnose govedinu — rekla je Moodyju. — U ovoj kući više neće biti govedine.

U Iranu se govedina smatra mesom slabije vrste. Ameh Bozorg je zapravo kazala da je jelo koje sam pripremila ispod njezina dostojanstva.

Nesposoban da se usprotivi sestri, Moody je prešao na drugu temu. Bilo je jasno da Ameh Bozorg ne želi prihvatiti nikakav moj doprinos svakodnevnom životu njezina domaćinstva. Čitava me njezina obitelj zapravo ignorirala, okrećući mi leđa kad bih ušla u prostoriju ili mršteći se

na me. To što sam Amerikanka kao da je bilo teže od moje sumnjive uloge Moodyjeve žene.

Toga prvoga tjedna moga zatočeništva samo je Essey sa mnom razgovarala ljubazno. Jednoga dana kad su ona i Reza došli u posjet, Essey me uspjela na tren odvući u stranu. — Zbilja mi je žao — rekla je. — Sviđaš mi se, ali su nam svima rekli da se držimo podalje od tebe. Ne dopuštaju nam da s tobom sjednemo i pričamo. Ružno se osjećam zbog ovoga što prolaziš, ali ne mogu si dopustiti prijepor s čitavom porodicom.

Da li se Ameh Bozorg nadala da ću beskonačno živjeti u izolaciji i prezrena? Što se zbiva u ovoj ludoj kući?

Moody se, čini se, zadovoljio time što živi od darežljivosti svoje porodice. Mumljao je nešto o traženju posla, ali se njegova ideja o traženju posla sastojala u tome da pošalje jednog od svojih nećaka da se ovaj raspita o statusu Moodyjeve diplome liječnika. Tvrdo je vjerovao da će mu školovanje za američkog liječnika smjesta otvoriti vrata u lokalno medicinsko društvo. Svojom će se profesijom baviti ovdje.

Prosječnom Iranцу vrijeme ništa ne znači, a Moody se ovom stavu vrlo lijepo prilagodio. Dane je provodio slušajući radio, čitajući novine i u dugim, dokonim razgovorima s Ameh Bozorg. Vrlo rijetko izveo bi Mahtob i mene u kratku šetnju. Stalno nas je, međutim, držao na oku. Ponekad bi popodne ili navečer s nećacima odlazio u posjet rodbini, povjerivši nas prethodno na čuvanje svojoj porodici. Jednom je prisustvovao protuameričkim demonstracijama, s kojih se vratio blebećući besmislice protiv Sjedinjenih Država.

Pretjecali su dani — dani jadni, vrući, blijedi, zamorni, zastrašujući. Sve sam dublje i dublje tonula u potištenost. Bilo mi je kao da umirem. Jela sam malo, a spavala samo na mahove, pa i usprkos tome što me Moody stalno kljukao sredstvima za umirenje. Zašto mi nitko nije pomogao?

Pukim slučajem, jedne večeri sredinom drugog tjedna zatočeništva, stajala sam pokraj telefona kad je zazvonio. Nagonski sam podigla slušalicu i zaprepastila se: čula sam glas svoje majke koja je zvala iz Amerike. Rekla je da je već puno puta pokušavala prodrijeti do mene, ali nije gubila vrijeme u jalovim pričama. Brzo mi je izgovorila telefonski broj i adresu Odsjeka za zaštitu američkih interesa pri švicarskom poslanstvu u Teheranu. Srce mi je ubrzano udaralo dok sam pamtila taj broj. Već nakon nekoliko sekundi Moody mi je srdito istrгнуo slušalicu iz ruke prekinuvši razgovor.

— Ne smiješ s njima govoriti ako nisam uz tebe — naredio je. Te sam noći u spavaćoj sobi smislila jednostavnu šifru da maskiram broj i adresu poslanstva, pa ih upisala u svoj adresar, koji sam tutnula pod madrac zajedno s novcem. Za svaki slučaj ponavljala sam u sebi te brojeve čitavu noć. Napokon sam doznala gdje ću potražiti pomoć. Američka sam građanka. Poslanstvo će jamačno biti kadro da Mahtob i mene izvuče odavde — ukoliko samo uspijem naći puta do nekoga dobrohotnog službenika.

Prilika mi se pružila odmah idućeg popodneva. Moody je izašao, ne držeći potrebnim da mi rekne kamo. Ameh Bozorg i ostatak porodice utonuo je u dnevnu poslijepodnevnu obamrlost. Srce mi je uzbuđeno tuklo dok sam se šuljala u kuhinju, dizala slušalicu i okretala upamćeni broj. Sekunde čekanja da se uspostavi veza činile su mi se satima. Telefon je zazvonio — jednom,

dvaput, triput — a ja sam se molila da netko hitro odgovori. A onda, baš kad je napokon netko dignuo slušalicu, Fereshteh, kći Ameh Bozorg, ušla je u prostoriju. Nikada sa mnom nije govorila engleski, pa sam bila sigurna da neće razumjeti razgovor.

— Halo! — rekla sam šaptom.

— Morate govoriti glasnije — čula sam ženski glas s druge strane žice.

— Ne mogu. Molim vas, pomozite mi. Talac sam!

— Morate govoriti glasnije. Ne čujem vas.

Susprežući suze i ojađenost, neznatno sam pojačala razinu šapta. —

Pomozite mi! Talac sam! — rekla sam.

— Morate govoriti glasnije — kazala je žena. Zatim je prekinula vezu.

Deset minuta nakon što se vratio kući, Moody je upao u našu sobu, povukao me s postelje i snažno me potresao za ramena. — S kime si razgovarala? — upitao je.

Bila sam zatečena. Znala sam da je čitava kuća protiv mene, ali nisam očekivala da će Fereshtah zinuti istog trena kad se Moody vrati. Pokušala sam hitro smisliti laž.

— Ni s kime — rekla sam slabašno, što je donekle bilo točno.

— O, jesi. Razgovarala si danas s nekim telefonski.

— Nisam. Pokušala sam nazvati Essey, ali nikako nisam uspjela. Dobila sam krivi broj.

Moody mi je duboko utisnuo prste u ramena. Mahtob je vrisnula.

— Lažeš mi! — proderao se Moody. Grubo me oborio na postelju i još nekoliko minuta bjesnio, a onda se išepirio iz sobe, doviknuvši mi preko ramena završnu zapovijed: — Više nikad nećeš dotaknuti telefon.

Moody me izbacio iz ravnoteže. Budući da nikad nisam mogla predvidjeti kako će iz dana u dan lavirati njegovo raspoloženje prema meni, teško mi je bilo smisliti bilo kakav plan akcije. Kad se postavljao prijeteći, moja je odlučnost da nekako uspostavim vezu s poslanstvom jačala. Kad je bio brižan, jačale su moje nade da će se predomisliti i odvesti nas kući. Poigravao se mnome, onemogućujući tako svaku realnu akciju. S nesigurnošću sam se svakog jutra suočavala s njime.

Jednoga jutra potkraj kolovoza — kad smo u Iranu bili već gotovo mjesec dana — upitao je: — Želiš li da u petak priredimo rođendansku proslavu za Mahtob?

Čudno. Mahtob će pet godina navršiti u utorak 4. rujna, ne u petak. — Želim da to bude u utorak — rekla sam.

Moody se uzrujao. Objasnio mi je da je rođendanska proslava u Iranu najveći društveni događaj što se uvijek odvija petkom, kad gosti ne rade. I dalje sam se odupirala. Ako se Moodyju nisam mogla usprotiviti glede svojih prava, borit ću se za Mahtobinu i najmanju sreću. Nimalo me nisu zanimali iranski običaji. Na moje iznenađenje, a na mrzovolju svoje porodice, Moody se složio da se proslava održi u utorak popodne.

— Želim joj kupiti lutku — rekla sam iskorištavajući povoljan trenutak.

Moody se složio te dogovorio da nas Majid odveze u kupovinu. Tumarali smo brojnim dućanima, otklanjajući iranske lutke koje su bile prejadne, sve dok nismo pronašli japansku bebu odjevenu u crveno-bijelu pidžamu. U ustima je imala dudu, pa kad si je izvukao, lutka bi se smijala ili plakala. Stajala je, preračunato, tridesetak dolara.

— Nekako je preskupa — odlučio je Moody. — Ne možemo toliko novaca potrošiti na bebu.

— E, možemo — izjavila sam prkosno. — Ona ovdje nema lutku i kupit ćemo joj je.

I kupili smo.

Nadala sam se da će se Mahtob veseliti zabavi: bili su joj to prvi trenuci veselja u mjesec dana. Iščekivala ju je sa sve većim i većim oduševljenjem. Divno ju je bilo gledati kako se smiješi i smije!

Dva dana prije toga velikog događaja zbio se incident koji je pokvario veselje. Igrajući se u kuhinji, Mahtob je ljosnula sa stolčića. Stolčić se pod njezinom težinom skršio, a oštar iver jedne od drvenih nogu duboko se zabio u djevojčičinu ruku. Dojurila sam čuvši njezinu vrisku i užasnula se spazivši kako krv brizga iz ranjene žile.

Moody je hitro podvezao žilu, a Majid je pripremio auto da nas odveze u bolnicu. Stišćući na krilu svoje uplakano dijete, čula sam kako mi Moody govori da ne brinem. Bolnica se nalazila svega nekoliko blokova od kuće. Ali, odbili su nas. — Ne uzimamo hitne slučajeve — rekao nam je službenik na recepciji, ne mareći za Mahtobinu bol.

Jureći kroz prometnu gužvu, Majid nas je prebacio do druge bolnice, one koja prima hitne slučajeve. Nahrupili smo unutra i ugledali užasnu prljavštinu i nered, ali nije se moglo drugamo. Prostorija za hitne slučajeve bila je prepuna ljudi koji su čekali.

Moody je uhvatio nekog liječnika te mu na farsiju objasnio da je liječnik iz Amerike koji je ovdje u posjetu te da njegovoj kćeri treba zašiti ranu. Iranski nas je liječnik smjesta uveo u ordinaciju te iz profesionalne

susretljivosti ponudio da taj zahvat obavi besplatno. Mahtob me zabrinuto stiskala dok je liječnik pregledavao ranu i skupljao instrumente.

— Zar nemaju neki anestetik? — upitala sam s nevjericom.

— Nemaju — rekao je Moody.

Želudac mi se okrenuo. — Mahtob, morat ćeš biti hrabra — rekla sam. Vrisnula je kad je vidjela iglu za šivanje. Moody joj je oštro rekao da se smiri. Mišićavim ju je rukama čvrsto pritisnuo na stol. Bolno me stisnula svojom nejakom rukom. Histerično jecajući čvrsto pritisnuta, Mahtob se i dalje otimala. Odvrtila sam pogled kad joj je igla probola kožu. Svaki vrisak koji je odjeknuo malom ordinacijom osjećala sam kao ubod u vlastitu dušu. Obuzela me srdžba. Moodyjevo je maslo što nas je doveo u ovaj pakao.

Zahvat je potrajao nekoliko minuta. Suze su mi tekle niz obraze. Nema za majku veće boli od one kad nemoćna stoji uz dijete koje pati. Željela sam ovo mučenje podnijeti umjesto svoje kćeri, ali nisam mogla. Želudac mi se uzburkao, a koža oznojila, no Mahtob je bila ona koja je otrpjela tjelesnu bol. Nije mi preostalo ništa doli da je držim za ruku i pomažem da izdrži. Kad je završio sa šivanjem, iranski je liječnik napisao recept za injekciju protiv tetanusa, predao ga Moodyju i odverglao što da dalje učinimo. Odvezli smo se. Mahtob mi je cviljela na prsima, a Moody objašnjavao neobičan postupak kojega se sada moramo držati: trebamo pronaći ljekarnu koja može pribaviti antitoksin tetanusa a zatim otići u drugu kliniku koja je ovlaštena da daje injekciju.

Nikako mi nije bilo jasno zašto je Moody odlučio da se medicinom bavi ovdje a ne u Americi. Kritizirao je rad iranskog liječnika. Sam je imao svoje zalihe, kazao je, i mogao mnogo bolje zašiti Mahtobinu ranu.

Kad smo se vratili u kuću Ameh Bozorg, Mahtob je bila iscrpljena, pa je brzo pala u nemiran san. Tako mi je bilo žao djeteta. Odlučila sam se potruditi da u iduća dva dana izgledam veselije kako bi joj rođendan bio ljepši.

Dva dana kasnije, a rano ujutro na dan Mahtobina rođendana, Moody i ja otišli smo u pekarnu naručiti veliki kolač, dugačak gotovo metar i dvadeset, izrađen u obliku gitare. Bojom i čvrstoćom sličio je američkom žutom kolaču, no bio je razmjerno bez ukusa.

— Zašto ga ne bi sama ukrasila? — predložio mi je Moody. To mi je bio jedan od posebnih talenata.

— Ne, nemam čime.

Neobeshrabren, Moody se pohvalio pekaru: — Ona ukrašava kolače!

Pekar mi se smjesta obratio na engleskom: — Biste li htjeli raditi ovdje?

— Ne — odbrusila sam. Nisam u Iranu željela ništa što bi nalikovalo radu.

Vratili smo se kući da pripremimo proslavu. Dolazilo je više od sto rođaka, premda su za ovu priliku morali uzeti slobodan dan. Ameh Bozorg je radila u kuhinji pripravljajući nekakvu salatu od piletine premazanu majonezom.

Graškom je na njoj napisala Mahtobino ime na farsiju. Njezine su kćeri punile pladnjeve ćevapima i hladnim janječim odrescima, tankim kriškama bijelog sira i izdancima povrća oblikovanim na svečarski način.

Morteza, drugi sin Baba Hajjija i Ameh Bozorg, došao je da pripomogne zajedno sa svojom ženom Nastaran i godinu dana starom kćerkom Nelufar,

slatkim maznim djetešcem živahna oka. Mahtob se igrala s malom dok su Morteza i Nastaran ukrašavali prostoriju balonima, vrpčama i šarenim uresima. Mahtob je zaboravila jučerašnju traumu i beskrajno je brbljala o otvaranju darova.

U kuću su navrli gosti sa šarenim paketima. Mahtobine su se oči raširile pri pomisli na sve veću hrpu čudesa.

Morteza, Nastaran i Nelufar otišli su da bi se nešto kasnije vratili s iznenađenjem — istim onakvim kolačem kakav smo mi naručili. Toga je trenutka Majid naš kolač nosio iz pekarnice. Ovo se dupliciranje pokazalo neočekivanim, jer kad je Majid ušao u kuću s našim kolačem, Nelufer ga je uzbuđeno zgrabila i izvukla mu ga iz ruku. Kolač je tresnuo na pod i raspao se, na obostrani — Majidov i Nelufarin — očaj.

Ostao nam je barem jedan kolač.

Zabavu je započeo Mammal plješčući ritmički rukama i predvođeci neobične dječje pjesme. Već sam prije bila zaključila da je smiješak u Iranu protuzakonit. Nitko nikada nije izgledao sretno. Danas je, međutim, porodica istinski dijelila s nama radost zbog rođendana naše kćeri.

Pjevanje je potrajalo oko četrdeset i pet minuta. Mammal i Reza bili su u svečanu raspoloženju. Veselo su se igrali s djecom. A onda, kao na neki signal, ova su se dva odrasla muškarca bacila na hrpu poklona te počela derati omote.

Mahtob nije mogla vjerovati što se zbiva. Krupne suze curile su joj niz obraze. — Mamice, pa oni otvaraju moje darove! — plakala je.

— Ovo mi se ne sviđa — rekla sam Moodyju. — Neka ona otvara svoje poklone.

Moody se obratio Mammalu i Rezi. Preko volje su dopustili Mahtob da nekoliko darova otvori sama, ali — kako mije Moody rastumačio kad su Mammal i Reza nastavili drapati šarene omote — iranski muškarci uvijek otvaraju darove svojoj djeci.

Mahtobino je razočaranje ublažila bujica stvari koje su konačno doprle do nje. Dobila je brojne iranske igračke i zgodnog ružičasto-bijelog anđela što visi na ljuljački od konopca, loptu, prsluk za spašavanje i obruč za igru u bazenu, smiješnu svjetiljku s balonima, čitave naramke odjeće — i lutku. Previše je bilo igračaka da bi se njima istodobno igrala. Čvrsto je stisnula lutku, no vojska ostale djece pograbila je njezine poklone, tukla se oko njih i razbacivala ih po prostoriji. Mahtob je još jednom zaplakala, no čopor neposlušne djece nije se moglo nikako obuzdati. Odrasli kao da uopće nisu primjećivali kako se mališani ponašaju.

Čvrsto držeći bebu u krilu, Mahtob se tijekom čitave večere durila, ali joj se lice razvedrilo pri pogledu na kolač. Srce me boljelo gledajući je kako ga lakomo guta, a znajući da joj nisam mogla dati onaj dar koji je najviše željela.

Posljedica Mahtobina rođendana bila je sve dublja melankolija. Bili smo u rujnu. Kod kuće smo trebali biti prije tri tjedna.

Uskoro je uslijedio još jedan rođendan i moja se potištenost još više povećala. Bio je to rođendan imama Reze, šiitskog začetnika. Na takav svetak dobar bi šiit trebao posjetiti imamov grob, no budući da je imam pokojan u neprijateljskoj zemlji Iraku, morali smo poći na grob njegove sestre u Rey, bivši glavni grad Irana, sat vožnje prema jugu.

Toga jutra još uvijek je vladala teška ljetna omara. Sigurna sam da je temperatura dobro nadilazila četrdeset stupnjeva. Pri pomisli na tešku odjeću koju bih trebala odjenuti nisam mogla smisliti jednosatnu vožnju u krcatu autu, po ovakvoj vrućini, a sve to samo zbog obilaska svetog groba koji meni ne znači ništa.

— Neću ići — kazala sam Moodyju.

— Moraš — rekao je. I bi tako.

Pobrojila sam ljude koji su se okupili u kući Ameh Bozorg. Dvadesetero se ljudi spremilo da se potrpa u dva automobila.

Mahtob je bila razdražljiva i jadna kao i ja. Prije no što smo krenule, još smo jednom izrekle našu kupaoničku molitvu: — Dragi Bože, molim te, nađi nam siguran zajednički put kući.

Moody me primorao da za ovu svečanu zgodu odjenem teški crni čador. U pretrpanom autu morala sam mu sjesti u krilo, dok je na mome krilu sjedila Mahtob. Nakon grozne jednosatne vožnje stigli smo u Rey po pustinjskoj oluji. Iz kola smo se ispenrale u gomilu u crno odjevenih hodočasnika koji su se tiskali i vikali. Mahtob i ja nesvjesno smo krenule za ženama na njihov ulaz.

— Mahtob može sa mnom — rekao je Moody. — Ponijet ću je.

— Ne — vrisnula je.

Mašio se za njezinom rukom, ali se ona u strahu odmakla. Ljudi su okrenuli glave da vide kakvo je to komešanje. — Ne-e-e! — vrištala je Mahtob.

Razljućen njezinim opiranjem, Moody ju je ščepao za ruku i grubo je otrgnuo od mene. Istodobno ju je nogom jako udario u tur.

— Ne — kriknula sam na njega. Opterećena teškim čadorom, jurnula sam za kćeri.

Moody je smjesta svoj gnjev usmjerio na mene, vrišteći iz svega glasa, bljujući sve moguće engleske prostote kojih se mogao sjetiti. Zaplakala sam, odjednom onemoćala pred njegovom srdžbom.

Sada je Mahtob pokušala spasiti mene, gurajući se između nas. Moody je svrnuo pogled dolje na nju, kao da je tek sada vidi. U slijepom bijesu oštro ju je posred lica opalio zapešćem. Krv joj je šiknula iz rasječene gornje usne škropeći prašinu.

— Najess — mrmljali su ljudi oko nas — prljavština. — Krv se u Iranu smatra prljavom i mora se odmah očistiti. No nitko se nije umiješao u ovu očito obiteljsku tučnjavu. Ni Ameh Bozorg, ni itko drugi od porodice nije pokušao prigušiti Moodyjev bijes. Zurili su u zemlju ili nekamo u prazno. Mahtob je plakala od boli. Podigla sam je i rubom čadora pokušala zaustaviti krvarenje, dok je Moody i dalje bljuvao prostote, izvikujući tako prostačke riječi kakve od njega nikada nisam čula. Kroz suze sam ugledala njegovo lice iskrivljeno u neku zastrašujuću grimasu punu mržnje.

— Moramo naći leda da joj ga stavimo na usnicu — viknula sam. Pogled na posve okrvavljeno Mahtobino lice urodio je stanovitim smirenjem, ali ne i kajanjem. Moody je prikupio kontrolu nad svojim bijesom, pa smo zajedno potražili prodavača koji će htjeti odvaliti nekoliko grumena leda od velikoga prljavog bloka i prodati nam ih.

Mahtob je cviljela. Moody se, ne kajući se, mrgodio. Ja sam se pak pokušala nositi sa spoznajom da sam udata za luđaka i zarobljena u zemlji čiji zakoni određuju da mi je on posvemašnji gospodar.

Prošlo je gotovo mjesec dana otkako nas je Moody učinio svojim taocima, a što sam dulje bila u Iranu, to je on više podlijegao nedokučivu zovu svoje domovinske kulture. U Moodyju je nešto bilo užasno izopačeno. Morala sam svoju kćer i sebe izvući iz ove more prije nego što nas obje poubija.

Nekoliko dana kasnije, za dokolice podnevnih sati, kada je Moody izašao, odlučila sam se na očajnički bijeg u slobodu. Izvukla sam zalihu iranskih riala iz skrovišta, šćepala Mahtob i tiho napustila kuću. Ako nisam s poslanstvom uspjela uspostaviti vezu telefonom, nekako ću već naći puta do njega. Umotana u montoe i roosarie, ponadala sam se da u meni neće prepoznati strankinju. Nisam imala nikakve želje da svoje namjere bilo kome objašnjavam. Roosarie sam čvrsto navukla na lice, kako ne bih privukla pažnju pasdara, sveprisutne i strašne tajne policije.

— Kamo ćemo, mamice? — upitala je Mahtob.

— Reći ću ti za koji čas. Požuri. — Nisam joj željela buditi nade sve dok ne osjetim da smo na sigurnom.

Hodale smo hitro, prestrašene metežom uzavrelog grada, ne znajući kojim ćemo smjerom. Srce mi je žestoko tuklo od straha. Nisam uopće mogla zamisliti okrutnost Moodyjeve reakcije kad spozna da smo utekle, ali nisam imala nikakve namjere ni da se vratim. Pri pomisli na radosnu činjenicu da ga više nikad neću vidjeti dopustila sam si malen, sasvim malen, uzdah olakšanja.

Konačno smo pronašle zgradu s oznakom na kojoj je engleski pisalo TAXI. Ušle smo da potražimo taksi i za pet minuta bile smo na putu u slobodu. Pokušala sam vozaču reći da nas odveze u Odsjek za zaštitu američkih interesa pri švicarskoj ambasadi, ali me nije razumio. Ponovila sam adresu

koju mi je mati kazala preko telefona: »Park avenija i Sedamnaesta ulica«. Pri spomenu »Park avenija« sinulo mu je pa se uključio u neobuzdanu prometnu gužvu.

— Kamo ćemo, mamice? — ponovila je Mahtob.

— U ambasadu — kazala sam, sposobna da sada kad smo već na putu dišem lakše. — Ondje ćemo biti na sigurnom. Odanle ćemo moći otići kući. Nakon što se svojim autom više od pola sata probijao teheranskim ulicama, šofer je zastao ispred australskog poslanstva. Razgovarao je s čuvarom, koji ga je uputio iza ugla. Nešto kasnije zaustavili smo se ispred našeg utočišta, velike moderne betonske zgrade s metalnom pločom na kojoj je pisalo daje ovo Odsjek za zaštitu američkih interesa pri švicarskoj ambasadi. Ulaz su štatile željezne šipke i iranski policajac.

Platila sam taksi i pritisnula dugme interfona na ulazu. Elektronsko zujalo otključalo je vrata, pa smo Mahtob i ja jurnule unutra na švicarsko — ne iransko — tlo.

Jedan nas je Iranac pozdravio na engleskom i upitao za putovnice. — Nemamo svoje putovnice — rekla sam. Pomno nas je promotrio pa zaključio da smo Amerikanke te potom pustio da prođemo.

Podvrgnuli su nas pretresu. Svakim trenutkom veličanstvena spoznaja da smo slobodne sve mi je više podizala duh.

Konačno su nas pustili u uredske prostorije, gdje je stroga ali ljubazna iranska Armenka po imenu Helen Balassanian mirno saslušala moje nesređeno pripovijedanje o našem jednomjesečnom zatočeništvu. Helen, visoka, vitka žena, vjerojatno četrdesetih godina, odjevena izrazito

neiranski u zapadnjački kostim koji je sezao do koljena i bogohulno otkrivene glave, promatrala nas je samilosnim okom.

— Dajte nam zaštitu ovdje — molila sam. — Nađite zatim načina da nas otpremite kući.

— Što vi to pričate? — odgovorila je Helen. — Ne možete ostati ovdje!

— Ne možemo natrag u njegovu kuću.

— Vi ste iranske državljanke — kazala je Helen tiho.

— Ne, ja sam američka državljanica.

— Vi ste Iranica — ponovila je — i morate se držati iranskog zakona.

Odlučno, ali ne i neljubazno, objasnila mi je da sam od trenutka udaje za Iranca po iranskom zakonu i ja postala iranska državljanica. Po zakonu, i Mahtob i ja zaista smo Iranke.

Podišla me studena jeza. — Ne želim biti Iranica — rekla sam.

— Rođena sam kao Amerikanka. Želim biti američka državljanica.

Helen je odmahнула glavom. — Ne — rekla je blago. — Morate mu se vratiti.

— Istući će me — zaplakala sam. Pokazala sam na Mahtob. — Istući će nas! — Helen je suosjećala, ali jednostavno nije imala moći da pomogne. — Drži nas u toj kući — kazala sam pokušavajući iznova, dok su mi se krupne suze kotrljale niz obraze. — Uspjele smo pobjeći kroz vrata samo zato što svi spavaju. Ne možemo se vratiti. Zaključat će nas. Zbilja se bojim što će nas snaći.

— Ne razumijem zašto Amerikanke to rade — progundala je Helen.

— Mogu vam nabaviti odjeću. Mogu za vas poslati pisma. Mogu stupiti u vezu s vašom porodicom i reći im da ste dobro. Takve stvari mogu za vas učiniti, ali nešto drugo ne.

Jednostavno, strašna istina glasila je da smo Mahtob i ja posve podčinjene zakonima ovog fanatičnog patrijarhata.

Naredni sat boravka u poslanstvu provela sam u šoku. Obavile smo sve što smo mogle. Nazvala sam Ameriku. — Pokušavam naći način da dođem kući — vikala sam svojoj majci udaljenoj tisuće kilometara. — Vidi što ti možeš učiniti odande.

— Već sam se povezala s Ministarstvom vanjskih poslova — rekla je mama drhtavo. — Činimo što možemo.

Helen mi je pomogla da sastavim pismo Ministarstvu vanjskih poslova koje će proslijediti Švicarska. U njemu je navedeno da sam u Iranu zadržana protiv svoje volje te da ne želim da moj muž bude ovlašten da naš imetak preseli iz Sjedinjenih Država.

Helen je ispunila obrasce, raspitujući se potanko o Moodyju. Osobito ju je zanimalo njegovo državljanstvo. Nakon što se upleo u metež iranske revolucije, Moody više nije tražio američko državljanstvo. Helen se raspitivala o njegovoj zelenoj karti — njegovu službenom odobrenju da živi i radi u Sjedinjenim Državama. U tom se trenutku mogao vratiti u Ameriku da radi. No bude li sve više čekao, njegovoj će zelenoj karti isteći valjanost pa mu više neće biti dopušteno bavljenje medicinom u Americi.

— Više se pribojavam da će ovdje dobiti posao — rekla sam. — Dobije li dopuštenje da se ovdje bavi medicinom, bit ćemo zarobljene. Ne mogne li se ovdje zaposliti, možda će se odlučiti na povratak u Sjedinjene Države.

Učiniвши sve što je mogla, Helen je konačno izrekla strahotne riječi: — Morate se vratiti. Učinit ćemo sve što možemo. Budite strpljive.

Pozvala nam je taksi. Kad je stigao, izašla je na ulicu i porazgovarala s vozačem. Dala mu je neko odredište nedaleko od kuće Ameh Bozorg. Nekoliko ćemo blokova pješaćiti da nas Moody ne vidi kako dolazimo taksijem.

Želudac mi se okrenuo kad smo se Mahtob i ja ponovno našle na teheranskim ulicama. Nismo imale kamo doli mužu i ocu koji je preuzeo ulogu našega svemoćnog tamničara.

Nastojeći da mislim sabrano, iako mi je u glavi tutnjalo, pažljivo sam rekla Mahtob: — Ni tatici ni ikome drugome ne možemo reći gdje smo bile. Reći ću mu da smo otišle u šetnju pa se izgubile. Bude li što pitao, ne govori ništa.

Mahtob je kimnula. Bila je prinuđena brzo odrastati.

Kad smo se napokon vratile, Moody nas je već iščekivao. — Gdje ste bile? — zarežao je.

— Otišle smo u šetnju — slagala sam. — Izgubile smo se. Jednostavno smo odlutale dalje nego što smo mislile. Ima toliko zanimljivih stvari.

Moody je na trenutak razmatrao moje objašnjenje, pa ga odbio. Znao je da imam dobar osjećaj za orijentaciju. Oči su mu plamtjele pravedničkom prijetnjom muslimana kojega je prešla žena. Zgrabio me. Jednu je ruku zabio u moju nadlakticu, a drugom me šćepao za kosu. Vukao me pred članovima porodice — bilo ih je desetak — koji su dangubili u predvorju. — Nije joj dopušteno da napušta ovu kuću! — zapovjedio je.

Meni je pak rekao: — Pokušaj li ponovno izići iz ove kuće, ubit ću te!

Natrag u osamu spavaće sobe, natrag u dane ništavila, natrag u mučninu i povraćanje, natrag u duboku potištenost. Kad god sam izašla iz svoje sobe, na svakom su me koraku pratile Ameh Bozorg ili jedna od njezinih kćeri. Osjetila sam da mi volja slabi. Uskoro ću, spoznala sam, prihvatiti svoj položaj i zauvijek se odalečiti od svojih i domovine.

Odsječena od svijeta, uočila sam ironiju u nekim detaljima što me muče. Evo, posljednji je mjesec sezone baseballa, a ja nemam pojma kako stoje Tigersi. Kad smo odlazili u Iran, bili su na čelu svoje lige. Bila sam planirala da po povratku počastim tatu jednom utakmicom, znajući da bi mu lako mogla biti i posljednja.

Prepuštajući se čeznuću za domom, jednoga sam popodneva pokušala napisati list mami i tati, ne znajući kako ću ga predati na poštu. S užasom sam ustanovila da mi je ruka preslaba; ni svoje ime nisam mogla naškrabati.

Sati su prolazili u razmišljanju. Bila sam bolesna, malaksala, potištena, gubila sam svoj fini osjećaj za stvarnost. Moodyju je bilo drago što me stjerao u kut. Bio je siguran da se neću, da se neću moći, osoviti i boriti za slobodu. Pogledala sam svoje dijete. Mahtobinu nježnu kožu obasuli su veliki mjehuri uslijed neprekidne navale komaraca. Ljeto je prolazilo. Uskoro će zima. Prije nego što toga postanem svjesna, godišnja će se doba — vrijeme samo — stopiti u ništavilo. Što duže ostanemo ovdje, bit će to lakše primiti.

Omiljena tatina uzrečica koja mi se motala glavom bila je: »Gdje je volje, tu je i načina.« No kad bih i imala volje, tko je imao načina da nam pomogne, pitala sam se. Ima li ikoga tko bi mene i moje dijete mogao izvući iz ove

more? Postupno, unatoč omaglici od bolesti i lijekova koje mi je Moody davao, odgovor mi se nametnuo.

Nitko nam nije mogao pomoći.

Samo nas ja mogu izvući iz ovoga.

5.

Jedne večeri, malo nakon sutona, našla sam se u predvorju kuće Ameh Bozorg kadli začuh zloslutnu tutnjavu mlaznog aviona koji se leteći nisko približavao našem dijelu grada. Svijetli bljeskovi protuzrakoplovne vatre rasvijetlili su nebo. Uslijedili su oštri, bučni odjeci eksplozije u zraku.

Bože moj, pomislila sam, rat je dopro u Teheran.

Okrenula sam se da pronađem Mahtob, da s njom otrčim na neko sigurno mjesto, ali me Majid, koji je vidio moju prepast, nastojao umiriti. — To je samo demonstracija — rekao je — za Ratni tjedan.

Moody mi je objasnio daje Ratni tjedan godišnja proslava slavne islamske borbe u povodu tekućeg rata s Irakom, a šire i s Amerikom, jer je svekolika propaganda obavještavala Irance da je Irak samo marioneta koju naoružavaju i kontroliraju Sjedinjene Države.

— Zaratit ćemo s Amerikom — rekao mi je Moody s bestidnim zadovoljstvom. — To je pravedno. Tvoj je otac ubio moga.

— Što time želiš reći?

Moody je objasnio da je tijekom drugoga svjetskog rata, dok je moj otac kao američki vojnik bio u Abadanu, u južnom Iranu, njegov otac, koji je radio kao vojni liječnik, liječio brojne američke vojnike od malarije, da bi na kraju i sam navukao tu bolest koja ga je stajala glave. — Sada ćeš to platiti

— rekao je Moody. — Tvoj će sin Joe umrijeti u ratu na Srednjem istoku. Možeš u to biti sigurna.

Iako svjesna da me Moody podbada, ipak nisam mogla razlučiti stvarnost od njegovih sadističkih tlapnji. Ovo jednostavno nije čovjek za kojega sam se udala. Odakle da onda znam je li išta stvarno?

— Dođi — rekao je. — Idemo na krov.

— Zbog čega?

— Zbog demonstracija.

Ovo je moglo značiti samo »protuameričke demonstracije«.

— Ne — rekla sam. — Ja ne idem.

Moody je bez riječi ščepao Mahtob i odnio je iz sobe. Vrisnula je od iznenađenja i prepasti, otimajući mu je iz ruku, no on ju je držao čvrsto, odlazeći za svojim na terasasti krov kuće.

Uskoro sam posvuda oko sebe čula užasan zvuk koji je prodirao kroz otvorene prozore zgrade.

— Maag barg Amrikal — skandirali su glasovi unisono sa svih krovova oko nas. Ovu sam frazu već dobro poznavala jer sam je neprekidno slušala u iranskim emisijama vijesti. »Smrt Americi«, bilo je njezino značenje.

— Maag barg Amrikal — Zvuk je bivao sve snažniji i strastveniji. Prekrila sam uši rukama, no fanatična rika nije se ublažila.

— Maag barg Amrikal

Plakala sam zbog Mahtob koja se na terasi među ostalom porodicom koprcala iz zahvata manijakalnog oca koji je zahtijevao da se okrene protiv svoje domovine.

— Maag barg Amrikal — U Teheranu se te noći četrnaest milijuna glasova dizalo kao jedan. Od terase do terase, sve jače i jače, omamljujući pučanstvo hipnotičnim ludilom, taj satirući, izmožđujući, zastrašujući pjev parao mi je dušu.

— Maag barg Amrikal Maag barg Amrikal Maag barg Amrikal

— Sutra idemo u Qum — obznanio je Moody.

— Što je to?

— Qum je teološko središte Irana. To je sveti grad. Sutra je prvi dan Moharrama, mjeseca žalovanja. Tamo je jedan grob. Odjenut ćeš crni čador.

Sjetila sam se našeg posjeta Reyu, groznog putovanja koje je završilo batinama što ih je Mahtob dobila od ruke vlastita oca. Zašto porodica mora vući Mahtob i mene na ta svoja smiješna hodočašća?

— Neću ići — rekla sam.

— Ići ćemo.

Dovoljno sam poznavala islamske zakone da se poslužim valjanim prigovorom. — Ne mogu u grobnicu — rekla sam. — Imam menstruaciju. Moody se namrštio. Kad god bih dobila menstruaciju Moody bi se prisjetio da mu, unatoč tome što je od Mahtobina rođenja proteklo pet godina, nisam u stanju roditi još jedno dijete, sina.

— Ići ćemo — kazao je.

Sljedećeg jutra Mahtob i ja probudile smo se duboko potištene onim što možemo očekivati od dana koji je pred nama. Mahtob je imala proljev, koji se javljao zbog napetosti, a na što sam se već pomalo privikavala.

— Bolesna je — rekla sam Moodyju. — Trebala bi ostati kod kuće.

— Ići ćemo — tvrdoglavo je ponovio.

Duboko snuždena odjenula sam odoru — crne gaće, duge crne sokne, crni montoe dugih rukava, crni roosarie ovijen oko glave. Povrh svega toga išao je omraženi crni čador.

Ići ćemo u automobilu Morteze, Moodyjeva nećaka, tiskajući se s Ameh Bozorg, njezinom kćeri Fereshteh, Mortezom, njegovom ženom Nastaran i njihovom kćeri, veselom malom Nelufar. Trebalo nam je nekoliko sati da se dokopamo auto-ceste, a zatim, u gustoj koloni s drugim kolima prepunim vjernika, još dva sata jurnjave po krajini sumornoj poput moje duše.

Qum je bio grad svijetle crvenkastosmeđe prašine. Nijedna ulica nije bila popločena, pa su automobili koji su dovozili mnoštvo digli oblak zagušljive prašine. Kad smo se ispenrali iz automobila, naša je znojem natopljena odjeća zadobila skramu prljavštine.

Nasred toga nalazio se olimpijski bazen okružen hodočasnicima koji su galamili pokušavajući se primaknuti do ruba vode kako bi obavili svoje obredno, predmolitveno pranje. U svjetini se nije uočavao nikakav znak ljubavi prema bližnjem. Lakti su se probijali nasumce, a dobro odmjerenim udarcima nogom pojedinci su si osiguravali položaj uz rub vode. Ovdje-ondje čuo bi se iznenadni pljusak, za kojim bi uslijedio ljutit krik nekoga tko je doživio neočekivano krštenje.

Budući da ni Mahtob ni ja nismo kanile sudjelovati u molitvi, nije nam bilo do toga da se operemo u prljavoj vodi. Pričekale smo ostale.

Zatim su nas razdvojili po spolu. Mahtob i ja pošle smo za Ameh Bozorg. Fereshteh, Nastaran i Nelufar u ženski odjel hrama. Nije bilo dovoljno

mjesta da se sagnemo i izujemo cipele, pa smo ih samo zbacile i gurnule na sve veću hrpu obuće.

Moje dijete, koje su gurali sa svih strana, pripilo se prestrašeno uz moju ruku dok smo ulazile u neku golemu prostoriju iskićenu zrcalima. Islamska je glazba treštala iz zvučnika, ali ni ona nije dostajala da se uguše glasovi tisuća žena u crnim čadorima koje su sjedile na podu, udarale se u prsa i zapijevale molitve. Suze žalosnice tekle su im niz obraze.

Golema zrcala bila su obrubljena zlatom i srebrom. Odsjaj dragocjenih metala zrcalio se od ogledala do ogledala kontrastirajući svojim blještavilom s crnim čadorima vjernica. Prizori i zvuči su opčinjavali.

— Bishen — rekla je Ameh Bozorg. — Sjedni.

Mahtob i ja smo sjele, a Nastaran i Nelufar čučnule su do nas.

— Bishen — ponovila je Ameh Bozorg. Mimikom i uz pomoć nekoliko osnovnih riječi na farsiju kazala mi je da gledam u zrcala. Ona i Fereshteh otišle su prema velikom ukrašenom lijesu u susjednoj prostoriji.

Pogledala sam u zrcala. Već za nekoliko časaka mogla sam osjetiti kako me obuzima neko transu slično stanje. Ogledala koja se zrcale u ogledalima stvarala su iluziju beskonačnosti. Islamska glazba, ritmičko udaranje žena koje su se tukle po prsima i njihov tugaljiv pjev, sve je to i protiv volje zaokupljalo um. Za vjernika mora da je ovo bio silan doživljaj.

Nisam znala koliko je vremena proteklo u ovom stanju. Na kraju mi je došlo do svijesti da se Ameh Bozorg i Fereshteh vraćaju u prostoriju u kojoj smo ih Mahtob i ja, zajedno s Nastaran i Nelufar, čekale. Stara mi se baba obratila izravno, vrišteći na farsiju iz svega glasa i koščatim prstom upirući mi u lice.

Što sam sada učinila, pomislila sam.

Od onoga što je Ameh Bozorg rekla nisam razumjela ništa, osim riječi »Amrika«.

Od gnjeva su joj potekle suze. Uvukla je ruku pod čador da zagladi kosu. Drugom se rukom udarila u prsa, pa u glavu.

Ljutito nam je mahnula da se udaljimo, pa smo sve pošle za njom iz mesdžida u dvorište, gdje smo zastale da pronađemo cipele.

Moody i Morteza već su obavili svoje vjerske dužnosti pa su nas čekali.

Ameh Bozorg je otrčala Moodyju vrišteći i udarajući se u prsa.

— O čemu je riječ? — upitala sam ga.

Okrenuo mi se bijesna pogleda. — Zašto si odbila otići do harama?

— Ništa nisam odbila — rekla sam. — Što je to haram?

— Grob. Haram je grob. Nisi išla do njega.

— Rekla mi je da sjednem i gledam u zrcala.

Činilo se kao da se ponavlja blamaža iz Reya. Moody se toliko razljutio da sam se pobojala da će me udariti. Gurnula sam Mahtob iza sebe da je zaštitim. Pokvarena stara babuskara me, znala sam, nasamarila. Željela je između Moodyja i mene izazvati razdor.

Pričekala sam da Moody napravi stanku u svojoj tiradi. Zatim sam mu, što sam mogla blaže ali odlučno, rekla: — Bit će bolje da prekineš i promisliš što pričaš. Rekla mi je da sjednem i gledam u zrcala.

Moody se okrenuo sestri, koja je nastavljala s dramatičnim bješnjenjem.

Razmijenili su nekoliko riječi, a potom mi je Moody rekao:

— Kazala ti je da sjedneš i gledaš u ogledala, ali nije mislila da ondje ostaneš.

Kako li sam samo mrzila tu opaku ženu! — Nastaran nije išla — istaknula sam. — Zašto se ne ljuti na Nastaran?

Moody je to pitanje postavio Ameh Bozorg. Još je bio toliko ljut na mene da je sestri odgovor počeo prevoditi prije no što je promislio o njegovu smislu. — Nastaran ima menstruaciju — rekao je. — Ona ne može... — Zatim se sjetio. I ja sam imala menstruaciju.

Ovaj put se logika iznimno probila kroz njegovo ludilo. Njegovo se ponašanje prema meni odjednom ublažilo, pa je svoju srdžbu usmjerio na sestru. Dugo su se prepirali, a svoju su raspru nastavili i nakon što smo se ukrcali u auto da krenemo prema kući njihova brata.

— Rekao sam joj da nije pravedna — kazao mi je Moody, a glas mu je sada bio pun blagodati i suosjećanja. — Ti ne razumiješ jezik. Rekao sam joj da nije dovoljno strpljiva.

I opet me uhvatio na spavanju. Danas je bio pun razumijevanja. Kakav će biti sutra?

Počela je školska godina. Prvoga dana nastave učitelji po Teheranu izvode djecu na masovne demonstracije. Stotine đaka iz obližnje škole promarširalo je pokraj kuće Ameh Bozorg skandirajući jednoglasno ružnu parolu »Maag barg Amrika«, dodajući još jednog neprijatelja »Maag barg Israeel«.

Mahtob je u našoj spavaćoj sobi začepila uši, ali zvuk je bio prodoran.

Što je još gore, ovaj primjer uloge koju ima škola u životu iranskoga djeteta nadahnuo je Moodyja. Odlučio je Mahtob preobraziti u poslušnu iransku kćerku. Nakon nekoliko dana nenadano je obznanio:

— Mahtob će sutra poći u školu.

— Ne, ne možeš to učiniti! — viknula sam. Mahtob se ponizno prihvatila moje ruke. Zнала sam da će se grozno prepasti odvoje li je od mene. Uz to, obje smo znale da izraz »škola« uključuje aspekt trajnosti.

No Moody je bio nepokolebljiv. Mahtob i ja svadile smo se s njim nekoliko minuta, beskorisno.

Na kraju sam rekla: — Želim prvo vidjeti školu. — Moody se složio.

Rano istoga popodneva otišli smo pogledati školu. Iznenadila sam se našavši čistu suvremenu zgradu s prekrasnim, njegovanim vrtom, bazenom i sanitarijama američkog stila. Moody mi je objasnio da je to privatna predškolska ustanova. Kad je iransko dijete spremno za prvi razred, mora poći u državnu školu. Ovo je posljednja godina u kojoj Mahtob može pohađati privatnu školu i Moody je htio da ona krene ovamo prije nego što bude morala prijeći u znatno strožu državnu školu.

Čvrsto sam vjerovala da će Mahtob prvi razred započeti u Americi, no pregrizla sam to, jer je Moody razgovarao s upraviteljem prevodeći moja pitanja.

— Da li ovdje itko govori engleski? — upitala sam. — Mahtob ne govori dobro farsi.

— Da — stigao je odgovor. — No ovoga trena ona se ne može uključiti.

Moody je objasnio da želi da Mahtob krene toga istog dana, no upravitelj je rekao da postoji šestomjesečna lista čekanja.

Mahtob je odahnula, jer je time riješena neposredna kriza. No dok smo hodali prema kući Ameh Bozorg, u mojoj se glavi sve vrtjelo. Da je Moody uspio ostvariti svoj san, okusila bih prvi osjećaj poraza. Bio bi poduzeo prvi konkretan korak prema našem stalnom smještanju u Iran. No možda se ovo

pokaže posrednim korakom prema slobodi. Možda bi bilo dobro izgraditi fasadu normalnog stanja. Moody je bio uvijek na oprezu, paranoidan u pogledu svake moje akcije. U mojim tadašnjim uvjetima nije bilo nikakva načina za poduzimanje ikakvih koraka prema izvlačenju Mahtob i mene iz Irana. Počela sam shvaćati da mi je jedina šansa da Moody olabavi svoje stražarenje u tome da ga navedem na pomisao kako sam spremna prihvatiti da živim ovdje.

Čitavo popodne i večer, zatvorena u spavaćoj sobi koja mi je postala ćelijom, nastojala sam isplanirati tok akcije. Misli su mi bile zbrkane, ali sam se prisilila da budem racionalna. Kao prvo, znala sam, moram se posvetiti svome zdravlju. Iznurena bolešću i potištenošću, nedostatnim jelom i nespavanjem, utočište sam potražila u Moodyjevim ljekarijama. S time je trebalo prestati.

Morala sam nekako privoljeti Moodyja na preseljenje iz doma Ameh Bozorg. Svi članovi obitelji služili su kao moji tamničari. U šest tjedana, koliko smo ovdje živjeli, i Ameh Bozorg i Baba Hajji sve su me više i više prezirali. Baba Hajji je sada zahtijevao da se i ja pridružim neprekidnim svakodnevnim molitvenim obredima. U toj je točki došlo do sukoba između njega i Moodyja. Moody mu je rastumačio da proučavam Kuran, da o islamu učim vlastitim tempom.

Nije mi želio nametnuti molitve. Razmišljajući o tome, spoznala sam da se Moody doista nadao da ću se aklimatizirati.

Sigurno je da nije želio da njegova obitelj zauvijek ovako živi. Šest tjedana nismo vodili ljubav. Mahtob nije mogla sakriti odbojnost prema njemu.

Negdje u svojim smućenim mislima mora da je Moody fantazirao kako ćemo

biti kadri uspostaviti normalan život ovdje, u Iranu. Jedini način da ga pridobijem da počne popuštati nadzor bio je da ga uvjerim kako dijelim njegovu tlapnju i prihvaćam njegovu odluku da živimo u Iranu.

Razmišljajući o onome što me čeka, zapljusnuli su me valovi sumnje. Put prema slobodi zahtijevat će od mene da postanem prvorazredna glumica. Morat ću navesti Moodyja da uistinu povjeruje kako ga još ljubim, premda se sada zapravo molim za njegovu smrt.

Moja je bitka započela sutradan ujutro. Po prvi put u ovih nekoliko tjedana dotjerala sam kosu i našminkala se. Izabrala sam zgodnu haljinu, plavu pamučnu pakistansku haljinu s drugim rukavima i čipkom uz donji rub. Moody je smjesta primijetio promjenu. Rekla sam mu da želim porazgovarati i on se složio. Izašli smo u osamu stražnjeg dvorišta u blizinu bazena.

— Ne osjećam se dobro — počela sam. — Slabim. Ne mogu napisati ni svoje ime.

Kimnuo je iskreno suosjećajući.

— Neću više uzimati nikakve lijekove.

Moody se složio. Kao osteopat, filozofski se protivio pretjeranoj uporabi lijekova. Trudio se bio kako mi je rekao, da prevladam ružno razdoblje. No možda je došlo vrijeme da se s time prestane.

Osokoljena njegovim odgovorom, rekla sam: — Napokon sam prihvatila zamisao da ćemo živjeti u Iranu, pa želim da taj život otpočne. Želim da ovdje sredimo život.

Moody me ispitivački gledao, no ja sam produžila.

— Želim da ovdje sredimo život, ali mi treba tvoja pomoć. Ne mogu to sama, a ne mogu to učiniti ni u ovoj kući.

— Moraš — rekao je podigavši malo glas. — Ameh Bozorg mi je sestra. Dužan sam je štovati.

— Ne mogu je podnijeti — rekla sam. Suze su mi potekle niz obraze, a mojim je riječima iznenada potekla pakost. — Mrzim je. Prljava je, nečista. Kad god uđeš u kuhinju, netko jede iznad štednjaka, a hrana se cijedi natrag u lonac. Serviraju čaj, a ne peru šalice. U hrani su kukci, u riži crvi. Kuća zaudara. Želiš da tako živimo?

Usprkos mojem brižljivom planu, počinila sam pogrešku podbovši njegovu jarost. — Moramo živjeti ovdje — zarežao je.

Oštro smo se rječkali veći dio jutra. Pokušala sam ga dobiti da prizna prljavštinu u domu Ameh Bozorg, no on je svoju sestru branio nepokolebljivo.

Na kraju, videći da mi naum propada, napregнула sam se da se smirim, da preuzmem inicijativu glumeći krotku ženu. Podigla sam skut haljine i čipkom obrisala nos. — Molim te — rekla sam. — Želim te usrećiti. Želim usrećiti Mahtob. Molim te, učini nešto da mi pomogneš. Moraš me izvući iz ove kuće ako želimo početi iznova i ako želimo biti kadri da to ostvarimo u Teheranu. Moody je reagirao na blaže riječi. Znao je da govorim istinu, ali nije znao kako da udovolji i ženi i sestri. — Nemamo kamo otići — rekao je.

Na ovo sam bila spremna. — Pitaj Rezu možemo li doći u njegovu kuću.

— Ti ne voliš Rezu.

— Volim. Otkako sam u Iranu, stalno je ljubazan prema meni. Essey također.

— Dobro — rekao je Moody. — Ne znam, doduše, hoće li ta ideja proći.

— Ali on nas je već nekoliko puta pozvao da ga posjetimo — objasnila sam.

— To je samo taraf. On to zapravo ne misli. — Taraf je iranski razgovorni običaj davanja uljudnih ali ispraznih ponuda.

— Pa — rekla sam — uhvati ga za njegov taraf. Zanovijetala sam Moodyju nekoliko dana. Mogao je zapaziti da nastojim biti ljubaznija prema porodici. Duh mi se, naime, razvedrio kad sam se otarasila Moodyjevih lijekova te očeličila volju za pogibeljan zadatak koji mi predstoji. Konačno mi je Moody rekao da te večeri dolazi Reza. Odobrio mi je da s njim razgovaram o selidbi.

— Jasno da možeš doći — rekao je Reza. — Ali ne večeras. Moramo ove večeri još na jedno mjesto. — Taraf.

— A sutra? — navalila sam.

— Svakako. Posudit ću auto, pa ćemo doći po vas. — Taraf. Moody mi je dopustio da spakiram samo nekoliko stvari iz naše oskudne zalihe odjeće. Koliko god me mrzila, Ameh Bozorg je bila duboko pogođena što smo nakanili otići. Ostavljajući većinu naših stvari ovdje, Moody je pokušao signalizirati da će naš posjet Rezi i Essey biti kratak. No toga se dana izmicao sestrinim mrkim pogledima.

Bilo je već deset sati te večeri, a Reza još nije došao da nas odveze svojoj kući, pa sam navalila da mi Moody dopusti da ga nazovem. Stajao mi je iznad glave dok sam birala broj. — Čekamo te — rekla sam Rezi. — Nisi došao po nas.

— Oh, ovaj, bili smo zauzeti — rekao je Reza. — Doći ćemo sutra. — Taraf.

— Ne, ne mogu čekati do sutra. Možemo li, molim te, doći večeras? Reza je konačno spoznao da mora ispuniti svoje obećanje. — U redu, doći ću — kazao je.

Bila sam spremna da pođemo istoga časa kad je stupio na vrata, ali je Reza namjerno otezao. Presvukao se u pidžamu, pio čaj, jeo voće i vodio opširan razgovor sa svojom majkom Ameh Bozorg. Njegov oproštajni obred ljubljenja, grljenja i pričanja trajao je puni sat.

Dobrano je prošla ponoć kad smo napokon otišli, vozeći se nekoliko minuta na jug prema katnici u maloj uličici koju je Reza posjedovao zajedno sa svojim bratom Mammalom. Reza i Essey s trogodišnjom kćeri Maryam i četveromjesečnim sinčićem Mehdijem stanovali su u prizemlju. Mammal je sa svojom ženom Nasserinom i sinom Amirom živio na katu.

Kad smo stigli, Essey je grozničavo čistila kuću, čime je objašnjeno Rezino zatezanje. Oni uopće nisu računali s gostima, oslanjajući se na taraf. Essey nas je, unatoč tome, srdačno dočekala.

Bilo je toliko kasno da sam smjesta otišla u spavaću sobu i presvukla se u spavaćicu. Novac i adresar sakrila sam pod madrac. A onda, nakon što sam zatutkala i uspavala Mahtob, pristupila sam drugoj fazi plana.

Pozvala sam Moodyja u sobu i blago mu dotakla nadlakticu. — Ljubim te što si nas doveo ovamo — kazala sam.

Nježno me obujmio iščekujući ohrabrenje. Šest je tjedana minulo. Prikučila sam mu se tijelom i podigla lice da me poljubi.

Tijekom slijedećih nekoliko minuta svojski sam se trudila da ne povratim, no nekako sam uspjela stvoriti dojam da uživam. Mrzim ga! Mrzim ga! Mrzim ga, ponavljala sam samoj sebi za trajanja toga odvratnog čina.

No kad je sve završilo, šapnula sam: — Ljubim te. Taraf.

6.

Idućeg se jutra Moody dignuo rano da se istušira, kako bi, prema islamskom zakonu, prije molitve isprao ljagu spolnosti. Šum tuša bio je signal Rezi i Essey, kao i Mammalu i Nasserini na katu, da smo se pomirili. To je, naravno, bilo daleko od istine. Općenje s Moodyjem bilo je tek jedno od brojnih ružnih iskustava koje ću, znala sam, morati podnijeti u borbi za slobodu.

Prvog jutra našeg boravka kod Reze i Essey Mahtob se igrala s trogodišnjom Maryam i njezinom velikom zbirkom igračaka što su joj ih poslali ujaci koji su živjeli u Engleskoj. Maryam je imala i ljuljačku u stražnjem dvorištu.

To je dvorište bilo sićušni privatni otočić usred pretrpanog bučnog grada. Okruženo je bilo tri metra visokim zidom od opeka. U njemu se, osim ljuljačke, nalazilo i stablo cedra, stablo nara te brojni grmovi ruža. Po zidovima se penjala vinova loza.

Sama kuća smjestila se usred bloka sličnih turobnih kuća koje su bile povezane zajedničkim zidom. Svaka je imala dvorište iste veličine i oblika kao ovo. Sa stražnje strane dvorišta dizao se isti takav niz kuća.

Essey je u mnogo čemu bila daleko bolja domaćica od Ameh Bozorg, no ta je usporedba bila uvjetna. Premda je prethodnu večer provela u čišćenju, Esseyina kuća je, prema američkim mjerilima, i dalje bila prljava. Žohari su jurili kao bijesni. Kad god smo obuvali cipele, morali smo prvo iz njih istresti kukce. Opcije metež dopunjavao smrad mokraće, jer je Essey

malom Mahdiju dopuštala da na ćilimu leži bez pelena i mokri kad god mu se prohtije. Essey je hrpice izmeta čistila odmah, no mokraća je jednostavno natopila perzijske sagove.

Možda i sam svladan tim vonjem — mada to nipošto ne bi priznao — Moody je toga istog jutra poveo Maryam, Mahtob i mene u obližnji perivoj, nekoliko blokova dalje. Bio je nervozan i oprezan kad smo kroz ulazna vrata stupili na uzak pločnik što se pružio između kuće i prolaza. Osvrnuo se da se uvjeri kako nas nitko ne promatra.

Nastojala sam ga ignorirati, proučavajući detalje novoga okoliša. Blokovi ovakvog sastava — dva reda kuća ravnih krovova utisnutih između dvorišta — ponavljali su se dokle god mi je pogled sezao.

Stotine, možda i tisuće, ljudi stijesnile su se u ovih nekoliko gradskih blokova pa su uski prolazi brujali od živosti.

Vedar sunčan dan kasnoga rujna nosio je nagovještaj jeseni. Kad smo stigli u park učinio nam se ugodnim odmorom od beskrajnih blokova istovrsnih kuća. Perivoj je bio veliko travnato područje koje je zapremalo gotovo tri bloka kuća. U njemu su bili nasadi krasnog cvijeća i lijepo njegovanih stabala. Bilo je tu i nekoliko ukrasnih vodoskoka, koji, međutim, nisu radili jer je struje dostajalo jedva za kućanstva pa vlasti nisu mogle dopustiti da se ona troši za pumpanje beskorisne vode.

Mahtob i Maryam veselo su se zabavile na njihaljka i toboganu, ali tek nakratko, jer je Moody nestrpljivo objavio da se moramo vratiti kući.

— Zašto? — upitala sam. — Puno je ljepše ovdje vani.

— Moramo ići — rekao je osorno.

Držeći se svoga plana, mirno sam pristala. Željela sam stvarati što je moguće manje napetosti.

Kako su dani odmicali, nekako sam se navikla na prodoran vonj u stanu kao i na buku i komešanje u susjedstvu. Po čitav su dan kroz otvorene prozore odjekivali glasovi trgovaca pokućaraca.

— Ashkaleel Ashkaleel Ashkaleel — derao se prljavi smetlar hodajući ulicama u cipelama poderanih, lepršavih potplata za svojim kolicima škriputavih kotača. Domaćice su jurile da iznesu smeće na pločnik. U neke dane, nakon što bi pokupio smeće, smetlar se vraćao s nekakvom metlom sklepanom od goleme travurine vezane za kolac. Njome bi meo ulicu da ukloni neke otpatke što su ih mačke i štakori razvukli iz otpada. No umjesto da ukloni sve smrdljivo smeće zajedno, jednostavno bi ga smeo u mokre jarke, koje, čini se, nikad nitko nije čistio.

— Namakiem — vikao je prodavač soli, gurajući svoja kolica sa dva točka natovarena brdašcem vlažne, grudičaste soli. Na njegov bi signal žene skupile ostatke starog kruha, koje su razmjenjivale za sol, a što je solar dalje prodavao kao stočnu hranu.

— Sabzil — kričao je čovjek koji je polako vozio uličicom kamionet krcat špinatom, peršinom, bosiljkom i svim mogućim sezonskim zelenjem.

Ponekad bi svoj dolazak objavljivao megafonom. Ako bi stigao neočekivano, Essey je morala brzo navući čador prije nego što se stušti u kupovinu namirnica, koje je prodavač sabzija vagao kantarom.

Da dolazi ovčar, najavljivalo je uplašeno blejanje stada od deset-dvanaest ovaca. Dombehi su im mlatarali poput kravljih vimena. Često su ovce bile

označene krugom svijetle jarke boje kako bi se znalo čije su. Sam ovčar bio je samo prodavač, ne i vlasnik.

Povremeno bi dolazio i prnjavi muškarac na biciklu koji je oštrio noževe. Essey mi je rekla da su svi ovi ljudi očajno siromašni te da najvjerojatnije žive po sklepanim straćarama.

Njihove su družice bile kukavne prosjakinje koje su zvonile na vrata moleći otpatke hrane ili poneki rial. Dronjavih čadora čvrsto zategnutih na lice, otkrivajući tek jedno jedino oko, plačući su iskale pomoć. Essey im je uvijek nešto davala, uvijek pronalazeći nešto suvišno. Nesserine, Mammalova žena, mogla je, međutim, odbiti i najočajnije preklinjanje.

Essey i ja voljele smo jedna drugu koliko se samo mogu voljeti ljudi koji su se stijesnili zajedno u ovako neobičnim prilikama. Ovdje smo se barem mogle razgovarati. Bilo je lijepo boraviti u domu u kojem svi govore engleski. Za razliku od Ameh Bozorg, Essey je sa zahvalnošću prihvatila moju ponudu da joj pomognem u kućanstvu.

Kao domaćica bila je nehajna, ali je rado kuhala. Svaki put kad sam joj pomagala oko večere, divila sam se najpomnije uređenom hladnjaku što sam ga ikad vidjela. Meso i povrće, sve očišćeno, izrezano i spremno za upotrebu, bilo je razdvojeno i uredno pohranjeno u plastične posude. Jelovnik je isplanirala mjesec dana unaprijed. Njihov je slijed objesila u kuhinji. Obroci su bili izbalansirani i pripremljeni u skladu s osnovnim sanitetskim mjerama. Sate i sate sjedile smo zajedno i prije kuhanja pažljivo čistile rižu od buba.

Kako je čudno oduševljivati se time što možeš iz hrane odstranjivati nametnike! Za dva su se mjeseca moji prioriteti stubokom promijenili.

Spoznala sam da me američki način života razmazio tako da zanovijetam zbog sitnica. Ovdje je sve bilo drukčije. Već sam naučila da ne smijem dopuštati da svakodnevne trice utječu na važnije stvari. Ako u riži ima buba, očistiš ih. Ako se beba istovari na perzijski ćilim obrišeš pogan. Ako muž odluči da se iz perivoja ode ranije, odeš.

Zohreh je u posjet dovezla Ameh Bozorg, koja nam je poklonila jastuk, na što se Moody uzrujao. Objasnio je da se gostu kuće na odlasku predaje neki dar. Smisao je bio jasan. Ameh Bozorg naš posjet Rezi i Essey nije smatrala privremenim. Bila je povrijeđena što smo otklonili njezino gostoprimstvo. Nije bilo vremena za priču o tome. Zohreh je odbila Esseyin poziv na čaj objašnjenjem: — Žurimo jer moram mamicu odvesti u hamam.

— I vrijeme je — promrmljao je Moody. — Ovdje smo osam tjedana i ovo joj je prvi put što će se okupati.

Te je večeri nazvala Zohreh. — Molim te, daidža, dođi — rekla je Moodyju. — Mamica je bolna.

Reza je otišao nekoliko blokova zgrada dalje, do kuće svoje sestre Ferree, posudio njezin auto, pa se vratio da odveze Moodyja, koji je bio ponosan što ide u kućni posjet.

Međutim, kad se kasno noću vratio, imao je pregršt zamjerki na sestru. Iscrpljena naporima kupanja, Ameh Bozorg se vratila iz hamama i otišla ravno u krevet. Tužila se da je bole kosti. Naputila je Zohreh da u vodi razmuti kanu i napravi ljekovitu mast kojem će Ameh Bozorg namazati čelo i ruke.

Moody ju je našao pod brdom odjeće i deka kako bi iznojila demone. Dao joj je injekciju protiv bolova.

— Nije niti bila bolesna — progundao je. — Željela je samo podići silnu galamu oko kupanja.

Rezina naklonost prema meni bila je začuđujuća. Kad sam ga izbacila iz naše kuće, otišao je gundajući svakojake pogrde na moj račun. No kao da je zaboravio nekadašnje napetosti između nas pa je — usprkos svojoj podršci iranskoj revoluciji — sačuvao lijepe uspomene na Ameriku.

Jedne večeri, pokušavajući u naše živote unijeti dašak Amerike, Reza nas je izveo na pizzu. Mahtob i ja bile smo uzbuđene i gladne, ali nam je teka nestalo kad je pizza dospjela pred nas. Tjestenina je bila lavash, suhi, tanki kruh svakidašnji u Iranu. Na nj je bačeno nekoliko žlica kaše od rajčice i mortadele od janjetine. Sira nije bilo. Okus je bio grozan, no jeli smo koliko smo samo mogli jer smo bili istinski zahvalni Rezi za ovu gestu.

Moodyjev je nećak također bio zadovoljan vlastitom plemenitošću i ponosan na svoju rafiniranost glede zapadne kulture. Poslije večere iznio je prijedlog koji je išao u prilog mojim vlastitim planovima. — Želio bih da Essey naučiš kuhati neka američka jela — rekao je.

Da naučim Essey pripremati odrezak ili krumpir pire, trebat ću hodati po dućanima tragajući za rijetkim sastojcima. Ovaj sam zadatak stoga prihvatila vrlo spremno, prije no što se Moody uspio usprotiviti. Idućih je dana Moody pratio Essey i mene na dugim putovanjima po iranskim tržnicama. Neprekidno na oprezu, orijentirala sam se po gradu. Naučila sam se služiti »narančastim« taksijima, a ne skupljim i teže dohvatljivim taksijima koji su dolazili na telefonski poziv. Šofer narančastog taksija je svatko tko nekim slučajem posjeduje vlastiti auto, a želi zaslužiti nekoliko riala jureći glavnim ulicama s tucetom putnika u vozilu. Narančasti taksiji

voze više-manje istim rutama kao i autobusi. Moodyjeva prisutnost na ovim kupovinama bila je nametljiva. Nadala sam se da će on ipak jednoga dana olabaviti svoj nadzor te Essey i meni dopustiti da hodamo same. Možda će čak pristati na to da Mahtob i ja lunjamo same. Tako bih dobila priliku da još jednom stupim u vezi s poslanstvom i vidim ima li Helen za me kakvu poštu ili je li mi pak Ministarstvo vanjskih poslova uspjelo bilo čime priskočiti u pomoć.

Moody je po prirodi bio lijen. Znala sam da će mu, uspijem li ga malo-pomalo uvjeriti da se prilagođujem životu u Teheranu, na kraju biti previše dosadno da nas prati na »ženskim« kupovinama.

Pri kraju drugog tjedna boravka kod Reze i Essey primijetila sam, međutim, da mi vrijeme istječe. Svakim je danom bilo sve više znakova da su nas se naši domaćini zasitili. Maryam je bila sebično dijete, nesklono da svoje igračke dijeli s Mahtob. Essey je nastojala zadržati gostoljublje, no vidjela sam da naša prisutnost u pretrpanom stanu nije više poželjna. Reza je također pokušavao ostati srdačan, no kad bi se nakon dugoga dana s posla računovođe u tvrtki Babe Hajjija vratio kući, na licu mu se vidjela frustriranost zbog Moodyjeva besposličarenja. Sreća se promijenila. U Americi je on bio sasvim zadovoljan što živi od Moodyjeve velikodušnosti. Ovdje mu se zamisao da izdržava daidžu nije svidjela. Na koncu konca, njihov je poziv bio samo taraf.

Moodyja je vrijeđalo Rezino slabo pamćenje, no umjesto na prestiž radije se odlučio na povlačenje. — Ne možemo ostati ovdje — rekao mi je. — Došli smo samo nakratko, da bi tebi bilo ljepše. Moramo se vratiti. Ne možemo povrijediti osjećaje moje sestre.

Osjetila sam ubod panike. Preklinjala sam Moodyja da me ne vraća u zatvor užasne, užasne kuće Ameh Bozorg, ali je on ostao neumoljiv. Mahtob je ova vijest jednako uzrujala. Premda su se ona i Maryam stalno svađale, ova joj se kuća mnogo više sviđala. Te smo večeri zajedno molile Boga da intervenira.

I intervenirao je. Ne znam je li Moody, videći našu potištenost, njima prvi pristupio, no Mammal i Nasserine spustili su se da nam predlože novi aranžman. Iznenadila sam se čuvši da Nasserine tečno govori engleski — što je preda mnom sve dotad tajila.

— Mammal mora raditi čitavoga dana, a ja popodne idem na sveučilište — objasnila je. — Trebamo nekoga tko će se brinuti o bebi.

Mahtob je ciknula od veselja. Nasserinin jednogodišnji Amir bio je veselo bistro dijete i Mahtob se s njime jako rado igrala. K tome, nosio je pelene. U Americi sam Mammala mrzila još više od Reze; Nasserine me tijekom čitavog boravka u Iranu ignorirala. Međutim, šansa da se preselimo u njihov stan na katu bila je daleko prihvatljivija od povratka Ameh Bozorg — a, k tome, ova ponuda nije bila taraf. Željeli su nas i trebali da stanujemo kod njih. Moody se složio s preseljenjem, ali me još jednom upozorio da je ovo samo privremeno. Uskoro ćemo se morati vratiti u kuću njegove sestre.

Sa sobom smo ponijeli tek nekoliko stvari, pa su pakiranje i sama neposredna selidba bili lak zadatak.

Kad smo stvari dovukli na kat, zatekli smo Nasserine kako smrdljivim sjemenkama kadi iznad glave svoga sina, odvrćući uroke prije no što on te večeri zaspi. Pomislila sam da bi pričica ili čaša toplog mlijeka bila primjerenija, ali sam to zadržala za sebe.

Mammal i Nasserine su nam gostoljubivo ponudili svoju spavaću sobu, jer je njima bilo jednako udobno spavati na podu u drugoj sobi kao i u njihovu bračnom krevetu. Zapravo, iskazali su potpun prezir prema pokućstvu. Njihova se blagovaonica sastojala od velikog stola i tuceta stolaca, u dnevnoj su sobi imali udoban, moderan namještaj od zelena baršuna. Ove su ostatke šahova prozapadnjačkog utjecaja, međutim, prezirali te vrata ovih soba zatvorili. Radije su jeli i razgovarali na podu svoga svečanog hala, ukrašena perzijskim sagovima, telefonom, televizorom u boji njemačke proizvodnje i — ničim više.

Nasserinin je stan bio čistiji od Esseyina, ali sam ubrzo spoznala da je ona očajno loša kuharica. Niti je znala, niti baš marila za higijenu, hranjivost ili ukusnost. Kad god je kupila komad janjetine ili pak imala sreće da dođe do pileta, zamotala bi ih jednostavno — zajedno s perjem i drobom — u novine i ubacila u hladionik. To isto meso otapala bi i zamrzavala zatim četiri do pet puta dok ga ne bi potrošila. Njezina je zaliha riže bila najprljavija što sam je igdje vidjela. U njoj ne samo da su bili sitni crni žišci nego su se ondje svijali i bijeli crvi. Nije se mučila s prethodnim pranjem prije kuhanja. Srećom, uskoro me zapalo kuhanje. Mammal je tražio iranska jela, ali sam barem mogla uvjeriti samu sebe da je hrana čista.

Konačno sam imala nešto čime ću ispuniti dan. Dok je Nasserine bila vani na nastavi, obavljala sam kućne poslove: brisala prašinu, mela, ribala i laštala. Mammal je bio član upravnog odbora jednog iranskog farmaceutskog poduzeća pa je tako, otkrila sam, imao pristupa do rijetkih stvari. U Nasserininoj je ostavi bilo takvih divnih stvari kao što su: gumene

rukavice, deseci boca tekućeg šampona i više od stotinu kutija inače gotovo nepostojećeg deterdženta za pranje rublja.

Nasserine se zapanjila kad je naučila da se zidovi mogu oprati te da su njezini prvotno bili bijeli, a ne sivi. Godilo joj je što u kući ima stalnu sluškinju, jer je time dobila vremena ne samo za studij nego i za dodatne sate molitve i čitanje Kurana. Mnogo pobožnija od Essey, i u četiri zida svoga doma ostajala je potpuno pokrivena čadorom.

Prvih nekoliko dana Mahtob se lijepo igrala s Amirom, pa sam kuhala i ribala, a Moody je dotle kao i inače ljenčario. U stanovitom smislu, bili smo zadovoljni. Moody više nije govorio o povratku Ameh Bozorg.

Iranci su pronalazili sve moguće načine da kompliciraju život. Na primjer, jednog me dana Moody poveo da kupim šećer, a ta se jednostavna zadaća pretvorila u cjelodnevnu gnjavažu. Iranci se inače dijele prema tipu šećera kojim slave čaj. Ameh Bozorg je voljela kristal koji je obilno prosipala po podu. Mammal je pak radije stavljao kocku na jezik tik iza prednjih zuba pa čaj ispijao kroz nju.

Mammal je Moodyja opskrbio bonovima kojima ćemo moći kupiti višemjesečnu zalihu šećera obiju vrsta. Prodavač je pregledao kupone pa nam s brdašca nasutog na podu — otvorenog izazova gamadi — izgrabio nekoliko kila šećera kristala. Zatim je čekićem odbio komad s velike grude šećera.

Kod kuće sam iz te komadine morala oblikovati »kocke«. Prvo sam razbila komad u sitnije djeliće, a onda sam kocke rezala nekom napravom sličnom kliještima, od čega sam imala pune dlanove žuljeva.

Ovakvi su zadaci ispunili turobne dane listopada 1984., ali sam uočila napredak. Moody je malo-pomalo labavio nadzor. Što se njega tiče, bila sam bolja iranska kuharica od bilo koje Iranke, a znao je da moram svakog dana pažljivo kupovati po lokalnim tržnicama da nađem najsvježije meso, voće, povrće i kruh. Zamatajući Mahtob i Amira, štiteći ih tako od hladnog, jesenskog zraka, svakog smo jutra polazili na ekspediciju po dućanima. Pronašla sam nekakvu kombinaciju pizzerije i pečenjarnice hamburgera, u kojoj su mi, zato što sam Amerikanka, htjeli prodati dvije kile rijetkog iranskog sira koji podsjeća na mozzarellu. Tako sam uspjela pripremiti razmjerno dobru imitaciju američke pizze. Vlasnik te pizzerije rekao mi je da će mi sir prodati u svako doba — ali isključivo meni. Bilo je to prvi put da mi je moja nacionalnost bila na korist.

Za tih prvih izleta Moody je bio uza me i pomno me promatrao, no meni je bilo drago kad sam u njegovu ponašanju zamijetila znakove dosade.

Jednom je dopustio Nasserine da me povede u kupnju pređe kako bih Mahtob mogla isplesti džemper. Čitavo smo jutro tragale za iglama za pletenje, ali nismo uspjele. — Moraš imati sreće da ih nađeš — kazala je Nasserine. — Uzmi moje.

Potihom sam gurala Moodyja prema zaključku da je ipak prevelika gnjavaža ići stalno za nekim ženskim poslom. Pobrinala sam se da mi ponestane nekoga nužnog sastojka ili pribora baš za kuhanje objeda. — Treba mi graha ovog časa — rekla bih. Ili sira, ili kruha, ili čak ketchupa, koji Iranci vole.

U nekoliko dana, zbog nekoga neizrečenog razloga, Moody je postao neugodniji i zloslutniji no obično. Ipak, mora da je pretpostavio kako me

učinkovito stjerao u mišju rupu. Jednoga dana očito zaokupljen vlastitim brigama, požalio se da nema vremena poći sa mnom na tržnicu. — Obavi to sama — kazao je. Tu je, međutim, iskrsnuo drugi problem. Nije želio da imam bilo kakav svoj novac, jer je novac pružao makar i ograničenu slobodu (i dalje nije znao za moje tajno blago). Zato me naputio: — Otiđi prvo i ustanovi cijene, pa se vrati da ti dam novac da možeš onda otići po stvari.

Ovaj je zadatak bio težak, no odlučila sam ga svladati. Sva se roba prodavala na kile, a metrički mi je sustav bio jednako neraznamljiv kao i farsi. Isprva sam uza se nosila olovku i papir te molila trgovca da mi napiše cijenu. Postupno sam naučila čitati perzijske brojke.

Tegobni se aranžman pokazao pogodnošću za moje planove, jer sam se tako od Moodyja po istom zadatku odvajala dva puta, pa makar i nakratko. Za prvih nekoliko trgovačkih izleta bez Moodyja striktno sam se držala njegovih naputaka, ne želeći izazvati ni najmanji gnjev ni sumnjičavost. Brinula sam se da bi me mogao pratiti, špijunirajući što sam nakanila. A onda, kad smo jednom uspostavili rutinu, svoju sam odsutnost produžavala malo-pomalo, vajkajući se na pretrpane prodavaonice i lošu uslugu. U gradu toliko prenaseljenom kakav je Teheran ovo su bile valjane izlike. A onda, za četvrtog ili petog kupovanja, odlučila sam riskirati i telefonirati švicarskom poslanstvu. Tutnula sam u odjeću nekoliko riala te požurila ulicom vukući sa sobom Mahtob i majušnog Amira. Tražila sam telefonsku govornicu s nadom da ću moći obaviti razgovor.

Brzo sam našla jednu i, naravno, otkrila da su moje novčanice beskorisne. U aparat je trebalo ubaciti dozari, kovanicu od dva riala, što odgovara

vrijednosti od otprilike pola centa. Zavirila sam u nekoliko obližnjih prodavaonica pokazujući novčanicu i mucajući »dozari«. Prodavači su bili ili prezaposleni ili su me pak ignorirali, pa sam na kraju ušla u jednu prodavaonicu muške odjeće.

— Dozari? — upitala sam.

Visoki crnokosi muškarac iza tezge kratko me promotrio i upitao: — Govorite li engleski?

— Da. Treba mi sitniš za telefon, molim.

— Možete se poslužiti mojim aparatom — kazao je.

Zvao se Hamid i ponosno mi se povjerio da je u Americi bio u nekoliko navrata. Dok je Hamid radio, nazvala sam ambasadu i uspjela dobiti Helen.

— Dobili ste našu poruku — rekla je radosno.

— Kakvu poruku?

— Muž vam je rekao da nazovete?

— Ne.

— Oh — reagirala je iznenađeno Helen. — Pa mi smo pokušavali doprijeti do vas. Vaši su roditelji stupili u vezu s Ministarstvom vanjskih poslova, pa smo zamoljeni da provjerimo vašu adresu i ustanovimo jeste li vi i vaša kći dobro. Nekoliko sam puta nazvala vašu šogoricu, no ona mi je rekla da ste otišli na Kaspijsko jezero.

— Nikad nisam bila na Kaspijskom jezeru — odvratila sam.

— Vaša je šogorica rekla da ne zna kad ćete se vratiti, a ja sam njoj kazala da s vama moram smjesta razgovarati. — Helen mi je objasnila da je jedna od rijetkih stvari što ih iranske vlasti dopuštaju Odsjeku za zaštitu američkih interesa ta da mome mužu nameću obavezu da moju obitelj obavijesti gdje

Mahtob i ja živimo te da nadziru kako nam je. Helen je rekla da je mome mužu poslala već dva preporučena pisma u kojima mu nalaže da nas dovede u poslanstvo. Na prvo pismo nije reagirao, ali je upravo ovog jutra nazvao kao odgovor na drugo. — Nije baš bio za suradnju — rekla je Helen. Odjednom sam se preplašila. Moody je sada, dakle, znao da moji roditelji preko službenih kanala poduzimaju sve što mogu da mi pomognu. Je li to mogao biti razlog njegovoj zlovolji proteklih nekoliko dana?

Nisam se više usuđivala odgađati povratak kući, a još sam morala kupiti kruh. No kad sam spustila slušalicu, Hamid je zahtijevao da porazgovaramo još nekoliko trenutaka.

— Imate problema?

Dotad svoju priču nisam bila povjerala nikome izvan poslanstva. Jedini Iranci s kojima sam kontaktirala bili su članovi Moodyjeve porodice; o privatnom stavu Iranaca prema Americi mogla sam suditi samo po reakcijama njegove porodice prema meni, a te su reakcije bile otvoreno neprijateljske i podrugljive. Jesu li svi Iranci takvi? Vlasnik pizzerije nije. No koliko mogu vjerovati nekom Irancu?

Zatomivši strah, a znajući da ću prije ili kasnije morati naći nekoga izvan porodice tko će mi pomoći, izlanula sam svoju priču ovome neznancu.

— Kad god vam ikako budem mogao pomoći, pomoći ću vam — svečano je obećao Hamid. — Nisu svi Iranci poput vašeg muža. Kad god vam zatreba telefon, dođite ovamo. — Zatim je dodao. — Dopustite da nešto ispitam. Imam neke prijatelje u pasoškom odjelu.

Zahvaljujući Bogu na Hamidu, pohrlila sam s Mahtob i bebicom u nanni, prodavaonicu kruha. Trebali smo za večeru kupiti kruh; to sam bila navela

kao razlog izlaska. Kao i obično, stajali smo u redu koji se sporo pomicao i gledali ekipu od četvero ljudi kako radi. Radni je proces počinjao na drugoj strani prostorije, gdje se u golemom badnju od nehrđajućeg željeza, visoku otprilike metar i dvadeset, a široku u promjeru više od metar i pol, nalazila obilna količina tijesta.

Radeći ritmički, sav u znoju od velike jare otvorena ognjišta s druge strane prostorije, jedan je muškarac ljevicom grabio šaku tijesta iz badnja pa je bacao na vagu, da bi je potom oštrim nožem odrezao na približno točnu mjeru. Zatim bi kuglu tijesta bacio na cementni pod pekarnice, na kojem su radila dva bosonoga čovjeka.

Sljedeći je radnik sjedio prekrštenih nogu na podu. Njihao se sjedećke, zapijevajući Kuran po sjećanju, te grabio vlažnu kuglu tijesta s poda, bacao je na gomilu brašna i oblikovao loptu. Tu bi loptu potom bacio natrag na pod u više-manje uredan red tjestenih lopti.

Treći bi radnik iz reda izabrao loptu i bacio je na malu drvenu platformu. Služeći se dugim tankim drvenim štapom kao oklagijom, oblikovao je tijesto u plosnat krug, zatim bi taj svoj uradak nekoliko puta hitnuo u zrak, hvatajući ga na vrh štapa. Brzim pokretom ruke bacio bi tijesto na konveksnu konstrukciju pokrivenu prnjama, koju je držao četvrti čovjek. Četvrti je muškarac stajao u rupi izdubenoj u cementnom podu. Vidjeli su mu se samo glava, ramena i ruke. Pod oko prednjeg dijela otvora bio je nabijen krpama da muškarčevo tijelo bude zaštićeno od jare otvorenog ognjišta. Nastavljajući isto uigrano gibanje, izbacivao je potpuno pečenu turu lavasha.

Toga se dana čekanje našega lavasha oteglo preko svake mjere, pa sam bila sva zabrinuta kako će Moody reagirati.

Kad smo konačno stigli na red, spustili smo novac te s poda uzeli svjež lavash da ga neumotana odnesemo kući.

Dok smo jurili kući, rastumačila sam Mahtob da Hamid i njegov telefon moraju za tatu ostati tajna. No moja je lekcija bila izlišna. Moja mala petogodišnjakinja već je znala tko su joj prijatelji, a tko neprijatelji.

Moodyju je bila sumnjiva dužina moje odsutnosti. Lažući, izvukla sam se iz neposredne neugodnosti: tvrdila sam da smo u pekarni stajali u beskrajnom redu da bismo na kraju doznali kako im je ponestalo kruha. Morale smo potražiti drugu.

Je li posumnjao u moju priču ili su ga pisma iz poslanstva natjerala na oprez, ne znam, ali se Moody u idućih nekoliko dana ponašao otvoreno prijeteći i neprijateljski.

Sljedeća je neugodnost stigla u obliku pisma koje mi je napisala moja od neizvjesnosti izluđena mati. Do toga je trenutka Moody presreo sva pisma što su mi slali moja zabrinuta porodica i prijatelji. Sada mi je, međutim — ne znam iz kojeg razloga — donio neotvoreno pismo adresirano majčnim rukopisom. Bilo je prvo koje sam vidjela pisano njezinom rukom otkako sam u Iranu. Moody je sjeo do mene na pod i virio mi preko ramena dok sam čitala. Mati je pisala:

Draga Betty i Mahtob,

Jako smo zabrinuti zbog vas. Prije nego što ste otišli, sanjala sam gadan san da će vas on tamo zadržati i da vam neće dopustiti da se vratite. Nisam vam to rekla jer se nisam htjela uplitati.

Sada sam sanjala nešto drugo — da je Mahtob izgubila nogu uslijed neke eksplozije. Ako se kojoj od vas išta desi, on će snositi krivnju. Sve je ovo njegovo maslo...

Moody mi je oteo pismo iz ruke. — Budalaštine! — kriknuo je. — Nikada ti više neću dopustiti da primaš njihova pisma niti da razgovaraš s njima.

Sljedećih se dana postarao da nas prati kad izlazimo u kupovinu. Kad god smo prolazili pokraj Hamidova dućana, protrnula bih od strepnje.

Sve do ovog časa Moody kao da je bio zaboravio da i izvan Irana postoji svijet, no sada ga je počela sustizati vlastita neodgovornost makar s udaljenosti od pola svijeta.

Prije no što smo otišli iz Amerike Moody se bio prepustio velikoj rastrošnosti. Bez moga znanja svojom je kreditnom karticom ušao u crveno za više od četiri tisuće dolara; kupovao je raskošne poklone svojim rođacima. Potpisali smo ugovor o zakupu kuće u Detroitu, no kod kuće nije bilo nikoga tko bi kućevlasniku platio šestu dolara mjesečno. Nitko nije platio naše režije. Do sada smo već zaglibili u dug i prema poreznom uredu. Imali smo, doduše, još imovine što smo je akumulirali tijekom lukrativnih godina Moodyjeve prakse. Prije nego što smo došli u Iran Moody je kradomice povukao velike iznose gotovine s naših bankovnih računa, ali se nije usudio likvidirati sav imetak, jer bi time posve sigurno izazvao moju sumnjičavost u pogledu svojih nakana. Imali smo kuću punu skupog namještaja i dva automobila. Posjedovali smo i zakupnu kuću u Corpus Christiju. Imali smo desetke tisuća dolara u obveznicama, pa je Moody odlučio ta sredstva prebaciti u Iran.

Nije imao pojma da sam u Ministarstvo vanjskih poslova poslala isprave kojima zahtijevam upravo suprotno. Nije uopće namjeravao podmiriti svoje obveze u Americi, a napose nije želio da i jedan njegov novčić otiđe u korist američke državne blagajne. — Više nikad neću dati ni centa za porez u Americi — prisegnuo je. — Gotovo je. Od mene više neće dobiti ni novčića. Unatoč tome, Moody je znao da će, ne podmire li se neplaćeni računi, naši vjerovnici na kraju podići tužbu i naplatiti svoj novac zajedno s kamatama i globom. Svaki protekli dan dovodio je samo do još većeg osipanja našeg imetka.

— Tvoji bi roditelji trebali sve rasprodati i poslati nam novac! — mrmljao je Moody kao da je ova financijska zbrka moje maslo te kao da su moji roditelji dužni da je sređuju.

Moody je, kao i uvijek, bio nesposoban da djeluje, pa je svakim proteklom danom naš povratak u Ameriku postajao sve neizvodljiviji. Svoj život — naše živote — zamrsio je toliko da nije bilo popravka.

Tamo, u Americi, opsjeli bi ga vjerovnici, a od mene bi — mora da je to znao — dobio rastavu.

Ovdje, pak, u Iranu, njegova je medicinska diploma dosad bila bezvrijedna. Pritisci su narastali preko razine podnošljivosti, a na vidjelo su izbijali u povećanoj razdražljivosti prema svima koji ga okružuju. Mahtob i ja još smo se više odalečile od njega, izbjegavajući, ako smo ikako mogle, i najmanje dodire. Iz zabrinutih Moodyjevih očiju nazirala se velika opasnost.

Građevinski su radnici započeli popravke vodovodne mreže u susjedstvu. Dva smo dana bili bez vode. Nakupilo se prljavoga suda. Što je još gore, nije bilo načina da propisno operem hranu. Slušajući moje žalopojke,

Mammal je obećao da će nas iduće večeri izvesti u restoran. Moodyjevi gotovo nikad nisu jeli vani, pa smo se stoga radovali rijetkoj prilici. Umjesto da sljedeće popodne spremamo večeru, Mahtob i ja smo se pokušale što bolje dotjerati za izlazak.

Bila sam spremna kad se Mammal vratio s posla, no on je bio umoran i čangrizav. — Ne, nećemo van — progundao je. Ponovno taraf.

I Mahtob i ja bile smo razočarane; malo nam je što razvedravalo život. — Hajde da uzmemo taksi i sami odemo van — predložila sam Moodyju dok smo on, Mahtob i ja sjedili sami u predvorju.

— Ne, ne idemo van — odgovorio je.

— Molim te.

— Ne. U njihovoj smo kući. Ne možemo izaći bez njih. Oni ne žele ići van, dakle, skuhaj nešto.

U tom trenutku razočaranja napustio me oprez. Zaboravljajući svu nemoć svoga položaja, dajući maha dijelku gnjeva što se nakupio u meni, odbrusila sam: — Jučer se pričalo da ćemo večeras van na večeru. Sada Mammal to ne želi.

Mammal se u mojim mislima pomaljao kao glavni uzročnik svih mojih muka. Kao prvo, on je bio taj koji nas je pozvao u Iran. Pamtila sam njegovo sladunjavo lice još iz Detroita kad me uvjeravao kako njegova porodica nikada ne bi dopustila Moodyju da me protiv moje volje zadrži u Iranu. Ustala sam. Gledajući Moodyja, izlanula sam: — On je lažac! On je jedan običan lažac!

Moody je đipnuo na noge, lica iskrivljena od demonskog bijesa. — Ti to Mammala nazivaš lašcem! — viknuo je.

— Da. Nazivan ga lašcem — vrisnula sam. — Ti si isto takav. Obojica stalno nešto pričate...

Moj je nastup prekinut težinom Moodyjeve šake, koja me svom snagom zgodila po desnoj strani glave. Zateturala sam u stranu, suviše zapanjena da bih tog trenutka osjetila bol. Bila sam svjesna Mammala i Nasserine, koji su ušli u sobu da vide kakva je to galama, Mahtobinih užasnutih vriskova i Moodyjevih ljutih psovki. Pred očima mi se zavrtjelo predvorje.

Posrnula sam prema utočištu spavaće sobe s nadom da ću se ondje zaključati dok Moodyjeva srdžba ne splasne. Mahtob je vrišteći pošla za mnom.

Do vrata spavaće sobe dospjela sam s Mahtob koja mi je bila za petama, ali Moody je bio tik iza nas. Mahtob se pokušala utisnuti između nas dvoje, no Moody ju je grubo gurnuo u stranu. Njezino je sićušno tijelo udarilo o zid. Kriknula je od bola. Kad sam se okrenula prema njoj, Moody me bubnuo na krevet.

— Pomozite mi! — vriskala sam. — Mammale, pomozite mi. Moody me ljevicom ščepao za kosu. Slobodnom me šakom udarao, udarao i udarao po glavi.

Mahtob je jurnula u pomoć, a on ju je opet odbacio u stranu.

Otimala sam mu se, no bio je prejak. Otvorenim dlanom pljusnuo me po obrazu. — Ubit ću te — bjesnio je.

Udarila sam ga nogom, djelomice se istrkla iz zahvata te pokušala otpuzati, ali me on nogom opalio u leđa tako gadno da su me kralježnicom gore-dolje prožimali užasni bolovi.

Dok je Mahtob jecala u kutu, bila sam mu izručena na milost i nemilost, pa je Moody postao metodičniji. Mlatio me po ruci, čupao mi kosu, pljuskao po licu, sve vrijeme me psujući. Sveudilj je vikao: - Ubit ću te! Ubit ću te!

— Pomozite mi! — viknula sam u nekoliko navrata. — Molim vas, pomozite mi!

No ni Mammal ni Nasserine nisu se pokušali umiješati. Kao ni Reza ili Essey, koji su sigurno sve čuli.

Koliko je minuta prošlo kako me mlatio, ne znam. Očekivala sam nesvjesticu, smrt koju mi je obećao.

Postupno je snaga njegovih udaraca oslabila. Zastao je da dođe do daha, ali me i dalje čvrsto pritiskao na postelju. Negdje sa strane histerično je ridala Mahtob.

— Daidža — začuo se mirni glas s vrata. — Daidža. — Bio je to Mammal. Konačno.

Moody je podigao glavu. Kao da čuje mirni glas zdravog razuma koji se vraća. — Daidža — ponovio je Mammal. Blago je odvukao Moodyja s mene, pa ga izveo van, u predvorje.

Pritrčala je Mahtob i zaronila glavom u moje krilo. Dijelile smo našu bol, ne samo masnice po tijelu nego i dublju bol, onu nutarnju. Plakale smo i hvatale zrak, ali nijedna nije dugo mogla govoriti.

Čitavo sam tijelo osjećala kao jednu jedinu veliku masnicu. Od Moodyjevih udaraca iskočile su mi na čelu dvije kvrge, toliko velike da sam se zabrinula da me ozbiljno ozlijedio. Boljeli su me udovi i leđa. Jedna me noga toliko boljela da sam bila sigurna da ću danima šepati. Pitala sam se kako li izgleda moje lice.

Nakon nekoliko trenutaka u sobu se ušuljala Nasserina, slika i prilika podložne iranske žene. Lijevom je rukom stezala čador na glavi. Mahtob i ja smo i dalje jecale. Nasserine je sjela na postelju i kliznula rukom na moja ramena. — Ne obaziri se na ovo — kazala je. — Sve je u redu.

— Sve je u redu? — kazala sam upravo ne vjerujući. — U redu je da me ovako tuče? I u redu je što kaže da će me ubiti?

— Neće te ubiti — rekla je Nasserine.

— Veli da hoće. Zašto mi nisi pomogla? Zašto nisi nešto poduzela?

Nasserine me, koliko je samo mogla, pokušala utješiti, naučiti pravila igre u ovoj užasnoj zemlji. — Ne možemo se umiješati — objasnila je. — Ne možemo se usprotiviti daidži.

Mahtob je pažljivo upijala sve riječi. Kad sam vidjela kako suznih očiju nastoji shvatiti situaciju, nova je studen prostrujala mojom bolnom kralježnicom, studen koju je izazvala jedna nova, grozna panika. A što ako me Moody doista ubije? Što će tada biti s Mahtob? Može li i nju ubiti? Ili je ona dovoljno mlada i prilagodljiva da postupno prihvati ovo ludilo kao normu? Hoće li postati žena poput Nasserine ili Essey, koja čadorom skriva svoju ljepotu, duh, dušu? Hoće li je Moody udati za kakvog bratića koji će je tući i s njom izroditi deformiranu dječicu prazna pogleda?

— Ne možemo se usprotiviti daidži — ponovila je Nasserine — ali sve je u redu. Svi su muškarci takvi.

— Ne — odgovorila sam oštro. — Nisu svi muškarci ovakvi.

— Jesu — uvjeravala me svečano. — Mammal tako postupa sa mnom, Reza s Essey. Svi su muškarci takvi.

Bože moj, pomislila sam. Što li tek slijedi?

7.

Danima sam hramala. Nisam se osjećala dobro da prijeđem čak ni onu kratku udaljenost do tržnice. Niti sam željela da me itko vidi. Čak i ispod roosarieja, lice mi je bilo toliko natečeno da mi je bilo neugodno.

Mahtob se još više odalečila od oca. Svake je noći usnula u suzama.

Kako su dani prolazili u napetosti — Moody mrk i golem, Mahtob i ja u strahu — bespomoćnost i beznadnost našega položaja postale su tegobnije no ikad. Okrutne batine uvećale su rizike koji su bili pred nama; moje su rane bile dokaz da je Moody uistinu dovoljno lud da me ubije — da ubije nas — ako nešto izazove njegovu srdžbu. Ustrajati na nejasnim planovima o slobodi značilo je da našu sigurnost moram izložiti povećanoj opasnosti. Životi su nam ovisili o Moodyjevu hiru.

Kad god sam smatrala nužnim da imam s njim kakva posla, bilo da govorim s njim, da ga gledam ili čak da razmišljam o njemu, moja je odluka bila čvrsta. Ovoga sam čovjeka predobro poznavala. Godinama sam gledala kako se sjena ludila spušta na njega. Nastojala sam si uskratiti luksuz pogleda u prošlost jer sam njime poticala aktiviranje samosažaljenja, no tome nisam mogla izbjeći. Da sam se bar ranije, prije no što smo se ukrcali na let za Teheran, ravnala svojim strahovima. Kad god bih o tome razmišljala — a bilo je to često — osjećala sam se još zatočenijom no inače. Mogla sam nabrajati razloge do kojih smo došli — financijske, zakonske, emocionalne, pa i medicinske. No svi su se oni svodili na onaj jedan, najdublji: Mahtob sam dovela u Iran u posljednjem očajničkom pokušaju da joj osiguram slobodu, pa je sada ironija bila očitija.

Da li bih se mogla podvrgnuti životu u Iranu kako bih zadržala Mahtob izvan opasnosti? Teško. Malo mi je značilo to da bi Moody jednoga dana mogao postati uljudan i blag. Znala sam da će ludilo koje je u njemu neizbježno povremeno izbijati na površinu. Da spasim Mahtobin život, trebala bih je izložiti riziku, pa i ako su ti rizici netom izbili na vidjelo.

Umjesto da me natjera na pokornost, Moodyjev je gnjev definitivno očeličio moju volju. Unatoč bezazlenoj prirodi dnevnih zadataka, svaka moja misao i akcija stremile su istom cilju.

Mahtob je moju odlučnost još učvrstila.

U kupaonici, kad bismo bile same, tiho je jecala i molila da je odvedem od tatice kući u Ameriku. — Znam kako možemo otići u Ameriku — rekla je jednoga dana. — Kad tata ode spavati, jednostavno ćemo se išuljati, otići na aerodrom i ukrcati u avion.

Život za petogodišnje dijete može biti tako jednostavan. I tako složen.

Naše su se molitve intenzivirale. Premda sam mnogo godina zanemarivala pohađanje crkve, zadržala sam čvrstu vjeru u Boga. Nisam mogla dokučiti zašto nam je navalio ovo breme, no znala sam da ga na svojim plećima ne možemo nositi bez njegove pomoći.

Stanovita je pomoć došla kroz Hamida, vlasnika prodavaonice muške odjeće. Kad sam se prvi put nakon batina usudila ući u njegov dućan, upitao me: — Što vam se dogodilo?

Rekla sam mu.

— Mora da je lud. — Govorio je polako, promišljeno. — Gdje živite? Mogao bih poslati nekoga da se postara za njega.

O toj je mogućnosti bilo vrijedno razmisliti, no nakon razmatranja oboje smo spoznali da bi Moody tako posumnjao kako imam neke tajne prijatelje. Kako mi se zdravlje popravilo i kako sam češće izlazila, u Hamidov sam dućan navraćala kad god mi se pružila prilika da nazovem Helen u poslanstvu ili pak da o svojem položaju porazgovaram sa svojim novostečenim prijateljem.

Hamid je, kao bivši časnik šahove vojske, živio u dubokoj ilegali.

— Iranski je narod želio prevrat — priznao mi je mirno. — Ali ovo — mahnuo je prema rulji mračnih Iranaca koja je kuljala ulicama ajatolahove Islamske Republike — ovo nije ono što smo željeli.

Hamid je također nastojao naći načina kako da iz Irana izvede sebe i svoju obitelj. Prije toga morao se pozabaviti brojnim stvarima. Morao je prodati svoju radnju, likvidirati imovinu i poduzeti potrebne mjere opreza, ali je čvrsto odlučio pobjeći prije no što ga tko razotkrije.

— Imam mnogo utjecajnih prijatelja u Sjedinjenim Državama — rekao mi je. — Poduzimaju sve što mogu da mi pomognu.

I moja obitelj i prijatelji u Americi poduzimaju sve što mogu za mene, rekla sam mu. No očito je da se malo može učiniti službenim putem.

To što sam se mogla služiti Hamidovim telefonom mnogo mi je značilo.

Premda su informacije iz poslanstva — ili njihov izostanak — bile demoralizirajuće, one su ipak bile moja jedina dodirna točka s domom.

Hamidovo prijateljstvo još mi je nešto rasvijetlilo. On mi je prvi pokazao da ima mnogo Iranaca koji su zadržali razumijevanje za zapadnjački način života i koji se kostriješe na službeni prezir sadašnjih vlasti prema Americi.

Kako je vrijeme prolazilo, spoznala sam da Moody i nije toliko svemoćan kako je volio o sebi razmišljati. Slabo je napredovao u ishodu dozvole da se medicinom bavi u Iranu. Američko je školovanje u najvećem broju slučajeva osiguravalo ugled, ali u uredima ajatolahove vlasti naišao je na stanovite predrasude.

Nije bio ni na vrhu zamršene obiteljske hijerarhijske ljestvice. Moody je bio jednako podčinjen svojim starijim rođacima kao i njegovi mlađi rođaci njemu. Nije mogao izmaknuti obiteljskim obvezama, i to je bila voda na moj mlin. Njegova se rodbina pitala što je sa mnom i Mahtob. Tijekom naših prvih dvaju tjedana u Iranu svoju je obitelj pokazao čitavoj svojoj porodici. Brojna nas je svojta željela vidjeti, pa je Moody znao da nas neće moći držati zauvijek sakrivene.

Nerado je prihvatio poziv na večeru u dom age («gospodina») Hakima, kojemu je bio dužan iskazati veliko poštovanje. Bili su prvi bratići, a dijelili su i baštinu složena i zamršena rodoslovnog stabla. Na primjer, sin sestre age Hakima oženio se Essevinom sestrom, a kći njegove sestre bila je udata za Essevina brata. Zia Hakim, koga smo upoznali na aerodromu, bio je nećak age Hakima — u drugom, trećem koljenu. A Hakimova hanuma («gospoda») bila je također Moodyjeva sestrična. Ovaj se lanac nastavljao u beskonačnost.

Sve su ove rodbinske veze iziskivale poštovanje, ali najveća moć koju je aga Hakim imao nad Moodyjem proizlazila je iz njegova statusa čovjeka s turbanom, glavara mesdžida Niavaran nedaleko od šahove palače. Aga Hakim je predavao na Teološkom fakultetu u Teheranu. Bio je ugledan autor islamskih knjiga, a s arapskog je na farsi preveo brojna poučna djela

koja je napisao Tagatie Hakim, njegov i Moodyjev zajednički djed. Tijekom revolucije vodio je uspješno zaposjedanje šahove palače, zbog kojeg su mu junaštva objavili sliku u časopisu Newsweek. Osim toga, njegova je hanuma nosila dični naziv Bebe Hajji, »žena koja je bila u Meki«.

Moody nije mogao odbiti Hakimov poziv. — Moraš odjenuti crni čador — rekao mi je. — Bez njega se u njihovu kuću ne može.

Njihov dom u Niavaranu, otmjenoj četvrti sjevernog Teherana, bio je moderan i prostran, ali gotovo posve bez namještaja. Radovala sam se izlasku, ali sam bila mrzovoljna zbog propisa o odijevanju te zbog toga što sam očekivala dosadnu večer s još jednim od ljudi s turbanom.

Aga Hakim bio je vitak, pet-šest centimetara viši od Moodyja. Imao je gustu prosijedu bradu i stalno se umilno smiješio. Bio je sav u crnom, uključivši i turban. To i jest bilo ono najhitnije. Većina ljudi s turbanom nosi bijeli turban. Crni turban age Hakima označavao je da je on izravan potomak Muhamedov.

Na moje iznenađenje, nije bio prepobožan da me ne bi gledao u oči dok mi se obraćao.

— Zašto nosite čador? — upitao je posredstvom Moodyjeva prevođenja.

— Mislila sam da moram.

Moodyju su komentari age Hakima vjerojatno bili neugodni, no svejedno ih je preveo. — Nije vam dobro u čadoru. Čador nije islamski. Perzijski je. U mojoj kući ne morate nositi čador.

Svidio mi se.

Aga Hakim se raspitivao o mojima u Americi. Bio je prvi Iranac koji je to učinio. Objasnila sam mu da mi otac umire od raka te da užasno brinem zbog njega, kao i zbog majke i svojih sinova.

Kimnuo je sućutno. Razumio je snagu obiteljskih veza.

Moody je za Mahtob spremio iznenađenje koje je otkrio na svoj tipičan bezosjećajan način. Bez ikakve pripreme jednog joj je jutro rekao: — Dobro, Mahtob. Danas ćemo poći u školu.

Mahtob i ja smo zaplakale, plašeći se svega što bi nas ma i na trenutak razdvojilo. — Nemoj je tjerati! — preklinjala sam.

No Moody je bio uporan. Dokazivao je da će se Mahtob morati naučiti prilagođivati te da je škola baš taj nezaobilazan prvi korak. Naučila je već dovoljno farsi da može komunicirati s drugom djecom. Vrijeme je za školu. Moodyja je zamorilo čekanje na mjesto u privatnoj predškolskoj ustanovi koju smo svojedobno pogledali. Njegova nećakinja Ferree, koja je bila učiteljica, upisala je Mahtob u predškolski razred vladine ustanove. Bilo je teško naći mjesto u maloj školi, rekao je Moody, ali mu je to pošlo za rukom zahvaljujući Ferreeinu utjecaju.

— Molim te, dopusti mi da pođem s vama — rekla sam, a on je popustio. Čvrsto se umotavši zbog jakog jesenskog vjetra koji je puhao sa sjevernih planina, hodali smo nekoliko blokova od Mammalove kuće do ulice Shariati, glavne avenije, gdje je Moody zaustavio narančasti taksi. Stisnuli smo se unutra s pet-šest Iranaca, pa krenuli prema cilju udaljenom desetak minuta vožnje.

Medresa («škola») Zainab bila je niska betonska zgrada obojena tamnozelenofa prljavom bojom. Izvana je nalikovala tvrđavi. Djevojčice

različite dobi, sve u crnom i tamnosivom, glava i lica pokrivenih roosariejima, trčkarale su unutra. Mahtob i ja smo okolišajući ušle za Moodyjem u mračan hodnik. Jedna je čuvarica odmah reagirala na Moodyjev ulazak. Ovo je bila isključivo ženska škola. Brzo je pokucala na vrata ureda, malo ih odškrinula te one unutra upozorila da će za koji trenutak ući muškarac.

U uredu smo Mahtob i ja zabrinuto stajale dok je Moody razgovarao s ravnateljicom, ženom koja je crni čador objema rukama čvrsto pritiskala oko svoga lica. Dok je Moody govorio, pogled je uperila u pod, pogledavajući povremeno mene, ali ne i muškarca koji je bio prisutan. Nakon nekoliko minuta Moody se okrenuo prema meni i progundao: — Veli da moja žena ne izgleda baš veselo. — Pogledom mi je naredio da se uključim, ali sam ja još jednom — kad je u prvom planu bila Mahtobina dobrobit — smogla snage da mu se usprotivim.

— Ne sviđa mi se ova škola — rekla sam. — Želim vidjeti razred u kojem će boraviti.

Moody je nastavio razgovarati s ravnateljicom. — Hanuma Shaheen, ona je ravnateljica — provest će te — rekao mi je. — Ovo je djevojačka škola; muškarci ne smiju unutra.

Hanuma Shaheen je bila mlada žena, u dobi oko dvadeset i pet godina, privlačna ispod čadora. Pogled kojim je dočekala moje neprijateljsko sijevanje jasno je odavao istinsku ljubaznost. Bila je jedna od vrlo rijetkih Iranki koje sam vidjela da nose naočale. Sporazumijevale smo se, koliko smo samo mogle, gestama i s nekoliko jednostavnih riječi farsija.

Zgranule su me kako školske prostorije tako i djelatnosti što se ondje odvijaju. Prolazile smo prljavim dvoranama, pokraj velike slike namrštenog ajatolaha i bezbrojnih postera u slavu rata. Čini se da je najomiljenija poza bila ona na kojoj se gizdavi vojnik, stojeći ponosno pokraj puške, diči krvavim zavojem oko čela.

Učenice, zgruvane jedna do druge, sjedile su na dugačkim klupama, a nastavnu metodu, premda vrlo malo razumijem farsi, bilo je jednostavno shvatiti. Bilo je to mehaničko bubanje. Učiteljica bi otpjevušila neki izričaj, a učenice su ga za njom jednoglasno ponovile.

Mislila sam da sam već vidjela najprljavije uvjete koje Iran može ponuditi, a onda sam ušla u školski toalet, jedini za svih pet stotina učenica. Bila je to sićušna kabinica s visokim otvorenim prozorom kroz koji su prodirali vjetar, kiša, snijeg muhe i komarci. Toalet je bio obična rupa u podu koju je većina korisnica, čini se, upotrebljavala po načelu »pogodi ili promaši«. Umjesto toaletnog papira iz zida je stršala cijev iz koje je tekla ledena voda.

Kad smo se vratile u ured, rekla sam Moodyju. — Ne idem odavde dok ne pogledaš ovu školu. Ne mogu vjerovati da želiš da ti kći pohađa ovakvu školu.

Moody je upitao može li on pogledati školu.

— Ne — odgovorila je hanuma Shaheen na farsiju. — Muškarci ne.

Moj je glas postao snažniji, zahtjevniji. Bio je to glas prezrene matere. — Ne idemo odavde dok ne pogledaš školu! — ponovila sam.

Napokon se ravnateljica smekšala. Poslala je ispred nas čuvaricu da učiteljice i učenice upozori kako u zabranjeno područje dolazi muškarac. Zatim je Moodyja povelu u obilazak. Mahtob i ja čekale smo u uredu.

— Pa, imaš pravo — priznao je Moody vrativši se. — Ni meni se ovdje ne sviđa. Grozno je. No ovdje su ovakve škole i ovamo će ići. Bolja je od škole koju sam ja pohađao.

Mahtob je ovo prihvatila šutke, mrko. Suze samo što nisu potekle.

Uzdahnula je od olakšanja kad je Moody rekao: — Ne mogu je uzeti danas. Krenut će sutra.

Dok smo se taksijem vozili kući, Mahtob je svoga oca molila neka je ne goni da ide u ovu školu, no on je bio nepokolebljiv. Čitavo popodne plakala mi je na ramenu. — Molim te, Bože — molila se u kupaonici — daj da se nešto dogodi da ne moram ići u onu školu.

Dok sam slušala kako se moja mala moli, nešto mi je palo na um, možda slučajno, a možda po nadahnuću. Sjetila sam se jedne od temeljnih pouka molitve, pa sam naglasila Mahtob: — Znam da će Bog odgovoriti na naše molitve, ali Bog nam ne odgovara uvijek onako kako mi želimo da odgovori. Možda ćeš morati poći u školu i možda Bog baš to i želi. Možda od pohađanja te škole ispadne i neko dobro.

Mahtob se nije utješila, no ja sam osjetila kako u mene ulazi neki osjećaj mira. Možda doista neko dobro proizađe iz ovoga. I Mahtob i ja mrzile smo prijetnju trajnosti koju podrazumijeva škola. No, spoznala sam, mala će škola Mahtob zaokupiti između osam i dvanaest šest puta tjedno. Svakoga dana, osim petkom, imat ćemo razloga da izađemo iz kuće, a tko može proreći kakve se mogućnosti mogu pojaviti.

Sutradan ujutro sve smo troje rano ustali, a već to mi je dalo daljnji razlog za dugoročni optimizam. Do tada je već Moody svoj status daidže bio unaprijedio u ulogu duhovnog gospodara kuće. Dizao se dobrano prije zore

kako bi se pobrinuo da svi (osim Mahtob i mene) sudjeluju u molitvi. To je bilo izlišno, jer su pobožna Nasserine i Mammal bili također savjesni. No Moody je svoju vlast proširio i na donji kat — na Rezu i Essey, koji su se prema svojim vjerskim obvezama odnosili nehajno. To je bilo osobito uvredljivo za Rezu, koji je morao započeti svoj dugi radni dan, dok se Moody vraćao natrag u postelju.

Izmožden molitvom, Moody je stvorio naviku ljenčarenja i spavanja do deset ili jedanaest dopodne. Bilo mi je jasno da će ga Mahtobin novi raspored brzo umoriti. Možda će mi uskoro dopustiti da je sama vodim u školu, a znala sam da će se time moja sloboda znatno povećati.

Usprkos toj nadi, jutro je bilo napeto. Mahtob je šutjela dok sam joj za školu odijevala istu vrstu roosarieja što ga nose ostale učenice.

Šutjela je sve dok nismo došli u ured škole i dok jedna pomoćna učiteljica nije pružila ruku da je preuzme od mene i povede u razred. Mahtob je zaplakala, a zatomljene su suze slobodno potekle niz obraze. Pripila se uz rub moga kaputa.

Moje su se oči srele s Moodyjevima. U njegovima nije bilo sućuti nego samo prijetnje.

— Mahtob, moraš poći — rekla sam, jako se naprežući da ostanem mirna.

— Sve je u redu. Doći ćemo ovamo po tebe, budi bez brige.

Pomoćna je učiteljica nježno odvela Mahtob. Mala je pokušala biti hrabra, ali kad smo se Moody i ja okrenuli da odemo, čuli smo našu kćer kako počinje plakati zbog bolnog razdvajanja. Srce mi je prepuklo, no znala sam da se u ovom trenutku ne smijem suprotstaviti luđaku koji me čvrsto držao za mišicu i vukao na ulicu.

Kući smo se dovezli šutke narančastim taksijem. Nasserine nas je već čekala s porukom. — Nazvali su iz škole — rekla je. — Mahtob pravi preveliku galamu. Morate ići po nju.

— Za sve si ovo ti kriva! — vrisnuo je na mene Moody. — To si joj ti napravila. Ona više nije normalno dijete. Previše si posesivna prema njoj. Grdnju sam saslušala šutke, ne izlažući se više no što moram. Ja kriva? Željela sam vrisnuti — ti si taj koji joj je život preokrenuo naglavce! No pregrizla sam, znajući da je ono što kaže dijelom točno. Prema Mahtob sam se postavila zaštitnički. Bojala sam je se pustiti s očiju, u strahu pred urotama koje bi mogli skovati Moody i njegova porodica da mi je odvedu. Je li to moja krivica? Ako je ikad bilo situacije koja je od majke zahtijevala prekomjeren oprez, onda je to ova.

Moody je bijesno sam izletio iz kuće da bi se nešto kasnije pojavio vukući ukroćenu Mahtob. — Sutra ćeš se vratiti u tu školu — zapovjedio joj je. — I ostat ćeš tamo sama. I prestani cmizdriti.

Toga sam popodneva i večeri razgovarala s Mahtob u četiri oka kad god mi se za to pružila prilika. — Moraš to učiniti — savjetovala sam joj. — Budi jaka. Budi velika djevojka. Znaš, Bog će biti s tobom.

— Molila sam se da Bog nađe načina da ne moram više u tu školu — plakala je Mahtob — ali on nije uslišao moju molitvu.

— Možda jest — podsjetila sam je. — Možda postoji neki razlog da ideš u tu školu. Nemoj uvijek misliti da si sama, Mahtob. Bog je stalno s tobom. Pobrinut će se za tebe. Ne zaboravi: kad se osjećaš istinski uplašenom i osamljenom i ne znaš što će se događati, samo se moli. Ne moraš obraćati pažnju na ono što netko drugi govori. Samo se moli. Sve će biti u redu.

Usprkos mome savjetu, sljedećeg se jutra Mahtob probudila ustrašena i uplakana. Srce mi je pucalo dok ju je Moody grubo umotavao i nosio u školu, zabranivši mi da im se pridružim. Zvuči njezinih užasnutih krikova odzvanjali su mi u ušima još dugo nakon što su otišli. Koračala sam živčano i mučno nastojala progutati gvalu što mi se stvorila u grlu i iščekivala Moodyja da se vrati s izvještajem.

Upravo kad se vratio, sam, Essey ga je zaustavila na dnu stubišta da mu rekne kako su iz škole i opet telefonirali da dođe po Mahtob. Nije htjela surađivati. Njezini su krici uznemirili čitavu školu.

— Sredit ću ja nju — kazao mi je ljutito. — Prebit ću je tako da će drugi put ostati.

— Molim te, nemoj je ozlijediti — plakala sam za njim dok je bijesno odjurio iz kuće. — Molim te, ja ću s njom govoriti.

Nije je prebio. Kad se vratio, njegov je gnjev bio više usmjeren na mene nego na Mahtob, jer je ravnateljica od njega zatražila nešto što joj on nije želio dati.

— Žele da ti ideš u školu s njom — rekao je. — Da ostaneš tamo, u uredu, dok je u razredu. Barem nekoliko dana. Samo će je pod tim uvjetom uzeti. Nešto se doista događalo, rekla sam samoj sebi. Bila sam uzrujana i žalosna što je goni u tu iransku školu, ali odjednom se pružila prilika da iz kuće izlazim redovito.

Moodyju ovaj aranžman nije bio mio, ali nije vidio alternativu. Izložio je stroga pravila. — Moraš ostati u uredu i ne smiješ nikamo otići sve dok ne dođem po tebe i Mahtob — rekao je. — Ne smiješ se služiti telefonom. — Da — obećala sam s tarafom u srcu.

Sljedećeg smo se jutra nas troje taksijem odvezli u školu. Mahtob je bila zabrinuta, ali vidno mirnija nego prethodna dva jutra. — Tvoja će mati ostati ovdje — rekao joj je Moody, pokazujući na stolac u hodniku ispred ureda. — Ovdje će biti dok si u školi.

Mahtob je kimnula i dopustila pomoćnoj učiteljici da je odvede prema razredu. Na pola je puta zastala i okrenula se. Kad je vidjela da sam na stolcu, pošla je dalje. — Ostat ćeš ovdje dok ne dođem po vas — ponovio je Moody i otišao.

Jutro se otegnulo. Nisam ponijela ništa čime bih skratila vrijeme. Hodnici su opustjeli kako su se učenice razmjestile po razredima, pa sam uskoro bila svjesna prve jutarnje vježbe. — Maag barg Amrikal — čulo se iz svake učionice. —Maag barg Amrikal Maag barg Amrikal — Iznova i iznova svrdlalo je u povodljive mozgove svake učenice, udaralo u uši moje nevine kćeri. Službena politika Islamske Republike Iran — »Smrt Americi!« Kad je konačno političkom ispiranju mozga došao kraj, lagašan je žamor prostrujio hodnikom. Učenice su prešle na mirniji način bubanja. U svakom su razredu, čak i ondje gdje su bile starije učenice, učiteljice zapijevale pitanje na koje je razred odgovarao jednoglasno, izgovarajući iste riječi. Nije bilo nikakva odstupanja, nikakva prostora za neovisna mišljenja, ispitivanja ili bar moduliranja glasa. Ovakvu je školu prošao Moody kao dijete. Razmišljajući o tome, bilo mi je jasnije zašto se toliki Iranci poslušno podčinjavaju autoritetu. Kao da svi oni imaju tegoba kad treba donijeti neku odluku.

Pri ovakvom odgoju, prirodno je da se pojedinac uklopi u hijerarhiju, da izdaje krute naredbe podčinjenima i da slijepo sluša nadređene. Ovaj je

školski sustav iznjedrio jednoga Moodyja koji može zahtijevati i očekivati posvemašnji nadzor nad svojom obitelji, jednu Nasserine koja se može podčiniti dominaciji superiornog muškarca. Školski sustav kao što je ovaj mora stvoriti čitav narod koji će se bespogovorno pokoravati do same smrti ajatolahu koji služi kao razbor i savjest zemlje. Ako može postići sve ovo, pitala sam, što li će tek učiniti s jednom malom, petogodišnjom djevojčicom.

Nakon nekog vremena hanuma Shaheen provirila je na hodnik i mahnula mi da uđem u ured. Odgovorila sam iranskom kretnjom odbijanja, neznatno podignuvši glavu i coknuvši jezikom. Toga sam trenutka mrzila sve Irance, osobito ponizne žene u čadorima. No ravnateljica me blagom, nježnom riječju ponovo pozvala.

I tako sam ušla u ured. Pomoću daljnjih pokreta hanuma Shaheen mi je ponudila udobniji stolac i upitala me bih li čaja. Ponudu sam prihvatila, pa sam pijuckala čaj i promatrala kako žene obavljaju svoje poslove. Usprkos žestokim protuameričkim parolama kojima su morale učiti svoje učenice, prema meni su se odnosile ljubazno. U nekoliko smo navrata pokušale komunicirati, no bez nekog uspjeha.

Čeznula sam da podignem slušalicu — telefon mi je bio nadohvat ruke — i da nazovem poslanstvo, ali se nisam usudila poduzeti tako što već prvoga dana.

U prostoriji su bila tri pisaća stola za pet službenica koje su radile u ovom malom uredu. Ravnateljica je sjedila u jednom kutu i, kako se bar činilo, nije radila ništa. Ostale su stolove zaposjele službenice koje su jednom rukom prevrtale po papirima a drugom stezale čadore oko vrata.

Povremeno bi se jedna od njih digla da pozvoni zvoncem. Obavljale su malo telefonskih razgovora. Pretežni dio vremena provodile su u brbljanju, koje je, mada nisam mogla razumjeti sadržaj, očito bilo dokono ogovaranje. Sredinom jutra začula sam neko komešanje u predvorju. U ured je upala jedna učiteljica vukući za sobom učenicu koja se postideno pokunjila. Učiteljica je vičući iznijela čitav niz optužbi, često upotrebljavajući riječ »baad«, koja na farsiju znači isto što i engleska riječ koja tako zvuči, to jest »gadan«. Hanuma Shaheen i ostale namještenice uključile su se u napad. Jednoglasno su navalile ponižavati djevojčicu, tjerajući je u plač. Dok se haranga nastavljala, jedna je činovnica uzela telefon i nekoga nazvala. Za nekoliko je minuta u prostoriju ušla žena izbezumljena pogleda, očito djevojčičina mati. Vrisnula je i optužujući uperila prst prema vlastitoj kćeri, iskaljujući svoj gnjev na bespomoćnom djetetu.

— Baadl Baadl — kriještala je majka. Curica je odgovarala žalosnim plačem. Onaj prizor ponižavanja otegao se sve dok mati napokon nije trgnula kćerku za mišicu i odvukla je iz sobe.

Hanuma Shaheen i ostale žene u uredu smjesta su odbacile svoju goropadnu pozu. Nakesile su se i čestitale jedna drugoj na uspjehu ove zadaće, kojoj je očito bio cilj da curicu natjera da se osjeti baad. Pojma nisam imala što je ta mala zgriješila, ali nisam mogla da ne osjetim samilost prema jadnom djetetu. Molila sam se da Mahtob nikada ne bude izvrgnuta ovakvom spektaklu.

Mahtob je jutro izdržala primjereno, ako ne i sretno, jer je znala da sam u blizini. U podne, kad je predškolska nastava završila, došao je Moody da nas taksijem otprati kući.

Tijekom narednog jutra, dok sam sjedila u uredu, hanuma Shaheen dovela je jednu učiteljicu da me s njom upozna. — Zovem se gospođa Azahr — rekla je žena. — Govorim pomalo engleski. Pričam s vama. — Sjela je do mene, razmišljajući o mom sumnjičavom pogledu. — Znamo da nas ne volite — nastavila je. — Ne želimo da pomislite kako smo mi baad narod. Vama se škola ne sviđa?

— Prljava je — odgovorila sam. — Nije mi drago što je Mahtob ovdje.

— Žao nam je — kazala je gđa Azahr. — Osjećamo se baad jer ste strankinja u našoj zemlji. Voljele bismo nešto učiniti za vas.

Hanuma Shaheen motala se oko nas. Pitala sam se koliko ona razumije. Rekla je nešto na farsiju, što je gđa Azahr prevela: — Ravnateljica veli da sve žele naučiti engleski. Pita da li biste dolazili svakog dana te ih, dok čekate Mahtob, učili engleski? One vas mogu učiti farsi.

Eto kako će moje molitve biti uslišane, pomislila sam. Možemo upoznati jedni druge. — Da — odgovorila sam.

Počele smo s redovitim radom. Osim povremenih istjerivanja discipline i ponižavanja, činovnice u uredu ionako nisu imale čime ispuniti vrijeme, pa smo jutro provodile međusobno se poučavajući. Tijekom tog rada barem sam djelomično počela shvaćati ove žene. Iako smo, što se običaja i snova tiče, bile udaljene čitave svjetove, ipak su to bile žene koje su se starale o djeci i koje su željele svoju djecu podići na jedini način koji su znale. Bile su zatočenice odgojnog sustava koji im je točno određivao što će i kako učiniti, no iskre individualnosti ipak su se i ovdje probijale. Sporazumijevanje je bilo teško, no stekla sam dojam da je ovdje bilo više Iranki razočaranih stanjem stvari u svome narodu.

Na posve osobnoj razini, mojim novim prijateljicama kao da je bilo stalo do Mahtob i do mene. Svakoga su se jutra uzvrpoljile oko Mahtob. Jedna ili više njih podizale su je i ljubile. Hanuma Shaheen uvijek je govorila Mahtob da joj se sviđa njezin »miris«, pri čemu je mislila na onu kap ilegalnog parfema kojim se Mahtob namirisala. Ove su žene privatno izražavale prezir prema Moodyju, koji je i dalje Mahtob i mene dovezio ujutro, a odvezio u podne, izigravajući nekakvog našeg tamničara. Brižno skrivajući svoje osjećaje, one su se ipak rogušile spram njegova viteškog odnosa prema ženi i kćeri.

Gospođa Azahr je bila zauzeta nastavom pa nije mogla provoditi mnogo vremena s nama, ali je u ured svraćala kad god je mogla.

S iznenađenjem sam jednog dana doznala da je gospođa Azahr nekoć i sama bila ravnateljica jedne škole. Bilo je to prije revolucije. Pod novom vlašću, sposobne profesionalke kakva je ona, s visokim stupnjem naobrazbe i s višegodišnjim iskustvom, degradirane su i zamijenjene politički podobnijim upraviteljicama. Ove nove ravnateljice bile su u pravilu mlađe i slabije školovane, no imale su vjerskog zanosa koji je sada za vlasti postao primaran.

— Hanuma Shaheen je izabrana baš zbog tog razloga — rekla mi je gospođa Azahr. — Ona i njezina obitelj vrlo su religiozni. Morate biti iz obitelji fanatika. To se provjerava. Ne možete se samo takvom pretvarati na poslu.

Hanuma Shaheen je očito gajila protuameričke osjećaje. No kako je naše prinudno druženje odmicalo, zavoljela me usprkos mojoj nacionalnosti.

Jednoga dana, nakon što je tiho porazgovarala s hanumom Shaheen, gospođa Azahr mi je rekla: — Mi bismo doista voljele nešto učiniti za vas. — U redu — rekla sam, upuštajući se u vratolomiju — dopustite mi samo da se poslužim vašim telefonom.

Gospođa Azahr je porazgovarala s hanumom Shaheen. Ravnateljica je digla glavu i coknula jezikom. Ne. Promrmljala je nekoliko riječi, koje je gospođa Azahr prevela: — Vašem smo mužu obećale da vam nikad nećemo dopustiti da izađete iz zgrade niti da se poslužite telefonom.

Sada sam ponovno spoznala da su i ove žene uhvaćene u stupicu isto kao i ja, da su podvrgnute pravilima muškaračkog društva, da su ojađene ali i poslušne. Osvrnula sam se po sobi i navirila u oči svake prisutne žene. Nisam vidjela ništa, osim dubokog poistovjećivanja.

8.

Bilo je to jednog, jeseni neprimjereno vrućeg i vedrog, popodneva, kad je Moody preko volje prihvatio Mahtobinu molbu da odemo u park. Morali smo otpješačiti samo nekoliko blokova kuća, ali je Moody gundao zbog udaljenosti. — Možemo ostati samo nekoliko minuta — kazao je. Imao je, znala sam, posla. Trebalo je pročitati novine, odslušati blebetanje s radija, odspavati.

Kad smo došli do njihaljki i tobogana na drugom kraju perivoja, Mahtob je ciknula ugledavši malu plavokosu djevojčicu, staru možda četiri godine, u kratkim hlačicama, topu i tenisicama Strawberry Short-cake, kakve je ona sama ponijela ovamo iz Amerike.

Jedan je par stajao sa strane i gledao kako se mala spušta s tobogana. Mati je bila lijepa mlada žena. Čuperci plave kose stršali su ispod njezina roosarieja. Nosila je žućkastosmeđi trenčkot s pojasom, različit od iranskih kaputa.

— Amerikanka je — rekla sam Moodyju.

— Ne — progundao je — govori njemački.

Mahtob je otrčala do tobogana da se poigra s djevojčicom, a ja sam, unatoč Moodyjevim prosvjedima, brzo pošla prema ženi. Razgovarala je s Irancem, ali je, doista govorila engleski!

Predstavila sam se. Moody je dotle oprezno stao do mene.

Zvala se Judy. Njezin muž, rođeni Iranac, bio je građevinski poduzetnik u New York Cityju. Ostao je u Americi, a Judy je sa svoje dvoje djece došla u Iran u posjet njihovu djedu i baki. Upravo su bili na polovici svoga dvotjednog odmora. Što li sam joj zavidjela na avionskoj karti, putovnici, izlaznoj vizi! No ništa joj o tome nisam mogla reći dok je Moody bio uza me. Judy nas je upoznala s Irancem, svojim šurjakom Alijem. Čim je Ali doznao da je Moody liječnik, odmah je spomenuo da pokušava ishoditi vizu kako bi se u Sjedinjenim Državama mogao liječiti od srčanih tegoba. Judy je dodala da sljedećeg tjedna leti u Frankfurt, gdje kani otići u američku ambasadu ne bi li mu uspjela izvaditi vizu. Zanimao ih je savjet iranskoameričkog liječnika. Odjednom obasjan slavom zbog poziva, Moody je dopustio da mu pažnja s mene odluta na njega samoga.

Curice su skočile s tobogana i odlučile se za njihaljke, pa smo Judy i ja pošle za njima. Kad smo izašle iz dosega Moodyjevih ušiju, nisam gubila vrijeme. — Ja sam ovdje talac — šapnula sam. — Morate mi pomoći. Molim

vas, otidite u američku ambasadu u Frankfurtu i recite im da sam ovdje. Moraju mi nekako pomoći.

Moody i Ali su polako krenuli prema nama i dalje brbljajući. Judy je uhvatila moj pogled, pa smo pošle ispred njih. — Ne dopušta mi da razgovaram s ljudima — kazala sam. — Utamničena sam ovdje i nemam veze sa svojimima. — Kako vam mogu pomoći?

Razmišljala sam načas. — Nastavimo razgovarati o liječničkom pozivu — predložila sam. — Njegovu egu godi ako ga privolite da priča o nekoj medicinskoj temi.

— Sjajno — rekla je Judy. — Ionako moramo Aliju ishoditi vizu za liječenje. Da vidimo možemo li u to uplesti vašeg muža.

Okrenule smo se prema muškarcima. — Možeš li mu pomoći? — upitala sam Moodyja.

— Da. Bit će mi baš drago. — Vidjela sam da se Moody osjeća više liječnikom no što se osjećao mjesecima. — Napisat ću pismo — predložio je. — Znam s kim se treba povezati. Čak imam i papira s američkim zaglavljem. — Na trenutak se zamislio. — No trebat će mi pisaći stroj — dodao je.

— Mogu ga pribaviti — rekla je Judy.

Razmijenili smo telefonske brojeve i dogovorili da se uskoro nađemo u perivoju. Kratka šetnja do kuće protekla je u vedrom raspoloženju. Moody je bio dobro raspoložen. Učinci njegova uzvišenog ugleda zaslijepili su ga toliko da mu je posve promakla činjenica da sam nasamo razgovarala s jednom Amerikankom.

Judy je djelovala brzo. Nazvala me za dva dana te Mahtob i mene pozvala na sastanak u park. Gajila sam slabašnu nadu da bi nas Moody mogao pustiti same u park, no on se držao uvriježene navike. Kao da nije sumnjao u urotu, no odlučio nas je držati na oku.

Ovaj put je u perivoju s Judy bio nizak bradati Iranac tridesetih godina. Predstavila nam ga je kao Rasheeda, ravnatelja ureda velike klinike. Moody se razdragao što može opet voditi razgovor o medicini, pa je čovjeka počeo obasipati pitanjima o postupku vađenja liječničke dozvole u Iranu. U međuvremenu smo se Judy i ja još jednom udaljile da porazgovaramo nasamo.

— Ne brinite — rekla je. — Rasheed zna sve o vašem položaju. Pazit će što govori vašem mužu. Nadali smo se da ćemo moći s vama govoriti nasamo, ali on zna kako će okupirati vašeg muža da bismo vi i ja mogle pripovijedati. — Tutnula mi je nekoliko poštanskih maraka. — Ako možete do poštanskog sandučića, moći ćete poslati pisma — rekla je.

Zatim mi je objasnila iduću fazu plana. Jedne od sljedećih večeri njezina svekrva kani prirediti oproštajnu večer za Judy i njezinu djecu. Judy se dogovorila da pozovu i nas. Posudila je pisaći stroj kako bih mogla otipkati Moodyjevo pismo za Alija. Nadala se da ću u metežu večernje zabave moći nasamo govoriti s Rasheedom, za kojeg je rekla da »zna neke koji izvode ljude iz Irana preko Turske«.

Sljedeća su se dva dana otegnula. Čekala sam večeru i priliku da nešto više saznam o odlasku iz Irana. Izvode li ljude zračnim putem? Ili ih odvoze kolima? Koji su im motivi? Zašto se izlažu oštrim kaznama kojima je

ajatolah zaprijetio za svako kršenje islamskog zakona? Hoće li to mnogo stajati? Hoćemo li Mahtob i ja trebati svoje putovnice?

Bože dragi, molila sam se, omogući mi da dobijem vremena da na zabavi budem s Rasheedom u četiri oka.

U međuvremenu odlučila sam iskoristiti Judy kao poštaricu. Napisala sam pisma mami, tati, Joeu i Johnu. Navela sam da ih volim i da mi nedostaju te im potanko objasnila naše sadašnje prilike. Pročitavši iznova ta pisma, shvatila sam da su deprimantna i prepuna očaja. Umalo ih nisam poderala, no ipak sam ih odlučila poslati; u njima se odražavalo moje raspoloženje. Napisala sam pismo svome bratu Jimu i njegovoj ženi Robin, u kojem sam im iznijela plan. Objasnila sam da Moodyja brine novac. Ovdje smo potrošili mnogo novaca, a on još uvijek nije dobio posao. Sav je naš imetak u Americi. Možda Moodyju treba samo neki izgovor da se vrati. Predložila sam da nas Jim nazove i saopći novost da se tatino stanje pogoršalo te da bismo trebali doći kući »u posjet«. Jim bi mogao napisati da je porodica ujedinila svoja sredstva i prikupila nam novac za avionske karte. Tako bi se Moodyju otvorio financijski izlaz — besplatan put kući.

Zabava u domu Judyne svekrve rasvijetlila je štošta. Istoga trenutka kad smo ušli u kuću, čuli smo glasnu američku muziku i našli se pred nevjerojatnim prizorom: šiitski su muslimani plesali rock'n'roll. Žene su bile u zapadnjačkoj odjeći. Nijedna nije ni pomišljala na to da se pokrije čadorom ili roosariejem. Gosti su i nesvjesno postali moji urotnici. Toliko su bili počašćeni što je njihovoj gozbi nazočan jedan američki liječnik da su Moodyja smjesta opkolili pažljivi slušatelji. Uživao je u njihovu poštovanju.

Judy me, s Moodyjevom privolom, odvela u jednu spavaću sobu kako bih mogla otipkati ono pismo. Ondje me čekao Rasheed.

— Moj prijatelj prebacuje ljude u Tursku — rekao je. — To stoji trideset tisuća dolara.

— Novac nije važan — odgovorila sam. — Samo želim zajedno s kćeri otići odavde. — Znala sam da će moji rođaci i prijatelji na neki način namaknuti toliku svotu. — Kad možemo krenuti? — upitala sam željno.

— Ovoga je časa u Turskoj, a vrijeme će se uskoro pogoršati. Ne znam može li se zimi, dok se snijeg ne otopi. Nazovite me za dva tjedna. Propitat ću se.

Šifrirala sam Rasheedov telefonski broj i upisala ga u svoj adresar.

Otišao je iz sobe, ali smo Judy i ja ostale još dugo nakon što sam otipkala Moodyjevo pismo. Neprekidno sam se osvrkala preko ramena u strahu da će Moody ući u sobu u potrazi za mnom, no to se nije dogodilo.

Predala sam Judy pisma što sam ih napisala, a koja je ona bila voljna poslati iz Frankfurta. Beskonačno smo se raspričale o Americi dok sam joj pomagala u lijepom a istodobno tužnom poslu pakiranja za avion koji će je sutradan iznijeti iz Irana. Ni Judy ni ja nismo znale što ona može ili ne može učiniti za mene, niti hoće li Rasheedov prijatelj moći Mahtob i mene prebaciti u Tursku, no obećala je da će se svojski potruditi. — Imam i drugih prijatelja s kojima ću se povezati — kazala je.

Pri kraju večeri Moody je bio u ekstazi. — Rasheed mi je ponudio posao na svojoj klinici — sjao je od zadovoljstva. — Morat ću dostaviti svoju dozvolu. Bilo je kasno kad smo se pozdravljali. Judy i ja razišle smo se suznih očiju, ne znajući hoćemo li se još ikada sresti.

Ameh Bozorg je navikla na to da se u njezinoj kući petkom okuplja sav rod, da proslavi dan odmora, no Moody je bio sve manje zaljubljen u svoju sestru, pa joj je jednoga tjedna rekao da mi za petak imamo u planu nešto drugo.

Kad se to zbilo, Ameh Bozorg se u četvrtak noću smrtno razboljela. — Mamica umire — rekla je Zohreh Moodyju preko telefona. — Moraš doći i provesti s njom zadnje trenutke.

Oprezan u pogledu sestrina zaplotnjaštva, no ipak zabrinut, Moody nas je taksijem prebacio k njoj. Zohreh i Fereshteh uvele su nas u majčinu spavaću sobu, gdje je Ameh Bozorg ležala nasred poda, glave ovijene prnjama poput turbana, pod desetak centimetara debelim slojem deka. Znoj joj se slijevao s čela. Brisala ga je rukama. Grčila se od bolova, stenjući neprestano: — Umrijet ću. Umrijet ću.

Uz nju su već bili Majid i Reza; ostala je rodbina stizala.

Moody je pomno pregledao sestru, no nije mogao naći ništa. Šapnuo mi je kako misli da ovo silno znojenje valja pripisati pokrivačima koji su bili na njoj, a ne nekoj vrućici. No ona je ječala od bola. Čitavo je tijelo boli, rekla je. — Umrijet ću — prozborila je.

Zohreh i Fereshteh pripremile su pileću juhu. Odnijele su je do samrtničke postelje, gdje su svi članovi porodice, jedan po jedan, nagovarali Ameh Bozorg da uzme hranu. Najmlađi sin Majid uspio je žlicu juhe prinijeti njezinim usnama. Ameh Bozorg ih je stisnula i nije htjela gutati.

Napokon je Moody laskanjem uspio ugurati žlicu juhe u svoju sestru. Kad ju je progutala, svi su gledaoci u sobi pobjedonosno kliknuli.

Bdjenje je potrajalo čitavu noć i idući dan. U neredovitim razmacima u sobu bi provirio Baba Hajji, no on je pretežni dio dana provodio u molitvi i čitanju Kurana.

Ovo često glumatanje Ameh Bozorg sve je više uznemiravalo Moodyja, Mahtob i mene. Mahtob i ja htjele smo otići, no Moody je opet bio rascijepljen između poštovanja prema svojoj porodici i zdrave pameti. Ameh Bozorg je na svojoj samrtnoj postelji ostala čitavu večer u petak — kad smo mi trebali biti na drugom mjestu.

A onda je, odajući sve priznanje Alahu, ustala s kreveta i obznanila da će smjesta poći na hodočašće u sveti grad Meshed, na sjeveroistoku zemlje, gdje se nalazi posebno štovan mesdžid, na glasu po iscjeliteljskoj moći. U subotu je rod ispratio neobično žustru Ameh Bozorg na aerodrom.

Otputovala je ispraćena suzama žena i prebiranjem brojanica muškaraca te molitvama da se zbudne čudo.

Udovoljavajući svojim obvezama, Moody je sudjelovao u ovoj igri, ali čim smo ostali sami, promrsio mi je: — Sve je to u njezinoj glavi.

Listopad je odstupio pred studenim. Hladna jutra u nedovoljno grijanu stanu upozoravala su da će teheranska zima biti jednako oštra koliko je ljeto bilo žarko. U ovu smo zemlju otišli nespremni za zimu, naravno, a osobito je Mahtob trebala zimski kaput. Na moje čuđenje, Moody se usprotivio kupnji, a ja sam spoznala da on gubi glavu zbog novca.

Moja zamisao s bratom Jimom izjalovila se. Otprilike dva tjedna pošto sam predala Judy pisma, Jim je nazvao Mammalov stan i postupio onako kako sam ga naputila. Objasnio mu je da je tata jako bolestan te da je porodica

skupila novac da svi doletimo kući. — Želiš li da ti pošaljem karte? — upitao je. — Koji datum da stavim?

— To je smicalica! — vrisnuo je Moody u slušalicu. — Neće ona kući. Neću je pustiti!

Lupio je slušalicom o aparat i svoju srdžbu iskalio na meni.

Oštro smo se prepirali oko novca. Rasheedova ponuda za posao na klinici nikad se nije ostvarila. Ionako sam držala da je ta ponuda samo taraf.

Kako bilo da bilo, Moodyjeve licence nije bilo na pomolu, a on je tvrdio da sam ja kriva što on ne može raditi.

— Moram ostajati kod kuće da te čuvam — rekao je, a njegovo je gundanje postajalo sve nerazboritije. — Trebam za te uzeti bejbisitericu. Zbog tebe nemam slobode da se okrenem za poslom. CIA me prati zbog toga što si navela svoje da traže Mahtob i tebe.

— Otkud ti pomisao da me moji traže? — upitala sam. Odgovorio mi je pogledom koji je kazivao mnogo. Koliko on zna, pitala sam se. Znala sam da je poslanstvo s njim stupilo u vezu zbog nas, ali nije znao da ja to znam. Ili jest?

Znala sam da i on ima svoj niz teških pitanja.

Koliko mi može vjerovati, pitao se. Kada će mi, ako ikada, moći povjerovati da neću na neki način pokušati pobjeći? Kada će me batinom natjerati na posluh?

Moody me prijetnjom i na prijevaru povukao u Iran. Sada nije znao što će sa mnom.

— Želim da napišeš pismo u Ameriku — rekao je. — Svojim roditeljima. Napiši im da sve naše stvari pošalju ovamo.

Teško je bilo sastaviti ovakvo pismo, osobito uz Moodyja, koji je preko ramena čitao svaku riječ. No udovoljila sam njegovoj naredbi, sigurna da moji roditelji neće ispuniti Moodyjeve zahtjeve.

Kad sam to učinila, Moody se konačno složio da možemo poći kupiti Mahtob kaput. Nasserine i Amir pratit će nas u toj kupovini. Znajući da je Nasserine vrsna špijunka i tamničarka, Moody je odlučio ostati kod kuće. Svukao se i zavukao u spavaću sobu da si priušti popodnevno spavanje. Spremile smo se da krenemo, ali baš prije no što ćemo krenuti, zazvoni telefon.

— Za tebe — rekla je oprezno Nasserine. — Neka gospoda koja govori engleski. — Pružila mi je slušalicu stražareći uza me tijekom razgovora.

— Halo!

— Ovdje Helen — čula sam. Iznenadila sam se i zaprepastila što me netko iz poslanstva naziva ovamo, ali sam se svojski napregnula da sakrijem svoje osjećaje pred Nasserinom.

— Moram s vama porazgovarati — rekla je Helen.

— Mora da imate pogrešan broj — odgovorila sam.

Svjesna mojih poteškoća, Helen se na ovo nije obazirala. — Nisam vas željela nazvati kući — ispričala se — ali netko nam se obratio zbog vas, pa moram govoriti s vama. Nazovite me ili me posjetite što prije možete.

— Ne znam o čemu govorite — lagala sam. — Mora da imate pogrešan broj.

Istog časa kad sam spustila slušalicu, Nasserine se naglo okrenula, dugim koracima otkaskala u našu spavaću sobu i trgnula Moodyja iz drijemeža.

Bila sam bijesna na nju, ali nisam imala prilike da se toga trena zakvačim s njom jer je Moody planuo na mene.

— Tko je nazvao? — upitao je.

— Ne znam — promucala sam. — Neka gospođa. Ne znam tko je to.

Moody se strašno uzrujao. — Znaš ti tko je bio — vrisnuo je. — Ja želim saznati tko je bio.

— Ne znam — odgovorila sam što sam mogla mirnije, postavljajući se između njega i Mahtob za slučaj da opet pribjegne nasilju. Nasserine, poslušna islamska špijunka, odvukla je Amira u kut.

— Želim da mi kažeš sve što je rekla — zatražio je Moody.

— Bila je to neka gospođa koja je rekla: »Je li to Betty?« Ja sam kazala: »Da«, na što je ona rekla: »Jeste li vi i Mahtob dobro?« Rekla sam: »Da, jesmo« i tu je bio kraj razgovoru. Veza se prekinula.

— Ti znaš tko je to bio — napao me Moody.

— Ne, ne znam.

Kroz izmaglicu prekinuta spavanja i svoje dvojbene sposobnosti rasuđivanja pokušao je problem prihvatiti razborito. Znao je da poslanstvo nastoji doprijeti do mene, ali nije znao da ja to znam. Odlučio je povjerovati u moje neznanje, ali se očito uzrujao što mi je netko — najvjerojatnije netko iz ambasade — ušao u trag u Mammalovu domu.

— Pripazite — rekao je tada Nasserine te ovo upozorenje navečer ponovio i Mammalu. — Netko je traži. Pokupit će je i odvesti s ulice.

Telefonski je poziv u zadnjih nekoliko dana u meni izazvao veliku prepast što bi to moglo biti toliko važno da me Helen zove kući. Znala je za pogibelj koja proizlazi iz Moodyjeva temperamenta, a što god da se zbivalo očito je imalo veću težinu od te opasnosti. Tjedan dana morala sam živjeti isključivo sa pretpostavkama, jer je Moodyja ovaj poziv naveo da pojača stražu.

Postarao se da me on ili Nasserine prate za odlazaka u kupovinu. Ovaj je zastoj bio isto mučan. Kotači slobode možda se i pokreću, ali ja to nikako nisam mogla ustanoviti.

Konačno, jednoga blagoslovljenog popodneva, kad je Nasserine otišla na predavanja, Moody je zaključio da mu je previše tegobno da Mahtob i mene prati na tržnicu, pa nam je dopustio da odemo same.

Odjurila sam u Hamidov dućan i nazvala Helen. — Molim vas, budite oprezni — upozorila me Helen. — Dvije su dame stigle ovamo tragajući za vama. Razgovarale su s vašom obitelji i žele vas izvući odavde. Ali budite vrlo oprezni jer one ne znaju što govore. — Zatim je dodala: — Molim vas, nastojte što prije doći do mene. Moramo o mnogim stvarima porazgovarati. Ovaj me razgovor doveo u još veću zabunu. Tko bi mogle biti te dvije tajanstvene žene? Je li Judy uspjela skovati neku urotu da Mahtob i mene izvuče iz Irana? Mogu li se pouzdati u te ljude? Imaju li doista dovoljno znanja i utjecaja da pomognu? Helen u to nije vjerovala, ali je riskirala Moodyjev gnjev da me upozori na njihovu prisutnost u Teheranu; no ja sam se kolebala. Činilo se da se odvija nešto upravo nevjerojatno. Gdje sam ja u ovoj zakučastoj spletki?

Nekoliko dana nakon razgovora s Helen, jednoga prosinačkog jutra koje je naviještalo nalet oštrem zime, zazvonilo je zvonce na vratima. Dolje, u prizemlju, Essey je otvorila vrata i našla se pred visokom, vitkom ženom umotanom u crni čador. Htjela je doći do dr. Mahmoodyja. Essey ju je poslala gore, gdje smo je Moody i ja dočekali na vratima Mammalova stana. Unatoč čadoru, vidjela sam da nije Iranica, no nisam mogla pogoditi koje je narodnosti.

— Želim govoriti s doktorom Mahmoodyjem — rekla je. Moody me gurnuo u stranu, natrag. Koraknuo je na odmorište na vrhu stubišta, zabravivši me u stanu. Prislonila sam uho na vrata i prislušivala.

— Ja sam Amerikanka — kazala je žena savršenim engleskim. — Imam problema. Šećeraš sam. Biste li mi, molim vas, napravili krvnu probu? Objasnila je da je udana za Iranca iz Mesheda, istoga onog grada u kojem se trenutačno na hodočašću nalazila Ameh Bozorg. Muž joj je otišao ratovati protiv Iraka pa je ona privremeno kod njegovih u Teheranu.

— Ozbiljno sam bolesna — rekla je. — Porodica ne shvaća šećernu bolest. Morate mi pomoći.

— Ne mogu vam ovog časa napraviti krvnu probu — odgovorio je Moody. Po njegovu sam glasu znala da pokušava odvagnuti tisuću vjerojatnosti. Nije još dobio odobrenje da se u Iranu bavi medicinom; ovdje je pacijentica koja treba njegovu pomoć. Nije radio; dobro bi mu došao novac, pa makar i od samo jednoga pacijenta. Neka neznanka je prije tjedan dana pokušala doprijeti do mene; evo neznanke na njegovim vratima. — Morate doći sutra ujutro u devet sati — rekao je na kraju. — Morate biti natašte čitavu noć.

— Ne mogu doći jer imam nastavu iz Kurana — rekla je. Mome uhu s druge strane vrata ova je pripovijest zvučala vrlo prozirno. Ako je u Teheranu samo privremeno — spomenula je mjesec dana — zašto se ovdje upisala u tečaj proučavanja Kurana? Ako stvarno pati od šećerne bolesti, zašto se ne pridržava liječnikovih naputaka?

— Dajte mi svoj telefonski broj — predložio je Moody. — Nazvat ću vas pa ćemo se dogovoriti za termin.

— Ne mogu vam ga dati — odvrtila je žena. — Porodica moga muža ne zna da sam otišla američkom liječniku. Imala bih istinskih neugodnosti.

— Kako ste došli ovamo? — upitao je Moody osorno.

— Taksijem na telefonski poziv. Čeka me vani.

Šćućurila sam se od straha. Nisam željela da Moody shvati kako se jedna Amerikanka može naučiti snalaziti po Teheranu.

Kad je otišla, Moody je čitavo popodne bio zaokupljen razmišljanjem.

Nazvao je Ameh Bozorg u njezin hotel u Meshedu da ustanovi nije li ona nekome rekla da je njezin brat američki liječnik; nije rekla.

Te večeri, ne mareći hoću li ja čuti, Moody je s ovom čudnovatom pričom upoznao Mammala i Nasserine, potanko objašnjavajući razloge svoje sumnjičavosti. — Znam da je pod odjećom imala skriveni mikrofon — rekao je. — Znam da je iz CIA-e.

Je li to moguće? Bi li ta žena mogla biti agent CIA-e?

U škripac stjerana životinja, obuzeta jednom jedinom mišlju — onom o slobodi za svoju kćer i sebe — bila sam stalno obuzeta mračnim mislima, do beskonačnosti važući implikacije svakog incidenta, svakog razgovora. Pošto sam dobro razmislila, posumnjala sam u Moodyjevu tezu. Ženin je nastup djelovao amaterski, a osim toga, kakva bi interesa imala CIA da Mahtob i mene izvlači iz Irana? Je li CIA doista toliko sveprisutna i moćna kako se priča? Nije mi se činilo previše vjerojatnim da bi američki agenti mogli mnogo postići u Iranu. Ajatolahovih agenata, vojnika, policije, pasdara bilo je posvuda. Poput mnogih mojih zaštićenih sunarodnjaka, i ja sam precijenila moć svoje vlade u obračunavanju s fanatičnom stranom moći.

Vjerojatnije je, pomislila sam, da su ovu ženu o stanju u kojem se nalazim obavijestili Judy ili trgovac Hamid. Ni na koji način u to nisam mogla proknuti; preostalo mi je samo da čekam i vidim što će se događati. Neizvjesnost je donijela napetost, ali i uzbuđenje. Po prvi put mogla sam vidjeti kako moja opsežna strategija počinje djelovati. Učinit ću sve što budem mogla, razgovarati na svakim u kojeg se budem mogla pouzdati, pa ću, prije ili kasnije, naći prave ljude koji će mi pomoći. Stalno ću, međutim, morati paziti na to da svojim postupcima ne poremetim ravnotežu u korist sve većega Moodyjevog nadzora.

Jednoga dana za izbivanja na tržnici šmugnula sam u Hamidovu prodavaonicu da nazovem Rasheeda, Judyna prijatelja koji je obećao razgovarati s čovjekom koji krijumčari ljude u Tursku.

— Ne može voditi djecu — rekao je Rasheed.

— Dopustite mi da govorim s njime, molim vas! — molila sam. — Mogu nositi Mahtob. To nije nikakav problem.

— Ne. Rekao je čak da neće uzeti ni ženu. Teško je i muškarcima. Ide putem kojim se četiri dana pješaci po planinama. Nipošto ne možete ići s djetetom.

— Doista sam snažna — rekla sam, napola i sama vjerujući u vlastitu laž.

— U dobroj sam kondiciji. Dopustite mi da bar razgovaram s njime.

— Sada od toga ne bi bilo nikakve koristi. Planine su pod snijegom. U Tursku se zimi ne može.

Kako je prosinac odmicao, Moody mi je naredio da zaboravim predstojeće božićne praznike. Neće mi dopustiti da kupim Mahtob igračke ili da slavim

na bilo kakav drugi način. Nitko od naših znanaca u Iranu nije slavio kršćansku svetkovinu.

S obližnjih planina u Teheran se spustila zima. Hladni su vjetrovi kovitlali snijeg stvarajući smetove. Zaleđene ulice povećale su broj nesreća koje su prekidale promet, ali nisu smanjivale brzinu i temperament manijakalnih vozača.

Moody se prehladio. Jednoga se dana probudio na vrijeme da nas odvede u školu, ali je pri izvlačenju iz postelje prostenjao od napora.

— Imaš groznicu — kazala sam pipkajući mu čelo.

— Ova hladnoća — progundao je. — Trebali bismo zimske kapute. Tvoji su trebali biti toliko pametni da nam ih pošalju.

Nisam reagirala na ovaj smiješan sebični prigovor jer nisam htjela zapodjenuti svađu baš ovog jutra u kojem sam uočila priliku za poboljšanje svoga položaja. Češljajući Mahtobinu kosu, rekla sam nastojeći da mi glas zvuči nezainteresirano: — Sve je u redu. Možemo i same otići u školu.

Moody je bio isuviše jadan da bi bio sumnjičav, ali nije smatrao da sam kadra obaviti tu zadaću. — Ne znaš sama pozvati taksi — rekao je.

— Pa, znat ću. Gledala sam svaki dan kako ti to radiš. — Objasnila sam mu da ću otići do ulice Shariati te viknuti »Seda Zafar«, što znači da trebamo taksi koji ide u smjeru ulice Zafar.

— Moraš biti uporna — kazao je Moody.

— Mogu biti uporna.

— U redu — složio se i okrenuo da ponovno zaspi.

Jutarnji je zrak imao u sebi ledenu nijansu, ali me to nije smetalo. Dugo mi je trebalo da prisilim taksi da nam stane. Morala sam na kraju riskirati glavu

te gotovo iskoračiti pred jedan, no bila sam zadovoljna. Da, mogu naći put u Teheranu, što je korak dalje prema nalaženju puta izvan grada i izvan same zemlje.

Taksi prepun Iranaca probijao se kroz vrevu. Naizmjenice je jurio punim gasom i zaustavljao se uz cvil kočnica. Šofer bi legao na sirenu i svoju islamsku braću krstio imenom »saag«, osobito žestokom pogrdom koja, doslovce prevedena, znači »pas«.

U školu smo stigle na vrijeme i bez ikakva incidenta. Kad smo se četiri sata kasnije zaputile natrag kući, stala sam pred školu nastojeći zaustaviti narančasti taksi. Uto se desnom stranom kolnika pokraj mene polako provezao bijeli pakon s četiri žena ovijenima u crne čadore. Na moje iznenađenje, žena koja je sjedila na suvozačevu mjestu spustila je prozor i doviknula mi nešto na farsiju.

Raspituje li se ona za smjer, upitala sam se.

Auto se zaustavio uz rubni kamen malko ispred nas. Sve su se četiri žene iskobeljale iz kola i dotrčale do nas. Čvrsto stežući čadore ispod vrata, vrisnule su na me u jedan glas.

Nisam mogla smisliti čime li sam to uzrujala ove žene, sve dok mi Mahtob nije pomogla.

— Popravi svoj roosarie — rekla je.

Dodirnula sam šal i napipala nekoliko zabranjenih kosa koje su stršale kroza nj. Navukla sam roosarie preko čela.

Isto tako nenadano kako su i došle, četiri su se neznanke uvukle u svoj pakon (najobičniji automobil iranske proizvodnje) i otišle. Zaustavila sam narančasti taksi pa smo se Mahtob i ja vratile kući. Moody je bio jako

ponosan na me što sam uspješno svladala ovaj put, a ja sam tiho likovala što sam postigla veći cilj. No i njega i mene zbunjivale su one četiri žene iz bijelog pakona.

Tu je zagonetku sutradan riješila gospoda Azahr. — Vidjela sam da ste jučer imali neugodnosti — rekla je. — Vidjela sam one dame koje su vam prišle dok ste nakon škole pokušavali zaustaviti taksi. Krenula sam da vam pomognem, no otišle su.

— Tko su one? — upitala sam.

— Pasdar. To su gospođe pasdar.

Konačno, eto ravnopravnosti. Kao i njihovi kolege, i ženska je specijalna policija imala jednake ovlasti da žene prisili na poštivanje propisa o odijevanju.

Dvadeset i peti prosinca 1984. bio mi je najteži dan u životu. Nije se dogodilo ništa osobito. Baš to je i bilo uzrok mojoj boli. Mahtob nisam mogla ničim obradovati za Božić, a u tim okolnostima nisam niti željela išta pokušati da u nje ne povećam čežnju za kućom. Toga sam dana u mislima stalno bila kod kuće, u Michiganu, s Joeom i Johnom i sa svojim roditeljima. Moody mi ne bi bio dopustio da ih nazovem i poželim im sretan Božić. Prošli su tjedni otkako sam razgovarala s Helen, kad me upozorila na one tajanstvene žene koje me traže. Nisam čula ništa o očevu stanju ni o sinovima.

Teheran ničim službeno nije obilježio ovaj dan, što je za Mahtob značilo najobičniji školski dan. Moody, koji je još šmrcao od prehlade, rekao mi je da sam, zato što u školi čekam Mahtob, loša žena. — Trebala bi doći kući i skuhati mi pileću juhu — rekao je.

— Neće htjeti sama ostati u školi — odgovorila sam. — Znaš to. Nasserine će ti skuhati pileću juhu.

Moody je zakolutao očima. Oboje smo znali da je Nasserine grozna kuharica.

Nadam se da će ga ubiti njezina juha, pomislila sam. Ili pak groznica.

Doista sam se molila: Bože, daj da strada u nekoj nesreći. Daj da ga bomba raznese. Daj da doživi srčani napad. Znala sam da je ružno baviti se ovakim mislima, no one mi nikad nisu bile daleko od savjesti.

Toga dana u školi učiteljice i osoblje potrudili su se da me malo obraduju.

— Sretan Božić — kazala je gospoda Azahr, predajući mi paketić. Otvorila sam ga i našla prekrasno ilustrirano bibliofilsko izdanje Rubaija Omara Khayyama, s tekstom tiskanim na engleskom, francuskom i farsiju.

Hanuma Shaheen bila je toliko pobožna muslimanka da nisam niti pomišljala na to da bi Božić mogla smatrati nečim posebnim. Međutim, poklonila mi je komplet islamskih poučnih knjiga s potankim opisom svih pravila i propisa u vezi s molitvama, blagdanima i drugim obredima. Od svih me knjiga, međutim, najviše zanimao engleski prijevod iranskog ustava. Proučavala sam ga pomno tog jutra i danima nakon toga, tragajući posebno za ulomcima koji govore o pravima žena.

U jednom se dijelu raspravljalo o bračnim problemima. Iranka se, prema onome što tamo stoji, može u slučaju sukoba s mužem obratiti određenom uredu određenoga ministarstva. Kućanstvo će se istražiti, a muž i žena ispitati. Oboje potom moraju prihvatiti odluku arbitra, koji je, naravno, Iranac. Odbacila sam tu strategiju.

Odjeljak koji se bavi novcem i vlasništvom bio je jasan. Muž je posjedovao sve, žena ništa. U vlasništvo su se ubrajala i djeca. U slučaju rastave braka djeca žive s ocem.

Ustav je težio diktiranju svih presudnih detalja u životu pojedinca, pa čak i u najprivatnijim ženskim stvarima. Na primjer, zločin je počinila žena koja bi učinila bilo što da protiv volje svoga muža spriječi začće. To sam već znala. Naravno, Moody mi je već prije rekao da se to smatra najtežim zločinom. Čitajući o tome ovdje, preplavio me val strepnje. Znala sam da sam dotad prekršila brojne iranske zakone te da ću ih vjerojatno i dalje kršiti. No uzrujala me pomisao da u svom tijelu bez Moodyjeva znanja imam dijafragmu, koja me može stajati glave. Bi li oni zaista pogubili ženu zbog toga što primjenjuje sredstva za kontrolu rođenja? Odgovor sam znala. U ovoj bi zemlji muškarci mogli i učinili bi ženama sve što im se prohtije. Drugi ulomak iz ustava ispunio me još većim strahom. U njemu se tumačilo da nakon muškarčeve smrti djeca ne postaju vlasništvom udovice nego muževa roda. Ako Moody umre, Mahtob neće pripasti meni. Skrbništvo nad njom dobit će najbliži živi Moodyjev rođak — Ameh Bozorg! Prestala sam se moliti da Moody umre.

Nigdje u iranskom ustavu nije bilo ni nagovještaja nekog zakona, politike ili pravnog programa koji bi mi nudio i najmanju nadu. Taj je tekst samo potvrđivao ono što sam intuitivno znala. Bez ishođenja Moodyjeva dopuštenja nije bilo zakonskog načina da Mahtob i ja zajedno odemo iz zemlje. Bilo je nekih izvanrednih okolnosti, posebno rastava ili Moodyjeva smrt, koje bi me mogle dovesti do izгона iz zemlje, ali bi Mahtob tada za mene bila izgubljena zauvijek.

Umrla bih radije nego dopustila da se to dogodi. U Iran sam došla da izbjegnem tu vrlo stvarnu i užasavajuću mogućnost. Nijemo sam obnovila svoju prisegu. Izvući ću nas odavde. Obje. Na neki način. Jednoga dana. Kako se bližila Nova godina, raspoloženje mi se pomalo popravljalo. Budući da više nisam bila cijele dane zatvorena u Mammalovu stanu, našla sam prijateljice u školi. Bile su revne i zahvalne učenice engleskog, a što se mene tiče, shvatila sam da svaka riječ farsija koju naučim ima potencijal koji mi može koristiti da nađem put u Teheranu i izvan njega. Osjećala sam da će 1985. biti godina u kojoj ćemo se Mahtob i ja vratiti kući; zapravo, ni sa kakvom drugom pomisli nisam se mogla pomiriti.

Moody je i dalje bio nepredvidiv kao i uvijek, ponekad srdačan i veseo, ponekad grub i osoran, ali je općenito uzevši, bio baš zadovoljan što smo život uredili ovako pa više nije spominjao povratak Ameh Bozorg. Kako sam se i bila nadala, njegova se lijenost povećala. Uskoro mi je redovito dopuštao da u školu idemo same, a postupno je prestao dolaziti u podne po nas. Dok smo kući stizale u redovito vrijeme, bio je zadovoljan. Posebnu sam nadu polagala u svoju povećanu pokretljivost.

Hanuma Shaheen također se zamislila nad ovakvim razvojem stanja.

Zapazila je da se Moody sada u školi pojavljuje vrlo rijetko. Jednoga je dana posredstvom gospođe Azahr pvela sa mnom povjerljiv razgovor.

— Obećale smo vašem mužu da vam nećemo dopustiti da se služite telefonom te da vam nećemo dopustiti da napuštate zgradu — rekla je. — Tih se obećanja moramo držati.

— Ali — nastavila je — nismo mu obećale da ćemo mu reći ako u školu zakasnite. Nećemo mu reći ako zakasnite. Nemojte nam reći kamo idete, jer

ako nas upita, morat ćemo mu kazati. Ali ako ne znamo, ne moramo mu reći.

9.

Moody, kojega je i dalje gnjavila prehlada i koji je svakim danom postajao sve ljeniji, i dalje je popuštao stegu. Bio je očito toliko siguran da će iranske učiteljice paziti na mene u skladu s njegovim željama da nije ni u što sumnjao.

Jednoga sam dana zakasnila u školu samo nekoliko minuta, tek toliko da izvidim kako će učiteljice reagirati. Ništa se nije dogodilo. Hanuma Shaheen je bila od riječi. Vrijeme sam iskoristila za to da nazovem poslanstvo. Helen me još jednom upozorila na dvije tajanstvene žene koje su se, čini se, napregnule da mi pomognu. Rekla je da me baš mora vidjeti, no ja sam okolišala da pođem na tako dug, opasan put. Nepredvidiv prometni zastoj mogao bi biti koban.

No potreba za akcijom postajala je sve očitija. Kao prvo, Mahtobino igranje s Marvam duboko me kosnulo. Dvije su curice česte rasporedile svoje lutke i posude. Igrale su se kuće. Lijepo su se zabavljale, oponašajući svakodnevnne poslove domaćice. Odjednom bi Marvam rekla na farsiju »Dolazi muškarac« i obje bi se djevojčice žurno obavile svojim čadorima. Stoga sam se jedno jutro odlučila. Mahtob i ja krenule smo u školu, prema ulici Shariati, gdje smo inače zaustavljale naranžasti taksi. Osvrnula sam se nekoliko puta da se uvjerim kako nas ni Moody ni itko drugi ne promatra. — Mahtob — rekla sam — ovog ćemo jutro nas dvije otići u ambasadu. Ne smiješ reći tati.

— Chash — odgovorila je Mahtob, nesvjesno upotrijebivši riječ koja na farsiju znači »da«, podcrtavši tako potrebu za akcijom. Mahtob je više no ikad željela otići iz Irana, ali je svakoga dana upijala sve više i više iranske kulture.

S vremenom će se, znala sam, Mahtob asimilirati, čak i protiv svoje volje. Našle smo ispostavu taksija koji se naručuje telefonom te dale šoferu uputu da nas vozi u Odsjek za zaštitu američkih interesa pri švicarskoj ambasadi. Mahtob mi je pomogla pri prevođenju. Nakon očajno duge vožnje preko čitavog grada, za kojom je slijedio mučan postupak odobravanja ulaska i pretrage, konačno smo dospjele u Helenin ured.

Brzo sam pročitala pisma koja su mi poslali Joe, John, mama i tata.

Johnovo je pismo bilo osobito jetko. — Molim te, brini se o Mahtob i drži je uza se — napisao je.

— Nešto se zbiva — rekla je Helen. — Ministarstvo vanjskih poslova zna gdje ste i poduzima što može.

Što nije mnogo, pomislila sam.

— I jedna je Amerikanka na vas upozorila američku ambasadu u Frankfurtu — nastavila je Helen.

Judy!

— Poduzimaju što mogu.

Pa zašto smo onda Mahtob i ja još ovdje, došlo mi je da vrisnem.

— Jednu stvar možemo učiniti za vas. Možemo vam izdati nove američke putovnice — rekla je Helen. — Izdat će ih američko poslanstvo u Švicarskoj. Naravno, u njima neće biti propisnih viza, no možda će se jednom pokazati korisnima. Pohranit ćemo vam ih ovdje!

Polu smo sata provele u ispunjavanju potrebnih papira za nove putovnice.

— Sada moram s vama porazgovarati o dvjema damama koje su došle ovamo da se raspitaju o vama — rekla je Helen. — Razgovarale su s vašima u Americi. Molim vas, budite oprezni. Ne znaju što govore. Nemojte učiniti ono što one žele, jer ćete zapasti u grdne tegobe. — Te su dvije žene bile Amerikanke udane za Irance. Jedna od njih, Trish, bila je žena pilota neke zrakoplovne tvrtke. Druga, Suzanne, bila je udata za visokog vladinog službenika. Obje su imale potpunu slobodu kretanja po zemlji i mogle su napustiti Iran kad god su htjele, no uživjele su se u moju situaciju i ponudile pomoć.

— Kako se mogu s njima povezati? — upitala sam.

Helen se namrštila, nesretna što želim istražiti tu mogućnost, ali mene je nemoć službenih vlasti frustrirala sve više i više. S mojega je lica mogla pročitati tjeskobu i očaj.

— Molim vas, pođite za mnom — rekla je.

Uvela je Mahtob i mene u ured svoga šefa, stanovitog gospodina Vincopa, vicekonzula poslanstva.

— Molim vas, nemojte se splesti s tim ženama — savjetovao je. — One su lude. Ne znaju što rade. Rekle su nam da vas planiraju oteti na ulici i izvesti iz zemlje, ali ne znaju kako. Kad ih slušate, kao da govore o nekakvom filmu. To jednostavno ne ide tako.

Moj mi se život činio kompliciranijim od bilo kakvog pustolovnog filma. Svašta se moglo dogoditi. Zašto da bar ne porazgovaram s tim ženama? Zatim mi je nadošla druga misao. — Što velite o prijelazu u Tursku? —

kazala sam, prisjećajući se Rasheedova prijatelja koji krijumčari ljude preko planina.

— Ne! — rekao je oštro gospodin Vincop. — To je vrlo opasno. Postoje ljudi koji će vam reći da će vas prokrijumčariti van. Uzmü vam novac, dovedu vas do granice, siluju vas, ubiju ili izruče vlastima. To ne možete učiniti jer riskirate život svoje kćeri. To je jednostavno preopasno.

Mahtob je od straha razrogačila oči, a moje je srce snažno lupalo. Sve do ovog trenutka Mahtob nije bila svjesna da bi povratak u Ameriku mogao za sobom povlačiti i tjelesnu opasnost. Još mi se dublje privila u krilo.

Helen je dometnula i jednu priču. Nema tome dugo kako je jedna Iranica sa svojom kćeri pokušala poći ovim putem spasa, plaćajući krijumčarima da je prevedu preko granice. Krijumčari su ih doveli blizu granice i onda ih ostavili u planini. Kći je umrla od gladi i studeni. Žena je konačno dotumerala u neko selo, smućena i gotovo mrtva. Svi su joj zubi popadali.

— Od svih putova van — rekla je Helen — onaj kroz Tursku je najopasniji. — Predložila mi je: — Mogli biste se rastati. Mogu vas odvesti u Ujedinjene narode i ishoditi vam rastavu i dozvolu da odete iz humanitarnih razloga. Tada će vam biti dopušteno da se vratite u Ameriku.

— Nipošto bez kćeri! — rekla sam oštro.

— Ludi ste — kazala je Helen. Pred Mahtob je dodala: — Zašto jednostavno ne odete a nju ostavite ovdje? Idite iz ove zemlje. Zaboravite na nju.

Nisam mogla povjerovati da bi Helen mogla ovako bešćutno govoriti pred Mahtob. Očito je da ne razumije koliko je duboka veza između majke i djeteta.

— Mamice, ne možeš otići u Ameriku bez mene! — zaplakala je Mahtob. Stisnula sam je i uvjerala da je nikad, nikad neću ostaviti. Taj je trenutak ojačao moju odlučnost da djelujem smjesta.

— Želim se povezati s onim dvjema damama! — rekla sam čvrsto.

Helen je zakolotala očima, a gospodin Vincop se nervozno nakašljao. Nisam mogla povjerovati svojim riječima, nisam mogla povjerovati da sam se toliko duboko uplela u spletku.

Nekoliko trenutaka nije nitko progovorio. Kad je konačno uvidio da sam nepokolebljiva, gospodin Vincop je, uzdahnuvši, rekao: — Dužnost nam je da vam damo tu informaciju, ali vas ja najozbiljnije savjetujem da ne stupite u vezu s njima.

— Prihvatit ću svaku mogućnost koju mogu — kazala sam. — Ispitat ću svaku priliku koju dobijem.

Dao mi je Trishin telefonski broj. Odmah sam je odande nazvala.

— Zovem vas iz vicekonzulova ureda u poslanstvu — rekla sam. Trish je bila oduševljena što me čuje. — Baš sinoć sam razgovarala s vašom majkom! — kazala je. — Razgovarale smo s njom svakog dana. Stalno plače i stvarno je uznemirena. Želi da poduzmemo nešto, a mi smo joj kazale da ćemo učiniti sve što možemo. Čekale smo i nastojale uspostaviti vezu s vama. Kako se možemo naći?

Potanko smo se dogovorile. Sutra ću reći Moodyju da nakon nastave moram u kupovinu, pa da ćemo se stoga vratiti nešto kasnije no obično. Ne bude li se činio sumnjičavim, nazvat ću Trish da potvrdim sastanak. Mahtob i ja bit ćemo na stražnjem ulazu perivoja Karosch u dvanaest i petnaest. Trish i Suzanne vozit će se u bijelom pakonu.

— Dobro — rekla je Trish. — Bit ćemo tamo.

Njezin me žar i ponio i zabrinuo. Zašto to ona radi? Želi li novac ili samo uzbuđenje? Bila sam sigurna da se mogu pouzdati u njezine motive, no koliko je zapravo sposobna? S druge pak strane, zračila je optimizmom, a meni je toga časa baš trebala doza toga. Radovala sam se susretu, pitajući se što li će se iz njega izroditi.

Kad sam spustila slušalicu, Helen je lomila ruke.

— Što velite na to da sutra za večeru napravim pizzu? — upitala sam.

— Da! — Moody, Mammal i Nasserine rekli su u jedan glas, uopće ne sumnjajući da sam im upravo namjestila stupicu.

Provela sam nemirnu noć. U mislima su mi se rojila pitanja, od kojih je bilo nemoguće zaspati. Postupam li razborito? Da li se osvrutati na savjet službenika poslanstva ili pak hvatati slobodu gdje god bih je mogla naći? Izlažem li Mahtob opasnosti? Imam li pravo na to? Što ako nas uhvate? Hoće li nas vratiti Moodyju ili — što je još gore — hoće li mene prognati a Mahtob predati onome koga smatraju njezinim zakonitim vlasnikom— ocu? Ta je mora bila najgora. Nisam imala nikakve želje da se u Ameriku vratim sama.

Ustanovila sam da gotovo ne mogu odvagnuti rizike. Pred zoru, kad je Moody ustao na molitvu, bila sam još budna, još uvijek neodlučna. Kad se uvukao natrag u krevet, priljubio se uza me jer je zimsko jutro bilo studeno. Pretvarajući se da spavam, hitro sam se odlučila. Morala sam se maknuti od ovoga odvratnog čovjeka!

Dva sata kasnije, kad smo se Mahtob i ja spremale da odemo u školu, Moody se sklupčao u krevetu. — Danas ću malo zakasniti — rekla sam uzgred. — Morat ću skoknuti u pizzeriju po sir.

— Mhmhm — promrmljao je Moody. Shvatila sam to kao suglasnost.

Kad je o podne završila predškolska nastava, Mahtob je bila spremna. Bila je jednako uzbuđena kao i ja, ali je svoje uzbuđenje prikrivala možda i bolje. Dokopale smo se taksija i odjurile u perivoj Karosch, gdje sam pronašla javni telefon.

— Ovdje smo — kazala sam Trish.

— Bit ćemo tamo za pet minuta.

Bijeli se pakon zaustavio točno kad je i dogovoreno. U njemu su bile dvije žene i nekoliko glasne djece. Jedna je žena iskočila sa suvozačeva sjedala, zgrabila me za ruku i povukla prema automobilu. — Hajde — kazala je — idete s nama.

Oslobodila sam ruku. — Moramo popričati — rekla sam. — Što se zbiva?

— Mjesecima vas već tražimo — rekla je žena. — I ovoga vas časa vodimo.

— Povukla me za ruku, a drugom rukom uhvatila Mahtob.

Mahtob je prestrašeno ustuknula i prodorno vrisnula.

— Morate s nama smjesta! — kazala je žena. — Ne dajemo vam nikakva izbora. Ili ćete smjesta poći s nama ili vam nećemo pomagati.

— Slušajte, pa ja vas ne poznajem — rekla sam. — Recite mi kako ste uopće doznale za mene. Što planirate?

Žena je govorila brzo, nastojeći smiriti Mahtob. Dok je govorila, nervozno se osvrtala uokolo s nadom da ovaj prizor neće privući pozornost policije ili pasdara. — Ja sam Trish. Judy nam je govorila o vama. Svakodnevno

razgovaramo s njom. Kao i s vašima. Znamo i kako ćemo vas izvući iz zemlje.

— Kako? — upitala sam.

— Odvest ćemo vas u jedan stan. Možda ćete se morati skrivati mjesec dana, možda samo nekoliko dana ili sati, to ne znamo. Ali potom ćemo vas izvesti iz zemlje.

Vozačica je izašla iz kola da sazna čemu toliki zastoј. U njoj sam prepoznala »dijabetičarku« koja je potražila Moodyja. Trish ju je predstavila kao Suzanne.

— Dobro, izložite mi svoj plan — rekla sam. — Želim ga ostvariti.

— Sve smo mi razradile — uvjerala me Trish. — Ali ne želimo vam ga priopćiti.

Navrla su mi brojna pitanja. Odlučila sam da ne uđem u auto s ovim nepoznatim, neuravnoteženim ženama sve dok ne dobijem neke odgovore.

— Idite kući i razradujte svoj plan — kazala sam. — Naći ćemo se opet. Kad plan bude gotov, ići ću.

— Nismo ništa radite doli lunjale po ulicama danju i noću tragajući za vama, smišljajući kako da vas izvedemo i sad vam je zgodna. Pođite sada ili sve zaboravite.

— Molim vas! Dajte mi dvadeset četiri sata vremena. Dotjerajte svoj plan.

— Ne. Sad ili nikad.

Nekoliko smo se minuta prepirale na ulici, no nisam se mogla prepustiti tako nenadanom skoku u slobodu. Što će se zbiti ako Mahtob i ja budemo skrivene u nekom stanu, a ove žene ne uspiju organizirati bijeg? Koliko

dugo jedna Amerikanka i njezina kći mogu ostati neotkrivene u ovoj zemlji koja mrzi Amerikance?

Konačno sam rekla: — Dobro. Zbogom!

Trish se okrenula i otvorila vrata automobila. Bila je bijesna na mene: — Vi ga ne želite ostaviti. Nikada ga nećete ostaviti. Vi to samo tako pričate kako bi vam ljudi povjerovali da želite otići. Ne vjerujemo vam. Vi zapravo želite ostati ovdje.

Automobil je odjurio u teheransku prometnu gužvu.

Mahtob i ja bile smo same, neobično osamljene usred meteža iranskih pješaka. Trishine ojađene riječi odzvanjale su mi u ušima. Zašto nisam iskoristila priliku da se domognem slobode? Bi li u njezinim grdnjama moglo biti zrno istine? Da li ja to sama sebe zavaravam da ću ikada moći ili htjeti pobjeći od Moodyja?

Bila su to strašna pitanja. Mahtob i ja mogle smo već u bijelom pakonu jezditi prema nepoznatom cilju i neizvjesnoj, a možda i pogibeljnoj, budućnosti. Umjesto toga, hitale smo prema pizzeriji da kupim sir za omiljeno jelo svojega muža.

10.

Počeli smo se redovito družiti s agom i hanumom Hakim. Čovjek s turbanom jako mi se sviđao jer je svoju vjeru ostavljao po strani. Moodyju je također bio drag. Preko svoje mreže školskih drugova, čovjek s turbanom se trudio da pomogne Moodyju naći posao ili u praktičnoj medicini ili barem u nastavi. Aga Hakim je također potaknuo Moodyja da se lati posla koji

može obavljati kod kuće — prijevoda na engleski djela njihova djeda koje je aga Hakim s arapskog preveo na farsi.

Moody je kupio pisaći stroj, obznanio mi da sam njegova tajnica pa se dao na prevođenje Oca i djece, rada u kojemu je Tagatie Hakim izložio svoje nazore o toj temi.

Uskoro je Mammalov i Nasserinin rijetko korišten stol u blagovaonici bio prekriven hrpetinama rukopisa. Moody je sjedio na jednoj strani stola i drljao svoj prijevod pa mi predavao stranice da ih pretipkam.

Radeći ovaj posao, počela sam bolje shvaćati Moodyjeve stavove. Prema Tagatieju Hakimu, otac snosi potpunu odgovornost za to da se dijete nauči propisno, učtivo ponašati, da misli na »ispravan« način te da živi životom usklađenim s pravilima islama. U tom procesu majka nije imala nikakvu ulogu.

Tjednima smo se naprezali oko ove teške zadaće. Moodyjev je djed pisao razlivenu, preobilnu, poučnu prozu. Svakoga dana, pošto bih dovela Mahtob iz škole, čekao me svjež svežanj stranica. Moody je očekivao da se smjesta prihvatim posla jer je on ovom projektu pridavao vrlo veliku važnost.

Jednom su me se riječi Tagatieja Hakima duboko dojmile. Opisujući potanko dužnosti djeteta prema ocu, ispričovijedao je priču o umirućem ocu koji je čeznuo da još jednom, posljednji put vidi svoga sina. Suze su mi potekle niz obraze. Na stranici ispred mene riječi su se zamutile. Moj je vlastiti otac umirao i trebala bih biti uz njega.

Moody je opazio moje suze. — Što ne valja? — upitao je.

— Ova priča o umirućem ocu... — zaplakala sam. — Kako me možeš držati tako daleko od oca kad on umire? Ne držiš se dužnosti koje je obrazložio tvoj vlastiti djed.

— Je li tvoj otac musliman? — upitao me zajedljivo.

— Ne, naravno da nije.

— Onda i nije važno — rekao je Moody. — Za njega ovo ne vrijedi.

Potrčala sam u sobu da se nasamo isplačem. Osamljenost me pritisnula tako da sam jedva disala. Tatino mi se lice ukazalo iza spuštenih vjeđa i ponovno sam čula kako mi govori: — Gdje je volje, tu je i načina.

Mora biti načina, rekla sam samoj sebi. Jednostavno mora.

Tijekom jednog posjeta aga i hanuma Hakim predložili su da se Mahtob i ja uključimo u nastavu proučavanja Kurana, što se svakog četvrtka popodne za žene koje govore engleski odvija u mesdžibu Hossaini Ershad. Ovim su prijedlogom još jednom iskazali svoju naklonost prema meni. Jasno, nadali su se da će me preobratiti, ali je ta nada proistjecala iz iskrene brige o mojoj dobrobiti i sreći, jer su, za njih, upravo to bili plodovi islama. Povrh toga, u njihovu je prijedlogu sadržana i poruka Moodyju da me mora češće puštati iz kuće te da mi mora dopustiti druženje s drugima koji govore mojim jezikom. Hakimima bi bilo strašno drago kad bih postala pokorna islamska žena, no samo ako bih do toga došla svojom slobodnom voljom. Ovaj me prijedlog smjesta razvedrio. Nisam imala nikakve želje da proučavam Kuran, ali me uzbuđivala pomisao o redovitu sastajanju s grupom žena koje govore engleski.

Moody je šutio jer mi se time pružala prilika da izmaknem njegovu nadzoru. Zнала sam, međutim da mora popustiti. Bilo kakav »prijedlog« age Hakima za Moodyja je imao obilježje izravne naredbe.

Idućeg četvrtka nakon škole nevoljko je Mahtob i mene taksijem odveo u mesdžid. Pokušajem da uđe i pregleda dvoranu u kojoj će se odvijati nastava htio je obraniti svoju dominaciju, no na putu mu se ispriječila jedna odlučna Engleskinja.

— Želim samo ući i vidjeti što se zbiva — rekao joj je. — Želim vidjeti o čemu se tu radi.

— Ne — odgovorila je. — Ovo je samo za žene. Nijednom muškarcu ne dopuštamo da uđe.

Pobojala sam se da će Moody pobjesnjeti te da će se, barem toga dana, oduprijeti željama age Hakima. Oštro je promatrao ostale žene koje su ulazile na predavanje. Sve su bile propisno pokrивene, većinom čadorima. Izgledale su kao dobre muslimanke, iako su govorile engleski. Ni jedna od njih nije izgledala kao agent CIA-e.

Nakon nekoliko trenutaka neodlučnosti mora da je zaključio kako aga Hakim ima pravo da će mi ovo pomoći da se prilagodim životu u Teheranu. Slegnuvši ramenima, udaljio se, prepuštajući Mahtob i mene brizi one Engleskinje.

Ona je pak istakla pravila: — Nema brbljanja. Ovdje smo samo zbog proučavanja Kurana.

I stvarno smo proučavale. U jedan smo glas čitale iz Kurana, sudjelovale u sastancima na kojima se, po principu pitanja i odgovora, veličao islam, degradiralo kršćanstvo te zajedno izgovarale molitve. Sama po sebi, ova

aktivnost nije bila ugodna. No dok sam proučavala ono malo što se moglo vidjeti od lica ovih žena, bila sam vrlo radoznala. Željela sam čuti njihove pripovijesti. Što rade ovdje? Jesu li ovdje svojom voljom? Ili su neke od njih podjarmljene kao i ja?

Očekivala sam da će nas nakon nastave Moody čekati pred mesdžidom, no njegova lica nije bilo u moru užurbanih, namrgođenih Iranaca koji su se kretali pločnikom. Ne usuđujući se poticati njegove sumnje već prvog dana nastave, zaustavila sam narandžasti taksi i požurila s Mahtob kući. Moody je u trenutku kad smo bile na vratima bacio pogled na sat. Bio je zadovoljan što nismo zloupotrijebile pogodnost.

— Nastava me se uistinu dojmila! — rekla sam mu. — Tamo zaista moraš učiti. Ne puštaju te ako ne učiš. Mislim da tamo mogu mnogo naučiti.

— Dobro — rekao je Moody oprezno, no ipak zadovoljno što je njegova žena napravila ozbiljan korak prema preuzimanju svoje prave uloge u Islamskoj Republici Iranu.

I ja sam bila zadovoljna, ali iz posve suprotna razloga. Upravo sam napravila još jedan koračić prema bijegu iz Islamske Republike Iran.

Nastava proučavanja Kurana počinjala je nedugo nakon svršetka Mahtobine škole. Čak i kad bi Moody smatrao nužnim da nas prvih nekoliko puta vodi u mesdžid, znala sam da će nam uskoro dopustiti da onamo idemo same, oslobađajući nam tako gotovo čitav četvrtak.

Usprkos propisu o nebrbljanju, prije i poslije nastave razmijenila bi se poneka riječ. Nakon drugog predavanja jedna me žena upitala odakle sam. Kad sam joj rekla da sam iz Michigana, odvratila je: — O, pa trebali biste se upoznati s Ellen. I ona je iz Michigana.

Upoznale smo se. Visoka žena krupnih kostiju, Ellen Rafeaie imala je tek tridesetak godina, no koža joj je bila stara i suha. Roosarie je tako omotala oko lica da nisam mogla razaznati koje su joj boje oči.

— Gdje ste živjeli u Michiganu? — upitala sam.

— Blizu Lansinga.

— Gdje?

— O, nitko nikada nije čuo za to mjesto — odgovorila je Ellen.

— Dobro. Recite mi, jer sam i ja živjela blizu Lansinga. Kako se zove?

— Ovrosso.

— Ma šalite se! — rekla sam. — Moji žive u Bannisteru. Ja sam radila u Elsieju. Školu sam polazila u Ovrossu.

Otkrivši ovu nevjerojatnu slučajnost, bile smo uzbuđene poput školarki.

Znale smo da imamo mnogo tema za pričanje.

— Možete li vi i vaša obitelj doći k nama u petak popodne? — upitala je Ellen.

— Ne znam. Muž mi ne dopušta da pričam s ljudima ili izlazim među njih. Mislim da neće prihvatiti, ali ću ga ipak pitati.

Ovaj put je Moody Mahtob i mene čekao ispred mesdžida. Iznenadila sam ga iskrenim osmijehom. — Znaš što? — upitala sam ga. — Nikad ne bi pogodio što se zbilo. Srela sam ženu iz Ovrossa!

Moodyju je bilo drago zbog mene. Bio je to prvi osmijeh što ga je nakon mnogih mjeseci vidio na mom licu. Predstavila sam ga Ellen. Nekoliko časaka nakon što su se upoznali rekla sam: — Ellen nas poziva u petak popodne. — U duši sam znala da će Moody odbiti.

No on je rekao: — Da. Dobro.

Ellen je školu napustila u četvrtom razredu da bi se udala za Hormoza Rafeieja. Učinivši to, predodredila se za život ovisne supruge. Kao inženjer elektrotehnike školovan u Americi, Hormoz je uživao i financijski i društveno nadređen status u odnosu na Ellen. Bilo je posve prirodno da preuzme — i uživa u njoj — ulogu opskrbnika-zaštitnika. Kao i Moody, i Hormoz se nekoć bio amerikanizirao. U Iranu je bio na popisu neprijatelja šahova režima. Povratak u rodnu zemlju u tim je godinama značio hapšenje, vjerojatno mučenje i smrt od ruke Savaka. No, kao i Moody, i Hormoz je otkrio da politički događaji s drugog kraja svijeta imaju neobično snažan učinak na njegove osobne prilike.

Hormoz je bio zaposlen u Minnesoti, a on i Ellen živjeli su ondje manje-više istim životom tipične američke obitelji. Imali su kćerku koja se zvala Jessica. Prije no što će Ellen roditi drugo dijete, vratila se poradi toga u Ovrosso. Dne 28. veljače 1979. Ellen je rodila sina.

Nešto kasnije u toku toga dana nazvala je Hormoza da s njime podijeli radost. — Ne mogu sada s tobom razgovarati — odgovorio joj je Hormoz. — Slušam vijesti.

Bio je to dan kad je šah napustio Iran.

Koliko je još takvih poput Hormoza i Moodyja, pitala sam se, za koje su šahov egzil i pad bili sirenski zov da potraže svoju prošlost?

Kad je konačno imao vremena da promisli o sreći što je dobio sina, Hormoz mu je dao iransko ime Ali. Njegov život, a s njim i Ellenin, smjesta se promijenio.

Moody se odupirao pet godina, ali Hormoz je, gotovo odjednom, odlučio da se vrati i živi pod vlašću ajatolaha Khomeinija.

Ellen je bila lojalna Amerikanka koja je ustuknula pred tom zamisli. No bila je supruga, a ujedno i mati. Hormoz joj je jasno dao do znanja da se on u Iran vraća s obitelji ili bez nje. Stiješnjena, Ellen se složila da okuša život u Iranu, privremeno. Hormoz joj je obećao da će se, ne bude li sretna u Teheranu, moći s djecom vratiti u Ameriku kad god poželi.

Našavši se u Teheranu, Ellen se osjetila taocem baš kao i ja. Hormoz joj je navijestio da se više nikad neće vratiti kući. Bila je iranska državljanica podložna zakonima ove države i njegovoj volji. Neko ju je vrijeme držao pod ključem i mlatio.

Kako li je bilo čudno slušati ovu priču! Hormoz i Ellen ispričali su nam je zajedno dok smo u petak popodne sjedili u predvorju njihova zapuštenog stana. Isprva sam se pitala nije li Moodyju ovaj razgovor neugodan, no onda sam spoznala da mora da je zadovoljan. Ishod priče je znao, jer je Ellen i nakon šest godina bila u Teheranu, očito se prepustivši životu u muževoj domovini. Baš to je Moody i želio da čujem!

— Prva je godina bila stvarno grozna — rekao nam je Hormoz. — No stanje se popravilo.

Godinu dana nakon dana kako je Ellen stigla u Iran, Hormoz joj je rekao: — U redu, idi kući. Želio sam da budeš ovdje godinu dana da vidiš možeš li se odlučiti da živiš ovdje. Sada idi kući.

E, ovo sam ja željela da Moody čuje! Oh, kako li sam se molila da ovo pažljivo poslušaj, da uvidi koliko je mudro da mi pruži istu priliku!

Međutim, kako je priča tekla dalje, bivala sam sve nemirnija. Ellen se vratila u Ameriku s Jessicom i Alijem, no nakon šest tjedana nazvala je Hormoza i rekla: — Vрати se po mene. — Nevjerojatno! To se dogodilo dva puta. U dva

je navrata Ellen s Hormozovim dopuštenjem napuštala Iran i oba se puta vraćala. Bilo je upravo nevjerojatno povjerovati u to — a ipak, evo je tu, poslušna muslimanska žena. Radila je kao urednica Majubeeha, revije na engleskom namijenjena islamskim ženama diljem svijeta. Sve što je Ellen pripremila za objavljivanje moralo je odobriti islamsko savjetodavno vijeće što joj je i odgovaralo.

Očajnički sam željela da s Ellen porazgovaram nasamo, da istražim njezin motiv, no toga popodneva nisam za to imala priliku.

Ellenina me priča ostavila bez daha od čuda i ljubomore. Kako je jedna Amerikanka — ili bilo tko — mogla odabrati Iran a ne Ameriku? Poželjela sam prodrmati Ellen za ramena i vrisnuti: — Zašto?

Razgovor je krenuo drugim neugodnim tokom. Hormoz nam je rekao da je nedavno od svoga pokojnog oca naslijedio neki novac te da su upravo u gradnji vlastite kuće, što će uskoro i okončati.

— I mi bismo htjeli sagraditi kuću — rekao je veselo Moody. — Krenuli smo je sagraditi u Detroitu, ali sada ćemo je sagraditi ovdje čim nam prebace novac u Iran.

Protrnula sam od te pomisli.

Moody i ja smo se brzo prijateljili s Ellen i Hormozom. Redovito smo se sastajali. Za me je to bilo i gorko i slatko istodobno. Divno je bilo naći prijatelja koji govori engleski, osobito nekoga iz zavičaja. To je posve drukčije od razgovora s Irancem koji govori engleski. S njim, naime, nikad nisi načisto koliko te dobro razumije. S Ellen sam mogla razgovarati slobodno, znajući da shvaća. Teško mi je, međutim, bilo gledati Ellen i Hormoza zajedno. Suviše je to nalikovalo gledanju u neko sablasno zrcalo

budućnosti. Očajnički sam željela uhvatiti Ellen nasamo. Moody je bio oprezan. Očito je o njoj želio saznati više prije nego što nam dopusti da se previše zbližimo.

Ellen i Hormoz nisu imali telefon. Za pogodnost zvanu telefon trebalo je dobiti posebnu dozvolu, za što je često valjalo čekati nekoliko godina. Kao i mnogi drugi ljudi, i oni su se sporazumjeli s obližnjim trgovcem da se u slučaju potrebe posluže njegovim telefonom.

Jednog je dana Ellen odande nazvala i rekla Moodyju da Mahtob i mene poziva popodne na čaj. Moody mi je nevoljko dopustio da razgovaram s njom, ne želeći da ona dozna stupanj moje utamničenosti. — Napravila sam uštipke s čokoladnom glazurom! — rekla je.

Pokrila sam rukom mikrofon i zatražila Moodyjev pristanak.

— A ja? — upitao je sumnjičavo. — Jesam li ja pozvan?

— Mislim da Hormoza neće biti kod kuće — kazala sam.

— Ne, ne možeš ići. — Mora da mi se na licu očitovalo koliko sam duboko razočarana. U tom trenutku nisam toliko razmišljala o tome da se udaljim od Moodyja koliko o uštipcima s čokoladnom glazurom. Bilo kako bilo, Moody je slučajno tog dana bio dobro raspoložen, a mora da je i dobre strane prijateljavanja s Ellen uspoređivao s rizikom da me toga popodneva ne pusti van. Trenutak kasnije rekao je: — U redu. Idi.

Uštipci su bili izvrsni, a takva je bila i sloboda da nasamo razgovaram s Ellen. Mahtob se veselo igrala s devetogodišnjom Marvam (Jessicino muslimansko ime) i šestogodišnjim Alijem. Najljepše od svega bilo je to da su Marvam i Ali imali američke igračke. Bilo je tu knjiga, slagalica i prava pravcata lutka Barbie.

Djeca su se igrala, a Ellen i ja smo se upustile u ozbiljan razgovor.

Postavila sam joj ono pitanje koje me mučilo.

— Zašto?

— Možda bih, da sam u tvojoj situaciji, i ostala u Americi — rekla je nakon što se na trenutak duboko zamislila. — No sve što imam ovdje je. Moji su roditelji u mirovini i nemaju novca da mi pomognu. Ja nemam ni novac, ni naobrazbu, ni kvalifikacije. A imam dvoje djece.

To mi je također bilo teško razumjeti. Što je još gore, Ellen je o Hormozu govorila jetko. — Tuče me — zaplakala je. — Djecu tuče. I u tome ne vidi nikakva zla. — (Sjetila sam se Nasserininih riječi: — Svi su muškarci takvi.) Ellen je do odluke došla ne iz ljubavi nego iz straha. Ta se odluka temeljila više na ekonomiji nego na emocijama. Ellen se nije mogla suočiti s nesigurnošću, što je cijena emancipacije. Radije je odabrala život koji je užasan u detaljima, no koji joj nudi barem privid onoga što naziva sigurnošću.

Konačno je, kroz jecaje, odgovorila na moje »zašto«. — Zato što se bojim da, ako se vratim u Ameriku, neću uspjeti.

Zaplakala sam s njom.

Mnogo je minuta prošlo prije no što se Ellen opet pribrala i prije nego što sam smogla hrabrost da načnem drugu temu s moga popisa. — Jako bih željela s tobom o nečemu popričati — kazala sam. — Ne znam, međutim, kako ćeš se osjećati tajeći to pred svojim mužem. Ako te to ne smeta, ako možeš za se zadržati tajnu i ne prenijeti mu je, reći ću ti. Inače, ne bih te time željela opteretiti.

Ellen se ozbiljno zamislila. Objasnila mi je da je nakon drugog povratka u Iran odlučila da će se svojski potruditi da postane potpuno odana muslimanska žena. Prihvatila je zasade šiitskog islama, prilagodila se odijevanju čak i u skrovitosti vlastite kuće (i toga je trena bila pokrivena), molila se u propisane sate, štovala sve svete ljude, proučavala Kuran i istinski svoj životni usud prihvatila kao Alahovu volju.

Bila je poslušna islamska supruga, ali i radoznala Amerikanka. — Ne, neću mu reći — obećala mi je na kraju.

— Čuj, ozbiljno. Ozbiljno mislim da ne smiješ reći nikome, ama baš nikome.

— Obećavam.

Duboko sam udahнула i počela pričati. — Govorim ti ovo zato što si Amerikanka i što mi treba pomoć. Želim otići odavde.

— Ma ne možeš. Ne bude li te htio pustiti, nema načina.

— Ima — odgovorila sam. — Želim pobjeći.

— Luda si. Ne možeš to učiniti.

— Od tebe ne tražim da išta imaš s time — rekla sam. — Želim samo to da me povremeno, kao danas, izvučeš iz kuće kako bih mogla otići u švicarsko poslanstvo. — Ispričala sam joj o svojim kontaktima s ambasadam, kako odašilju i primaju moju poštu i pomažu mi koliko mogu.

— Pomažu li ti da izađeš iz zemlje? — upitala je Ellen.

— Ne. Preko njihova ureda mogu samo poslati informacije, i to je sve. Ako netko treba uspostaviti vezu sa mnom, mogu mu to učiniti.

— No ja ne želim ići u ambasadu — rekla je Ellen. — Nikad tamo nisam bila. Kad smo prvi put stigli ovamo, muž mi je kazao da ne smijem ići u ambasadu, pa je stoga nikada nisam niti vidjela.

— Ne moraš ti ići — uvjerala sam je. — Potrajat će možda neko vrijeme prije nego što nam Moody dopusti da nešto više zajedno učinimo, no mislim da će mi na kraju dopustiti da odem van s tobom. Sviđaš mu se, naime. Samo mi omogući da izađem iz kuće. Reci da ćemo u kupovinu ili tako nešto, a onda me za to vrijeme pokrivaj.

Ellen je o mojoj molbi dugo razmišljala prije nego što je na kraju kimnula u znak pristanka. Ostatak popodneva provele smo snujući provizorne planove, ne znajući kada ćemo ih moći ostvariti.

Mahtob se toliko lijepo zabavila igrajući se s Marvam i Alijem da nije htjela ići kući, ali su je Ellenina djeca smekšala dopustivši joj da posudi neke njihove knjige. Uzela je Mrzovoljnog Oscara, Zlatokosu i tri medvjedića te knjigu o Paji Patku. Ellen je imala i Novi zavjet. Rekla mi je da će mi ga jednom posuditi.

Moody se kolebao, ponekad pokazujući svoju fizičku nadmoć, no ponekad me pokušavajući svladati ljubaznošću.

— Hajdemo sutra nekamo nešto pojesti — predložio je 13. veljače. — Sutra je Valentinovo.

— U redu — rekla sam — može.

Nakanio nas je izvesti u restoran hotela Khayan, koji se ponosio svojim osobljem koje govori engleski. I Mahtob i ja bile smo uzbuđene. Popodne na dan Svetog Valentina satima smo se dotjerivale. Odjenula sam dvodijelni kostim od crvene svile, koji odgovara tom prazniku, ali je za Iran

skandalozan. Naravno, morala sam ga pokriti svojim montoem i roosariejem, ali sam se ipak nadala da je hotel toliko amerikaniziran da će mi dopustiti da se u njemu pokažem u restoranu. Pažljivo sam uredila kosu te umjesto naočala stavila kontaktne leće. Mahtob je odjenula bijelu haljinu a la Polly Flinders, ukrašenu crvenim pupoljcima, i bijele lakirane kožnate cipele.

Odšetali smo do ulice Shariati te zaustavili prvi od četiri narandžastih taksija koji će nas kroz grad odvesti na istok, do našeg cilja na glavnoj cesti koju mnogi i dalje nazivaju Avenijom Palavi prema šahu.

Kad smo izašli iz zadnjeg taksija, Moody je zastao da plati vozaču. U oba je smjera tutnjao promet. Mahtob i ja smo se okrenule i našle pred neobično širokim jarkom kojim je tekla otpadna voda, a koji nam je priječio put od kolnika do pločnika. Bujica je bila preširoka da bismo je preskočile, pa sam uzela Mahtob za ruku i pošla prema obližnjoj rešetki gdje smo mogle prijeći vodu.

Kad smo stale na rešetku, pogledala sam dolje i spazila kako ogroman ružan štakor, velik poput omanjeg mačka, sjeda na jednu od Mahtobinih bijelih lakiranih cipela.

Hitro sam trgnula ruku, povukavši iznenađenu Mahtob natrag prema cesti. Štakor je šmugnuo dalje.

Moody je iza mene vrisnuo: — Što to radiš?

— Nisam htjela da je udari auto — slagala sam, ne želeći Mahtob preplašiti pričom o štakoru.

Popeli smo se brežuljkom prema hotelu Khayan. Šapnula sam Moodyju što se zapravo zbilo, no to njega kao da nije kosnulo. Štakori su u Teheranu nešto svakidašnje.

Smirila sam se i pokušala uživati u večeri. U hotelu Khayan nitko nije govorio engleski, a za večerom sam stalno morala imati i montoe i roosarie. No riskirala sam Alahov gnjev te malko raskopčala svoj montoe. Uživali smo u rijetkoj prilici da večeremo račiće i pomfrit.

Moodyje bio velikodušan. Inzistirao je da nakon obroka popijemo kavu, mada je svaka šalica stajala, preračunato, četiri dolara. Poslužili su je u majušnim šalicama za espresso, a po ukusu je sličila jakoj instant-kavi. Nije baš bila jako dobra, no Moodyjeva gesta jest. Nastojao mi je ugoditi. Što se mene tiče, pokušala sam ga uvjeriti da sam sretna.

No, prije svega, bila sam zbunjena jer sam znala da je Moody kadar da se u jednom času iz pažljivog muža pretvori u demona. Plašila me njegova bolest.

Jedna me misao stalno izjedala. Jesmo li Mahtob i ja trebale otići s Trish i Suzanne? Nisam znala, nisam mogla znati što bi se dogodilo. Važući sve mogućnosti, i dalje sam vjerovala u razboritost svoje odluke. Dvije su amaterke zasnovale najnebulozniji plan. Sama bih i mogla poći s njima, no jesam li imala pravo izvrnuti Mahtob takvim mutnim opasnostima?

Međutim, kad god bi Moody pokazao svoju ružnu stranu, spopadale su me ove dvojbe. Možda sam Mahtob ostavila u najopasnijem mogućem položaju — da živi sa svojim ocem.

Zvuk glasne, zastrašujuće eksplozije trgnuo me iz nemirna sna. Kroz prozor sam vidjela da noćno nebo plamti kao od požara. Oko nas je u brzom slijedu prasnulo još nekoliko puta.

Kuća se potresla.

— Bombe! — vrisnula sam. — Bombardiraju nas!

Čuli smo kako nam iznad glave trešte mlažnjaci. Bljeskovi jezovitog žuto-bijelog svjetla trepnuli su kroz prozor, a za njima se, kao što nakon munje slijedi grom, začula strahovita huka.

Mahtob je od straha zaplakala. Moody ju je zgrabio i stavio između nas, nasred kreveta. Sklupčali smo se svi zajedno, nemoćno sami pred sudbinom.

Moody je pomahnitalo na farsiju molio, a iz glave mu je odzvanjala prepast. Njegov zagrljaj koji nas je trebao zaštititi povećao nam je strah jer mu se tijelo treslo. Mahtob i ja molile smo se na engleskom, sigurne da nam je ovo smrtni čas. Nikad me tako nije preplavila strava. Srce mi je divlje udaralo. Boljele su me uši, ispunjene silnom, zaglušujućom bukom razaranja.

Zrakoplovi su stizali u valovima. Davali su nam trenutke predaha, da bi se zatim još jednom okomili na nas. Njihovi su motori zavijanjem iskazivali mržnju prema ljudima na zemlji. Narančasta i bijela vatra protuavionske obrane plamtjela je uvis. Svaki put kad bi nam se iznad glave obrušio zrakoplov, u bespomoćnoj smo mucu iščekivali svjetlosne bljeskove i bučnu trešnju koji bi uslijedili. Ponekad je blještavilo bilo zamagljeno, zvuči prigušeni, katkad bi svjetlo sijevnulo nebom, a prasak potresao kuću iz temelja. Prozorska su stakla zvečala, a iz naših su se usta otimali vriskovi.

Pri odsjaju eksplozija bombi, protuavionske paljbe i blažeg crvenila zapaljenih zgrada vidjela sam da je Moody jednako uplašen kao i ja. Stisnuo nas je još čvršće, a moja je mržnja prema njemu poprimila ubilačku jakost. Iznova me prožela strava jer sam se sjetila majčina pisma i svoga sna da je Mahtob uslijed eksplozije bombe ostala bez noge.

Molim te, dragi Bože! Molim te, dragi Bože! Molim te! Molim te, pomози!
Zaštiti nas! Zaštiti Mahtob, molila sam.

Nalet bombardera je prestao. Čekali smo suspregnuta daha. Minute su promicale. Postupno smo popuštali stisak koji nas je vezivao, nadajući se da je ova strahota završila. Mnogo je minuta proteklo prije nego što smo si dopustili da glasno odahnemo. Napad je trajao petnaestak minuta, a nama se činilo da traje satima.

Strah je uzmaknuo pred gnjevom. — Vidiš li što si nam učinio? — kriknula sam. — To nam ti želiš?

Moody se priklonio partijskoj liniji. — Ne — dreknuo je na mene.

— Ja vam ovo nisam učinio. Ovo tvoja zemlja radi mojoj. Tvoja će te vlastita zemlja ubiti.

Prije no što se prepirka mogla nastaviti, Mammal se navirio kroz vrata spavaće sobe i rekao: — Ne boj se, daidža. Bila je to samo protuavionska paljba.

— Čuli smo zrakoplove — rekla sama.

— Ne. — Nevjerojatno, Mammal je želio da povjerujem kako je sve ovo bila samo vježba, slična Ratnom tjednu.

U predvorju je zazvonio telefon i, kad je Mammal otišao da odgovori na poziv, mi smo se digli i za njim pošli iz sobe. Te se noći ionako više nije

moglo spavati. Nestalo je struje. Zapravo, čitav je grad sada bio jezivo crn, osvjetljen samo sablasnim požarima koje je ovdje-ondje izazvao zračni napad.

Na telefonu je bila Ameh Bozorg. I Mammal i Moody uvjerali su je da je sve u redu.

Nasserine je upalila svijeće, skuhalo čaj i nastojala nam smiriti živce. — Ničega se tu ne treba plašiti — kazala je s iskrenim samopouzdanjem. — Neće nas pogoditi. — Njezina je vjera u Alaha bila čvrsta, potkrijepljena spokojstvom da, ako Alah i dopusti da je Iračko ratno zrakoplovstvo raznese, nema slavnije smrti od mučeništva u svetom ratu.

— Nije bilo nikakvih bombi — izjavio je Mammal.

— Zašto su neki šumovi bili tako glasni? — upitala sam. — Sve se od njih treslo.

Mammal je slegnuo ramenima.

Ujutro je grad zažamorio, lizao rane, zazivao osvetu. Očito je da su zračni napadi bili djelo Iračkoga ratnog zrakoplovstva, no radio je bljuvao poznate besmislice. Iračane su opskrbljivali Amerikanci. Njihove je pilote školovala Amerika. Napad su isplanirali i nadzirali američki savjetnici. Prema onome što je prosječan Iranac znao, predvodničkim je zrakoplovom pilotirao sam predsjednik Reagan. Toga dana nije bilo dobro biti Amerikanac u Iranu. Predosjećajući to, Moody se postavio zaštitnički. Toga dana Mahtob i ja nismo išle u školu. Zapravo, neka od najtežih razaranja zbila su se blizu škole. Mnogi su poginuli.

Istoga dana kasnije Ellen i Hormoz povezli su nas da vidimo oštećenja. Čitave su gradske četvrti bile zbrisane, raznesene ili uništene požarom. S mnogih se zgarišta još dizao dim.

Svi smo se složili da je rat užasan, no razlikovali smo se po pristupu uzroku. Za mene je rat bio prirodna posljedica života pod vlašću fanatičnog luđaka. Moody i Hormoz proklinjali su Amerikance zbog ovog razaranja.

Ellen je pristala uz muškarce.

Moody je Hormoza naveo na razgovor o svojoj najmilijoj temi — o dvoličnosti američke vlade. Da bi zadržale ravnotežu sila u Perzijskom zaljevu, rekao je, Sjedinjene će Države morati potpomagati i Irak i Iran. Bio je uvjeren da Sjedinjene Države bombama opskrbljuju ne samo iračke mlažnjake nego i protuavionsku obranu iranskih branitelja. No zbog dugog embarga na uvoz oružja, Amerika je Iran mogla pomagati samo tajno. — Iran mora sav svoj novac trošiti na rat — promrmljao je. — Zbog embarga oružje moramo kupovati preko trećih zemalja i tako ga plaćati više.

Svi smo se molili da ovaj zračni napad bude i jedini. Radio je uvjerio Moodyja da je doista tako te da će svete šiitske vojske izvršiti brzu i sigurnu odmazdu nad američkim marionetama.

Od usta do usta širio se glas, pa su svi u Teheranu znali da su u zračnom napadu poginuli deseci — a možda i stotine — ljudi. No u službenim je izvješćima navedeno da je ubijeno ukupno šestero ljudi te da je — koje li ironije — irački napad dokazao da je Alah na strani Islamske Republike Iran. Ovo se obrazlagalo time što je jedna iračka bomba, a kojom je nedvojbeno upravljao sam Alah, pukim slučajem razorila skladište Munafaquina, protuhomeinijevskog, prošahovskog pokreta otpora.

Istražitelji koji su prekapali po ruševinama zgrade pronašli su ne samo veliko skrovište oružja i streljiva nego i kotlove za proizvodnju zabranjenog alkohola.

Ovo je, izjavile su vlasti, neoboriv dokaz da će se Alah svakako postarati za to da Iran dobije rat te, pride, istrijebi vraški Munafaquin.

Grad se našao u ratnom stanju. Elektrane su bile oštećene, pa je svima savjetovano da što manje troše struju. Od te noći nadalje grad će biti zamračen, kako zbog štednje energije tako i iz obrambenih razloga. Na ulicama nije bilo javne rasvjete. U kući smo smjeli upotrebljavati samo najslabije žarulje, i to tek ako ih se izvana nije moglo vidjeti. Moody je stalno uza se imao malu bateriju.

Za danima raspri i ispitivanja nastupale su noći straha i napetosti. Tijekom nekoliko tjedana bombarderski su se napadi ponavljali svake druge, treće noći. Svake večeri sa sutonom Mahtob bi se požalila da je boli trbuh. Mnogo smo vremena provodile zajedno u kupaonici moleći se, plačući, dršćući. Napustili smo krevet da bismo spavali na podu ispod čvrstog stola, s rubova kojeg su visjele deke kojima smo se željeli zaštititi od krhotina stakla. Bili smo neispavani. Bombarderski je napad bio najneizvjesniji užas koji smo mogli zamisliti.

Jednoga dana nakon škole, kad nas je taksi iskrcao u ulicu Shariati, Mahtob i ja smo otišle da, kao i svakog dana, kupimo kruh. Toga smo dana htjele barbari, kruh s kvascem pečen u ovalnom kalupu, dug otprilike pola metra. Kad se jede svjež i vruć, daleko je ukusniji od uobičajenijeg lavasha.

Više od pola sata stajale smo u redu u nanniju, pekarni, dokono promatrajući već poznati nam prirodni proces. Ekipe muškaraca radila je

hitro: vagali su tijesto, valjali ga, stavljali na stranu da se digne. Kad je tijesto bilo spremno, jedan ga je čovjek oblikovao u završnu duguljastu formu kojoj je po dužini prstima urezao bore. Štruce je potom pekar plosnatom lopatom na štapu dugom dva metra stavljao i vadio iz usijane pećnice.

Dok smo čekale, primijetila sam da se zaliha tijesta potrošila. Prvi čovjek iz proizvodnog lanca smjesta se spremio da smiješa novu partiju. U golemi je badanj gurnuo cijev i uključio vodu. Znajući da će proteći više minuta da se badanj napuni, napravio je malu stanku. Otišao je na zahod, malu ograđenu kabinu nasred radnje. Od smrada koji je dopro kad je otvorio vrata, zavrtjelo nam se, a to se ponovilo i nekoliko minuta kasnije kad je odande izišao.

Hoće li oprati ruke prije no što se opet prihvati posla, upitala sam se. Nigdje na vidiku nije bilo nikakva slivnika.

Na moje zgražanje, pekar se vratio do badnja i ruke oprao u istoj onoj vodi koju će upotrijebiti za sljedeću partiju tijesta.

Nisam imala vremena umovati o odvratnosti jer sam odjednom začula zavijanje sirene. Za nekoliko sekundi čula se i tutnjava mlažnjaka koji su se približavali.

Mozak mi je radio punom parom. Nastojala sam nadvladati paniku. Da li se skloniti ovdje ili pak otrčati kući? Učinilo mi se važnim da Moodyju pokažem kako se znamo brinuti same o sebi da bi nas i dalje puštao da izlazimo same.

— Trči, Mahtob! — vrisnula sam. — Moramo doći do kuće.

— Mamice, bojim se! — vrisnula je Mahtob.

Zgrabila sam svoju malu u naručaj. Nešto mi je govorilo da se sklonim s ulice Shariati i da se doхватim uskih uličica. Skrenula sam u labirint puteljaka što sporednim putem vode prema kući. Trčala sam što sam brže mogla. Posvuda uokolo osjećale smo i slušale smrtonosno zavijanje mlaznih aviona, tutanj protuavionske paljbe, strahovite praskove bombi koje su pogađale ciljeve te jauk i krikove umirućih.

Krhotine su padale oko nas po ulicama. Neki grumeni bili su toliki da su mogli i usmrtiti. Svejedno smo trčale.

Mahtob je zarila lice u moja njedra, a prste duboko u pleća. — Bojim se, mamice! Bojim — jecala je.

— Dobro je, dobro — vikala sama kroz zaglušujuću buku. — Moli se, Mahtob! Moli!

Konačno smo stigle u našu ulicu i grunule na naša vrata. Moody je virio van, iščekujući nas, zabrinut. Kad smo se približile, široko je otvorio vrata i uvukao nas unutra. Šćućurili smo se u predvorju u prizemlju, leđima se sljubivši s betonskim zidom, sve dok ova mora nije minula.

Jednoga sam dana u perivoj pvela Mahtob i Amira. Maloga sam gurala u kolicima. Da bismo dospjeli do dječjeg igrališta, morali smo proći pokraj odbojkaškog terena na kojem se upravo igrala živahna utakmica.

Dvadesetak dječaka tinejdžerske dobi skakalo je na suncu hladnoga proljetnog dana.

Nešto kasnije, dok se Mahtob zabavljala na njihaljci, do mene je dopro žustri žamor iz smjera igrališta za odbojku. Podigla sam pogled i vidjela četiri-pet bijelih Nissanovih kamioneta kako blokiraju ulaz u ograđeni

perivoj. Pasdar! Ovdje su zato da pretraže sve koji su u parku, pomislila sam.

Provjerila sam odjeću. Montoe je bio skopčan, roosarie na svom mjestu. Nisam se, međutim, željela sresti s pasdarom, pa sam odlučila brzo otići kući. Pozvala sam Mahtob.

Gurajući Amira u kolicima i s Mahtob koja se gegala uza me, pošla sam prema izlazu. Kad smo se približili odbojkaškom terenu, spoznala sam da su danas na meti pasdara tinejdžeri. Pod uperenim cijevima pušaka dječaci su utjerani u kamionete. Šutke su se pokorili.

Promatrale smo dok sve dječake nisu potrpali u kamionete i odvezli ih. Što će im se dogoditi, upitala sam se. Uzrujana, uplašena, požurila sam kući.

Vrata kuće otvorila mi je Essey. Njoj i Rezi ispričavijedala sam što sam vidjela, a Reza se usudio izraziti svoje mišljenje. — To je vjerojatno zato što su bili skupa — kazao je. — Protuzakonito je okupljanje bez dopuštenja. — Što će im se dogoditi? — upitala sam.

Reza je slegnuo ramenima. — Ne znam — rekao je ravnodušno.

Moody je također lako prešao preko tog incidenta. — Ako ih je pasdar pokupio, mora da su učinili nešto ružno — rekao je.

Gospođa Azahr bila je drugog mišljenja kad sam joj sutradan ispričala ovu zgodu. — Kad ugledaju grupu dječaka, pokupe ih i pošalju na bojište — rekla je tužno. — To rade i po školama. Katkada kamionetima dođu u školu za dječake i odvedu čak u vojsku. Njihovi ih više nikad ne vide.

Kako li sam mrzila rat! On nema nikakva smisla. Ne razumijem da postoji zemlja puna ljudi koji toliko žele ubijati, toliko su spremni poginuti. Upravo

je u ovome jedna od najvećih i — za Amerikance — najnesхватljivijih kulturnih razlika između razmaženih Amerikanaca i ljudi iz razmjerno potlačenih društava. Za Mammal i Nasserine, život je — uključujući i njihov vlastiti — jeftin. Smrt je mnogo običniji i manje misteriozan fenomen. Što čovjeku preostaje doli da se pouzda u Alaha? A ako se i dogodi ono najgore, zar to ionako nije bilo neizbježno? Njihovo hvalisanje usred bombardiranja nije hinjeno. Ono je prije očitovanje filozofije, koja, kad se dotjera do krajnosti, proizvodi teroriste mučenike.

To se najsnažnije vidjelo jednog petka poslijepodne kad smo kao i obično bili u kući Ameh Bozorg da u beskrajnim pobožnostima proslavimo tjedni blagdan. Televizija je prenosila molitvenu propovijed iz centra grada, ali ja na to nisam obraćala nikakve pozornosti sve dok nisam čula kako Moody i Mammal zaprepašteno podižu glas. Ameh Bozorg im se pridružila tjeskobnim jaukom.

— Bombardiraju molitveni skup u petak! — rekao je Moody.

U izravnom se prijenosu vidjelo kako se masa vjernika, stiješnjena na javnim trgovima, okreće u paničan bijeg. Kamere su se okrenule prema nebu i doista snimile iračke zrakoplove. Eksplozije su u svjetini stvorile velike otvorene rupe mrtvih i umirućih.

— Baba Hajji je tamo — podsjetio me Moody. Uvijek je petkom odlazio na molitvu.

U središtu Teherana vladao je metež. Komentatori su u svojim izvještajima o gubicima bili neodređeni, ali dobro proračunat zračni napad bio je za Irak čista materijalna i emocionalna pobjeda.

Puna tjeskobe, obitelj je čekala da se Baba Hajji vrati. Bila su dva sata, pa pola tri. Baba Hajji se petkom s molitve nikad nije vraćao kasnije no sada. Ameh Bozorg ni časa nije oklijevala da zauzme stav žalovanja; lelekala je, čupala kosu. Iz ornamentalnog se čadora presvukla u bijeli te sjela na pod i pjevušeći stala čitati Kuran, plačući i cičeći istodobno.

— Luda je — rekao je Moody za sestru. — Ne preostaje nam ništa nego da čekamo. Trebala bi pričekati dok ne dobijemo glas da je ubijen.

Rođaci su na smjenu trčali na ulicu, izgledajući ne dolazi li glava porodice. Sati su promicali u napetu iščekivanju, isprekidanu ritualnim plačem Ameh Bozorg. Kao da je uživala u svom novom statusu udovice jednog mučenika. Bilo je gotovo pet sati kad je Fereshteh utrčala u kuću s viješću: — Dolazi! — viknula je. — Ide ulicom.

Rod se okupio na vratima, opkoliše Baba Hajjija čim je ušao. U kuću je stupio polako, bez riječi, pogleda uprta u pod. Gomila se razdvojila da propusti svetog čovjeka. Posvuda po njegovoj odjeći bilo je krvi i ljudskog mesa. Na opće iznenađenje, otišao je ravno u američku kupaonicu da se istušira.

Moody je s njim kasnije porazgovarao pa mi rekao: — Uzrujava se što nije ubijen. Želi biti mučenik poput svoga brata.

Moody nije dijelio slijepu hrabrost svoje porodice. Smrtno se preplašio. Kad se Teheran priviknuo na ratnu stvarnost, civilna je zaštita izdala promijenjene naputke. U vrijeme zračnog napada svi su morali potražiti zaklon u zatvorenom prostoru prizemlja. Vratili smo se stoga u krevet, odmarali se isprekidano, iščekivali grozni signal koji će nas natjerati da sletimo u ulazni prostor na dnu stubišta.

Ondje, čak ni pred Rezom i Mammalom, Moody nije mogao sakriti svoj strah. Plakao je od užasa. Tresao se u nemoćnoj prestravljenosti. Kasnije je svoj kukavičluk nastojao maskirati ljuteći se na Amerikance, no sa svakim novim napadom njegove su riječi izgledale šuplje.

Povremeno su se naši pogledi sreli u kratkom trenutku razumijevanja.

Moody je znao da je on odgovoran za naše stanje, ali više nije znao što da poduzme.

11.

Jednom godišnje svatko se u Iranu okupa.

To se događa o Nomzu, perzijskoj Novoj godini, dvotjednom blagdanu tijekom kojeg sve žene oribaju kuće tako da su »relativno vrlo čiste«.

Noruzu se uzevši raduju i prodavači cipela jer svatko kupuje novu obuću.

Puna dva tjedna gotovo se ništa ne radi, jer obitelji trate vrijeme večernjim zabavama, čajevima i primanjima u domovima svoje rodbine. Po strogom redosljedu porodične hijerarhije rođaci redom otvaraju svoje domove proslavi.

Noruz je pao 21. ožujka, prvog dana proljeća. Te smo se večeri s Rezom, Mammalom i njihovim obiteljima okupili oko haft sin (»sedam S«), sofre ukrašene simboličnom hranom, imena koje počinju slovom S. Pozornost se usredotočila na nekoliko jaja postavljenih na ogledalo. Prema jednoj perzijskoj legendi, zemlja počiva na rogu bika, a on svake godine prebacuje svoj teret s jednoga roga na drugi. Točan trenutak perzijske Nove godine može se utvrditi pomnim promatranjem jaja na ogledalu, jer u času kada bik premješta svijet s jednog roga na drugi, jaja se lagano drmajaju.

Odbrojavanje da nastupa Nova godina počelo je isto onako kao i u Americi na Staru godinu. Pogleda uprtih u jaja, čekali smo da Sunce uđe u zodijakalni znak Ovna.

Odjednom se soba zamračila, a sirena je upozorila da se približavaju ratni avioni. Sjurili smo se u utočište ulaznog prostora te još jednom prepatili užas. Toga Noruza, sigurna sam, jaja su podrhtavala.

Kako god jezoviti bili zračni napadi, otkrili smo da se život svejedno nastavlja pa prijatna Iračkog ratnog zrakoplovstva nije mogla odvratiti Iran od njegova slavlja. Krug zabava počeo je, kako je i predviđeno, idućeg dana. Naša društvena odiseja krenula je, naravno, od doma patrijarha i matrijarha rada. Reza, Essey, Maryam, Mehdi, Mammal, Nasserine, Amir, Moody, Mahtob i ja utrpali smo se u Mammalov auto i požurili u kuću Ameh Bozorg na proslavu. Nisam bila raspoložena za zabavu.

Čim smo ušli u kuću, pritrčala nam je Moodyjeva sestra orlovskog nosa. Kriještala je od oduševljenja bacivši se na brata i obasipajući ga poljupcima. Zatim se posvetila Mahtob, grleći je nježno. Trenutak prije no što će uputiti kratak cjelov na moj obraz nagoni sam povukla roosarie malo uvis da se obranim od dodira njezinih usana.

Ameh Bozorg je za ovu proslavu priredila prigodne poklone. Moodyja je obdarila skupim pisaćim stolom i ormarom za knjige s pomičnim staklenim vratima, Mahtob je dobila rukom šivanu haljinu od čiste svile uvezene iz Meke. Ameh Bozorg se dugo veselo vrzmala dijeleći skupe poklone svima, osim meni. Moody nije primijetio ovu omašku, a meni je bilo svejedno.

Provela sam kukavno osamljeničko popodne u mjestu svoga bivšeg zatvora. Nitko se nije potrudio, ili usudio, govoriti sa mnom engleski. Mahtob se pripila uza me, bojeći se da ne ostane sama pokraj Ameh Bozorg.

Svakoga su se dana nastavljala zamorna slavlja. Jednoga dana, kad smo se spremali u obilazak nekoliko kuća, odjenula sam žućkastosmeđi vuneni kostim s jaknom tročetvrtinske dužine, koja je izgledala gotovo poput kaputa. Ispod nje sam obukla debele kratke čarape te preko glave stavila roosarie. — Odjenem li ovaj kostim, moram li nositi montoe? — upitala sam Moodyja.

— Naravno da ne moraš — odgovorio je. — Trebao bi se čovjek dobro zagledati pa da vidi da ovo nije montoe.

Majid nas je vozio u kuće raznih rođaka na obavezni obilazak. No za kasno je popodne imao svojih planova, pa smo Moody, Mahtob i ja taksijem otišli u dom age i hanume Hakim.

Bio je već gotovo mrak kad smo odande krenuli kući. Morali smo propješačiti nekoliko blokova kuća do glavne ulice te ondje pričekati da uhvatimo taksi. Vozila su brujala mimo nas, a nigdje na vidiku nije bilo slobodnih kola.

Odjednom se bijeli Nissanov kamionet zaustavio uz škripu kočnica, a za njim i bijeli pakon. Četiri bradata čovjeka u maslinastim odorama pasdara iskočila su iz kamioneta. Jedan od njih šćepao je Moodyja, dok su drugi uperili puške. Istodobno su četiri dame iz pasdara, uniformirane u crne čadore, jurnule na mene, vrišteći mi u lice.

Znala sam, u pitanju je žućkastosmeđi kostim. Trebala sam ipak odjenuti montoe.

Pasdari su povukli Moodyja prema kamionetu, ali se on nagoniski odupro, derući se na njih na farsiju.

Vodite ga u zatvor, likovala sam u sebi. U zatvor s njim!

Moody se s pasdarima svadio još dosta dugo. Za to vrijeme policistice su me iz svega glasa častile perzijskim psovkama. A onda, jednako brzo kako su i došli, pasdari su poskakali u svoja vozila i odvezli se.

— Što si im rekao? — upitala sam.

— Rekao sam im da si u posjetu i da ne znaš propise — odgovorio je Moody.

— Rekao si mi da ovo mogu nositi — kazala sam.

Moody je priznao svoju pogrešku: — Nisam znao. Od sada moraš po ulici nositi ili montoe ili čador. — Zatim je pokušao povratiti svoje dostojanstvo.

— Sad znaš pravila — otrešao se. — Bolje da te više ne zaustavljaju.

Napokon, pri kraju tjedna, došao je red da se Mammal i Nasserine nadu u ulozi domaćina. Nasserine i ja oribale smo kuću. Moody i Mammal odvezli su se na tržnicu i donijeli kući košare pune svježeg voća, slatkiša i oraha. Čaj smo kuhale u galonima. Mogle smo očekivati da će nam tijekom dana navratiti stotine gostiju.

Ellen i Hormoz slučajno su se zatekli kod nas kad se izvana preko megafona začuo ezan, poziv na molitvu. Tri puta dnevno, svakoga dana, poziv na molitvu miješa se u život svakog pojedinca u Teheranu. Bez obzira na to gdje ste ili što toga trenutka radite, nikad vam se ne dopušta da zaboravite vrijeme za molitvu. Molitve se zapravo mogu izmoliti bilo kada tijekom idućih nekoliko sati, ali Alah više obdaruje one koji se pozivu odazovu smjesta.

— Trebam čador — rekla je Ellen skačući na noge. Ostali vjernici, uključujući i Ameh Bozorg, pridružili su joj se u pripremama, pa se doskora iz susjedne prostorije čulo jednolično brujanje njihovih molitava.

Kasnije je Ameh Bozorg spomenula kako joj se Ellen vrlo sviđa.

— Mašala — rekla je Moodyju. — Slava Bogu. Koliko je dobra da se moli. Alah će je nagraditi.

U jednom trenutku, kad se proslava već malo i oteгла, Moody se upustio u razgovor s jednim od Nasserininih bratića koji je također bio liječnik. — Zašto ne radite? — upitao je dr. Marashi.

— Papiri mi još nisu sređeni — odgovorio je Moody.

— Dopustite mi da porazgovaram u bolnici. Mi zaista trebamo nekoga tko će davati anesteziju.

— Možete li stvarno nešto učiniti za mene? — upitao je Moody, a u glasu mu se očitovao porast optimizma.

— Moj prijatelj je ravnatelj bolnice — odgovorio je dr. Marashi.

— Porazgovarat ću s njime pa ćemo vidjeti što mogu.

Moody je bio presretan jer je znao koliko je važno imati položaj i utjecaj kod vlasti. Ovaj se posao, konačno, činio realnim. Moody jest liječnik, ali je ipak školovan liječnik. Žudio je podjednako za novcem i statusom što ga liječnik uživa u Iranu.

Razmišljajući o ovakvom razvoju stvari, shvatila sam da bi ovo za me moglo biti dobro. Imala bih neku slobodu, premda oskudnu. Malo-pomalo Moody je spoznao da je stalni nadzor nada mnoom preteška zadaća. Morao mi je dopuštati sve više i više slobode kako bi pojednostavnio svoj nevoljni život.

Dakle, počne li Moody raditi, moja će se pokretljivost svakako povećati.

Možda si time podupre svoj opali ponos.

Drugog se tjedna Nouz nastavio nečim što su nazvali »praznicima« na obali Kaspijskog jezera, koje se nalazi sjeverno od Teherana i tvori jedan dio iransko-ruske granice. Essevin je brat radio u Ministarstvu islamske uprave, vladinom odjelu koji je konfiscirao svu šahovu imovinu. Opisujući luksuzna čudesa, obećao je porodici da će se moći služiti jednom od šahovih vila.

Da sam u Iran tek stigla, ovo bi mi moglo zvučati egzotično. Šahova vila!

No već sam bila suviše prekaljena da povjerujem u bilo kakvu priču o raskoši u ajatolahovoj republici.

Kao prvo, moje maštanje o tjednu provoda u šahovoj vili ne bi počelo tako da se skupa sa dvadeset i šest ljudi stišćem u trima automobilima.

Uzbuđivalo me pak to što je ovo bila prigoda da vidim okolicu. Znala sam da je Iran prostrana zemlja, ali nisam imala pojma koliko bismo toga teritorija Mahtob i ja morale svladati budemo li ikada krenule van. Stoga sam pažljivo promatrala, prikupljala podatke o okolišu, ne znajući od kolike bi mi koristi mogli biti.

No što smo se više vozili, bivala sam obeshrabrenija. Priroda je, da budemo načisto, bila divna, ali je ta ljepota proizlazila iz divovskih planinskih lanaca koji su bili strmiji i viši od Stjenjaka u zapadnom dijelu Sjedinjenih Država.

Ove su gore okruživale Teheran sa svih strana, stavljajući čitav grad u stupicu. Gledajući s moje stiješnjene promatračnice u pretrpanom autu, vidjela sam da, kako sati protječu, planine postaju sve više i krševitije.

Utonula sam u turoban razgovor sa samom sobom.

Možda će tijekom ovog tjedna, na neki način, iskrsnuti neka neočekivana slučajnost koja će Mahtob i meni omogućiti da jurnemo u slobodu. Mogle bismo se kao slijepe putnice ukrcati na brod pa preko jezera u...

U Rusiju.

Baš me briga, raspravljala sam sama sa sobom. Želim samo van.

Sva su se moja promišljanja svela na zastrašujući zaključak. Shvatila sam da svakim minulim danom postajem pesimističnija, ogorčenija, mahnitija. I Moody je bio razdražljiv, pa sam se pitala ne reagira li on to instinktivno na moje sve mračnije raspoloženje. Naježila sam se. U meni, ali i u Moodyju, rastao je pritisak koji je prijetio razbijanjem moga brižno smišljenog plana da Moodyja uljuljkam u samozadovoljstvo.

Ne dogodi li se uskoro nešto dobro, pobojala sam se, dogodit će se nešto gadno.

Došavši u šahovu vilu, otkrili smo — kako smo i predvidjeli — da je iz nje razvučeno sve što bi podsjećalo na zapadnjačku kulturu, ponajprije namještaj. Kuća je u svoje vrijeme morala biti raskošna, no sada je od nje ostala samo ljuska. Poslije večere svi smo — nas dvadeset i šestero — jednostavno legli jedno do drugoga u istu sobu i pripremili se da zaspimo na podu. Budući da su s nama u sobi bili muškarci — pokraj mene je spavao aga Hakim — morala sam cijelu noć ostati u odori, trudeći se da pronađem neki udoban položaj za spavanje u montoeu i glave obavljene roosariejem.

Noć ranog proljeća donosila je kroz otvorene prozore studeni morski zrak. Mahtob i ja drhturile smo i meškoljile se čitavu noć, dok su naši iranski rođaci spavali kao dojenčad.

Ujutro smo ustanovili da u tom kraju vlada suša. Na snazi su bile mjere štednje, pa je voda iz javnoga vodovoda bila isključena najveći dio dana. Zbog toga sam prvo jutro svojih »praznika« provela u dvorištu zajedno s ostalim ženama perući sabzi, salatu, u jednom jedinom kablju ledene vode, dok su se muški izležavali po kući, spavali do kasna ili dangubili po dvorištu gledajući nas kako radimo.

Kasnije su muškarci otišli na jahanje; ženama to nije bilo dopušteno. Otišle smo u dugu šetnju nekad prekrasnom obalom, koja je sada bila prepuna smeća i otpadaka.

Tjedan se otegnuo, gomilajući jednu neugodnost za drugom. Mahtob i ja smo izdržale jer smo znale da moramo. Već smo se bile naviknule.

Početak proljeća donio je i optimizam i potištenost. Uskoro će se u ovim brdima otopiti snijeg. Hoće li nas Rasheedov prijatelj moći prokrijumčariti u Tursku? Toplije vrijeme otvaralo je mogućnosti za akciju.

S druge pak strane protjecanje godišnjeg doba podcrtalo je dužinu moga tamnovanja. Mahtob i ja u iranskoj smo stupici bile već više od sedam mjeseci.

Po povratku u Teheran Moody je doznao da je dobio posao u bolnici. Bio je oduševljen. Čitav je dan skakutao po kući, obasipajući Mahtob i mene inače rijetkim osmijesima, pričao šale, iskazivao ljubaznost i ljubav koje su me — jako, jako davno — privukle k njemu.

— Nisu još zapravo sredili papire — povjerio mi se. — No bolnica se na to jednostavno neće obazirati i dopustit će mi da radim onako. Trebaju anesteziologa. Kad jednom srede papire, platit će mi sve sate.

Tijekom dana, međutim, njegovo je oduševljenje splasnulo. Zamislio se. Mogla sam pročitati što misli. Kako će raditi i dalje me nadzirati? Ostavila sam ga samoga, ne želeći da pomisli kako imam razloga zagovarati pokretljivost. Sam će on to smisliti. Njegova bolnička satnica nije pretrpana. Neće izbivati iz kuće svakoga dana, a kad i bude, već će me nekako imati pod kontrolom. Nasserine može, i hoće, priopćavati vrijeme mojih dolazaka i odlazaka. Iz Mahtobine se škole moram vraćati gotovo istog trena kako bih mogla paziti na Amira dok je Nasserine na predavanjima. Iznimku u rasporedu predstavljaju proučavanja Kurana četvrtkom. Nasserine je za čuvanje Amira četvrtkom imala druge aranžmane.

Gotovo da sam mogla čuti kako se u Moodyjevoj glavi okreću kotačići. Bi li mi mogao vjerovati? Morao je. Ili je pak morao zaboraviti na posao.

— Četvrtkom ćeš dolaziti ravno kući nakon nastave Kurana — rekao je. — Kontrolirat ću te.

— Da. — obećala sam.

— U redu — rekao je Moody. Opet mu je lice zasjalo od spoznaje da će se vratiti na posao.

Svoju sam slobodu iskorištavala samo u najrjeđim prilikama, onda kad mi se činilo daje rizik opravdan. Moody je bio dovoljno pokvaren da svoje mnogobrojne rođake privoli na to da me uhode. Možda ih je naveo da prave štih-probe. On sam je to učinio u nekoliko navrata. Kad bi imao slobodan dan; ili kad bi ranije završio posao, katkad bi se pojavio pred školom da nas dopremi kući. Nije mi dao disati.

Zato sam se svoga rasporeda držala pedantno, odstupajući od njega samo kad je to bilo nužno.

Jednoga dana u školi, dok su učenice imale odmor, jedna je učiteljica neprimjetno ušla u ured i sjela na klupu do mene. Poznavala sam je samo iz viđenja, no ona mi se bila uvijek ljubazno smiješila. Pozdravile smo se kimanjem glave.

Osvrnula se po sobičku da bude sigurna kako nas nitko ne gleda, a onda šapnula jednom stranom usta. — Nagu. — Ne govorite. — Nagu, gospođo Azahr.

Kimnula sam.

— Ja govoriti, moj muž, vi — rekla je boreći se s riječima. — Ona htjeti vi pomoći. — U farsiju ne postoje zamjenice »on« i »ona«. Iranci uvijek brkaju izraze. Učiteljica je spustila pogled u svoje krilo. Jedna je ruka gotovo neprimjetno kliznula iz njezine lepršave halje i posegnula za mojom. Još je jednom provjerila ne gleda li nas tko. Zatim je njezina ruka hitro dotakla moju, pa se povukla, ostavivši mi na dlanu neki papirić. Na njemu je bio naškraban telefonski broj.

— Vi zvati — šapnula je učiteljica. — Dama.

Požurujući Mahtob kući iz škole, riskirala sam da na nekoliko trenutaka svratim u Hamidov dućan i utvrdim kamo vodi ovaj neobični putokaz. Kad sam okrenula navedeni broj, neka osoba koja se na engleskom predstavila kao gospođica Alavi bila je sva sretna što joj se javljam. Objasnila mi je da radi za učiteljičina muža, koji je njoj i njezinoj majci pripovijedao o mojem položaju.

— Upitao me, zato što govorim engleski i zato što sam studirala u Engleskoj, mogu li vam ikako pomoći — izvijestila me gospođica Alavi. — Rekla sam da ću pokušati.

Evo još jednog dokaza da se svi Iranci ne mogu strpati u jedinstvenu kategoriju fanatičnih mrzitelja Amerikanaca. Gospođica Alavi je nastupila bezazleno, vjerojatno riskirajući život, a posve sigurno riskirajući svoju slobodu već samim razgovorom sa mnom.

— Kako ćemo se naći? — upitala je.

— Moram čekati da mi se pruži prilika.

— Bilo kad, kad vam bude zgodno. U to ću vrijeme izići na ručak. Odvest ću se do vas, ma gdje bili, pa ćemo se naći.

— U redu — odgovorila sam.

Ured joj je bio daleko od Mammalova stana, daleko od Mahtobine škole, pa čak i od nastave Kurana u mesdžidu. Bit će teško dogovoriti sastanak na kojem ćemo obje imati i slobode i vremena da se upoznamo. Motivi gospođice Alavi, ali ne i njezina diskrecija, bili su mi zagonetni. Iskrenošću svojih riječi smjesta je osvojila moje povjerenje.

Dani su se sporo vukli i prelazili u tjedne, a ja sam tragala za najsigurnijim i najvaljanijim načinom organiziranja tog susreta. Sada, kad je Moody radio, otkrila sam da je stega oko mene na neki način postala još čvršća.

Nasserine je bila još budnija od moga muža. Svaki put kad sam se pojavila na vratima, smjesta bi pogledala na sat.

Ali ustroj Moodyjeva sustava nadzora neizbježno se slomio. U gradu od četrnaeset milijuna stanovnika nije do vijeka mogao pratiti moje kretanje.

Kad sam se jednoga dana vratila iz škole s Mahtob, Nasserine me nestrpljivo čekala. Pozvali su je na jedno izvanredno predavanje na fakultet i trebala je ostaviti Amira kod kuće sa mnom. Odjurila je. Moody je bio na poslu. Reza i Essey otišli su u posjet rodbini.

Smjesta sam nazvala gospođicu Alavi. — Mogu se s vama sastati danas, ovoga popodneva — rekla sam.

— Smjesta stižem — odgovorila je.

Rekla sam joj gdje ćemo se naći u perivoju nekoliko blokova podalje od naše kuće. — Kako ću vas prepoznati? — upitala sam.

— Bit ću u crnom kaputu, hlačama i šalu. Žalobna odjeća. Majka mi je nedavno umrla.

— Žao mi je.

— Sve je u redu — rekla je.

Naškrabala sam poruku za Moodyja. U bolnici je radio po donekle nepredvidivom rasporedu. Morao je ordinirati samo ujutro, ali nikad nije bio siguran dokle. Moglo se dogoditi da se ne vrati do jedanaest noću, a mogao se vratiti svakog časa.

— Djeca su nemoguća — napisala sam. — Vodim ih u park. Mahtob i Amir uvijek su se radovali odlasku u perivoj. U Mahtobin osjećaj za diskreciju mogla sam se pouzdati, a Amir je bio toliko malen da se na nj nisam trebala obazirati. Trebala sam, međutim, voditi računa o Moodyjevoj reakciji na to što odlazim iz kuće i idem u park bez pratnje i bez njegovog dopuštenja.

Nadala sam se da ćemo sastanak okončati i vratiti se kući prije njega.

Djeca su se zabavljala na njihaljicama, dijeleći svoju radost s drugima, kad mi je pristupila žena u crnini. Zbog iranske odjeće uvijek je teško zaključiti kako neznanka izgleda, ali prema onome što sam mogla razaznati, žena je mogla imati pedesetak godina, ili možda malo manje. Sjela je pokraj mene na klupu.

— Ostavila sam poruku mužu — kazala sam brzo. — Možda se pojavi ovdje.

— U redu — odgovorila je gospođica Alavi. — Ako se pojavi, pretvarat ću se da je neko od one djece moje. — Uхватила je pogled žene koja je sjedila na klupi preko puta nas te s njom na trenutak pročavrljala na farsiju. — Rekla sam joj da ću se, ako dođe vaš muž, pretvarati da sam ovdje u perivoju s njom i njezinom djecom, a ne s vama. Kazala je da se slaže. Neznanka je bez prigovora prihvatila ratnu varku. Počela sam shvaćati da Iranci zapravo uživaju u spletkama. Navikli su živjeti potajno, vjerojatno i za šaha, kao i sada za ajatolaha. Urotama i protu-urotama obiluju ne samo njihovi službeni doticaji s vlašću nego i kontakti unutar porodica. Molba gospođice Alavi nije niti iznenadila niti uplašila neznanku. Bit će vjerojatnije da joj je razvedrila dan.

— Dakle, što se dogodilo? — upitala je gospođica Alavi. — Zašto ste ovdje, u Iranu?

Prešutjevši ono nebitno, ispriповijedala sam joj svoju priču u najkraćim crtama.

— Razumijem vaš problem — rekla mi je. — Kad sam studirala u Engleskoj, bila sam strankinja. Sve su se vrijeme prema meni odnosili kao prema strankinji, iako ja nisam željela biti strankinjom. Željela sam ostati u Engleskoj, ali su mi bili potrebni neki ljudi da mi u tome pomognu. Nisu htjeli, pa sam se morala vratiti u Iran. To je moju majku i mene vrlo ražalostilo. Odlučile smo da ćemo pomagati strancima u našoj zemlji ako ikako budemo mogle. Pomoći ću vam. Znam da mogu.

Zastala je. Sabrala se prije no što će nastaviti.

— Mati mi je prije dva tjedna umrla — išla je u pojedinosti. — To znate. Prije smrti razgovarale smo o vama. Natjerala me da joj nešto obećam. Kazala je: »Nitko ti nije pomogao kad si bila strankinja«. Natjerala me da joj obećam da ću, ako mi se ikad pruži prilika, pomoći strancu. I tako ja moram ispuniti to obećanje. I želim. — Gospođica Alavi je okrajkom halje otrla suze.

— Kako? — upitala sam. — Što možete za mene poduzeti?

— Imam brata koji živi u Zahidanu, na pakistanskoj granici. Ja ću...

— Mamice! Mamice! Mamice! — prekinula nas je Mahtob trčeći prema meni. — Evo tatice!

Stajao je podalje sa strane, izvan visoke ograde od kovana željeza koja okružuje perivoj, i piljio u mene s dubokom sumnjom koja mu se oštro ocrtavala na licu. Oštro mi je domahnuo da mu pristupim.

— Samo hrabro — promrmljala sam gospođici Alavi i Mahtob. — Nemojte djelovati sumnjičavo. Mahtob, vrati se na njihaljku.

Digla sam se s klupe i pošla prema Moodyju, sva sretna što nas razdvaja ograda.

— Što ti ovdje radiš? — progundao je.

— Krasan je dan — kazala sam. — Dolazi proljeće. Željela sam izvesti djecu u park.

— Tko je ona gospoda što sjedi kraj tebe?

— Ne znam. Djeca joj se ovdje igraju.

— Razgovaraš s njom. Govori li engleski?

Znala sam da je Moody bio isuviše udaljen od nas da bi nas čuo pa sam slagala. — Ne. S njom vježbam svoj farsi.

Moody se sumnjičavo obazro po perivoju, no mogao je vidjeti samo djecu koja su se bučno igrala pod paskom svojih matera. Gospođa Alavi i ona druga Iranka prišle su njihaljkama, tobože da se poigraju sa svojom djecom. Nikakvih naznaka spletke nije bilo. Došao je u kontrolu, a ja sam bila ondje gdje sam i navela da ću biti. Bez ijedne riječi okrenuo se i krenuo natrag prema kući. Polako sam se vratila prema njihaljkama, zaustavivši se na trenutak da zanjišem Mahtob i Amira. Poželjela sam okrenuti glavu i pogledati da li me Moody još motri, ali sam ipak glumila dalje. Nakon nekoliko minuta nehajno sam se vratila do klupe. Gospođica Alavi je pričekala još malo prije no što će sjesti do mene.

— Otišao je — rekla je.

Gospođica Alavi je uhvatila pogled one druge Iranke te joj kimnuvši zahvalila. Žena joj je uzvratila. Iako nije znala čemu ta tajnovitost, bila je voljna surađivati. Kakvu li agoniju moraju sve ove žene trpjeti iz dana u dan, pitala sam se.

No misli su mi se brzo vratile mojim vlastitim mukama. — Vaš brat? — upitala sam ne gubeći vrijeme.

— Živi u Zahidanu. Na granici s Pakistanom. Razgovarat ću s njim i upitati ga može li, dovedem li vas u Zahidan, organizirati kako da izađete iz zemlje.

— Može li?

Gospođica Alavi je prešla u šapat. — Stalno to radi. Prebacuje ljude preko granice.

Razmišljajući o okolnostima pod kojima je došlo do ovog susreta, spoznala sam da je čitavo ovo vrijeme bilo daleko manje slučajno no što se činilo.

Učiteljica u školi i njezin muž morali su znati da gospođica Alavi nije samo osoba koja govori engleski te bi mi stoga bila kadra pomoći.

Znali su za njezina brata! Naravno. Nisam ja jedina koja je uhvaćena u iransku stupicu. Ako je život ovdje bio za mene nepodnošljiv, sigurno je da su svuda uokolo milijuni ljudi koji su istoga mišljenja. Ova je zemlja navikla na tlačenje, zato je posve logično pretpostaviti da je odavno razvila zamršenu profesionalnu mrežu koja se bavi prebacivanjem ljudi preko granice. Konačno sam uspostavila vezu s jednim od tih profesionalaca.

— Koliko to stoji? — upitala sam.

— Ne mislite na novac. Sama ću platiti. Obvezala sam se majci. Poželite li mi jednog dana vratiti, dobro. No to nije važno.

— Kad možemo krenuti? — upitala sam uzbuđeno. — Kako ćemo dospjeti u Zahidan?

— Krenut ćemo uskoro — odgovorila je. — Moram nabaviti isprave za vas i vašu kćer kako biste mogle odletjeti u Zahidan. — Objasnila je plan detaljnije, osobito naglašavajući jedno: brzina je bitna. Kad sve bude uglavljeno, morat ćemo smisliti način na koji ćemo se udaljiti od Moodyja na nekoliko sati prije nego što on otkrije našu odsutnost. Moramo doći do aerodroma, ukrcati se u avion, odletjeti u Zahidan i povezati se s bratom gospođice Alavi — sve to prije no što Moody postane toliko sumnjičav da alarmira policiju.

Očito je da će za ovo najprikladniji biti četvrtak. Moody će biti na poslu. Mahtob i ja bismo ujutro trebale biti u školi, a popodne na nastavi iz Kurana. Mogle bismo doprijeti do Zahidana prije no što Moody otkrije da smo nestale.

Ovaj plan je bio daleko razumniji i profesionalniji od akcije koju su mi predložile Trish i Suzanne. Helen i gospodin Vincop iz poslanstva istakli su da u onom prvom scenariju pravu kvaku predstavlja mogućnost da ćemo se pred Moodyjem i možda policijom morati skrivati još dok smo u Teheranu. Gospođica Alavi složila se da skrivanje nije prihvatljiv tijek akcije.

Aerodromske vlasti bile bi prve upozorene na bijeg Amerikanke s djetetom. Bilo je bitno da prođemo aerodrome u Teheranu i Zahidanu i dokopamo se krijumčara prije bilo kakve službene obavijesti o našem nestanku.

— Kad bi to bilo? — upitala sam uzbuđeno.

— Za dva tjedna — odgovorila je. — Razgovarat ću s bratom. Nazovite me ove nedjelje ako budete mogli. Da vidimo hoćemo li se moći opet ovdje sastati, pa ćemo razmotriti pojedinosti.

Teško sam prikrivala ponesenost, a bilo je to prijeko potrebno, i to ne samo pred Moodyjem, Mammalom, Nasserine i ostalim mojim neprijateljima nego i pred vlastitom kćeri. Kad je bilo nužno, Mahtob je već bila izvrsna glumica, no nisam je se usuđivala opteretiti ovom prekrasnom tajnom. Kad dođe vrijeme bijega, reći ću joj. Ali ne prije.

Kad smo se vratile iz parka, Moody je bio vrlo zaposlen. Prepustio me mojim mislima, koje su kipjele žešće od graha koji sam kuhala za večeru. Usred razmišljanja odjednom sam stala kao ukopana. Prisjetila sam se sumornih upozorenja o krijumčarima što su mi ih dali Helen i gospodin Vincop.

No oni su govorili o krijumčarima koji ljude prebacuju u Tursku, rezonirala sam. Ovi ovdje izvode vas u Pakistan.

Pa ipak su to krijumčari. Siluju. Krađu vam novac. Ubijaju ili izručuju pasdaru.

Da li ove grozne priče promiče vlada kako bi obeshrabrila ljude? Ili su one grozno istinite?

Gospođica Alavi lako je stekla moje pouzdanje. No nisam poznavala njezina brata ni očajnike koji riskiraju živote u ovim pothvatima. Grozničavo sam žudjela da se nađem s Helen iz poslanstva, da s njom razmotrim ovaj novi plan i njezin stav usporedim sa svojom naglom naklonošću prema gospođici Alavi.

Sljedećeg jutra na putu u školu Mahtob i ja smo svratile u Hamidov dućan i nazvale Helen. Ispričala sam joj koliko sam mogla o svojoj novoj vezi, no preko telefona morala sam biti oprezna.

— Dođite k meni — rekla je Helen. — Bilo bi dobro da se vidimo danas.

Osim toga, stigla su i pisma od vaših, a i putovnice su vam ovdje. Molim vas, dođite još danas.

— Nastojat ću — rekla sam.

Ali kako? Bio je to opasan dan. Moody nije bio na poslu, a ja nisam znala hoće li se ili kada će se možda pojaviti u školi.

Još sam se jednom poslužila Hamidovim telefonom. Nazvala sam Ellen na posao i rekla joj da je došlo vrijeme da aktiviramo naš plan o mom odlasku u švicarsko poslanstvo.

Nešto kasnije tijekom istog jutra Ellen je nazvala Moodyja kući i pitala ga da li bismo Mahtob i ja mogle popodne s njom u kupovinu. Ona će nas pokupiti iz škole, zajedno ćemo ručati i onda kupovati proljetnu garderobu. Moody je rekao da!

Sada se Ellen latila drugog dijela našega plana. U školskom je uredu pozvonio telefon i jedna je činovnica predala slušalicu hanumi Shaheen. Ravnateljica je govorila farsi, ali je u nekoliko navrata izrekla ime »Bettee« pa sam znala da razgovara s Ellen.

Bio je to test da se ustanovi bi li mi hanuma Shaheen dopustila da preuzmem poziv. Ne bi. Ellen je morala ponovno nazvati Moodyja i reći mu da nazove školu i da ravnateljici dopusti da odgovorim na telefonski poziv. Konačno smo uspostavile vezu. — U redu je — kazala je Ellen primjetno uzdrhtalim glasom. — Pokupit ću tebe i Mahtob poslije škole.

— Dobro — rekla sama. Zatim sam dodala. — Nešto nije u redu?

— Ne — kazala je oštro Ellen.

Petnaest je minuta prošlo do Ellenina ponovnog naziva. — Već sam telefonirala Moodyju i rekla mu daje iskršlo nešto nepredviđeno. Ne mogu danas popodne — rekla je.

— Što se dogodilo?

— Predomislila sam se. Moram s tobom o tome porazgovarati.

Bila sam bijesna na Ellen. Očajnički sam htjela doći do poslanstva, ali se nisam usudila bez Ellenine potvrde da će me pokriti.

Što je pošlo po zlu? Kako bih mogla do poslanstva?

Sutradan nije bilo nikakve prilike jer Moody opet nije išao na posao, a bio je i krivo nasaden. Otpratio je Mahtob i mene u školu i, prije no što se udaljio, odverglao nam naredbe. Ne smijemo same poći kući; doći će po nas u podne. No podne je došlo i prošlo, a od njega ni traga ni glasa. Mahtob i ja smo pokorno čekale. Kako su minute prolazile, nas smo se dvije upitno

pogledavale. Bile smo nervozne. Da li nas on to iskušava? Nismo znale što da učinimo.

Prošao je pun sat, a Moody još uvijek nije stigao. — Bit će bolje da pođemo kući — rekla sam Mahtob.

Zabrinuta da se nije dogodilo nešto što će komplicirati ionako već opasnu situaciju, nismo gubile vrijeme. Zaustavila sam narandžasti taksu. Čim nas je iskrcao na našem stajalištu u ulici Shariati, pohrlile smo kući, ne usuđujući se skrenuti s puta. Možda nas Moody uhodi.

Međutim, kad smo stigle kući, zatekle smo Moodyja kako leži na podu predvorja i plače.

— Što se dogodilo? — upitala sam.

— Nelufar — rekao je Moody. — Pala je s balkona svoje kuće. Požuri! Idemo!

12.

Nelufar je bila devetnaestomjesečna kći Morteze, drugog sina Babe Hajjija i Ameh Bozorg, i njegove žene Nastaran. Ona je bila ono slatko djetesce koje je nenamjerno upropastilo jedan od Mahtobinih rođendanskih kolača. Sva razgukana i ushihotana, uvijek je bila privržena Mahtob i meni.

Moja prva reakcija bila je ubod brige o njezinu stanju, no uskoro mi je u glavi zazvonio alarm. Da nije ovo stupica? Je li Moody skovao neku spletku da nas nekome odvede?

Nije mi preostalo ništa do da pođem za njim van, natrag do ulice Shariati, u taksu. Zbog zebnje osjetila su mi bila izoštrena. Je li Ellen upoznala Moodyja

s tajnama? Da nisu nazvali iz ambasade? Da li nas on to otprema na neko drugo skrovište prije no što ugrabimo priliku da se ikome javimo?

Dva puta smo morali promijeniti taksi. Dok smo jurili, molila sam se da Mahtob ničim ne pokaže da prepoznaje ovaj kraj. Vozili smo se već donekle poznatim putem koji vodi u Odsjek za zaštitu američkih interesa pri švicarskom poslanstvu.

Zapravo bolnica u koju smo napokon prispjeli nalazila se gotovo ravno nasuprot poslanstvu!

Moody nas je hitro sproveo u prijemni odjel. Zatražio je broj Nelufarine sobe. Svojim ograničenim razumijevanjem farsija odgonetnula sam da je iskrsnuo neki problem te da se Moody razmahuje svojim liječničkim autoritetom kako bi probio birokratsku nepopustljivost. Nekoliko se minuta bijesno prepirao sa službenikom, da bi mi potom objasnio: — Ne dopušta ti da uđeš. Ti i Mahtob ne nosite čadore.

Smjesta mi je bila jasna Moodyjeva nevolja, jer, uđe li da vidi Nelufar, morat će Mahtob i mene ostaviti bez nadzora ovdje, u prijemnom odjelu, preko puta poslanstva. Ovo nije nikakva stupica, shvatila sam. Nelufar je zaista bila ozlijeđena. Na trenutak sam zaboravila svoje muke. Srce me boljelo zbog curice i njezinih roditelja. Moody je na kraju zaključio da porodični obziri nadilaze porodičnu sigurnost. Osim toga, nije znao da ja znam gdje smo. — Ostani ovdje! — naredio je. Zatim je otrčao da se raspita o Nelufarinu stanju.

Neobično je bilo naći se tako blizu poslanstva a ne moći djelovati. Nekoliko trenutaka s Helen nije bilo vrijedno posljedica Moodyjeva bijesa.

Ionako se vratio već za nekoliko trenutaka. — Nema ovdje nikoga — rekao je. — Morteza ju je odveo u drugu bolnicu. Nastaran je otišla kući, pa ćemo zato k njoj.

Brzo smo prešli do obližnje kuće, prošavši uz jednu stranu poslanstva.

Prisilila sam se da ne pogledam prema zgradi, a šutke sam tu svoju volju prenijela i na Mahtob. Nisam željela da Moody pomisli kako smo prepoznale ploču.

Mortezina se kuća nalazila jedan blok iza ambasade. Ondje se već okupilo nekoliko žena koje su došle izraziti svoje simpatije. Među njima bila je i Moodyjeva nećakinja Fereshteh, koja je kuhala čaj.

Nastaran je koračala amo-tamo, povremeno izlazila na balkon, zagledajući se na ulicu, iščekujući muža s vijestima o kćeri.

Upravo s toga istog balkona pala je curica s trećeg kata na pločnik, posrnuvši preko lomne metalne ograde visoke jedva četrdeset i pet centimetara. Bio je posve običan balkon — i posve obična tragedija — u Teheranu.

Prošla su dva sata u kojima se samo na trenutak vodio nervozan, utješan razgovor. Ozbiljna lica, Mahtob se čvrsto privila uza me. Obje smo razmišljale o divnom, veselom djetetu i obje smo se šaptom molile da Bog čuva malu Nelufar.

Pokušala sam utješiti Nastaran. Znala je da su moji osjećaji iskreni. Srcem sam shvaćala majčinsku bol.

Pukim slučajem Mahtob i ja smo pratile Nastaran kad je još jednom stupila na balkom iščekujući muža. U dnu dvorišta ugledale smo kako Mortezu

vode dva njegova brata. U njihovim su rukama bile kutije s tkaninama koje je bilo vrlo teško naći.

Nastaran je puknula užasnim, bolnim krikom od kojega se ledila krv.

Ispravno je pročitala skrivenu poruku: tkanine su bile potrebne za brisanje suza.

Istrčala je na vrata i s muškarcima se srela na okretištu stuba.

— Mordeh! Mrtva je! — propentao je Morteza kroz suze. Nastaran se skljkala na pod.

Gotovo istodobno kuća se ispunila ožalošćenom rodbinom. Žalobnici su se ritualno udarali u prsa i vrištali.

Moody, Mahtob i ja plakali smo zajedno s njima.

Nastaran i Morezu žalila sam iskreno, ali dok je duga noć prolazila u tuzi i suzama, pitala sam se kako će se ova tragedija odraziti na moje planove.

Bio je utorak, a u nedjelju sam se trebala naći s gospođicom Alavi u parku.

Hoću li moći doći na taj sastanak ili će naše živote i dalje razarati ova tragedija? Morala sam se nekako dokopati telefona da nazovem nju i, možda, Helen u poslanstvo. Uz to, strašno me zanimalo što se dogodilo s Ellen.

Idućeg smo jutro odjenuli svečanu crninu, opremajući se da s obitelji i milijardom rođaka odemo na groblje. Malu su Nelufar preko noći stavili u hladnjak, a danas su njezini roditelji trebali obaviti tradicionalno obredno pranje tijela. Istovremeno će ostali rođaci moliti posebne molitve. Zatim će, umotana u jednostavno bijelo platno, Nelufar biti otpravljena na groblje na ukop.

U našoj spavaćoj sobi u Mammalovoj kući, pripremajući se za tužan dan koji je pred nama, rekla sam: — A da ja ostanem kod kuće i pazim na svu djecu dok svi vi budete na groblju?

— Ne — rekao je Moody. — Moraš ići s nama.

— Ne želim da Mahtob to vidi. Stvarno ću biti mnogo korisnija ostanem li i pričuvam djecu.

— Ne!

No kad smo došli u kuću Nastaran i Morteze, ponovila sam ostalima svoj prijedlog u Moodyjevoj prisutnosti. Svi su smatrali da je ta zamisao dobra. Moody je brzo popustio. Bio je previše zauzet da bi vodio brigu o meni. Bez Moodyjeva odobrenja nisam se usuđivala napustiti kuću, ali čim sam ostala nasamo s bezazlenom djecom, odjurila sam do telefona i nazvala Helen.

— Molim vas, dođite — rekla je. — Trebam govoriti s vama.

— Ne mogu. Gotovo da sam na drugoj strani ulice, ali ne mogu do vas. Pomislila sam da ću možda moći izvesti djecu u park kad se ostali vrate. Helen i ja smo se dogovorile da ćemo se možda vidjeti toga popodneva oko tri u perivoju blizu poslanstva.

Gospođicu Alavi nisam uspjela dobiti, što me razočaralo, no Ellen sam uspjela uhvatiti u njezinu uredu. Razgovor je bio strahotan.

— Sve ću ispričati Moodyju — rekla je Ellen. — Reći ću mu da nastojiš pobjeći!

— Ne čini mi to! — preklinjala sam. — Povjerila sam ti se jer si Amerikanka. Povjerila sam ti se jer si mi obećala da ćeš čuvati tajnu. Obećala si da nećeš nikome reći.

— Sve sam ispričala Hormozu — kazala je Ellen, a glas joj je postao slabašan. — Istinski se razljutio na me. Rekao mi je da se nikada ne približim poslanstvu, a i to da mi islamske dužnosti nalažu da sve prenesem Moodyju. Ako mu ne rekнем, a tebi i Mahtob se nešto dogodi, onda taj grijeh pada na mene, baš kao da sam te sama ubila. Moram mu reći. Obuzela me strava. Moody bi me mogao ubiti! Posve je sigurno da će me zaključati i odvesti Mahtob od mene. Dragocjene mrvice slobode što sam ih stekla nestat će zauvijek. Nakon ovoga više mi nikad neće vjerovati.

— Molim te, nemoj! — zajecala sam. — Molim te, nemoj mu reći.

Derala sam se na Ellen preko telefona. Plakala sam, molila, pozivala se na našu zajedničku prošlost, no ona je ostala nepokolebljiva. Mora ispuniti svoju islamsku dužnost, kazala je, zbog ljubavi prema meni i brige za dobrobit moju i moje kćeri. Mora reći Moodyju.

— Onda dopusti da mu ja kažem — rekla sam iz očaja. — Mogu to obaviti bolje. Ja ću to srediti.

— U redu — rekla je Ellen. — Dat ću ti malo vremena. Ali ćeš mu reći ti ili ja.

Spustila sam slušalicu osjećajući o vratu islamsku omču. Što sada? Koliko dugo mogu čekati? Koliko dugo mogu izmišljati isprike kojima ću osujetiti Ellen? Hoću li morati reći Moodyju? I kako će on reagirati? Izmlatit će me — o tome uopće nema zбора — ali dokle će ga odvesti njegov gnjev? I što zatim?

Oh, kako li sam žalila što nisam držala jezik za zubima, što sam svoju tajnu povjerila Ellen! No otkud sam mogla predvidjeti da će moju propast izazvati ne neki Iranac nego Amerikanka iz moga rodnog grada?

Prepuna srdžbe kojoj nikako nisam mogla dati oduška i nervozne energije osvrnula sam se oko sebe i na uobičajenu prljavštinu kuće. Ne znajući što da radim, latila sam se posla, počevši od kuhinje. Pod je u islamskoj kuhinji nagnut da bi se mogao čistiti jednostavnim polijevanjem vode. Tako bi se sve naplavine splavile u centralnu kanalizaciju. Upravo sam to sada radila: izlijevala sam na pod kablíć za kablíćem, ispirući čak i prostor za metalnim kredencima, mjesta koje najveći broj iranskih domaćica zanemaruje. Ispod ormarića voda je donosila leševe divovskih žohara.

Zatomljujući gnušanje, oribala sam kuhinju, ne obazirući se na silan žamor iz predsoblja, gdje se zabavljalo petnaestoro djece.

Pogledala sam zalihe hrane i odlučila pripremiti večeru. Jelo je prvotna društvena djelatnost ovih ljudi, pa sam znala da će cijeniti obrok koji će ih čekati kad se vrate. Jednostavno sam morala nešto raditi. U hladnjaku sam umjesto uobičajene janjetine našla zalihu govedine, pa sam odlučila skuhati taskabob, perzijsko jelo koje Moody osobito rado jede. Isjeckala sam i popržila veliku količinu češnjaka. To sam potom zajedno s tankim komadima govedine i začinima, s mnogo cunyja, složila u lonac. Povrh svega natrpala sam krumpira, rajčica i mrkve. Sa štednjaka se širio ugodni miris krčkanja pikantnoga govedeg gulaša.

Srce mi je udaralo od straha, no ustanovila sam da mi obiteljske dužnosti pomažu da sačuvam prisebnost. Nelufarina tragična smrt priskrbit će mi nekoliko dana vremena. Moody neće imati nikakve veze s Ellen i Hormozom u razdoblju žalovanja. Shvatila sam da je za mene najbolje da što duže zadržim status quo te da se nadam kako će gospođica Alavi moći učiniti nekakvo čudo prije no što Ellenina izdaja izazove krizu.

Zabavi se poslom, zapovjedila sam samoj sebi.

Upravo sam pripremala svoj specijalitet, java grah, libanonsko jelo, kad se vratio rod. — Ne možeš to raditi na taj način. Mi to tako ne pripremamo — kazala je Fereshteh vidjevši da grah kuham s češnjakom.

— Samo ti meni pusti da to radim na svoj način — odgovorila sam.

— Dobro, no nitko ti to neće jesti.

Fereshteh je pogriješila. Rod je uz silne pohvale pomlatio što sam skuhalo. Naravno, uživala sam u pohvalama, a Moody se i protiv volje ponosio. No imala sam skriveni motiv. Znala sam da će idući tjedan biti krcat obredima koji će zaokupiti odrasle, pa sam si željela utvrditi položaj paziteljice djece, kuharice i čistačice. Nakon objeda, uz opće odobravanje, taj je posao bio moj.

Kad sam isto popodne oko tri sata predložila da izvedem djecu u obližnji perivoj, svi su bili oduševljeni. No, na moju žalost, bezbrižni je Majid, uvijek spreman za igru, pošao s nama. Vidjela sam Helen izdaleka i dala joj jedva primjetan znak mahanjem glave. Promatrala nas je neko vrijeme, no nije se usudila pristupiti.

Tjedan se vukao. Nisam se mogla poslužiti telefonom jer je uvijek netko od odraslih našao razloga da ostane kod kuće sa mnom i s djecom. Bilo mi je jako drago kad mi je Moody napokon rekao da će žalovanje završiti u petak te da će u subotu — dan prije ugovorenog susreta s gospođicom Alavi — Mahtob ponovno poći u školu.

Moody je bio nagao. Kako je žalost za Nelufar jenjavala, tako je njegova zaokupljenost vlastitim poteškoćama rasla. U njegovim sam mračnim očima uočavala sve veću primjesu bezumlja. Uočavala sam je i prije, i to me

istinski strašilo. Izbacilo me iz ravnoteže i bila sam na rubu panike. Katkada sam bila sigurna da mu je Ellen već sve rekla. Katkad sam pak vjerovala da on ima dovoljno svojih vlastitih razloga da poludi.

U subotu, dok smo se spremale za školu, bio je osobito loše volje. Ne želeći nas ostaviti bez paske ni na trenutak, otpratio nas je u školu. Dok nas je vodio ulicom, bio je ratoboran i razdražljiv, a onda nas je grubo gurnuo u taksu. Mahtob i ja smo se preplašeno zgledale, znajući da je na pomolu gužva.

U školi Moody mi je rekao pred Mahtob: — Ostavi je ovdje. Mora naučiti da ostaje sama. Odvedi je u razred, ostavi ondje i vrati se sa mnom kući.

Mahtob je vrisnula i prihvatila se skuta moga kaputa. Imala je samo pet godina i nije bila kadra procijeniti dvostruku opasnost: izazivanje očeva gnjeva i odvajanje od majke.

— Mahtob, moraš biti jaka — rekla sam joj brzo. Pokušala sam je tješiti, ali sam i sama mogla čuti kako mi glas podrhtava. — Pođi sa mnom u svoj razred. Sve će biti u redu. Doći ću po tebe u podne.

Mahtob je dopustila da je blago povučem. Pošla je za mnom niz hodnik. No kad se približila učionici udaljivši se od očeve grožnje, a približivši trenutku u kojem će se odvojiti od mene, zaplakala je, zajecala. Kad smo stigle do razreda, počela je ridati od straha, baš kao i ona svoja prva dva školska dana prije nego što sam počela ostajati s njom u uredu.

— Mahtob! — molila sam je. — Moraš se smiriti. Tatica je stvarno ljut.

Mahtobini su krici zaglušili moje riječi. Jednom me rukom čvrsto uhvatila, a drugom od sebe gurala učiteljicu.

— Mahtob! — zavapila sam. — Molim te...

Odjednom je čitav razred pun djevojčica ciknuo od iznenađenja i neprilike. Kao jedna, sve su curice šćepale šalove, starajući se da su im glave propisno pokriveno. U njihovo je utočište prodro muškarac! Podigla sam pogled i vidjela Moodyja, koji se nadvio nad nas. Čelo mu je plamtjelo krvavim crvenilom bijesa. Jednu je šaku podigao da smlavi svoje mučiteljice. Oči su mu sjale potisnutom srdžbom tisuća izmučenih demona.

13.

Moody je šćepao Mahtob za ruku i udario je nogom. Povukavši je tako da bude licem okrenuta prema njemu, grubo ju je čušnuo po obrazu.

— Ne! — vrisnula sam. — Ne tuci je!

Mahtob je kriknula od bola i iznenađenja, ali mu se uspjela iskobeljati i ponovno se čvrsto dograbila skuta moga kaputa. Pokušala sam se postaviti između njih, no Moody je bio mnogo jači od nas dviju. Uputio je još nekoliko ćušaka na svoj sićušni pokretni cilj, udarajući malu po ruci i leđima. Sa svakim udarcem Mahtobini su užasni krici bivali sve jači. Mahnito sam se objesila na Moodyjevu ruku, ne bih li ga odvukla od Mahtob. Jednim šamarom ljevice odbacio je Mahtob u stranu, na zid. Hanuma Shaheen i nekoliko drugih učiteljica brzo su se pokrenule da oko nje naprave zaštitnički krug. Pokušala je pobjeći, otrgnuti im se iz ruku, ali su je učiteljice spriječile.

Moodyjev je bijes odmah našao novu metu. Desnom me je šakom tako mlatnuo u glavu da sam posrnula unatrag. Zavrtjelo mi se.

— Ubit ću te! — vrisnuo je na engleskom divljački me gledajući. Zatim je pogled prkosno skrenuo na učiteljice. Šćepavši me za zglob, držeći me u

čeličnu zahvatu, izravno se obratio hanumi Shaheen. — Ubit ću je — ponovio je mirno, pakosno. Povukao me za ruku. Pružila sam slabašan otpor, no snaga njegova udarca toliko me ošamutila da se nisam mogla osloboditi iz njegova zahvata. Negdje u izmaglici svoga prestravljenog uma bila sam zapravo radosna što je svoju srdžbu usmjerio na mene. Odlučila sam da sad pođem s njim kako bih ga odvukla od Mahtob. U redu je, pomislila sam, samo kad nije s njom. Sve dok sam ja s njom, njoj je dobro. Mahtob se iznenada istrkla iz ruku svojih učiteljica i potrčala da mi pritekne u pomoć, hvatajući se za moju odjeću.

— Ne brini, Mahtob — jecala sam. — Vratit ću se. Ostavi nas, ostavi! Hanuma Shaheen je koraknula naprijed da Mahtob obuhvati rukama. Ostale su se učiteljice odmaknule, otvarajući prolaz kojim ćemo Moody i ja otići. Sve su ove žene bile nemoćne pred gnjevom jednog jedinog nasilnika. Mahtobini su krici postali jači i očajniji kad me Moody stao vući iz učionice pa hodnikom i van na ulicu. Vrtjelo mi se od boli i straha, od strave što li će Moody sa mnom učiniti. Hoće li me zaista ubiti? Ako preživim, što će učiniti s Mahtob? Hoću li je još ikada vidjeti?

Vani na ulici, doviknuo je »Mustakim« jednom nailazećem taksiju. — Ravno! Taksi nam se zaustavio. Moody je otvorio stražnja vrata i grubo me gurnuo unutra. Četvero-petero Iranaca već se tiskalo na stražnjem sjedalu, pa je Moody sjeo naprijed.

Kad se taksi uključio u promet, Moody se, ne obazirući se na druge putnike, okrenuo prema meni i dreknuo: — Ti si takva gadura. Dosta mi te. Ubit ću te! Danas ću te ubiti!

Nastavio je istim tonom još nekoliko minuta sve dok napokon, u relativnoj sigurnosti taksija, u meni nije toliko proključalo da sam, susprežući suze i strah, reagirala.

— Da? — odgovorila sam zajedljivo. — Reci mi samo, kako ćeš ti to mene ubiti.

— Nožinom. Rasjeći ću te na komadićke. Tvoj ću nos i uho poslati tvojima. Nikada te više neće vidjeti. Poslat ću im pepeo spaljene američke zastave zajedno s tvojim lijesom.

Strava se sad vratila, gora nego prije. Zašto sam ga razdražila? Sad je bio izvan sebe i nije se moglo znati što će učiniti. Njegove su prijetnje zvučale jezovito realno. Znala sam da je kadar učiniti ono što je tako potanko opisao.

Buncao je dalje, drečao, vrištao, kleo. Nisam se više usuđivala odgovarati. Mogla sam se samo nadati da će svoj bijes izraziti riječima, a ne djelom. Taksi je jurio ne prema našoj kući nego prema bolnici u kojoj je radio. Moody je ušutio, smišljajući daljnji potez.

Kad se taksi zbog prometnog zastoja zaustavio, Moody se okrenuo i naredio mi: — Van!

— Neću van — rekla sam brzo.

— Rekao sam van! — proderao se. Okrenuvši se, povukao je ručicu i otvorio vrata. Drugom me rukom gurnuo, pa sam napola iskoraknula, napola isteturala na ulicu. Na moje iznenađenje, Moody je ostao u autu. Prije no što sam razaznala što se zbiva, vrata su se zalupila i taksi se, zajedno s njim, odvezao.

Okružena ljudima koji su žurili svaki svojim poslom, osjetila sam se osamljenijom no ikada. Prvo sam pomislila na Mahtob. Hoće li se vratiti u školu, po nju, da je izlema i odvede od mene? Ne, shvatila sam, on se uputio u bolnicu.

Znala sam da će se Moody o podne vratiti u školu po Mahtob, ali prije toga neće. Ostalo mi je nekoliko sati da skujem plan.

Nađi telefon, kazala sam samoj sebi. Nazovi Helen. Nazovi policiju. Nazovi bilo koga tko bi mogao okončati ovu moru.

Nigdje nisam mogla pronaći telefon. Tumarala sam nasumce ulicama, suze su mi natapale roosarie, dok nisam prepoznala okolicu. Bila sam nedaleko od Ellenina stana. Potrčala sam iz sve snage, proklinjući kaput koji mi je sputavao pokrete, moleći se da je Ellen kod kuće. Hormoz također. Ne uspijem li uspostaviti vezu s poslanstvom, morala sam se pouzdati u Ellen i Hormoza. Morala sam se u nekoga pouzdati.

Kad sam se približila Elleninoj kući, sjetila sam se obližnjeg lokala iz kojega je ona telefonirala. Možda bih odanle, s tog telefona, mogla nazvati ambasadu. Protrčavši pokraj Ellenina stana, bližeći se lokalu, nastojala sam se pribrati da ne pobudim sumnjičavost. Ušla sam u lokal i, što sam mogla mirnije, objasnila vlasniku da sam Ellenina prijateljica te da bih trebala telefonirati. Rekao je da.

Uskoro sam na liniji dobila Helen u poslanstvu i moje je pribranosti nestalo.

— Molim vas, pomozite mi. Morate mi pomoći — zajecala sam.

— Smirite se — kazala je Helen. — Recite mi kakvo je zlo. Ispričala sam joj.

— Ubiti vas neće — uvjerala me Helen. — To je i prije govorio.

— Ne. Ovaj put misli ozbiljno. On će to danas učiniti. Molim vas, moramo se naći. Dođite.

— Možete li vi doći u poslanstvo? — upitala je Helen. Promislila sam. Nisam mogla izvesti zaobilazan put do ambasade i još do podneva stići natrag u Mahtobinu školu. Morala sam biti ondje, unatoč osobnom riziku, da spasim svoje dijete. — Ne — odgovorila sam. — Ne mogu doći u poslanstvo. — Znam da Helen svakodnevno opsjedaju nebrojeni stranci, svaki sa svojom tužnom, očajničkom pričom. Njezino je vrijeme bilo rasprodano i bilo joj je gotovo nemoguće otići. Ali sada sam je trebala. — Morate doći — zaplakala sam.

— U redu. Kamo?

— U Mahtobinu školu.

— U redu.

Hrleći natrag prema glavnoj ulici, gdje sam mogla uhvatiti narandžasti taksi, suze su mi curkom curile. Rukama sam razmicala prolaznike koji su mi se našli na putu. Posrnula sam pokraj Ellenina stana baš u trenutku kad se Hormoz slučajno navirio kroz otvoren prozor na katu. — Bettee! — viknuo je. — Kamo ćeš?

— Nikamo. Sve je u redu. Ostavi me na miru.

Hormoz je u mome glasu čuo paniku. Izjurio je iz kuće i lako me sustigao pola bloka kuća dalje. — Što je? — upitao me.

— Ostavi me samo na miru.

— Ne. Nećemo te pustiti samu. Što se dogodilo?

— Ništa. Moram ići.

— Dođi unutra — predložio je Hormoz.

— Ne, ne mogu. Moram ići u Mahtobinu školu.

— Dođi unutra — ponovio je blago Hormoz. — Porazgovarajmo. Zatim ćemo te odvesti u školu.

— Ne. Nazvala sam poslanstvo i s nekim ću se njihovim ljudima naći kod škole.

Hormozov se iranski ponos nakostriješio. — Zašto si nazvala poslanstvo?

Nemaš zbog čega zvati poslanstvo. Ne upleći ih u ovo. Ničim ti oni ne mogu pomoći.

Odgovorila sam mu jecajem.

— Jako griješiš — savjetovao me Hormoz. — Moody će se stvarno naljutiti što si zvala ambasadu.

— Idem — rekla sam. — Idem u Mahtobinu školu. Spoznavši da me ne može privoljeti da se predomislim, a shvaćajući da moram biti sa kćerkom, Hormoz je kazao: — Daj da te povežemo. Ellen i ja ćemo te odvesti.

— Dobro — rekla sam. — Odmah.

Škola je bila u metežu. Hanuma Shaheen je rekla da je Mahtob u razredu, da je namrgođena, ali da šuti. Predložila je, a ja sam se s njome složila, da je još ne uznemirujemo. Ellen i Hormoz dugo su pričali s ravnateljicom, utvrđujući detalje moje pripovijesti. Hormoz je djelovao zabrinuto, zainteresirano. Nije želio slušati o Moodyjevu ludilu, nije želio gledati moju bol. Nastojao je naći neki način da se ova kriza riješi bez daljnje opasnosti. Nakon stanovitog vremena dohrlila je do mene gospođa Azahr i rekla: — Vani vas netko treba.

— Tko? — upitala je sumnjičavo hanuma Shaheen.

Hormoz joj je rekao nešto na farsiju. Ravnateljčino se lice smrklo. Nije željela da se u ovo pletu službenici švicarske ambasade. Usprkos njezinu mrgođenju izašla sam, sama, da s njima porazgovaram.

Pred školom su čekali Helen i gospodin Vincop. Odveli su me na stražnje sjedalo posve običnog auta koji se ni po čemu nije mogao identificirati kao vozilo poslanstva. Ondje sam im sve ispričala.

— Odvest ćemo vas na policiju — izjavio je gospodin Vincop. Policija! Dugo sam i sama mozgala o toj mogućnosti i kad god sam je bila razmotrila, odbacila sam je. Policija — to su Iranci, izvršitelji iranskog zakona. Po iranskom je zakonu Moody vladao svojom obitelji. Policija je mogla donekle pomoći, no plašila sam se krajnjeg rješenja. Imali su moć da me deportiraju, prisile da napustim zemlju bez svoje kćeri. Mahtob bi zauvijek ostala utamničena u ovoj ludoj zemlji zajedno sa svojim umobolnim ocem. No sada se policija činila jedinim rješenjem. Dok su mi se u mislima odvijali jutrošnji događaji, bila sam još uvjerenija da će Moody ostvariti svoje prijetnje. Plašila sam se za Mahtob kao i za sebe.

— U redu — rekla sam. — Ići ću na policiju. No prvo moram uzeti Mahtob. Vratila sam se u školu, gdje su Ellen i Hormoz i dalje raspravljali s hanumom Shaheen.

— Sada ću uzeti Mahtob — kazala sam.

Gospođa Azahr prevela je ovu moju izjavu i odgovor hanume Shaheen. Kad su njezine riječi doprle do mene, odražavale su dostojanstvenu, pa i srditu, promjenu ravnateljčina držanja. Mjesecima, a osobito jutros, u ratu protiv moga muža opredijelila se jasno na moju stranu. Sada sam, međutim, počinila neoprostiv grijeh time što sam u njezinu sredinu dovela službenike

Odsjeka za zaštitu američkih interesa. U tehničkom pogledu to su bili švicarski službenici, no zastupali su Ameriku. Posao hanume Shaheen bio je da smišlja, podučava i propovijeda antiameričku propagandu. Na ovo je mjesto odabrana zbog svojih postojanih političkih uvjerenja.

Hanuma Shaheen je rekla: — Ne možemo vam je dati. Ovo je islamski zakon. Ovo je islamska škola i moramo se pridržavati zakona, a zakon veli da dijete pripada ocu. U ovoj situaciji nipošto vam ne možemo dati dijete.

— Morate! — vrisnula sam. — Ozlijedit će je.

Hanuma Shaheen se još više smrkla. — Ne — rekla je i dodala: — Niste smjeli ovamo dovesti ljude iz ambasade.

— Dobro, hoćete li poći s Mahtob i sa mnom na policiju? Hoće li netko iz škole poći s nama?

— Ne — odgovorila je hanuma Shaheen. — Mi ništa ne znamo.

— Ali on je pred vama rekao da će me ubiti!

— Mi ništa ne znamo — ponovila je ravnateljica.

Pogledala sam hanumu Matavi, moju najbolju učenicu engleskog. — A vi?

— upitala sam. — Čuli ste što je rekao.

— Da — odgovorila je. — Čula sam.

— Možete li vi poći sa mnom na policiju?

Hanuma Matavi je brzo pogledala hanumu Shaheen, koja je podigla glavu i coknula jezikom. Ne.

— Ne mogu za vrijeme nastave — rekla je hanuma Matavi. — Ali kad završi škola, otišla bih s vama na policiju i rekla im kako je kazao da će vas ubiti.

Hanuma Shaheen se namrgodila na ovu drskost.

Frustrirana na svakom koraku, ukočena od straha, zgađena nad islamskim zakonom koji mi brani pristup k vlastitoj kćeri, povukla sam se do automobila poslanstva.

— Ne daju mi Mahtob — zaplakala sam. — Neće na policiju.

— Što ćete učiniti? — upitala je Helen.

— Ne znam — odgovorila sam. Riječi »policija« i »islamski zakon« vrtoglavo su mi se obrtale u glavi. Ako islamski zakon ima takvu moć nad hanumom Shaheen, kakve simpatije da očekujem od policije? Tamo će biti muškarci. Sad sam bila sigurna da odlazak na policiju znači da ću zauvijek izgubiti Mahtob. To nisam mogla učiniti, pa ni uz rizik da izgubim glavu. Mogu li igrati na to da će se Moody smiriti, da se njegove prijetnje neće ostvariti, da ću proživjeti makar još jedan dan? Imam li ikakva izbora?

Helen i gospodin Vincop pokušali su mi pomoći da mislim razumno.

Razumjeli su moj strah od odlaska na policiju. Taj je strah bio realan.

Brinuli su se i za moju sigurnost, kao i za petogodišnju djevojčicu koja se našla usred kovitlaca ovog ludila.

Razmišljajući glasno, ispričala sam im o gospođici Alavi i njezinim planovima da, uz pomoć svoga brata, Mahtob i mene prokrijumčari u Pakistan.

— To tek što se nije dogodilo — rekla sam. — Mislim da samo moram čekati i gledati što se zbiva. Možda tim putem možemo otići iz zemlje.

— Ludi ste — rekla je Helen blago. — Otiđite na policiju. Otiđite iz zemlje na taj način. Ostavite Mahtob ovdje.

— Nikada — odbrusila sam, još jednom zatečena Heleninim viteškim stavom. Helen je bila srdačna osoba i nije mi željela nanijeti bol. Prisjetila sam se da je Iranica, iako armenskog podrijetla. Odrasla je s drugim

nazorima. Za nju djeca doista pripadaju ocu. Jednostavno se nije mogla poistovjetiti s mojim majčinskim nagonom.

— Nećete ići na policiju? — upitao je gospodin Vincop.

— Ne. Odem li, više nikad neću vidjeti Mahtob.

Službenik poslanstva duboko je uzdahnuo. — U redu — rekao je. — U ovom času ne možemo vam baš mnogo pomoći. Možda bismo trebali porazgovarati s vašim prijateljima.

Pozvala sam van Ellen i Hormoza.

— Možete li joj pomoći? — upitao je gospodin Vincop.

— Da — odgovorio je Hormoz. — Nećemo je ovdje ostaviti samu. Ostat ćemo s njom dok ne dođe Moody. Odvest ćemo Betty i Mahtob u naš dom i postarati se da budu sigurne. Bit će kod nas sve dok se ovo ne riješi.

Svi su sada bili mirniji. Na svoj iranski način, Ellen i Hormoz doista su željeli pomoći. Helen i gospodin Vincop dali su mi svoje privatne telefonske brojeve, nukajući me da ih pozovem smjesta ako iskrсну daljnji problemi; odvezli su se.

Ellen, Hormoz i ja čekali smo u autu pred školom da se Moody vrati. U jednom trenutku Hormoz je kazao: — Odlučili smo da, iako je to naša islamska dužnost, Moodyju ne kažemo ništa o ljudima iz poslanstva, o tvojim planovima. Ne sada. No moraš nam obećati da ćeš ovo razriješiti i da više nećeš ponovno pokušati.

— Hvala vam — šapnula sam. — Obećavam da ću ostati u Iranu ako mogu biti s Mahtob. Obećavam da neću pokušati pobjeći.

Prisegnula bih bila i na Kuran.

Malo prije podneva pred školom se zaustavio taksi; iz njega je izašao Moody. Smjesta nas je spazio kako sjedimo u Hormozovu autu.

— Zašto si ih uvukla u ovo? — vrisnuo je na mene.

— Nije nas ona uvukla — umiješao se Hormoz. — Nije željela da dođemo, ali smo mi inzistirali.

— Nije istina — napao ih je Moody. — Otišla je i dovukla vas. Uvlači vas u naše stvari.

Za razliku od Mammala i Reze, koji se nisu usuđivali ispriječiti svome daidži, Hormoz se usprotivio Moodyju. Mlađi, snažniji, daleko mišićaviji, znao je da će, dođe li do najgorega, moći svladati Moodyja. I Moody je to znao. No Hormoz se odlučio za razumski pristup.

— Uzmimo Mahtob i pođimo k nama da to raspravimo — predložio je. Procjenjujući mogućnosti i videći da me, bar na trenutak, štite Ellen i Hormoz, Moody se složio.

Popodne smo proveli kod njih. Mahtob mi se u krilu sklupčala u fetalni položaj. Privila se i sa zebnjom slušala kako Moody opet počinje tiradu. Rekao je Ellen i Hormozu kako sam gadna žena. Trebao se rastati još prije mnogo godina. Rekao im je da mrzim ajatolaha Khomeinija, što je bila istina i posve uvjerljivo, te da sam agent CIA-e, što je bilo smiješno, ali je poslužilo da se vidi dubina njegova ludila.

Sada sam osjetila priliku da mu uzvratim. — Tako mi ga je dosta — progundala sam. — Razlog zbog kojeg želi ostati u Iranu je to što je loš liječnik. — Nisam u to vjerovala; Moody je sposoban, čak izvrstan liječnik, ali nisam bila raspoložena za poštnu borbu. — Tako je loš liječnik da su ga

najurili iz bolnice u Alpeni — rekla sam. — Imao je parnicu za parnicom. Jednu tužbu za nesavjesno liječenje za drugom.

Nabacivali smo se gadnim uvredama sve dok Hormoz nije izveo Moodyja u šetnju pod prozirnom izlikom da idu kupiti cigarete za Ellen.

Ellen je iskoristila priliku da me posavjetuje. — Ne govori ništa ružno — poučila me. — Samo sjedi i pusti ga da o tebi priča što želi i ne odgovaraj mu ničim ružnim. Budi prema njemu dobra. Nije važno što kaže.

— Ali on o meni govori toliko toga što uopće ne stoji.

— Iranci stvarno polude kad o njima rekneš išta ružno — upozorila me Ellen.

Okršaj se nastavio kad su se Hormoz i Moody vratili. Mrzeći samu sebe, pokušala sam se držati Ellenina savjeta, grizući usnicu i slušajući Moodyja kako se dere na mene. Njegove me riječi nisu mogle fizički pozlijediti, a Ellen i Hormoz bili su mi obećali utočište u svom domu. Stoga sam sjedila pokorno, dopuštajući Moodyju da iskali svoju bolesnu srdžbu.

Čini se da je savjet djelovao. Postupno se smirio, a Hormoz je, kako je popodne odmicalo, diplomatski nastojao izgladiti razmirice. Želio je da se pomirimo. Želio je da budemo sretni. Znao je da mješovit brak može uspjeti. Na kraju krajeva, on je sretan. Ellen je sretna, bar on tako misli. Konačno je Moody kazao: — U redu. Idemo kući.

— Ne — rekao je Hormoz. — Morate ostati tako dugo dok se sve ovo ne sredi.

Ne — zarežao je Moody. — Idemo kući. Nećemo ostati kod tebe.

Na moj užas, Hormoz je odgovorio: — U redu, ali mi bismo rado da ostanete.

— Ne možete me natjerati da odem s njim — zaplakala sam. — Obećali ste — umalo sam se ugrizla za jezik da ne izlanem »ljudima iz poslanstva« — obećali ste, da ćete nas zaštititi. Ne možete me poslati kući s njim.

— Neće te ozlijediti — rekao mi je Hormoz gledajući Moodyja u oči. — On samo priča — dodao je hihotnuvši.

— Idemo — ponovio je Moody.

— Da — složio se Hormoz.

U mojem krilu Mahtob se ukočila. Hoćemo li biti izručene na milost i nemilost ovom luđaku, čovjeku koji se zakleo da će me danas ubiti?

— Hajde — progundao je Moody.

Dok se Moody pripremao da nas odvede, uspjela sam se na tren vidjeti nasamo s Ellen. — Molim te, provjeri — zajecala sam. — Znam da će se nešto dogoditi.

Iz narandžastog smo taksija izašli u ulici Shariati ispred prodavaonice voćnih sokova. Usprkos svim užasima dana, Mahtob je opazila da u dućanu prodaju rijetku delikatesu.

— Jagode! — ciknula je.

Nisam niti znala da u Iranu ima jagoda. Bile su mi najdraže voće.

— Možemo li kupiti jagoda, tatice? — upitala je Mahtob. — Molim te.

Moody se još jednom razbjjesnio. — Ne trebaju ti jagode — rekao je. — Preskupe su.

Mahtob je zaplakala.

— Tornjajte se kući! — završio je Moody, gurajući nas obje u uličicu.

14.

Koliko sam besanih noći provela u ovom turobnom okruženju? Ova je bila još jedna takva, dotad najgora.

Moody me čitavu večer ignorirao. Urotničkim glasom razgovarao je s Mammalom i Nasserine. Kad je konačno, dobrano iza ponoći, došao u postelju, bila sam posve budna od strave, ali sam se pravila da spavam. Kao da je odmah zaspao, ali sam ja i dalje bila oprezna i, dok su minute mrkle noći polako odmicala, moji su se strahovi povećavali. Nikakve zaštite nisam mogla očekivati od Mammala, Reze ni ikoga drugog, a od Moodyja sam se mogla nadati samo sve većem ludilu. Budnom me držao strah, strah da će se dignuti iz svoga nemirnog sna i pristupiti mi s nožem, komadom konopca, golih ruku. Možda će mi pokušati dati neku djelotvornu, smrtonosnu injekciju.

Svaki je trenutak trajao vječno. Uši su mi osluškivale svaki sumnjivi zvuk. Ruke su me boljele od stiskanja kćeri. Glava mi se okretala od neprestane molitve. Iščekivala sam svoj zadnji čas, nemoćna pred bijesom svoga dementnog muža.

Nakon čitave jedne vječnosti iz gradskih je zvučnika zagrmio ezan i ja sam nakon nekoliko trenutaka čula kako se Moody s Mammalom i Nasserine moli u predvorju. Mahtob se tjeskobno promeškola u krevetu. Prve slabašne zrake hladne zore probile su užasnu noć.

Mahtob se probudila da krene u školu, već dršćući od straha, hvatajući se za trbuh i žaleći se na bolove. Njezine jutarnje pripreme bile su prekidane brojnim odlascima u kupaonicu.

Sada sam znala, zaista znala u srcu, što je Moody naumio. Vidjela sam to u njegovim očima i čula u njegovu glasu dok je požurivao Mahtob i kad se obratio meni. — Ja ću je danas odvesti u školu. Ti ćeš ostati ovdje. — U ovih proteklih osam mjeseci Mahtob i ja smo bile nerazdvojne saveznice u borbi protiv Moodyjeva sna o tome da nas preobrazi u iransku obitelj. Zajedno smo se mogle oduprijeti; razdvoji li nas, sigurno ćemo pokleknuti. — Ako te odvede, moraš ići s njim — rekla sam Mahtob tiho, kroz suze, dok sam je toga jutra u kupaonici privijala uza se. — Moraš tatici biti dobra, čak ako te i odvede od mene i ne vrati te. Nikada nikome ne govori da smo išle u ambasadu. Nikada nikom ne govori da smo pokušale pobjeći. Čak ako te budu tukli, ne govori. Jer, rekneš li, nikada nećemo otići. Neka to bude naša tajna.

— Ne želim da me odvoji od tebe — jadovala je Mahtob.

— Znam. Ne bih to mogla podnijeti. Ali ako nas razdvoji, ne brini. Sjeti se da nikada nisi sama. Sjeti se da je Bog uvijek s tobom, bez obzira na to koliko se osjećala samom. Svaki put kada se uplašiš, moli se. Upamti da nikada neću napustiti ovu zemlju bez tebe. Nikada. Jednoga dana ćemo otići.

Kad se Mahtob konačno obukla i spremila za školu, već je bila zakasnila. Moody, koji se odjenuo u tamnoplavo prugasto odijelo, nestrpljivo je čekao da pođu. I on će zakasniti u bolnicu. Čitavim svojim bićem upozoravao nas je da samo što nije planuo. Fitelj je upalila Mahtob, koja je, baš kad se Moody spremio da je izvede kroz vrata, još jednom prostenjala i odjurila da se olakša u kupaonicu. Moody je pojurio za njom i povukao je prema vratima.

— Bolesna je! — zaplakala sam. — Ne možeš tako s njom.

— O, mogu — zarežao je.

— Molim te, dopusti mi da idem s vama.

— Ne! — Čušnuo je Mahtob; ciknula je.

Još sam jednom posve zaboravila na vlastitu sigurnost. U očajnom nastojanju da spasim Mahtob od svih mogućih užasa koji je čekaju, bacila sam se na Moodyja i čvrsto ga šćepala za ruku, noktima mu razderavši kaput.

Odbacivši Mahtob, Moody me zgrabio, bacio na pod i nasrnuo. Šćepao me za glavu i udarao njome o pod.

Mahtob je vrišteći odjurila u kuhinju, tražeći Nasserine. Moody se za trenutak okrenuo, pogledom ispratio kamo bježi, a ja sam taj trenutak iskoristila da mu uzvratim. Noktima sam mu zaparala lice, prstima ga uhvatila za kosu. Rvali smo se na podu nekoliko trenutaka prije no što me žestokim udarcem u lice svladao.

Kako u kuhinji nije nikog našla, Mahtob je preko predsoblja potrčala prema Mammalovoj i Nasserininoj spavaćoj sobi.

— Molim vas, pomozite! Molim vas, pomozite! — vrištala sam. Mahtob je povukla kvaku, ali su vrata bila zaključana. Iznutra se ništa nije čulo, nikakve pomoći nije bilo.

Svojom nagomilanom frustracijom i zatomljenim osmomjesečnim gnjevom uspjela sam Moodyja iznenaditi silinom otpora. Ritajući se, grizući, gurajući prste prema njegovim očima, nastojeći ga koljenom pogoditi u prepone, zaokupila sam mu pozornost.

— Trči dolje Essey! — doviknula sam Mahtob.

Plaćući i vrišteći, u strahu za moj kao i za svoj život, Mahtob me nije željela ostaviti nasamo s luđakom koji se zove Tatica. Odotrag ga je napala svojim šačicama, udarajući ga uzaludno i jalovo. Rukama ga je obuhvatila oko pasa, pokušavajući ga odvući s mene. Ljutito ju je udario, lako je odbacivši u stranu.

— Hajde, Mahtob! — ponovila sam. — Trči Essey!

U očaju, moja je mala konačno nestala kroz vrata. Otrčala je stubama, a ja i Moody nastavili smo našu, bila sam sigurna, posljednju borbu.

Moody me žestoko, do krvi, ugrizao za nadlakticu. Vrisnula sam, istrkla mu se iz ruku i uspjela ga nogom opaliti u slabine. No time sam izazvala više ljutnje nego boli. Ščepao me svojim snažnim rukama i tresnuo o tvrdi pod. Udarila sam kralježnicom i osjetila kako mi se čitavom dužinom tijela šire bolovi.

Sada sam se jedva mogla micati. Dugo i dugo stajao je nada mnom, žestoko psovao, udarao me nogom, sagibao se da me pljusne. Vukao me po podu povlačeći me za kosu. U rukama su mu ostajali čitavi pramenovi. Zastao je da dođe do sape. Ležala sam cvileći, nesposobna da se pomaknem.

Odjednom se naglo okrenuo i jurnuo prema stubištu izvan stana. Teška drvena vrata s treskom su se zatvorila, a onda sam čula zvuk ključa: za svaki je slučaj dva puta okrenuo. Uskoro sam čula Mahtobino vrištanje, grozne zvuke, koje su prigušila vrata i hodnik što vodi u Esseyin stan u prizemlju, no od kojih mi je srce pucalo. Zatim je nastao muk.

Prošlo je mnogo vremena prije no što sam se uspjela podići u sjedeći položaj, a još mnogo, mnogo više prije no što sam mogla ustati. Oteturala

sam u kupaonicu, potiskujući svoje boli, očajna zbog Mahtob. Tamo sam se, usprkos užarenu željezu koje mi je razaralo kičmu, uspjela popeti na poklopac zahoda te, stojeći na vršcima prstiju, pritisnula uho na ventilacijski otvor koji je ovu prostoriju povezivao s kupaonicom u prizemlju. Kroz taj sam otvor mogla čuti kako se Moody žali Essey na mene, mrmljajući pogrde i psovke svake vrste. Essevini odgovori bili su blagi i spokojni. Od Mahtob se nije čulo ni glasa.

Prošlo je tako neko vrijeme. Željela sam vrisnuti od silnih bolova u kralježnici, koje je još više povećavao napor stajanja na prstima, no nisam se u ovom času mogla prepustiti svojoj mucu. Razgovor u prizemlju postupno se stišavao, i što se tona i što se snage tiče, pa više nisam mogla razabrati čak ni nekoliko riječi na farsiju. A onda sam, odjednom, čula Mahtob. Njezini su se krici obnovili.

Ušima sam slijedila odakle dopiru, jer su se oni dolje iz Essevina stana maknuli u vežu, pa na prednji ulaz u kuću. Željezna su vrata zalupila muklim, strašnim odjekom zatvorskih vrata.

S mukom se spustivši sa zahoda, jurnula sam prema Mammalovoj i Nasserininoj spavaćoj sobi, našla ključ u bravi i otvorila vrata. Soba je bila prazna. Brzo sam otrčala do prozora koji se otvarao na prednju stranu kuće. Morala sam pritisnuti nos na rešetku i čelo navaliti na željezne šipke kako bih vidjela bar djelić onoga što se dolje zbiva. Eno Moodyja. Poderan rukav sakoa svježe mu je pokrpan. Essey, naravno. Pod mišicom je čvrsto držao Mahtob, mada mu se ona pokušavala otrgnuti i izmigoljiti iz zahvata. Slobodnom je rukom rasklopio Amirova dječja kolica, gurnuo u njih Mahtob i svezao joj ruke i noge.

Obuzela me strašna pomisao da Mahtob više nikada neću vidjeti. Bila sam sigurna da je tako. Okrenuvši se hitro, odjurila sam iz sobe, zgrabila Moodyjevu 35-milimetarsku kameru s police i stigla do prozora taman da snimim njih dvoje kako kreću uličicom prema ulici Shariati. Mahtob je i dalje vrištala, no Moody se na njezine prosvjede nije obazirao.

Kroz suze sam gledala još dugo nakon što su iščezli s vidika. Nikad je više neću vidjeti, ponovila sam samoj sebi.

— Jesi li dobro?

Bila je to Essey koja me zvala kroz kupaoničku ventilaciju. Mora da me čula kako plačem dok sam sa sebe nastojala sprati krv.

— Da — doviknula sam joj. — Ali, molim te, želim s tobom porazgovarati.

— Nismo mogle razgovarati na ovaj način jer smo se morale derati da bismo se mogle čuti. — Molim te, izađi na dvorište da mogu pričati s tobom — zamolila sam.

Dovukla sam svoje bolno tijelo na stražnji balkon i opazila Essey koja me već čekala u dvorištu.

— Zašto si pustila Moodyja da uđe? — upitala sam je ridajući. — Zašto nisi zaštitila Mahtob?

— Oboje su ušli istodobno — objasnila je Essey. — Mahtob se krila ispod stuba. Pronašao ju je i donio unutra.

Jadna Mahtob, zaplakala sam u sebi. Essey sam rekla: — Molim te, moraš mi pomoći!

— Reza je otišao na posao — kazala je Essey. U njezinim očima i ponašanju ocrtavala se iskrena sućut, ali i kultiviran oprez iranske žene. Za

mene će uraditi sve što može, ali se neće usuditi prekršiti želje svoga muža ili daidže. — Stvarno mi je žao, ali ničim ti ne mogu pomoći.

— Je li Mahtob dobro? Gdje je?

— Ne znam. Samo ju je odveo.

Obje smo čule kako je Mehdi, Essevina beba, zaplakao. — Moram se vratiti unutra — rekla je.

Vratila sam se u stan. Nazovi poslanstvo, pomislila sam. Zašto to već nisam bila učinila? Ako ondje ne uspijem doći do Helen ili gospodina Vincopa, imam i njihove kućne brojeve. Pojurila sam u kuhinju. Tamo, međutim, nije bilo telefona.

Sada mi je bilo posve jasno da je Moody jutrošnje događaje bio vrlo pomno isplanirao. Gdje je Mammal? Gdje Nasserine? Gdje je telefon? Ovaj je škripac bio ozbiljniji no što sam zamišljala. Prisilila sam se da razmišljam trijezno, da nađem nekog načina za protuudar.

Već naučena na ulogu zatvorene životinje, nagoni sam izvidjela okolinu. Nisam imala nikakva plana, ali sam znala da moram potražiti slabe točke Moodyjeve nove stupice. Vratila sam se na balkon i osvrnula oko sebe.

Isključila sam mogućnost skakanja na tlo, jer bih se tada jednostavno našla zatočena u Rezinu i Esseyinu dvorištu, okružena visokim zidom od opeke.

S jedne strane balkona pružala se niska izbočina, široka samo desetak centimetara. Vodila je na krov susjedne prizemnice. Do ove sam izbočine mogla doprijeti s prozora naše spavaće sobe te, vjerojatno, odande na susjedov krov, mada bi to bilo zastrašujuće. No što potom? Hoće li vrata susjednoga balkona biti otključana? Hoće li biti koga kod kuće? Hoće li mi

susjed pomoći ili će pozvati policiju? A ako se i oslobodim, što će biti s Mahtob?

Svi strahovi i mogućnosti vrtjeli su mi se u glavi, iako mi je ona pucala od Moodyjevih udaraca.

Pritisnula me potpunost moje izolacije. Trebala sam uspostaviti kontakt — bilo kakav kontakt — s vanjskim svijetom. Brzo sam otišla u Mammalovu i Nasserininu sobu na prozor koji je gledao na uličnu stranu kuće. Vani je vladao metež svakodnevice, nesmanjen i nedirnut mojim osobnim jadom. Učinilo mi se važnim da se približim muškarcima i ženama koji su hitali svojim poslom.

Prozor je bio osiguran željeznim rešetkama razmaknutim deset centimetara. Ispred njih, a prema kući, nalazila se mreža koja mi je zaklanjala vidik. Pločnik ispod mene bio je širok svega tridesetak centimetara i bio je toliko blizu zgradi da ga nisam mogla izravno vidjeti.

Kad bih mogla ukloniti mrežu, spoznala sam, mogla bih proturiti glavu kroz rešetke i viriti na pločnik. Mreža je bila pričvršćena s nekoliko vijaka, pa sam stoga u kući potražila odvijač. Ne našavši ga, zgrabila sam iz kuhinje kuhinjski nož i poslužila se njime.

Odstranivši mrežu, napregnula sam se da se navirim dolje. Sada sam mogla vidjeti svakodnevnu paradu ljudi koji prolaze, no što sam time dobila? Nitko od onih dolje neće mi pomoći. Snuždeno sam vratila mrežu na njezino mjesto, kako Moody ne bi ništa opazio.

Vratila sam se u predvorje i shvatila da me Moody može još bolje utamničiti. Sva unutrašnja vrata stana imala su brave. Prohtjedne li mu se, može me zatvoriti u predvorje. Još sam jednom po kući potražila oruđe —

ili oružje — te konačno iz kuhinje izabrala oštar šiljast nož za obrezivanje. Zajedno s kuhinjskim nožem-odvijačem sakrila sam ga ispod ruba jednog od perzijskih ćilima u predvorju. Ako me Moody doista zatvori ovdje, ovim bih se alatom mogla poslužiti da razvalim šarke na vratima.

Pretražujući dalje stan, sjetila sam se da postoji unutrašnji prozor na zidu između blagovaonice i stubišnog odmorišta na katu. Na taj je izlaz Moody zaboravio. Pokriveno zastorima, ovo je okno bilo teško zamijetiti.

Prozor je bio otključan i na sam se moj dodir otvorio. Proturila sam glavu i procijenila mogućnosti. Mogla sam se lako provući kroz to okno i dospjeti na odmorište. No mojem zatočeništvu ne bi bio kraj: postojala su još teška željezna ulična vrata koja su uvijek bila zaključana. Razmislila sam i o stubama koje su se s ovog odmorišta, pokraj Mammalova i Nasserinina stana, penjale na krov. Njima sam mogla dospjeti na ravni krov s kojeg sam mogla prijeći na krov susjedne zgrade. Ali što potom? Bi li se ijedna susjeda usudila dopustiti jednoj Amerikanki u bijegu da uđe u njezin stan i kroz njega izađe na ulicu? Pa da se i to zbudne, i dalje bih bila bez Mahtob. Sva u suzama, znajući da je moj život gotov, znajući da Moody u svakom trenutku može i hoće zatrti moje postojanje, spoznala sam da moram zaštititi druge. Dograbila sam svoj adresar i listala stranicama, žurno brišući telefonske brojeve. Mada su bili šifrirani, nisam željela ugroziti život ikome tko mi je i na najneznatniji način pokušao pomoći.

Nekoliko šifriranih telefonskih brojeva bilo je utisnuto između stranica knjižice. Spalila sam te komadiće papira i isprala pepeo.

Iscrpljena svime što se dogodilo u ovih nekoliko užasnih dana, konačno sam se svalila na pod, ležeći obamrlo ni sama ne znam koliko dugo. Možda sam drijemala.

Probudio me zvuk ključa u bravi stana na katu. Prije no što sam stigla ikako reagirati, ušla je Essey. Nosila je pladanj s hranom.

— Molim te, jedi — rekla je.

Uzela sam pladanj, zahvalila joj na jelu i pokušala započeti razgovor, no Essey je bila plašljiva i povučena. Smjesta se okrenula prema vratima. — Žao mi je — kazala je mirno prije no što će otići i ponovno me zaboraviti ovdje. Zvuk ključa koji se okreće u bravi odjeknuo mi je u glavi. Odnijela sam pladanj u kuhinju, ostavivši hranu nedirnutu.

Prolazili su sati izjedanja, sve dok se, malo prije podneva, nije vratio Moody. Sam.

— Gdje je ona? — zaplakala sam.

— To ti ne trebaš znat? — rekao je mrko. — Ne brini o njoj. Ja ću se sada o njoj brinuti.

Progurao se kraj mene i ušao u spavaću sobu. Priuštila sam si trenutak perverznog zadovoljstva opazivši tragove svojih nokata po njegovu licu. No taj je osjećaj brzo prošao u svjetlu mojih daleko većih ožiljaka. Gdje mi je mala?

Moody se brzo vratio u predvorje. U ruci je držao nekoliko Mahtobinih haljinica kao i lutku koju smo joj poklonili za rođendan.

— Želi svoju bebu — rekao je.

— Gdje je ona? — Molim te, daj mi da je vidim.

Bez ijedne riječi Moody me odgurnuo u stranu i izašao, zaključavši za sobom vrata dva puta.

Kasno toga popodneva, dok sam ležala na krevetu, skvrčena ne bih li kako zatomila bol što mi je razdirala leđa, čula sam zvuk interfonskog zujala.

Netko je vani na uličnim vratima. Otrčala sam do interfona koji mi je omogućavao da razgovaram sa svakim tko naiđe u posjet. Bila je to Ellen.

— Zaključana sam unutra — rekla sam. — Pričekaj. Doći ću na prozor.

Možemo ondje razgovarati.

Brzo sam s prozora odstranila mrežu i glavom se naslonila na rešetke. Na

pločniku je bila Ellen sa svojom djecom, Marvam i Alijem. — Došla sam

vidjeti kako si — rekla je. Zatim je dodala: — Ali je žedan. Želi piti!

— Ne mogu ti dati piće — rekla sam Aliju. — Zaključana sam. Essey je, naravno, sve ovo čula i uskoro se pojavila na pločniku sa šalicom vode za Alija.

— Što možemo učiniti? — upitala je Ellen. Esseyje također priželjkivala odgovor na ovo pitanje.

— Idi po Hormoza — predložila sam. — Neka pokuša razgovarati s Moodyjem.

Ellen se složila. Potjerala je svoju djecu po krcatu pločniku. Skuti njezina čadora vijorili su se na proljetnom povjetarcu.

Još kasnije toga popodneva sa mnom je razgovarao Reza. Bio je u dvorištu, a ja na balkonu. Znala sam već da Essey ima ključ, no Reza nije htio ući u stan na katu.

— Reza — viknula sam. — Stvarno cijenim tvoju ljubaznost za moga boravka u Iranu. Prema meni bio si ljubazniji od ikoga drugog osobito nakon onoga kroz što smo prošli u Sjedinjenim Državama.

— Hvala — rekao je. — Je li s tobom sve u redu?

— Oh, molim te, pomози mi. Mislim da bi ti mogao biti jedini koji može razgovarati s Moodyjem. Hoću li još ikad vidjeti Mahtob?

— Ne brini. Vidjet ćeš je. Neće je odvajati od tebe. Ljubi te. Ljubi Mahtob. Ne želi da Mahtob odraste sama. On je odrastao bez majke i oca i tako nešto ne želi Mahtob.

— Molim te, govori s njim — preklinjala sam.

— Ne mogu s njim govoriti. Što god on odluči... to mora biti njegova odluka. Ne mogu mu reći što da radi.

— Molim te, pokušaj. Večeras.

— Ne. Ne večeras — rekao je Reza. — Moram sutra poslom u Resht. Kad se za nekoliko dana vratim, ako se ništa ne promijeni, možda porazgovaram s njim.

— Molim te, ne idi. Molim te, ostani ovdje. Bojim se. Ne želim biti sama.

— Ne. Moram ići.

Rano navečer Essey je otključala vrata. — Dođi dolje — kazala je.

Dolje su bili Ellen i Hormoz, a i Reza. Dok su se Marvam i Ali igrali s Essevinom djecom, mi ostali tragali smo za nekim rješenjem ovoga teškog stanja. Svi su ovi ljudi u prošlosti pomogli i poduprli Moodyja u okršaju sa mnom, no svi su oni djelovali iz, kako su smatrali, razumnih motiva. Bili su poslušni muslimani. Morali su poštovati Moodyjevo pravo na upravljanje vlastitom obitelji. No bili su i moji prijatelji, a svi su voljeli Mahtob. Čak i u

ovoj mrskoj Islamskoj Republici znali su da je moguće da muž i otac zastrani.

Nitko nije želio otići po policiju, najmanje ja. Pred Rezom i Essey nisam se usudila razgovarati s Ellen i Hormozom o poslanstvu. Pa da i jesam, znala sam da bi odbacili svaki daljnji kontakt s američkim ili švicarskim službenicima.

Stoga smo se našli u škripcu. Ništa nije preostajalo doli pokušati urazumiti Moodyja, a svi smo znali da on nije kadar razumski misliti. Ne sada. Možda više nikada.

Pokušala sam zatomiti bijes u sebi. Prebijte ga! Zatvorite! Pošaljite Mahtob i mene kući u Ameriku! Poželjela sam vrisnuti i gurnuti ih prema čestom rješenju ove užasne zbrke. No morala sam se nositi s njihovom stvarnošću. Morala sam pronaći nekakvo srednje rješenje koje bi ih moglo zadovoljiti. Činilo se da takvog nema.

Usred razgovora čuli smo kako su se ulična vrata otvorila i zatvorila. Reza je stupio u foaje da vidi tko je došao. Uveo je Moodyja u prizemni stan.

— Kako si izašla? — upitao me Moody. — Zašto si ovdje dolje?

— Essey ima ključ — objasnila sam. — Ona me dovela dolje.

— Daj mi ga! — kriknuo je. Essey je pokorno udovoljila njegovu zahtjevu.

— Sve je u redu, daidža — rekao je Reza blago, nastojeći smiriti Moodyjevo očito ludilo.

— Što će oni ovdje? — dreknuo je Moody pokazujući mahnito na Ellen i Hormoza.

— Oni nastoje pomoći — odgovorila sam. — Imamo problemi. Trebamo pomoć.

— Nemamo problema! — prasnuo je Moody. — Ti imaš problema!

— Okrenu se Elleni i Hormozu. — Idite van i ostavite nas nasamo

— rekao je. — Vas se ovo ne tiče. Ne želim da više imate išta s njom.

Na moj užas, Ellen i Hormoz su se smjesta digli da odu. — Molim vas, ne idite — zamolila sam. — Bojim se da će me ponovno tući. Ubit će me. Ako me ubije, nitko to nikad neće doznati. Molim vas, ne idite i ne ostavljajte me samu.

— Moramo otići — rekao je Hormoz. — Kazao nam je da odemo. Tako je odlučio.

Uskoro su otišli. Moody me odvuкао gore i zaključao se u stan skupa sa mnom.

— Gdje su Mammal i Nasserine? — upitala sam nervozno.

— Nisu više mogli podnositi tvoje odurno ponašanje — rekao je Moody. — Otišli su na stan Nasserininim roditeljima. Istjerani su iz vlastite kuće. — Glas mu je dobio na žestini. — Ovo se njih ne tiče. Nikoga se to ne tiče. Bit će ti najbolje da o ovome nikome ne govoriš. Sada ću ja stvari preuzeti u svoje ruke. Sve ću odluke donositi ja. Sve i svakoga ću dovesti u red.

Suviše zastrašena da mu se oduprem, sjedila sam mirno dok se on još dugo hvalio i bulaznio. Bar me nije tukao.

Tu smo noć proveli zajedno u stanu, ležeći u istom krevetu, ali maksimalno razdvojeni, leđima okrenuti jedno prema drugom. Moody je spavao, ali ja sam se prevrtala; okretala sam svoje bolno tijelo tražeći okrepu gdje je nema. Brinula sam zbog Mahtob, plakala, pokušala u mislima razgovarati s njom. Molila sam se i molila.

Ujutro se Moody odjenuo za posao. Izabrao je drugo odijelo umjesto onoga koje sam ja prethodnoga jutra upropastila. Na odlasku je zgrabio Mahtobinog zeku.

— Želi to — rekao je.

Zatim je nestao.

15.

Ležala sam u postelji dugo nakon Moodyjeva odlaska i glasno plakala: Mahtob! Mahtob! Mahtob! — Čitavo sam tijelo osjećala kao veliku ranu. Od udarca što mi ga je Moody zadao kad me oborio na pod osobito me bolio donji dio hrptenjače. Sklupčala sam se da nekako umanjim bol.

Mislim da su protekli sati prije no što sam postala svjesna poznatog zvuka koji je dopirao izvana, iz stražnjeg dvorišta. Bilo je to škripanje hrđavog lanca koji se tare o metalnu šipku, zvuk Maryamine ljuljačke, omiljene Mahtobine naprave. Polako sam ustala i odšepala do balkona da vidim tko se to vani igra.

Bila je to Maryam, Essevina kći. Uživala je na suncu iranskoga jutra. Vidjela je da je gledam, pa mi je svojim nevinim, djetinjastim glasom viknula: — Gdje je Mahtob?

Nisam joj mogla odgovoriti od suza.

Zbog samo meni poznatog razloga dovela sam Mahtob u Iran da je spasim; izgubila sam je. Mrak me sada okružio i ja se borim sa svojom vjerom.

Moram nekako prikupiti hrabrost i odlučnost. Da li me Moody premlatio tako da mu se više ne mogu oduprijeti? Bojala sam se odgovora.

Što je Moody učinio s Mahtob bilo je praktično pitanje, ali jedan dublji jednako uznemirujući misterij koji me izjedao bio je: kako je to mogao učiniti njoj. Ili meni. Ovaj Moody kojega znam jednostavno nije isti čovjek za kojeg sam se udala.

Što je to pošlo po zlu? Znala sam, a opet i nisam znala. Mogla sam ispitati okolnosti. Mogla sam skicirati uspon i pad Moodyjeva ludila tijekom proteklih osam godina našega braka te to povezati s profesionalnim poteškoćama, pa čak odrediti datume pojedinih uspona i padova vezanih uz nepredviđene političke događaje.

Kako to da nisam mogla predvidjeti, pa onda i preduhitriti, ovu bijedu? Zaokupile su me silne slike iz prošlosti.

Prije osam godina, kad se Moody približavao svršetku svoga trogodišnjeg specijalističkog staža u Detroit Osteopathic Hospitalu, našli smo se pred kritičnom odlukom. Kucnuo je čas da se odlučimo: hoćemo li planirati zajednički život ili svatko svoj. Odluku smo donijeli zajednički, putujući da razmotrimo ponudu za posao u Corpus Christi Osteopathic Hospitalu, gdje je već radio jedan anesteziolog, ali gdje se ukazala potreba i za drugim. Prema realističnoj procjeni predviđao se prihod od sto pedeset tisuća dolara godišnje, a od tolikog nam se novca zavrtjelo u glavi.

Jedan dio mene nije se želio udaljiti od mojih roditelja u Michiganu, no veći moj dio bio je spreman započeti radostan, nov život obilja i društvenog položaja.

Joea, a posebno šestogodišnjeg Johna, ova je ideja obradovala. Prije vjenčanja John mi je rekao: — Mamice, ne znam hoću li moći živjeti s Moodyjem.

— Zašto? — upitala sam.

— Nosi mi toliko slatkiša da ću pokvariti zube.

Nasmijala sam se kad sam spoznala da John to misli ozbiljno. Povezivao je Moodyja sa slatkišima i udobnošću.

Povrh svih logičnih razloga za brak bila je i neporeciva činjenica da se Moody i ja volimo. Da ga napustim, da ga pošaljem u Corpus Christi, a da ovdje vodim razmjerno turoban život radničke sredine središnjeg Michigana, bilo je ipak nezamislivo.

I tako smo dne 6. lipnja 1977. u mesdžidu u Houstonu obavili tiho, privatno vjenčanje. Nakon nekoliko jednostavnih riječi promrmljanih na farsiju i na engleskom postala sam poštovana i čašćena kraljica Moodyjeva života.

Moody me obasuo cvijećem, osobnim poklonima i stalnim ugodnim iznenađenjima. U dnevnoj je pošti znala stići njegova rukom rađena kartica ili ljubavna ceduljica s riječima izrežanim iz novina te zalijepljenim na papir. Osobito me rado hvalio pred svojim prijateljima. Prilikom jednog večernjeg domjenka poklonio mi je veliki bokal koji je sav blistao od zlata i blještavog plavetnila, a na kojem je pisalo »Najdražoj supruzi na svijetu«. Moja zbirka muzičkih kutija se povećavala. U svakoj me prilici obdarivao knjigama. U svakoj je bila posveta s izrazima njegove naklonosti. Teško da je prošao dan a da on nije učinio neki svjestan pokušaj da mi iznova izrazi svoju ljubav.

Mudrost Moodyjeva izbora specijalizacije odmah je došla na vidjelo.

Anesteziologija je jedna od najunosnijih medicinskih specijalnosti, a Moody se ipak rijetko morao svojski pomučiti. On je zapravo nadzirao ekipu tehničara anesteziologa, što mu je omogućavalo da istodobno obrađuje po

tri-četiri pacijenta, a svakom od njih ispostavi standardni pretjerani račun.

Dani su mu bili laki. U bolnici se u ordinaciji morao pojaviti rano, no često je već u podne bio kod kuće. Nije se morao obazirati na radno vrijeme, a hitne je slučajeve dijelio s drugim anesteziolozima.

Budući da je po odgoju pripadao iranskoj eliti, lako mu se bilo uživjeti u ulogu uspješnoga američkog liječnika. Kupili smo prostranu, krasnu kuću u otmjenoj četvrti Corpus Christija; u susjedstvu su stanovali sve sami liječnici, zubari, odvjetnici i njima slični.

Da me oslobodi prizemnijih dužnosti vođenja domaćinstva, Moody je unajmio sluškinju, a ja sam dobila priliku da iskušam svoje menadžersko i organizacijsko umijeće.

Dani su mi bili puni veselih zadataka, ispostavljanja računa bolesnicima i vođenja knjigovodstva Moodyjeve prakse, uz radosti staranja o domu i obitelji. Uz služavku koja je obavljala one najgore poslove, imala sam dovoljno slobode da se posvetim pitanjima prehrane, što mi je pružalo istinsko zadovoljstvo.

Goste smo primali često, dijelom stoga što nam se to svidjelo, a dijelom i zato što je za karijeru jednoga liječnika bitno da ima dobre društvene kontakte. Prije našeg dolaska u Corpus Christi onaj drugi anesteziolog bio je pretrpan poslom. Bio je zahvalan što mu je laknulo, no liječnici su po prirodi stvari osjetljivi na teritorij, pa je stoga Moodyjeva nazočnost potaknula stanovito dobroćudno nadmetanje. Posla je u okolici bilo mnogo, no mi smo svejedno osjećali potrebu da svoje poslovne veze učvrstimo brojnim društvenim funkcijama. Liječnici koji su tvorili našu društvenu skupinu bili su Amerikanci i ostali koji su poput Moodyja doputovali iz svojih država na

studij i rad u Sjedinjene Države. Bilo je mnogo Indijaca, Saudijaca, Pakistanaca, Egipćana i drugih došljaka koje smo slabije poznavali. Zajednički smo uživali u učenju različitih običaja drugih kulturnih podneblja. Došla sam na glas kvalitetom svoje iranske kuhinje.

Rad u damskoj pomoći u bolnici bio je još jedan put da se sprijateljim sa ženama drugih liječnika.

U jednoj drugoj društvenoj sferi postali smo vodeći element zajednice. Slučaj je htio da je obližnje sveučilište — Texas A&J University — bilo vrlo privlačno za iranske studente. Često smo ih pozivali u goste te, kao članovi Islamskog društva Južnog Texasa, organizirali zabave i proslave u povodu iranskih i islamskih blagdana. Bilo mi je drago da je Moody konačno našao ravnotežu između svojega prošlog i sadašnjeg života. Uživao je u ulozi amerikaniziranog liječnika, starijeg zemljaka u odnosu na mlađe sunarodnjake.

Svoju je amerikanizaciju potkrijepio zahtjevom za stjecanje američkog državljanstva. U formularu zahtjevnice bila su brojna pitanja, između ostalih:

Vjerujete li u američki Ustav i oblik vlasti u Sjedinjenim Državama?

Jeste li spremni dati punu prisegu odanosti Sjedinjenim Državama?

Ako to zakon zatraži, jeste li voljni latiti se oružja na strani Sjedinjenih Država?

Na sva ova pitanja Moody je odgovorio »da«.

Često smo putovali, posjetivši u nekoliko navrata Kaliforniju i Meksiko. Kad god je i gdje god bio neki medicinski seminar ili skup, Moody i ja bismo mu prisustvovali, ostavljajući Joea i Johna kod kuće s bejbisitericom koja je

noćila kod nas. Porezni su nam zakoni dopuštali da uživamo u luksuzu finih hotela i restorana, a da trošak otpišemo na ime poslovnih izdataka. Kamo god išli po poslu, nosila sam omotnicu u koju sama gomilala sve moguće priznanice, dokazujući njima poslovnu narav svake djelatnosti.

Povremeno je ova blistava promjena moga života prijetila da će me uništiti. Premda nisam imala nikakav konvencionalni posao, bila sam zaposlenija no ikad. Obasuta novcem i pažnjom, ljubljena do točke ulizivanja, kako bih se uopće mogla na išta požaliti?

Od samoga početka u našem su braku bili ukorijenjeni problemi, a mi smo ih, oboje, umanjivali. U rijetkim trenucima kad smo dopustili nesuglasju da izbije na površinu, činilo nam se da do njega dolazi zbog razlika između naših kultura. Za Moodyja su to bile beznačajnosti, prijepori koji su ga istinski zbunjivali. Na primjer, kada smo otišli u banku u Corpus Christiju da otvorimo tekući račun, on je na zahtjevnicu napisao samo svoje ime.

— Što je ovo? — upitala sam. — Zašto na račun ne staviš i moje ime? Kao da se iznenadio. — Na bankovne račune ne stavljamo imena žena — rekao je. — Iranci to ne čine.

— Ti ovdje nisi Iranac — otpovrgla sam. — Pretpostavlja se da si Amerikanac.

Nakon kraće raspre Moody je popustio. Jednostavno mu nije bilo jasno da je naš imetak naše zajedničko vlasništvo.

Navika koja me iritirala bila je njegova posesivnost prema meni. Kao da sam ja, poput njegova tekućeg računa, njegova osobna imovina. Kad god smo bili u nekoj prostoriji punoj ljudi, želio je da budem uz njega. Uvijek mu je ruka bila oko mene ili me pak držao za ruku, kao da se boji da bih

mogla pobjeći. Laskale su mi njegova pažnja i ljubav, ali ta ustrajnost katkada je bila neugodna.

U ulozi očuha, a ne više maminog dečka, Moody također nije bio besprijekoran. Posve se prirodno vratio iranskim roditeljskim stavovima, zahtijevajući da ga Joe i John bespogovorno slušaju. To je osobito teško padalo Joeu, koji je, kao jedanaestogodišnjak, upravo počeo dokazivati svoju neovisnost. Dotad je Joe bio muško u obitelji.

A onda, bio je tu Reza, u to vrijeme bez dvojbe najveći izvor napetosti. Reza je studirao na Wayne State Universityju u Detroitu i neko je vrijeme ondje živio u Moodyjevu stanu. Nedugo prije naše prve godišnjice Reza je magistrirao iz ekonomije, pa ga je Moody pozvao da odsjedne kod nas u Corpus Christiju dok ne nađe posao.

Kad god Moodyja nije bilo kod kuće, ulogu gazde preuzimao je Reza, pokušavajući izdavati naredbe meni i djeci te zahtijevajući našu bespogovornu poslušnost. Nedugo nakon njegova dolaska bile su mi na čaju neke prijateljice. Reza je šutke sjedio s nama, očito pamteći razgovor, kako bi mogao Moodyja izvijestiti reknemo li nešto što on smatra neuljudnim. Istoga trena kad su gošće otišle, naredio mi je da operem suđe.

— Oprat ću ga kad budem htjela — odbrusila sam.

Reza mi je pokušao govoriti kada da perem rublje, čime da za ručak hranim dečke i kada mogu otići susjedi na kavu. Prepirala sam se s njime, ali je on nastavio zvrndati. Sa svoje pak strane, nikako nije sudjelovao u kućnim poslovima.

Mnogo sam se puta požalila Moodyju na Rezinu nametljivu prisutnost u mome životu. No Moody nije bio prisutan da vidi one njegove ispade, pa mi je savjetovao da budem strpljiva. — Ovo će ionako kratko trajati — rekao je. — Samo da nađe posao. Nećak mi je. Moram mu pomoći da se snađe. Moody i ja smo se uključili u tržište nekretnina. Tražili smo najamne jedinice u koje smo mogli uložiti nešto novca, iskoristivši tako pogodnost poreznih olakšica. Zbog toga smo uspostavili dobre odnose s jednim od najuspješnijih bankara u gradu. Nagovorila sama toga bankara da primi Rezu na razgovor o poslu.

— Ponudili su mi posao blagajnika — požalio se Reza nakon povratka s razgovora. — Neću biti blagajnik u banci.

— Mnogi bi ljudi bili sretni da dobiju takav posao — rekla sam, zgadivši se nad njegovim stavom. — S toga su mjesta prilike za uspon velike.

Reza je tada dao neobičnu izjavu — izjavu koju godinama nikako nisam mogla razumjeti, sve dok nisam jako dobro upoznala iranski muški ego, osobito onaj koji se očituje u Moodyjevoj porodici. Reza je rekao: — Neću u ovoj državi prihvatiti nikakav posao, osim ako ne mogu biti predsjednik tvrtke.

Bio je spreman živjeti od naše plemenitosti sve dok ne kucne čas da neka američka tvrtka izrazi dovoljnu mudrost da se podvrgne njegovoj kontroli. U međuvremenu je dane provodio sunčajući se na plaži, čitajući Kuran, moleći se i nastojeći ostvariti nadzor nad svakim mojim činom. Kad bi ga ove dužnosti izmorile, pridrijemao bi.

Tjeskobni su se tjedni preobrazili u mjesece prije no što sam primorala Moodyja da poduzme nešto u vezi s Rezom.

— Ili ide on ili ja — rekla sam na kraju.

Jesam li stvarno tako mislila? Vjerojatno nisam, no igrala sam na Moodyjevu ljubav prema meni i imala sam pravo.

Gundajući na farsiju, očito me proklinjući, Reza je preselio u vlastiti stan — koji je plaćao Moody. Nedugo potom vratio se u Iran da se oženi svojom sestričnom Essey.

Kad Reza ode, moći ćemo se vratiti našem udobnom i sretnom braku, barem sam tako zamišljala. Moody i ja smo se razlikovali, no znala sam da brak zahtijeva kompromise. Bila sam sigurna da će vrijeme donijeti ravnotežu.

Usredotočila sam se na ono pozitivno. Život mi je procvjetao na svim stranama. Konačno sam pronašla ono neuhvatljivo nešto više.

Odakle sam mogla znati da se desetak tisuća milja istočno sprema neka egzotična oluja koja će potresti i razoriti moj brak, mene zatočiti, otrgnuti od sinova i ugroziti ne samo moj život nego i život moje još nerođene kćeri. Bili smo u braku godinu i pol kada je, nedugo nakon Nove godine 1979, Moody kupio skupi kratkovalni radio-prijemnik sa slušalicama. Uređaj je bio toliko snažan da je hvatao emisije s druge strane svijeta. Moody se odjednom zainteresirao za slušanje Radio Irana.

Teheranski su studenti pokrenuli seriju demonstracija protiv vlade i šaha. Bilo je takvih okršaja i u prošlosti, no ovi su bili ozbiljniji i rasprostranjeniji od prethodnih. Iz svoga izbjeglištva u Parizu ajatolah Khomeini počeo je sada izdavati proglose protiv šaha, posebno, te zapadnjačkog utjecaja, općenito.

Novinarski izvještaji koje je Moody čuo preko radija često su bili proturječni onome što je gledao u večernjim televizijskim vijestima. Iz toga je proizašla Moodyjeva sumnjičavost prema američkim novinskim izvješćima.

Dan nakon što je šah napustio Iran, a ajatolah Khomeini doživio trijumfalan povratak, Moody je našao razlog za proslavu. Ničim to ne nagovijestivši, doveo mi je u kuću desetke iranskih studenata na proslavu. Ostali su do sitnih sati, ispunjavajući moj američki dom uzbuđenim, živahnim razgovorom na farsiju.

U našem se domu, baš kao i u Iranu, zbila revolucija. Moody je svoje islamske molitve počeo izgovarati s pobožnošću kojoj nikad dotad nisam bila svjedokom. Davao je priloge raznim šiitskim organizacijama.

Ne pitajući me ništa, izbacio je veliku zalihu alkohola koji smo držali pri ruci zbog naših čestih gostiju. Samim tim odalečio je naše brojne američke prijatelje, a ton Moodyjevih razgovora uskoro je udaljio i trezvenjake.

Moody se ljutio na američke novinare i nazivao ih lašcima. Tijekom narednih mjeseci studenti su naš dom često koristili kao svoje sastajalište. Osnovali su, kako su je nazivali, »Grupu zabrinutih muslimana« te, između ostaloga, sastavili sljedeće pismo koje su razdijelili sredstvima javnog priopćavanja:

U ime Boga, Najmilostivijega, Najmilosrdnijega:

Danas je u Sjedinjenim Državama islam jedan od najpogrešnije shvaćenih termina u našem svakodnevnom životu. Tomu je nekoliko razloga: 1) medijsko pogrešno iznošenje činjenica o Islamskoj Republici Iranu, 2) odbijanje vlade SAD da pošteno postupa prema muslimanskim državama i 3) odbijanje kršćanskoga svijeta da prihvati islam i njegove sljedbenike.

Sredstva javnog priopćavanja imaju neizbrisiv učinak na svijest američkog društva. Večernje vijesti, novine, tjednici jedinstvena su osnova američkog javnog mišljenja. Ovi izvori predstavljaju najvišu razinu propagande, i to utoliko što iznesenim činjenicama promiču isključivo američke interese. Zbog toga se međunarodna zbivanja često pretvaraju u besmislicu. Današnji primjer pretvaranja međunarodnih zbivanja u besmislicu predstavlja slučaj Islamske Republike Irana. Narod Irana je taj koji je svrgnuo šaha i jednoglasno odobrio ustanovljenje Islamske Republike. Nedavno smo doznali za kurdske pobune u Iranu. Ako se Kurdi bore za samoupravu, za što se bore izraelski, ruski i irački vojnici?

Islamskom revolucijom u Iranu Iranci su dokazali da se protive američkoj vanjskoj politici, a ne američkoj javnosti. Od vas tražimo da pomno ocijenite svoje medije. Budite u vezi s iranskim muslimanima, koji su svjesni sadašnjeg stanja.

Hvala vam,

Grupa zabrinutih muslimana Corpus Christi, Texas

E ovo je prevršilo svaku mjeru. Ustala sam u obranu svoje zemlje, klevećući Moodyjevu. Naši su se razgovori izrodili u jetke prepirke, nesvojstvene našim poznatim nesvadalačkim životima.

— Moramo sklopiti primirje — predložila sam sva očajna. — Jednostavno, ne smijemo među sobom razgovarati o politici.

Moody se složio i neko smo vrijeme ostvarili miroljubivu koegzistenciju. Ali više nisam bila središte svijeta. Svakodnevni su podsjetnici na njegovu ljubav nestali. Izgledalo je kao da je sada oženjen ne mnome nego

kratkovalnim radio-aparatom i desecima novina, tjednika i drugih propagandnih tiskovina na koje se odjednom pretplatio.

Neki su bili tiskani perzijskim pismom, a neki su pak bili na engleskom.

Pokatkad, kad nije bilo Moodyja, znala bih zurnuti u njih. Bila sam iznenađena i ogorčena opačinom njihovih iracionalnih napada na Ameriku.

Moody je povukao svoju molbu za dobivanje američkog državljanstva.

Povremeno mi je na samom rubu svijesti lebdjela riječ »rastava«. Tu sam riječ mrzila i plašila je se. Već sam jednom prošla tim putem pa nisam bila voljna da se njime vratim. Rastati se s Moodyjem značilo je odreći se života koji si sama ne mogu priuštiti, odustati od braka za koji sam i dalje držala da se temelji na ljubavi.

K tome, svakoje ozbiljno razmatranaje ove opcije isključeno onog trenutka kad sam saznala da sam trudna.

To je čudo Moodyja prizvalo k svijesti. Više od veličanja iranske politike stao se sada dičiti svojim očinством. Obnovio je dražesni običaj gotovo svakodnevnog darivanja. Čim sam odjenula trudničke haljine, počeo se razmetati mojim trbuhom pred svakim tko bi ga htio pogledati. Snimao me stotinu puta. Rekao je da me trudnoća čini ljepšom no ikad.

Treće ljeto našega braka proteklo je u polaganom očekivanju poroda. Dok je Moody bio u bolnici, na poslu, John i ja smo se osobito lijepo družili. Već je bio osmogodišnjak, dovoljno star da pomogne u pripremanju kuće za novog bracu ili seku. Zajedno smo jedan sobičak pretvorili u dječju sobicu. Zabavljali smo se kupovanjem bijele i žute odjeće za bebu. Moody i ja smo zajedno pohađali Lamazeovu nastavu, gdje on nije nimalo okolišao da

rekne kako bi više volio dječaka. Meni je bilo svejedno. Novi život u meni, bio to dječak ili djevojčica, bila je osoba koju sam već zavoljela.

Rano u rujnu, kad sam bila već u osmom mjesecu, Moody me zamolio da s njim odem na neki liječnički skup u Houstonu. Ovaj će nam put omogućiti nekoliko ugodnih dana prije no što se suočimo s iscrpljujućom vedrinom roditeljstva. Moj se opstetričar složio s putovanjem, uvjeravajući me da je do poroda još dobrih mjesec dana.

No tijekom prve večeri u Houstonu u hotelskoj sam sobi osjetila žestoke bolove u donjem dijelu tijela. Uznemirila sam se i zabrinula da to stiže moj čas.

— Bit će sve u redu s tobom — uvjeravao me Moody.

Moody je sutradan želio posjetiti NASA-u.

— Ne osjećam se baš dobro — rekla sam.

— U redu. Idemo onda u kupovinu — predložio je.

Prije no što ćemo otići u kupovinu, otišli smo na ručak. Međutim, u restoranu su se bolovi pojačali. Svladao me umor.

— Vratimo se u hotel — rekla sam. — Možda ću, ako malo otpočinem, biti sposobna za odlazak u kupovinu.

U hotelu su, međutim, počeli pravi trudovi. Puknuo mi je vodenjak.

Moody nije mogao povjerovati da moj trenutak samo što nije nastupio. — Ti si liječnik — rekla sam. — Vodenjak mi je puknuo. Zar ne znaš što to znači?

Nazvao je moga opstetričara u Corpus Christi, koji ga je uputio jednom houstonском liječniku. Ovaj se pak složio da će preuzeti slučaj te nas hitro otpravio u bolnicu.

Sjećam se vrućih, jakih reflektora rađaonice, sjećam se Moodyja u sterilnoj odjeći kako stoji uza me, drži me za ruku, savjetuje. Sjećam se muke, rađanja i intenzivne boli koja prati početak života. Možda je to upozorenje na ono do čega može doći u godinama koje slijede.

No više od svega pamtim opstetričarovu izjavu: — Dobili ste kćer!

Opstetričarskoj su se ekipi oteli krici ushita pri ovom strahotnom, uvijek novom čudu. Hihotala sam, omamljena srećom, olakšanjem i iscrpljenošću. Sestra i liječnik pobrinuli su se o detaljima prvih minuta novoga života, pa zatim donijeli našu kćer da se upozna sa svojim roditeljima.

Bila je pravi mali dragulj plavih očiju koje su žmirkale pri svjetlu rađaoničkih reflektora. Čuperci crvenkastih svijetlih uvojaka slijepili su se o njezinu vlažnu lubanju. Lišće je bilo Moodyjeva minijatura.

— Otkud joj svijetla kosa! — upitao je Moody s primjetnom napetošću u glasu. — Zašto ima plave oči?

— Nad tim nemam nikakvu kontrolu — odgovorila sam suviše ponosna i razdragana da bih obratila pažnju na Moodyjeve zadjevice u pogledu savršena djeteta koje sam rodila. — Osim boje, sva je na tebe.

Na trenutak mi je beba toliko zaokupila pozornost da uopće nisam bila svjesna što mi rade liječnici niti bilo čega drugoga. Njihala sam djetešce u naručju i ljubila ga. — Nazvat ću je Marvam — šapnula sam. Bilo je to jedno od najljepših iranskih imena što ih znam, a imalo je miris američkog imena pisanog na egzotičan način.

Prošlo je nekoliko minuta dok sam shvatila da je Moody nestao.

Kakva li me čudna mješavina osjećaja podišla! Bilo je jasno da Moody nije mogao izraziti pitanje koje ga je istinski uzrujalo. — Otkud curica? — glasila

je optužba koju mi je htio uputiti. Rođenjem njegova prvorođenčeta — djevojčice — bila je ranjena njegova islamska muževnost. Zato nas je one noći kada je trebao biti uz nas i napustio. To nije bila muževnost kakvu sam si željela.

Noć je prošla. Spavala sam na mahove prekidana neopisivom ekstazom novoga života koji me vukao za prsa i razdobljima potištenosti zbog Moodyjeva infantilnog ponašanja. Pitala sam se je li ovo tek prolazni bijes ili je pak Moody otišao zauvijek. U tome sam trenutku bila toliko ljuta da mi je zaista bilo svejedno.

Nazvao je rano ujutro. Ni jednom riječju nije ispričao svoju odsutnost niti spomenuo da bi mu draži bio sin. Objasnio je da je tu noć proveo u mesdžidu u kojem smo se vjenčali moleći se Alahu.

Kad je kasnije tijekom jutra došao u bolnicu, veselo se smijao mašuci snopom papira ispisanih ružičastim perzijskim slovima. To su bili pokloni ljudi iz mesdžida.

— Što piše na ovome? — upitala sam.

— Mahtob — rekao je smiješeći se zadovoljno.

— Mahtob? Što to znači?

— Mjesečina — odgovorio je. Objasnio je da je telefonski razgovarao sa svojim u Iranu te da su oni predložili nekoliko mogućih imena za dijete. Moody je rekao da je izabrao ime Mahtob jer je prošle noći bio pun mjesec. Zauzimala sam se za Maryam, jer je to ime zvučalo američkije, a mala jest i bit će Amerikanka. No bila sam slaba i smućena silnim osjećajima, pa je Moody bio taj koji je ispunio obrazac, navevši da se dijete zove Mahtob

Maryam Mahmoody. Samo sam se nekako mutno začudila kako li sam se mogla toliko podrediti svome mužu.

Mahtob je imala dva mjeseca. Bila je odjevena u čipkastu ružičastu haljinicu kojom ju je obdario čovjek koji ju je smatrao toliko dražesnom da je zaboravio svoje prvotno razočaranje te postao najponosniji od svih tata. Beba je zadovoljno ležala u mom naručju i zurila mi u oči. Njezine su se oči od djetinje plavih pretvorile u tamnosmeđe. Proučavale su fenomen života dok je, svuda oko nas, više od stotinu muslimanskih studenata slavilo Eid e Ghorban, svetkovinu žrtve. Bio je 4. studenog 1979.

Kao sve aktivniji član Islamskog društva južnog Teksasa, Moody je bio jedan od glavnih organizatora toga događaja koji se održavao u mjesnom perivoju. Brzo sam se bila oporavila i, budući da ovaj društveni događaj nije imao političko značenje, rado sam pripomogla u pripremama. Pomagala sam u kuhanju ogromnih količina riže. S drugim ženama, kombinacijom Iranki, Egipćanki, Saudijki i Amerikanki, zgotovila sam brojne začinjene umake za khoreshes. Rezale smo krastavce, rajčice i češnjak te ih prskale limunovim sokom. Pripremale smo velike košare sočnog svježeg voća svih mogućih vrsta. Napravile smo baklavu.

O ovoj su prigodi, međutim, muškarci zaduženi za glavno jelo. Ova svetkovina podsjeća na dan kada je Bog naredio Abrahamu da žrtvuje svoga sina Izaka, ali je dječaka poštedio pribavivši umjesto njega janje. Nekoliko je muškaraca dovelo brojne žive ovce, pa im, okrenuvši se u smjeru Meke i uz posebne molitve, prerezalo vratove. Muškarci su trupla odvukli do prostora za piknik i pripremili ih za gozbu.

Ovaj se blagdan slavi u čitavom islamskom svijetu, ne samo u Iranu, pa je stoga toga dana politička retorika bila ograničena na izdvojene kružoke Iranaca, koji su veselo naklapali o ajatolahovu uspješnom pokušaju centraliziranja moći.

Ostala sam po strani od tih raspri. Družila sam se unutar svoga širokog kruga prijateljica, koji je tvorio prave male Ujedinjene narode. Većina tih žena uživala je u ovim dodirima istočne kulture, ali je svima bilo drago što žive u Americi.

Ostavivši dječake kod kuće, Moody, Mahtob i ja smjesta smo s gozbe krenuli autom u Dallas na neki osteopatski skup. Na tom smo putu zastali u Austinu da obiđemo neke od, reklo bi se, sve većeg jata rođaka koji su napustili rodnu grudu za račun Amerike. Moody ih je nazivao nećacima, a oni njega daidžom. Te smo večeri kod njih večerali, dogovorivši se da ćemo se drugoga dana naći za doručkom u našem hotelu.

Umorni od prethodnoga dana, kasno smo zaspali. U hitnji da dovršimo sve svoje jutarnje pripreme, nismo bili uključili televiziju. Kad smo stigli u hotelsko predvorje, jedan od »nećaka«, mladić po imenu Jamal, nervozno nas je iščekivao. Dojurio je sav uzbuđen.

— Daidža! — rekao je. — Jesi li čuo vijesti? U Teheranu je zauzeta američka ambasada. — Nasmijao se.

Moody je sada shvatio da je politika smrtno ozbiljna igra. Isprva se, sa svoga udobnog mjesta udaljena gotovo pola svijeta, osjećao dovoljno sigurnim da obznani svoju privrženost revoluciji i ajatolahovu snu o pretvaranju Irana u islamsku republiku. Lako je bilo blebetati izdaleka.

Ali sada, kad su studenti teheranskog sveučilišta izvršili ratni čin protiv Sjedinjenih Država, Moody se suočio sa stvarnošću osobne ugroženosti. U ovom času nije bilo dobro biti Iranac u Americi — niti u braku s takvim. Na Texas A&J dva su nepoznata napadača pretukla iranskog studenta, a Moody se zabrinuo da bi i on mogao doživjeti istu sudbinu. Bojao se i mogućeg uhićenja ili izгона.

Neki ljudi u bolnici počeli su ga nazivati »doktor Khomeini«. Jednom je zgodom tvrdio da ga je neki automobil pokušao izgurati s ceste. Primili smo stanovit broj prijetećih telefonskih poziva. — Ščepat ćemo mi tebe — čuli smo neki južnjački glas. — Ubit ćemo te. — Istinski prestrašen, Moody je angažirao službu zaštite da čuva kuću i nas kad god odemo van.

Hoće li ovoj ludosti ikad biti kraja, pitala sam se. Zašto me muški moraju uplesti u svoje blesave ratne igre? Zašto me ne puste da budem jednostavno žena i mati?

Moody je ustanovio da ne može izmigoljiti iz međunarodne borbe. Bilo mu je gotovo nemoguće ostati neutralan. Njegovi su ga iranski prijatelji željeli još dublje uvući na svoju stranu kao aktivista koji pomaže pri organiziranju demonstracija, upotrebljavajući naš dom kao svojevrsan bazni logor. Naši američki prijatelji i susjedi, kao i kolege medicinari, očekivali su, čak i zatražili, da Moody izjavi privrženost zemlji koja mu omogućuje udoban život.

Isprva je bio neodlučan. Privatno je iskazivao oduševljenje zbog izludujućih zbivanja krize oko talaca, vidno se radujući što se Amerika pred svijetom pokazala slabom. Mrzila sam ga zbog toga. Žestoko smo se prepirali. Vodio je i beskonačne tirade protiv američkog embarga na isporuku oružja. Uvijek

je iznova dokazivao da je sve to prijevara, da će Amerika oružje slati Iranu posredstvom neke treće zemlje, nabijajući cijenu.

Dogodilo se nešto čudno. Moody je uspostavio prisan odnos s doktorom Mojallalijem, neurokirurgom Irancem. Budući da je dr. Mojallali diplomirao u Iranu, nije dobio dopuštenje da se u Americi bavi medicinom. Radio je stoga kao laboratorijski tehničar. No Moody se prema njemu odnosio s punim poštovanjem kao prema kolegi, pa su zajednički veselo radili s iranskim studentima. Preko noći to se prijateljstvo ohladilo. Odjednom Moody više nije htio niti govoriti s doktorom Mojallalijem, no nije mi htio reći zašto.

U bolnici je Moody prigrlio strategiju nezamjeranja. Iako je i dalje iranskim studentima dopuštao da se sastaju u našoj kući, nastojao je te skupove zadržati tajnim, pokušavajući izbjegavati političke razgovore tvrdnjom da je raskinuo s »Grupom zabrinutih muslimana«. U bolnici se usredotočio na svoj posao.

No šteta je već bila počinjena. Previše je otvoreno razglasio svoju naklonost pa je postao vrlo laka meta svakome tko je imao razloga da ga uzme na nišan.

Napeto se stanje iskristaliziralo kad ga je onaj drugi anesteziolog u bolnici optužio da preko slušalica sluša svoj kratkovalni radio u vrijeme kad se trebao posvetiti svojim dužnostima pri operaciji. U tu sam optužbu mogla povjerovati. S druge pak strane, znala sam kakvo je pravo stanje Moodyjeve profesije. Moody i ja uživali smo u lakim zaradama dostupnim anesteziologu, no samo nauštrb sve većega rječkanja oko teritorija.

Nedovoljno iskorišten a previše plaćen »kolega« možda je sada ugledao priliku da se dokopa većeg udjela u poslu.

Prepirka je bolničko osoblje podijelila na dva tabora. Daljnji je metež bio na vidiku, osobito otkako je kriza oko talaca zapala u produženu, tinjajuću neizvjesnost.

Kada se ta burna godina približila kraju, Moody je stajao između dvaju internacionalnih tabora, izložen napadima objiju strana.

Za Božić smo se odvezli u posjet mojima u Michigan. Bio je to ugodan predah od nemogućih pritisaka u Corpus Christiju. Svi smo proveli ugodne blagdane s mojim roditeljima, koji su poklonima obasuli Joea, Johna i malu Mahtob. Tijekom dokonih, ugodnih dana između praznika razmišljala sam o tome kako bi bilo pobjeći iz meteža našeg života u Corpus Christiju. Moody je u Michiganu uživao. Bi li promislio o povratku ovamo ako bi mu se ukazala mogućnost da dobije posao? Ima li ovdje slobodnih mjesta? Znala sam da će se, posjeti li nekog od starih kolega, ova tema najvjerojatnije sama nametnuti, pa sam jednoga dana predložila: — A da odemo u posjet tvojim starim prijateljima u Carson Cityju?

Razvedrila gaje i sama pomisao. Bila je to prilika da se razgovara isključivo o stručnim stvarima u zdravoj atmosferi u kojoj ga ne sumnjiče da je iranski simpatizer. Posjet je obnovio njegovo oduševljenje za posao i podsjetio ga na to da postoje sredine u kojima njegovo podrijetlo može biti potisnuto u pozadinu. Sjao je od sreće dok mi je pričao da mu je jedan liječnik rekao: — Hej! Znam nekoga tko traži anesteziologa.

Moody je nazvao toga čovjeka — bio je to anesteziolog u Alpeni — a taj ga je pozvao da se doveze na razgovor. Stvari su se odvijale brzo. Moody i ja smo ostavili djecu kod mojih, sjeli u auto i otišli na trosatni put.

Dok smo se vozili, pomalo je sniježilo; tamnozeleno borova šuma dobivala je svečano bijelo ruho. Ovaj prizor kao s razglednice za zimovanje bio je krasan nakon trogodišnjeg boravka u vrućem, bezvodnom Teksasu.

— Kako smo samo mogli otići odavde? — glasno se začudio Moody.

U Alpeni našli smo bolnicu u njezinom zimskom bajkovitom okolišu. U prednjem planu uredan niz modernih zgrada oko snijegom pokrivena parkirališta. Između borova bezbrižno su se gegale kanadske guske. U daljini su valovita brda upotpunjavala ugođaj spokoja.

Razgovor o poslu protekao je glatko. Ondje, u Alpeni, trebali su drugog anesteziologa. Pri kraju razgovora liječnik se nasmiješio, pružio ruku i rekao: — Kada možete doći?

Nekoliko je mjeseci proteklo prije no što smo uspjeli urediti svoje poslove u Corpus Christiju. Moody se toliko radovao selidbi da je nekoliko puta, usred blage teksaške zime uključio klima-uređaj kako bi mogao zapaliti vatru u našem kaminu. Ona ga je podsjećala na Michigan. Neizbježnih poslova oko selidbe latili smo se laka srca. Još smo jednom bili tim koji nastupa prema zajedničkom cilju. Moody se odlučio: živjet će i raditi u Americi. Bit će — jest — Amerikanac.

Prodali smo našu kuću u Corpus Christiju, a zadržali vlasništvo nad drugom kućom koju smo kupili da bismo uložili novac i izbjegli porez. U proljeće smo bili u Alpeni, samo tri sata od mojih roditelja — i milijun milja od Irana.

16.

Sada je Alpena tako daleko od turobnog stana u kojem sam zatvorena. Mama i tata tako su daleko. Joe i John tako su daleko. Mahtob je tako daleko!

Je li ona s Mammalom i Nasserine? Nadala sam se da nije. Nadala sam se da je s nekim koga zna i voli, s nekim tko nju voli. Je li s Ameh Bozorg? Od te sam pomisli protrnula. Oh, koliko sam plakala za svojim djetetom!

Sama u stanu, zaključana preko dana u samicu, luda za bilo kakvom novosti o Mahtob, plašila sam se za svoje duševno zdravlje. U suzama i tjeskobi učinila sam ono što sam bila savjetovala Mahtob. Kad osjeteš da si sama, uvijek se možeš moliti. Nikad zapravo nisi sama.

Zažmirila sam i pokušala. Dragi Bože, pomози mi, počela sam... no moj je izmoreni um odlutao, uvalivši me u nenadani osjećaj krivnje. Godinama sam zanemarivala vjeru, okrećući se Bogu za pomoć tek kad sam postala talac u tuđoj zemlji. Zašto bi me sada poslušao?

Ponovno sam pokušala. Nisam se više molila da Mahtob i ja nađemo načina da se zajedno vratimo u Ameriku. Molila sam samo za to da se ponovno nađem sa kćerkom. Bože dragi, kazala sam, pomози da mi se Mahtob vrati. Zaštiti je i utješi. Neka zna da je ti čuvaš, da si uz nju, da je ljubiš. Pomози mi da nađem načina da je vratim.

Nešto — netko? — reklo mi je da otvorim oči. Zapravo čula sam glas, ma jesam li? Podigla sam pogled i u kutu sobe na podu spazila Moodyjevu aktovku. Obično bi je nosio sa sobom, ali danas ju je bio zaboravio ili pak jednostavno ostavio. Sa zanimanjem sam je otišla razgledati. Pojma nisam

imala što u njoj drži, no možda unutra ima nešto što bi mi moglo pomoći.

Možda ključ?

Aktovka je bila osigurana šifriranom bravicom. Moody je sam odredio šifru, a ja nikad nisam znala seriju brojki kojom se tašna otključava. — Počet ću s nula-nula — promrmljala sam za se. Čime sam se inače trebala baviti?

Odnijela sam torbu u Mammalovu i Nasserininu spavaću sobu, gdje sam kroz prednji prozor mogla osluhnuti približava li se tko kući. Sjela sam na pod i na bravici okrenula brojke 0-0-0. Pritisnula sam puceta. Nije se dogodilo ništa. Prebacila sam brojke na 0-0-1 i pokušala ponovno. I opet ništa. Naćulivši jedno uho prema glasovima s ulice osluškujući vraća li se Moody, radila sam sustavno: 0-0-3, 0-0-4, 0-0-5. Odmicala sam dalje i dalje. Ponavljanjem zadatka turobno mi se vrijeme skraćivalo, no rastao je i pesimizam.

Došla sam do 1-0-0 bez ikakva uspjeha. Išla sam dalje. Ova mi se pustolovina sada učinila besmislenom; po svoj prilici u aktovki ionako nema ništa što bi mi koristilo. No preda mnom je bilo 900 brojeva, a ničim drugim nisam mogla ispuniti vrijeme.

Dospjela sam do 1-1-4. Ništa.

1-1-5. Ništa. Čemu ovo?

1-1-6. Ništa. Što ako se Moody tiho vrati i ušulja te me zatekne kako prodirem u njegovu torbu?

Namjestila sam brojčanike na 1-1-7 i bez nade pritisnula puceta. Oba su zapon škljocnula i otvorila se!

Podigavši poklopac, zinula sam od sreće. Unutra je bio telefon — Trimline s tipkama i sa svim mogućim spravicama. Mammal je to kupio prilikom

jednog putovanja u Njemačku. Kabel je na kraju imao utikač koji je izgledao poput dvožilnog utikača za struju. Time se uticao u telefonsku utičnicu. Jurnula sam prema utičnici, no brzo stala. Essey je bila kod kuće, točno ispod mene. Čula sam kako se kreće, čula sam kako beba cendra. Znala sam i to da je ovaj prokleti telefonski sustav traljav. Svaki put kad netko okrene broj na katu, s aparata u prizemlju zabrenči nekoliko prigušenih tonova. Essey će znati što je. Mogu li to riskirati? Ne, ona je već pokazala svoju podaničku ćud. Nije se slagala s onim što Moody radi, ali će biti poslušna. Ako daidža zaželi, ona će me uhoditi.

Vrijeme je prolazilo — dvadeset minuta ili pola sata. Stajala sam u predvorju s telefonom u ruci, spremna da ga uključim. Procjenjivala sam rizik. Zatim sam čula kako su se unutrašnja vrata Esseyina stana otvorila pa zatvorila. Vanjska, ulična, vrata otvorila su se i zatvorila. Otrčala sama do prozora i pritisnula licem zaštitnu mrežu taman da načas spazim kako Essey s djecom odlazi na ulicu. Rijetko je napuštala kuću, ma i na nekoliko minuta. Kao da mi je molitva uslišana.

Smjesta sam utaknula telefon, nazvala Helen u poslanstvo i ridajući ispriopovijedala detalje svojega sve goreg položaja.

— Mislila sam da ste u Elleninoj kući — rekla je Helen — i da nastojite riješiti stvar.

— Ne. Zaključao me. Odveo je Mahtob. Ne znam gdje je i je li joj dobro.

— Kako da vam pomognem? — upitala je Helen.

— Ne želim da išta poduzimate dok mi se Mahtob ne vrati — rekla sam brzo. — Ne želim učiniti ništa čime bih riskirala da je više nikada ne vidim.

— Zašto ne porazgovarate s gospodinom Vincopom — predložila je Helen. Prebacila mu je vezu. Još sam jednom objasnila da ne želim riskirati te da ne želim aktivnu pomoć poslanstva. Ne sve dotle dok opet ne budem s Mahtob.

— Niste razboriti — savjetovao me. — Trebali bismo doći i pokušati da vas odande izvučemo. Trebali bismo obavijestiti policiju da ste ondje zaključani. — Ne! — vrisnula sam u aparat. — Naređujem to. Tražim da ne učinite ništa. Ne pokušavajte sa mnom stupati u kontakt. Ne poduzimajte ništa da mi pomognete. Ja ću vas potražiti čim budem mogla, ali ne znam kad će to biti — sutra ili za šest mjeseci, ne znam. Ali ne pokušavajte vi uspostavljati vezu.

Spustila sam slušalicu i zapitala se isplati li mi se riskirati da nazovem Ellen na posao. No uto sam začula kako se okreće ključ u bravi uličnih vrata. Vraćaju se Essey i njezina djeca. Brzo sam iskopčala telefon i strpala ga u aktovku, koju sam stavila na isto mjesto na kojem ju je Moody ostavio. Odjednom sam se zabrinula zbog fotografije koju sam snimila u trenutku kad mi je Moody odvodio kćer. Na tom je filmu imao i drugih snimaka. Ako ih je dao izraditi, vidjet će što sam učinila, pa će, bila sam sigurna, ljutito reagirati. Prekopala sam Moodyjevu torbu s foto-priborom u potrazi za nekom drugom rolom filma kojom bih zamijenila ovu u kameri, ali drugoga filma nije bilo.

Fotografija mi se sada više nije činila važnom, jer bi se na njoj ionako vidjela samo leđa moje male koju Moody odvodi u dječjim kolicima. To sasvim sigurno nije bilo vrijedno izazivanja Moodyjeva bijesa. Otvorila sam

kameru, izložila film svjetlu i vratila ga natrag u aparat, s nadom da sam uništila fotografiju koja je za Moodyja važna.

Dva dana kasnije, bez ikakva objašnjenja, iz donjega je stana iselila Essey, vodeći sa sobom Maryam i Mehdiya. Vireći kroz prozor na katu, vidjela sam je kako ulazi u taksu boreći se s kovčegom, svojom neposlušnom djecom i čadorom. Izgledala je kao da odlazi u posjet rodbini. Reza je još bio poslovno odsutan. Sada sam bila potpuno izolirana.

Nekih je večeri Moody dolazio kući, nekih drugih ne. Nisam se mogla odlučiti koje su mi draže. Prezerala sam toga čovjeka i bojala ga se, no on mi je bio jedina veza s Mahtob. Onih večeri kad bi dolazio, ruke su mu bile pune namirnica. Bio je odrješit i mrk, a sve je moje upite o Mahtob odbijao vrlo kratko. — Dobro joj je.

— Ide li joj škola? — upitala sam.

— Ne ide u školu — rekao je oštro. — Ne dopuštaju joj pohađati školu zbog onoga što si učinila. To je tvoja pogreška. Sve si razorila pa je sada ne žele. Velik, velik si ti problem. — Dometnuo je: — Jako si loša žena. Ne obdaruješ me s više djece. Uzet ću drugu ženu da dobijem sina.

Odjednom sam se sjetila svoje dijafragme. Što će biti ako Moody za nju dozna? Što će biti ako me Moody toliko isprebija da mi zatreba liječnička pomoć pa je neki iranski liječnik pronađe? Ne ubije li me Moody, mogle bi me ubiti vlasti.

— Odvest ću te Khomeiniju i reći mu da ga ne voliš — zarežao je Moody.

— Odvest ću te vlastima i prijaviti kao agenticu CIA-e.

U nekom razumnom času ovo bih mogla shvatiti kao ispraznu grožnju. No bila sam već čula priče o ljudima koji su bili optuženi na osnovi slabašnih ili

nikakvih dokaza, te zatim, bez suda, strpani u zatvor ili smaknuti. Bila sam izručena na milost ili nemilost ovome umobolnom čovjeku i njegovim jednako umobolnim vlastima. Znala sam da mi život ovisi samo o hiru Moodyja ili njegova ajatolaha.

Zabravljena u stanu sa svojim mučiteljem, nisam se usuđivala prepirati. Kad god bih vidjela da mu oči plamte, prisiljavala sam samu sebe da držim jezik za zubima, nadajući se da neće čuti kako mi srce užasno bije.

Osobito ga je ljutilo to što nisam muslimanka.

— Gorjet ćeš u ognju pakla — vrisnuo je. — Ja ću pak u raj. Zašto se ne probudiš?

— Ne znam što će se dogoditi — odgovorila sam tiho, nastojeći da ga smirim. — Nisam sudac. Samo je Bog sudac.

Onih noći koje je Moody odlučio ostati sa mnom spavali smo u istom krevetu, ali je on bio rezerviran. Očajnički se boreći za slobodu, u nekoliko sam mu se navrata primicala i, jedva svladavajući nagon za povraćanjem, stavila glavu na njegovo rame. No Moody i dalje nije pokazivao nikakva interesa. Zamrmljao je i preokrenuo se podalje od mene.

Jutrom me ostavljao samu, odnoseći sa sobom aktovku — i telefon.

Bila sam luda od straha i dosade. Još sam osjećala bolne posljedice one strašne borbe, pa sam, svladana potištenošću i očajem, satima ležala u krevetu, nesposobna da spavam, ali i da se dignem. Ponekad bih pak koračala stanom, tražeći ni sama ne znam što. Neki su dani protekli u posvemašnjoj magli. Uskoro nisam znala, a niti marila, koji je dan u tjednu, koji mjesec ili pak da li će idućeg dana svanuti. Jedino sam željela vidjeti kćerku.

Jednoga od tih tjeskobnih dana pažnja mi se usredotočila na jedan detalj. Gurnuvši prste u tijelo, potražila sam bakrenu žičicu vezanu na moju dijafragmu. Našla sam je. Na trenutak sam se kolebala. Što će biti izazovom li krvarenje? Zaključana sam ovdje bez telefona. Što ako iskrvarim do smrti? U tom mi je trenutku bilo posve svejedno hoću li živjeti ili umrijeti. Povukla sam žičicu i kriknula od boli, ali je dijafragma čvrsto ostala na svome mjestu. Pokušala sam nekoliko puta, povlačeći jače, trzajući se od sve žešće boli. Nije popuštala. Na kraju sam iz pribora za manikiranje izvukla škarice i žicu namotala na njih. Polaganim, postojanim pritiskom, koji mi je na usne izmamio bolne krike, napokon sam uspjela. Odjednom mi se u ruci našao komadić plastike i bakrene žice koji me osuđivao na smrt. Utroba me boljela. Pričekala sam nekoliko minuta da se uvjerim da ne krvarim. Razmišljala sam o dijafragmi, uskoj vrpici od neprozirne bijele plastike, dugoj oko dva centimetara, pričvršćenoj na navoj bakrene žice. Što da s njom učinim? Nisam je mogla jednostavno baciti u smeće i riskirati ma i najslabašnju mogućnost daje Moody nađe. Kao liječnik, smjesta bi je prepoznao.

Da je bacim u zahod? Nisam bila sigurna hoće li je voda splaviti. Što ako prouzrokuje začepljenje pa budemo morali pozvati vodoinstalatera, a ovaj Moodyju pokaže neobičan predmet koji je doveo do začepjenja?

Metal je bio mekan.

Možda bih ga mogla isjeći na komadiće. Među Nasserininim sam švelom pronašla škare, pa sam radila dok sve nisam izrezala na komadiće.

Potrčala sam po svoj kuhinjski nož i brzo se dala na demontiranje zaštitne mreže. Navirujući se na pločnik, pričekala sam trenutak kad nitko nije

promatrao. Tada sam komadićke svoje dijafragme pustila da polete na teheranske ulice.

Tatin je rođendan bio 5. travnja. Ako je živ, bit će mu šezdeset i peta. Johnov je rođendan 7. travnja. Njemu je petnaest. Zna li on da sam još živa?

Nisam im mogla predati poklone. Nisam im mogla ispeći torte. Nisam ih mogla nazvati i poželjati im sretan rođendan. Nisam im mogla poslati čestitke.

Nisam čak znala kojega su dana njihovi rođendani jer sam se izgubila u danima i datumima.

Ponekad sam noću stajala na balkonu i gledala mjesec, razmišljajući kako, ma koliko svijet bio velik, postoji samo jedan mjesec, isti za Joea i Johna, mamu i tatu kao i za mene. Isti je to mjesec koji vidi i Mahtob.

To je u meni, na neki način, stvaralo osjećaj povezanosti.

Jednoga sam dana posve slučajno pogledala kroz ulični prozor i ostala bez daha. Na pločniku s druge strane uličice stajala je gospođica Alavi i zurila u mene. Na trenutak mi se učinilo da ona mora biti prikaza moga iznurenog mozga.

— Što vi ovdje radite? — upitala sam iznenađeno.

— Gledam i gledam, čekam satima — rekla je. — Znam što vam se dogodilo.

Kako je otkrila gdje živim, zapitala sam se. Preko poslanstva? Škole? — Nije mi bilo važno; stresla sam se od uzbuđenja što vidim ženu koja je voljna riskirati svoj život da Mahtob i mene izvede iz zemlje. I s tom mišlju zastenjala sam, podsjetivši se opet da Mahtob nema.

— Kako mogu pomoći? — upitala je gospođica Alavi.

— Nikako — odgovorila sam slomljena.

— Moram s vama razgovarati — rekla je spuštajući glas. Shvatila je koliko sumnjičavosti može pobuditi ovakvo obraćanje na engleskom ženi koja s druge strane ulice stoji na prozoru stana na katu.

— Čekajte! — rekla sam.

Za nekoliko sam trenutaka demontirala mrežu. Zatim sam se glavom naslonila na rešetke, pa smo naš neobični razgovor nastavile prigušenijim tonovima.

— Već danima motrim ovu kuću — rekla je gospođica Alavi. Rekla mi je da je neko vrijeme s njom u autu bio i njezin brat. No postali su sumnjivi pa ih je netko upitao što tu rade. Brat gospođice Alavi je rekao da u jednoj od ovih zgrada promatra djevojku kojom se želi oženiti. Objašnjenje je bilo dovoljno, ali je taj incident zabrinuo brata gospođice Alavi. Bilo kako bilo, gospođica Alavi je sada bila sama.

— Sve je spremno za put u Zahidan — rekla je.

— Ne mogu poći. Nemam Mahtob.

— Ja ću naći Mahtob.

Može li to ona?! — Nemojte učiniti ništa sumnjivo.

Kimnula je. Zatim je otišla, jednako tajanstveno kako je i došla. Postavila sam mrežu na mjesto, sakrila kuhinjski nož i opet utonula u letargiju, pitajući se je li ova epizoda bila tek san.

Mora daje Bog usporio svijet. Svaki je dan sigurno trajao četrdeset osam ili čak sedamdeset i dva sata. Ovo su mi bili najosamljeniji dani u životu.

Pronalaženje nečega čime ću ispuniti vrijeme bilo mi je vrlo naporno.

U mislima sam razradila istančanu strategiju komuniciranja s Mahtob. Kakvu bih god hranu našla, ili kakvu bi god hranu Moody donio kući, nastojala sam skuhati najdraža Mahtobina jela, pa joj ih poslati po njezinom tati. Bugarski joj je pilav bio najdraža delikatesa.

Iz nešto malo bijele pređe uspjela sam iskačkati lijepe cipelice za njezinu bebicu. Sjetila sam se zatim nekoliko majica s visokim ovratnikom koje je rijetko nosila jer se tužila da je sve više stežu oko vrata. Izrezala sam nekoliko pruga tkanine oko ovratnika da bi joj ta odjeća bila komotnija, a od dobivenih krpica izradila nove haljinice za bebu. Pronašla sam bluzu s dugim rukavima koju je bila prerasla. Odrezavši rukave i dodavši taj materijal oko struka, preinačila sam je u bluzu kratkih rukava koja joj je sada bila dovoljno velika.

Moody je uzimao te poklone, ali mi je i dalje uskraćivao svaku vijest o kćeri, osim jednom, kad je vratio cipelice za lutku. — Veli da ih neće jer će joj ih drugi klinci uprljati — objasnio je.

Ova me vijest razočarala, ali nisam htjela pokazati Moodyju što se upravo zbilo. Odvažna mala Mahtob prozrela je moj naum. Na ovaj mi je način poručila »Mama, ja postojim«. Osim toga, bila je s drugom djecom. A to, hvala Bogu, isključuje kuću Ameh Bozorg.

No gdje je?

Iz puke dosade i frustracije počela sam čitati Moodyjeve knjige na engleskom. Većinom je to bila islamska kultura, ali me to nije smetalo. Pročitala sam ih od korica do korica. Bio je tu i Websterov rječnik; njega sam također čitala. Da je barem bila i Biblija.

Tih zamornih dana i noći Bog mi je bio jedino društvo. Neprekidno sam s njim razgovarala. Postupno, tijekom ne znam koliko dana, u mojem se izmučenom mozgu razvila strategija. Bespomoćna u klopci, nesposobna da učinim išta u svoju obranu, bila sam voljna pokušati bilo koju akciju koja bi me mogla opet spojiti s Mahtob. Tako sam svoju pozornost svrnula na Moodyjevu religiju.

Brižljivo sam proučila jednu poučnu knjigu u kojoj su obrađeni običaji i obredi islamske molitve pa je počela primjenjivati. Prije molitve oprala sam šake, podlaktice, lice i nožne prste. Zatim sam navukla bijeli molitveni čador. Kad netko klekne na islamsku molitvu, saginjući se prema naprijed u znak podložnosti Alahovoj volji, glavom ne smije dodirnuti nijedan predmet što ga je napravio čovjek. Na otvorenom, to je jednostavno. U kući se, međutim, onaj koji moli mora poslužiti molitvenim kamenom, a njih je u kući bilo nekoliko. Bili su to zapravo grumeni skrutnute gline, promjera otprilike tri centimetra. Svaka bi zemlja bila dobra, ali ova je bila osobita — potjecala je iz Meke.

S priručnikom na podu ispred sebe, odjevena u čador, saginjući se naprijed da glavom dodirnem molitveni kamen, vježbala sam i vježbala molitvu. Kad se Moody jednoga dana dignuo iz kreveta, iznenadila sam ga pridruživši mu se u obrednom pranju. U čudu je gledao kako odijevam čador i zauzimam svoje mjesto u predvorju. Znala sam čak i gdje mi je mjesto — ne do njega nego iza njega. Oboje smo se okrenuli prema Meki i počeli svečano zapijevati.

Cilj mi je bio dvojak. Željela sam ugoditi Moodyju, čak ako i prozre kroz fasadu moga slabo zamaskiranog plana. Znala sam da će shvatiti kako

nastojim steći njegovu naklonost da bih opet došla do Mahtob, ali zar i to nešto ne znači? To što mi je odveo Mahtob bilo mu je zadnje sredstvo da zadobije moju privolu za svoje planove o našem životu. Nije li ovo dokaz da je njegova strategija djelotvorna?

No i to je bio samo sekundaran cilj. U svojim sam islamskim molitvama bila iskrenija no što je to Moody uopće mogao zamisliti. Meni je pomoć očajnički trebala, ma odakle dolazila. Ako je Alah isto ono vrhovno biće kao moj Bog, ispunit ću njegove zahtjeve što je moguće bolje. Željela sam ugoditi Alahu više nego Moodyju.

Kad smo završili s molitvom, Moody je kratko rekao: — Ne bi ih trebala govoriti engleski.

Sada sam dobila novu dužnost. Čitav sam dan, kao i idućih nekoliko dana, uvježbavala arapske riječi, nastojeći sama sebe uvjeriti kako zapravo ne postajem pokorna iranska kućanica.

Jednoga se dana vratila Ellen. Svoju je prisutnost najavila zujalom na vratima. Razgovarale smo kroz prozor.

— Znam da je Moody rekao da se ne pletem, ali sam jednostavno morala doći da te čujem, da vidim jesi li živa — rekla je Ellen. — Je li se što promijenilo?

— Ne.

— Znaš li gdje je Mahtob?

— Ne. A ti?

— Ne — kazala je Ellen. Zatim je izišla s prijedlogom: — Možda aga Hakim može pomoći. Moody ga štuje. Mogla bih razgovarati s agom Hakimom.

— Ne — rekla sama hitro. — Otkrije li Moody da sam s ikim razgovarala, situacija će se samo pogoršati. Ničim je ne želim pogoršati. Želim samo vidjeti Mahtob.

Ellen se složila s mojim stavom, tresući zabrinuto svoju u čador ovijenu glavu.

— Nešto bi mogla učiniti — rekla sam. — Mogla bi mi donijeti Novi zavjet.

— Da — složila se Ellen. — No kako ću ti ga dostaviti tamo gore?

— Svezat ću konopcem košaricu ili nešto slično.

— U redu.

Ellen je otišla, no nikad se nije vratila s Novim zavjetom. Možda je, osjetivši se krivom zbog potajnog posjeta, sve ispričala Hormozu.

Jednoga sam sunčanog jutra stala van, na stražnji balkon, pitajući se jesam li normalna. Koliko ovo već traje? Pokušala sam brojiti unatrag do dana okršaja. Je li to bilo prije mjesec dana? Dva mjeseca? Nisam se mogla sjetiti. Odlučila sam brojiti petke, jer su oni, ispunjeni dodatnim pozivima na molitvu, bili jedini drukčiji dani. Koliko god se trudila, mogla sam se prisjetiti samo jednog petka od onoga našeg obračuna. Je li prošao tek jedan tjedan? Manje od dva? Je li doista još travanj?

Preko betonskog dvorišta u susjednoj ulici spazila sam susjedu kako me gleda s otvorenog prozora. Nikad je prije nisam vidjela.

— Odakle ste? — viknula je odjednom na isprekidanom engleskom. Bila sam iznenađena i uplašena. Sumnjičava također. — Zašto? — odgovorila sam.

— Zato što znam da ste strankinja.

Ojađenost mi je razvezala jezik i riječi su navrle. Nisam gubila vrijeme pitajući se je li ova žena prijatelj ili neprijatelj. — Zatvorena sam u ovoj kući — blebetala sam. — Odveli su mi kćerku, a mene zabravili u ovu kuću.

Trebam pomoć. Pomozite mi, molim vas.

— Žao mi vas je — odgovorila je. — Učinit ću što mogu.

Što je mogla učiniti? Iranska domaćica ima zapravo samo malo više slobode od mene. Zatim sam se nečega sjetila. — Želim svojim poslati pismo — rekla sam.

— U redu. Napišite ga. Zatim ću ja doći s ulične strane, pa ćete mi ga moći baciti.

Užurbano sam nadrljala ceduljicu koja vjerojatno nije bila baš razumljiva. Što sam brže mogla, opisala sam ove grozne nove događaje i upozorila mamu i tatu da u ovom času ne rade prevelik pritisak na poslanstvo ili na Ministarstvo vanjskih poslova. Ne dok opet ne dobijem Mahtob. Napisala sam im da ih volim. I prosuzila na list.

Demontirala sam mrežicu s prednjeg prozora i, s omotnicom u ruci, čekala da se u uličici pojavi ona žena. Nije bilo previše pješaka, ali svejedno nisam bila sigurna hoću li je, onako omotanu poput svih drugih žena, prepoznati. Prošlo je nekoliko žena, ali nijedna nije dala nikakav znak raspoznavanja. Još je jedna prošla. U crnom montoeu i roosariju žurno se kretala naizgled po poslu. No kad mi se približila, brzo me pogledala i jedva primjetno kimnula glavom. Pismo mi je kliznulo kroz prste i poput uvelog lista sletjelo na pločnik. Moja ga je nova saveznica hitro podigla i tutnula u kaput, ne mijenjajući korak.

Nikad je više nisam vidjela. Premda sam mnogo vremena provela na stražnjem balkonu nadajući se da ću je vidjeti, mora da je zaključila kako je ipak suviše riskantno da mi učini još štogod.

Kako sam se i nadala, moje sudjelovanje u molitvi donekle je smekšalo Moodyja. Za nagradu donio mi je The Khiayan, dnevne novine koje izlaze na engleskom. Svi su izvještaji vrvjeli iranskom propagandom, ali sam bar mogla na engleskom čitati i nešto drugo osim vjerskih knjiga ili rječnika. Osim toga, doznala sam i koji je datum. Tako mi je teško bilo povjerovati da je u izolaciji prošlo tek tjedan i pol. Možda The Khiayan laže o datumu, pomislila sam, baš kao i o svemu drugom.

Dolazak novina najavio je iznenadnu promjenu moga položaja ili, bolje reći, Moodyjeva ponašanja. Sada je u stan dolazio svake večeri donoseći The Khayan i ponekad neku poslasticu.

— Jagode — obznanio je kad se jednom u predvečerje vratio kući. — Bile su skupe i teško ih je naći.

Kako neobična i očita ponuda mira? Mahtob nije htio kupiti jagode one večeri kad smo se vratili iz Ellenine i Hormozove kuće — one zadnje noći što smo Mahtob i ja bile skupa.

Prošla je gotovo godina dana otkako sam zadnji put pojela jagodu. Ove su bile sićušne i suhe i vjerojatno nisu bile baš ukusne, ali toga su trenutka bile egzotične. Progutala sam ih tri prije no što sam se uspjela prisiliti da prestanem. — Oduzi ih Mahtob — rekla sam.

— Da — odgovorio je.

Nekih je večeri Moody prema meni bio razmjerno ugodan, voljan čak i za razgovor. Drugih je pak bio rezerviran i pun prijatni. Premda sam ga stalno zapitkivala o Mahtob, nikad mi ništa nije htio reći.

— Koliko ovo može trajati? — upitala sam ga. Samo je zamrmljao.

Odmicali su tako nesretni dani.

Usred noći probudilo nas je zujalo na vratima. Uvijek spreman da se brani od demona koji ga opsjedaju, Moody je iskočio iz kreveta i pohrlio na prednji prozor. Probudena iz letargije, osluškivala sam iz spavaće sobe. Čula sam glas Mostafe, trećeg sina Babe Hajjija i Ameh Bozorg. Čula sam kako Moody na farsiju kaže da će brzo doći.

— Što se dogodilo? — upitala sam Moodyja kad se vratio u spavaću sobu da nešto odjene.

— Mahtob je bolesna — rekao je. — Moram ići.

Srce mi je mahnito udaralo. — Daj da idem s tobom! — kriknula sam.

— Ne. Ostat ćeš ovdje.

— Molim te.

— Ne!

— Molim te, dovedi je kući.

— Ne. Nikada je neću dovesti kući.

Dok je koračao po sobi, đipnula sam iz kreveta i potrčala za njim, spremna da u spavaćici poletim teheranskim ulicama ako bih time mogla vratiti svoju kćer.

No Moody me gurnuo u stranu, zaključao za sobom vrata i ostavio me da se sama nosim s ovim novim užasom. Mahtob je bolesna! I to toliko da

šalju Mostafu Moodyju usred noći. Hoće li je odvesti u bolnicu? Je li toliko bolesna? Što ne valja? Mala moja, mala moja, mala moja, plakala sam. Tijekom beskonačne noći pune suza i mračnih slutnji pokušala sam srediti značenje ove nove sitne informacije o Mahtob. Zašto Mostafa?

Tada sam se sjetila da Mostafa i njegova žena Malouk žive samo tri bloka kuća odavde. Moodyju je bilo zgodno sakriti Mahtob baš tamo. Mahtob ih pozna i s njihovom se djecom slaže razmjerno dobro. Malouk je, uz to, bar malo čistija i prijaznija od nekih drugih članova porodice. Pomisao da je Mahtob kod Mostafe i Malouk pružilo mi je barem neku utjehu, no slabašno je to olakšanje za moje bolno srce. Dijete svoju majku treba ponajviše kad je bolesno. Pokušala sam joj svoju ljubav i utjehu poslati mislima. Nadala sam se i molila da će Mahtob čuti i osjetiti koliko se brinem za nju.

Tijekom proteklih tjedana mislila sam da sam dodirnula samo dno očaja, no sada me beznađe gurnulo još dalje. Teški, užasni noćni sati konačno su uzmaknuli pred jutrom, no i dalje nisam imala nikakvih vijesti. Jutro se razvlačilo još sporije. Sa svakim otkucajem svoga zabrinutog srca plačući sam dozivala svoje dijete. — Mahtob, Mahtob, Mahtob!

Nisam mogla jesti, nisam mogla spavati.

Nisam mogla ništa.

Mogla sam je samo zamišljati u bolničkom krevetu, samu.

Mučno je odmicalo dugo, bolno, nesnosno popodne. Mislila sam da je ovo najduži dan moga ružnog života.

Morio me lud, strašan pritisak. Zurila sam kroz prozor spavaće sobe koji gleda na dvorišnu stranu i u susjednom dvorištu spazila neku ženu. Bila je sluškinja, stara gospođa umotana u čador. Nagnula se nad ukrasni

vodoskok i što je bolje mogla jednom slobodnom rukom prala lonce i tave. Mnogo sam je puta vidjela da to radi, ali nikad s njom nisam razgovarala. Toga sam se trenutka odlučila. Pobjeći ću iz ovog zatvora, otrčati do Mostafine kuće i spasiti svoje bolesno dijete. Suviše izbezumljena da razmišljam bistro, nisam se osvrkala na daljnje nepredvidive okolnosti. Ma kakve posljedice bile, svoje dijete moram vidjeti sada!

Na ovom stražnjem prozoru nije bilo ni rešetke ni mreže. Privukla sam stolac do prozora, popela se na nj te preko okvira prozora krenula unatraske, nogom tražeći uski izbojak koji je samo pet-šest centimetara virio iz zida.

Stojeći na tom izbojku, držeći se za gornji dio prozorskog okvira, bila sam samo korak od krova susjedne prizemnice. Okrenula sam glavu udesno te viknula: — Hanumal.

Starica se, lecnuvši se, okrenula prema meni.

— Shoma Englishi sobatcoml — upitala sam. — Govorite li engleski?

Ponadala sam se da ćemo se moći dovoljno sporazumjeti da mi dopusti da se popnem na njezin krov, pusti me u kuću i zatim na ulična vrata.

Kao odgovor na moje pitanje, žena je stisnula svoj čador i hitro odjurila u kuću.

Pažljivo sam se povukla natrag u kuću. Pomoći, izlaza nije bilo. Ushodala sam se, tragajući za rješenjima.

Potražila sam nešto za čitanje. Po Moodyjevoj polici za knjige potražila sam nešto na engleskom što još nisam pročitala od korica do korica. Iza štosa knjiga pao je pamflet od četiri stranice. Radoznalo sam ga razgledala.

Nisam ga ranije vidjela. Bila je to poučna brošura na engleskom koja je potanko objašnjavala specijalne islamske molitve o stanovitim obredima. Spustivši se na pod, dokono sam je listala, zaustavivši pogled na opisu nasra.

Nasr je svečano obećanje Alahu, prisega, ugovor, trgovina. Reza i Essey su dali nasr. Učini li Alah nešto da se isprave Mehdijeve deformirane noge, Reza i Essey su se obvezali da će svake godine iznijeti pladnjeve kruha, sira, sabzija i druge hrane u mesdžid da se ondje blagoslovi i podijeli sirotinji.

Zvučnici na ulici pozvali su na molitvu. Suze su mi tekle niz obraze dok sam obavljala obredno pranje i navlačila čador. Sada sam znala što mi je činiti. Dat ću nasr.

Zaboravljajući da brkam načela islama i kršćanstva, rekla sam glasno: Molim te, Alahu, ako Mahtob i ja ponovno uspijemo biti skupa i uspijemo li se sretno vratiti kući, otići ću u Jeruzalem, u Svetu zemlju. Ovo je moj nasr. — Zatim sam glasno čitala knjigu ispred sebe, zapijevajući specijalnu molitvu na arapskom, s puno poštovanja, istinski pobožno. Duboko sam vjerovala. Odsječena od svijeta, općila sam izravno s Bogom.

Spustila se noć. Mrak je obavio Teheran. Sjedeći na podu predvorja, pokušala sam vrijeme utuci čitanjem.

Odjednom se svjetlo ugasilo. Po prvi put tijekom više tjedana užasno je zavijanje sirena prodrlo u moj već ionako izmučen um.

Mahtob, pomislila sam. Jadna Mahtob bit će jako uplašena. U očaju sam potrčala na vrata, no ona su, naravno, bila zaključana. Bila sam u stupici stana na katu. Tjeskobno sam hodala amo-tamo, ne mareći o svojoj

vlastitoj sigurnosti. Prisjetila sam se riječi iz Johnova pisma: »Molim te, čuvaj Mahtob i drži je uza se.« Plakala sam za svojom kćeri najtužnijim, najgorčim, najbolnijim suzama što sam ih ikad — što ću ih ikad — što ih uopće mogu — isplakati.

Vani su trubile sirene i grmjela udaljena paljba protuavionske obrane. Čula sam mlazne motore nekoliko zrakoplova i eksplozije bombi, no i to izdaleka. Molila sam se i molila za Mahtob.

Za samo nekoliko minuta zračni je napad prestao. Bio je najkraći što smo ga doživjeli. Unatoč tome, i dalje sam drhtala, sama u zamračenoj kući, zamračenu gradu, u crnu očaju. Ležala sam plačući.

Proteklo je možda pola sata prije no što sam čula kako se otvaraju ulična vrata. Začula sam težak bat Moodyjevih koraka na stubištu, pa sam odjurila u predvorje pred njega, spremna da ga molim i za najmanju vijest o Mahtob. Vrata su se širom otvorila. Stajao je slabašno osvijetljen svojom baterijom, silueta na pozadini sjena noći.

Nosio je nešto, nekakav velik, težak zamotak. Prikučila sam se da vidim što je to.

Odjednom sam zinula. Bila je to Mahtob! Umotana u deku, naslonjena na Moodyja, bila je uspravna ali mlitava. Njezino bezizražajno lice i u zamračenu je stanu bilo sablasno blijedo.

17.

— O hvala ti, Bože, hvala ti — šapnula sam glasno. Jedino na što sam pomislila bio je nasr i specijalna molitva zamolnica što sam je izmolila toga dana. Bog je uslišao moje molitve.

Bila sam u isti čas oduševljena i prestravljena. Moja mala izgledala je tako tužno, smoždeno, bolesno.

Zagrlila sam oboje, i muža i kćerku. — Doista te volim što si mi je donio kući — rekla sam Moodyju, osjećajući se vrlo smiješno još u trenutku dok sam to izgovarala. On je bio uzrok sve moje patnje, no bila sam toliko zahvalna što vidim Mahtob da sam ovu nelogičnu tvrdnju napola i prihvatila.

— Držim da je ovaj zračni napad bio Božji poziv — rekao je Moody. — Nema razloga da budemo odvojeni jedno od drugoga. U ovakva vremena trebamo biti zajedno. Istinski sam se zabrinuo za tebe. Ne bismo se trebali razdvajati.

Mahtobino je čelo bilo znojno od groznice. Pružila sam ruke i Moody mi ju je predao. Bilo je tako divno dodirivati je.

Ni riječi nije rekla dok sam je u Moodyjevoj pratnji nosila u spavaću sobu. Utukala sam je pod pokrivače, zgrabila komad platna, namočila ga u hladnu vodu i otrla joj čelo. Bila je pri svijesti, ali oprezna; očito se bojala da mi u Moodyjevoj prisutnosti išta rekne.

— Je li jela? — upitala sam.

— Da — potvrdio je. No ono što sam vidjela nije potvrdilo tu tvrdnju. Bila je mršava.

Cijele je noći pazio da nas ne ostavi nasamo. Mahtob je i dalje bila slaba; šutjela je, no moja je paska ipak urodila popuštanjem vrućice. Sve troje smo proveli noć zajedno, u istom krevetu; Mahtob je bila u sredini. Često su je budili proljev i bolovi u želucu. Čitave sam je noći držala u zagrljaju jer

me mučan san hvatao samo na mahove. Jako sam se bojala da Moodyju postavim pitanje: što sada?

Ujutro, dok se spremao na posao, Moody mi je rekao, ne neljubazno, ali ne s onim istim osjećajem kao i prethodne noći: — Spremi je.

— Molim te, nemoj je odvoditi.

— Ne. Neću je ostaviti ovdje s tobom.

U tom strašnom trenutku nisam se usudila oduprijeti. Moody je nada mnom imao potpunu vlast i nisam mogla riskirati da me ponovno izolira. Šuteći i dalje, Mahtob mu je dopustila da je odnese, ostavljajući za sobom majku uvjerenu da će umrijeti slomljena srca.

Nešto vrlo čudno događalo se svima nama troma. Trebalo je vremena da dešifriram fine promjene u našem ponašanju, no intuicija mi je govorila da ulazimo u fazu našega zajedničkog života.

Moody je bio krotkiji, manje prkosan, proračunatiji no ikad. Izvana se činilo da se smirio, da je uravnotežio svoju osobnost. U očima sam mu, međutim, vidjela dokaz da se tegoba produbljuje. Zaokupljao ga je problem novca. — Bolnica me još uvijek ne plaća — požalio se. — Toliki posao ni za što.

— Smiješno — rekla sam. — Teško je i povjerovati. Odakle ti novac?

— Novac od kojeg živimo posuđujem od Mammala. Svejedno mu nisam vjerovala. Bila sam svjesna da me želi uvjeriti kako nema novac te kako stoga nema nikakva načina da promijenimo uvjete pod kojima živimo.

Iz nekog nedokučivog razloga Moody je postupno promijenio metu svoje srdžbe. Počeo je Mahtob dovoditi kući gotovo svake večeri, izuzev onih noći kad je u bolnici bio na dežurstvu. Nakon tjedan-dva ovakvog postupanja povremeno bi dopustio Mahtob da ostane sa mnom dok je on na poslu,

naglašujući naše zatočeništvo zvukom zasuna što ga je navlačio pošto bi dvaput zaključao vrata za sobom.

A onda je jednoga jutra otišao kao i obično; očekivala sam poznati mi zvuk zasuna, no nije ga bilo. Bat koraka je utihnuo. Moody je izašao iz kuće.

Odjurila sam do prozora spavaće sobe i vidjela ga kako se udaljuje uličicom.

Je li nas zaboravio zaključati? Ili je to samo test?

Odlučila sam se za ovo drugo. Mahtob i ja smo ostale u stanu sve dok se nakon nekoliko sati nije vratio, daleko raspoloženiji nego prije. Bio je to test, povjerovala sam. Promatrao je stan — ili angažirao špijuna — a mi smo se pokazale pouzdanima.

Moody je češće i strastvenije govorio kako smo nas troje obitelj, pokušavajući nas oslikati kao štit od napada svijeta. Kako su dani polako prelazili u tjedne, bila sam sve sigurnija da će mi potpuno vratiti Mahtob. I Mahtob se mijenjala. Isprva je nevoljko razgovarala o pojedinostima svoje odvojenosti od mene. — Jesi li puno plakala? — upitala sam. — Jesi li molila taticu da te vrati?

— Ne — rekla je mirnim, bojažljivim glasom. — Nisam ga molila. Nisam plakala. Nisam razgovarala s ljudima. Nisam se igrala. Ništa nisam radila. Trebalo je mnogo razgovarati i pipkati da se oslobodi, čak i preda mnom. Konačno sam doznala da ju je žena Moodyjevog nećaka Malouk bila podvrgla brojnim unakrsnim ispitivanjima. Pitala ju je da li ju je mamica ikad odvela u poslanstvo, da li njezina mamica pokušava otići iz države. No Mahtob je uvijek jednostavno odgovorila: — Ne.

— Pokušala sam pobjeći iz te kuće, mamice — rekla je, kao da bih se bila ljutila što nije pokušala umaknuti. — Znala sam put od Maloukine kuće.

Katkada kad sam s Malouk išla kupiti povrće ili nešto drugo, poželjela sam pobjeći, vratiti se i naći te.

Kako mi je bilo drago što nije uspjela pobjeći. Bolno je bilo i zamisliti je kako sama hoda prenapučenim ulicama Teherana, kroz onoliki promet, među onakvim nehajnim vozačima, uz onu bezdušnu, opaku, sumnjičavu policiju.

Naravno, nije pobjegla. Ništa nije učinila. To je i bila promjena kod Mahtob. Protiv svoje volje, asimilirala se. Pokorila se. Bol i užas za nju su bili prevelik rizik. Bila je jadna, mlitava, malodušna i — smoždena.

Ove dvije promjene osobnosti prouzrokovale su i treću — onu u meni. Duge dane proboravljene iza čvrsto zaključanih vrata Mammalova stana provela sam u razmišljanju. Svoje sam misli formulirala u logičke tvrdnje; analize i planiranja sadržavali su više strategije no ikada. Bilo je posve jasno da se nikada neću prilagoditi životu u Iranu. Isto mi se tako čvrsto usadila misao da se nikad više neću moći pouzdati u zdravlje Moodyjeva rastrojena mozga. Trenutno je bio bolji, razumniji, manje prijeteći, ali nisam se mogla osloniti na to da će ovo potrajati. Time sam se mogla okoristiti samo zato da svoje stanje privremeno popravim, dok iznova ne počnu nevolje.

Kako da to najbolje iskoristim? U detaljima ne znam, ali sam došla do nekih općih zaključaka. Sada ću preusmjeriti i udvostručiti napore da Mahtob i sebe izvedem iz Irana i vratim u Ameriku, no ova će akcija krenuti drukčijim, proračunatijim načinom. Došla sam do zaključka da od sada pa nadalje moram svoje tajne skrivati pred kćerkom. Duboko me kosnulo ono Maloukino unakrsno ispitivanje. Ne mogu je više izložiti opasnosti da zna previše. Neću joj više govoriti o povratku u Ameriku. Ova je odluka za mene

bila vrlo bolna, ali samo na jednoj razini. Žudjela sam da s Mahtob podijelim svaku dobru vijest, ako takva stigne. No, dublje, bila sam svjesna da je ovo najbolji put da je vodim. Neću joj raspaljivati nade. Sve dok ne budemo na putu u Ameriku — i dalje nisam imala pojma kako bismo to mogle postići — neću joj ništa govoriti.

I tako, dok je Moody iz svojih vlastitih ludih razloga počeo kod svoje žene i kćeri tražiti veću emocionalnu podršku, mi smo — svaka na svoj način — na sebe navlačile zaštitnu ljušturu.

To je urodilo krhkim mirom, neobičnim životom, koji je po svojim vanjskim značajkama bio jednostavniji, mirniji, sigurniji, no u kojem su napetosti strujale dublje. Naša se svakidašnjica popravila, ali u nutrini bili smo na putu sraza koji bi mogao biti opasniji i zlokobniji od svih prijašnjih.

Mammal i Nasserine i dalje su bili odsutni; odsjeli su kod svoje rodbine. Reza i Essey su se, međutim, vratili. Essey i ja smo opet sklopile oprezno prijateljstvo.

Šesnaesti dan perzijskog mjeseca Ordibeheshta, koji je te godine pao 6. svibnja, bio je rođendan imama Mehdija, dvanaestog imama. On je prije više stoljeća iščeznuo, a šiiti vjeruju da će se ponovno pojaviti na Sudnji dan zajedno s Isusom. Uobičajilo se da se od njega o njegovu rođendanu ištu milosti.

Essey me pozvala u dom neke starice koja je navršavala četrdesetu godišnjicu nekog nasra. Ta se žena bila zavjetovala da će za izlječenje svoje kćeri od gotovo kobne bolesti svake godine prirediti rođendansku proslavu imamu Mehdiju.

Essey je rekla da će se okupiti dvjestotinjak žena, pa sam mogla zamisliti samo dug dan jaukanja i molitve; Essey sam zato rekla: — Ne, ne želim ići. — Molim te, dođi — rekla je Essey. — Svatko tko ima neku želju za koju želi da mu se ostvari dođe i ženi koja čita Kuran plati, pa se ona pomoli za nju. Prije no što godina mine, dakle prije sljedećeg rođendana imama Mehdija, želja će ti se ispuniti. Ti nemaš želje za koju bi htjela da ti se ostvari? — Nasmiješila mi se toplo, iskreno. Znala je moju želju.

— U redu — rekla sam. — Ako me Moody pusti.

Na moje iznenađenje, Moody se složio. Gotovo sva ženskadija iz njegove porodice bit će ondje, a Essey će paziti na me i Mahtob. Želio je da se uključim u ovakva zbivanja.

Rečenog je jutra kuća vrvjela svijetom. Muškarci su se okupili u Rezinu stanu, a žene se utrpale u automobile da odu na veliku svetkovinu, otprilike sat vožnje prema jugu do staričine kuće u blizini zračne luke.

Taj je dan bio iznenađenje. Ušle smo u kuću prepunu nepokrivenih žena odjevenih u svijetlo blagdansko ruho — grimizne večernje haljine dubokih dekoltea, haljine bez naramenica sa štrasom i tijesne hlače. Sve su imale svježije frizure i bile obilno našminkane. Razmetale su se zlatnim nakitom. Glasna banderi muzika, koju obilježavaju bubnjevi i činele, treštala je iz nekoliko stereo-zvučnika. Po čitavom su predsoblju senzualno plesale. Ruke su podigle iznad glave, lelujale bokovima. Nijedna nije ostala pokrivena. Essey je odbacila čador otkrivši tirkiznu haljinu skandaloznog dekoltea i obilje zlatnog nakita.

Nasserine je nosila dvodijelni mornarskoplavi kostim s crvenim desenom.

Zohreh i Fereshteh bile su također prisutne, ali njihove matere Ameh Bozorg nije bilo vidjeti. — Bolesna je — objasnile su.

Sada, kad sam vidjela kakvog je tona taj skup, mogla sam razumjeti i zašto. Ameh Bozorg nije voljela veselje; od ove bi joj zabave pozlilo.

Uskoro je zabava počela nekom vrstom trbušnog plesa. Nekoliko je žena pjevalo. Zatim su nastupile neke druge plesačice odjevene u živahnu odjeću.

Jedna za drugom, žene su prilazile čitačici Kurana u kutu predvorja, koja bi potom želju svake od njih objavila preko zvučnika te zatim započinjala pojanje.

Fereshteh je poželjela da položi ispit u školi.

Essey je poželjela da Mehdi prohoda.

Nasserine nije imala želja.

Bučna se zabava nastavila, a onda mi je Essey rekla: — Nemaš nikakvu želju?

— Da, imam, ali ne znam kako da to izvedem.

Essey mi je dala nešto novaca. — Otiđi samo do gospođe i predaj joj ovaj novac — kazala je. — Sjedni lijepo do nje i ona će se za te pomoliti. Ne moraš joj reći svoju želju. No dok se moli, moraš se usredotočiti na svoju želju.

Uzevši Mahtob za ruku, pristupila sam svetici. Dajući joj novac, ništa nisam rekla nego samo sjela uz nju.

Pokrila me svilastim crnim komadom tkanine preko glave i počela zapijevati molitve.

Uh, kakva li sam glupača, pomislila sam. Ovo jednostavno ne može uspjeti. A onda sam pomislila da možda ipak postoji neka slabašna šansa da i uspije. Moram sve pokušati. I tako sam se koncentrirala: želim da se Mahtob i ja vratimo u Ameriku.

Obred je trajao samo nekoliko trenutaka. Vraćajući se prema Essey, spoznala sam da bih mogla imati poteškoća. Essey, Nasserine, Zohreh, Fereshteh — bilo koja od njih ili od bezbrojnih Moodyjevih »nećakinja« u ovoj sobi mogla je, a vjerojatno i hoće, reći Moodyju da sam nešto poželjela. On će zatražiti da čuje što.

Odlučila sam stoga da Moodyju to rekнем čim dođem kući, prije nego što to učini neka druga.

— Danas sam poželjela jednu želju — rekla sam. — Zamolila sam imama Mehdiya da mi ostvari jednu želju.

— Što si poželjela? — upitao je sumnjičavo.

— Poželjela sam da nas troje ponovno budemo sretni kao obitelj.

Moody je postupno popuštao nadzor sve dok, otprilike mjesec dana nakon što je prvi put doveo Mahtob da prenoći, opet nismo živjeli zajedno kao obitelj. Dopustio je Mahtob da svakog tjedna provede sa mnom nekoliko dana. Katkada nas je puštao da izađemo van po poslu; ponekad nas je ljubomorno nadgledao. Živjeli smo čudnim, samotničkim životom.

Bolno teško mi je palo iščekivanje da kucne moj čas, no ništa se tu nije moglo. Sada sam i s Mahtob igrala istu onu igru kao i s Moodyjem. Svoje sam islamske molitve govorila redovito, a to je, slijedeći me, radila i Mahtob. Moody je postupno podlijegao prijevari, jer je želio vjerovati da normalnost samo što nije nastupila. Užasno sam se bojala jedne moguće

katastrofe. Sada, kada smo počeli ponovno živjeti kao obitelj, bilo je nužno da hinim ljubav. Što ako ostanem trudna? Nisam htjela da svoje tegobe još više kompliciram dovlačeći na ovaj ludi svijet novi život. Nisam htjela nositi dijete kojemu bi otac bio čovjek kojeg prezirem. Trudnoća bi me zarobila više no išta drugo.

Dne 9. lipnja bio je moj četrdeseti rođendan. Pokušala sam da se tome ne pridaje pažnja. Moody je te večeri bio dežuran u bolnici, pa je stoga zatražio da Mahtob i ja budemo u prizemlju kako bi nas Essey mogla nadzirati. Pobunila sam se protiv toga, no Moody je bio neumoljiv. I tako smo uvečer, na moj rođendan, Mahtob i ja morale raščistiti prostor na Esseyinom podu; obrisale smo leševe ogromnih žohara koje je privukla Mehdijeva sveprisutna mokraća, rasprostrle deke i pokušale zaspati. Usred noći zazvonio je telefon. Essey je podigla slušalicu. Čula sam je kako ponavlja riječi »na na«.

— To su moji — rekla sam. — Želim s njima razgovarati. Rođendan mi je. — U netipičnom nastupu neposluha zgrabila sam telefon i čula glas svoje sestre Carolyn. Izvijestila me o trenutnom tatinom stanju, koje je bilo stabilno, i ispričala mi sve o poslu koji je Joe dobio na tekućoj vrpici moga bivšeg poslodavca ITT Hancocka u Elsieju. Suze su mi navrle, a zbog knedla u grlu bilo mi je teško govoriti. — Reci mu da ga volim — bilo je sve što sam uspjela reći. — Reci Johnu ... da njega volim ... također.

Sljedeće se večeri Moody vratio sa svoga dugog dežurstva u bolnici. Donio je kao rođendanski poklon kiticu tratinčica i krizantemu. Zahvalila sam mu, a onda mu brzo ispričala o Carolyninu pozivu da me ne preteknu Reza ili Essey. Na moje olakšanje, bio je više ravnodušan nego ljutit.

Moody nas je jednoga dana izveo u grad. Odšetale smo nekoliko blokova dalje do kuće jednoga starijeg para, nekih njegovih rođaka. Njihov sin Morteza, Moodyjevih godina, živio je s njima. Prije nekoliko godina umrla mu je žena, pa su mu sada roditelji pomogli da se brine o svojoj kćeri Elham, nekoliko godina starijoj od Mahtob. Bila je to slatka djevojčica, lijepa ali namrštena i osamljena, koju su otac, djed i baka uglavnom zapostavili. Još u početku razgovora iz Mortezinih sam riječi zaključila da rođaci uvjeravaju Moodyja da mi da više slobode. — Tako nam je drago što vas vidimo — rekao mi je. — Nitko vas dugo nije vidio. Pitali smo se što vam se dogodilo i brinuli smo jeste li dobro.

— Dobro je — rekao je Moody; po glasu mu se razaznavalo da mu je donekle neugodno. — Vidite da je dobro.

Morteza je radio u vladinom ministarstvu koje je nadziralo ulazne i izlazne telex vize. To je bio značajan posao i nosio sa sobom velike povlastice. Tijekom razgovora toga dana objasnio mi je da kani Elham povesti na praznike u Švicarsku ili možda u Englesku. — Bilo bi lijepo kad bi prije polaska mogla naučiti malo engleskog — rekao je.

— Oh, ja bih je vrlo rado učila engleski — rekla sam.

— Sjajna zamisao — složio se Moody. — Zašto je jutrom ne bi dovodili k nama? Betty je može učiti engleski dok sam ja na poslu.

Kad smo se kasnije vraćali kući, Moodyje rekao da je vrlo zadovoljan. Elham je zgodno dijete, mnogo ljepšeg ponašanja od većine iranske djece i Moody joj želi pomoći. Osjetio je prema njoj posebnu naklonost, jer je ona, kao i on, kao dijete ostala bez majke. Štoviše, rekao mi je, drago mi je što mi je našao zanimaciju. — Želim da ovdje budeš sretna — rekao je.

— Želim ovdje biti sretna — slagala sam.

Poučavanje Elham također se pokazalo uslišenjem mojih molitvi. Moody više preko dana nije vodio Mahtob u Maloukinu kuću. Elham i ja smo trebale Mahtob kao prevoditeljicu, a kada nismo vježbale engleski, curice su se veselo igrale.

Reza i Essey nakanili su poći na hodočašće u sveti mesdžid u Meshed, kamo je svojedobno putovala Ameh Bozorg u potrazi za čudesnim izlječenjem. Prije Mehdijeva rođenja, Reza i Essey su dali nasr da će otići na hodočašće podari li im Alah sina. Činjenica da je Mehdi bio deformiran i retardiran ništa nije mijenjala na stvar; morali su ispuniti svoj nasr. Kad su nas pozvali da pođemo s njima, saletjela sam Moodyja da prihvati.

Smjesta mi je, naime, sinulo da ćemo morati letjeti u Meshed, na krajnji sjeveroistok Irana. Ondje se u posljednje vrijeme dogodilo nekoliko otmica zrakoplova, čime se pružala neznatna ali ipak realna mogućnost da naš avion nepredviđeno sleti u Bagdad.

Znala sam da će ovaj put vjerojatno smiriti Moodyjevu zabrinutost. Moja želja da pođem na hodočašće potvrdit će mu moju sve veću privrženost njegovu načinu života.

No postojao je i daleko dublji razlog moje revnosti. Istinski sam, naime, željela poći na hodočašće. Essey mi je rekla da će mi se, ako na grobu u Meshedu obavim propisane obrede, ispuniti tri želje. Imala sam samo jednu, ali sam vruće željela vjerovati u čuda iz Mesheda. — Neki ljudi voze bolesne i umobolne, pa ih uzetom vežu za grob i čekaju da se zbudnu čuda — rekla mi je Essey ozbiljno. — Mnoga se i zbudnu.

Nisam više znala u što vjerujem. — ili ne vjerujem — u Moodyjevoj vjeri. Zнала sam samo da me goni očaj.

Moody je spremno pristao na hodočašće. I on je imao želja.

Let u Meshed bio je kratak. Kad smo stigli, Moody nas je brzo pognao u taksi da se odvezemo u hotel. On i Reza rezervirali su nam najluksuzniji hotel u gradu. — Što je ovo? — promrmljao je kad smo ušli u hladnu, vlažnu sobu. Čekao nas je gvalast krevet. Dronjav komad tkanine prebačen preko prozora služio je kao zastor. Velike pukotine nagrdile su sivu žbuku zidova, koji očito nisu obojeni desetljećima. Sag je bio toliko prljav da se po njemu nismo usudili hodati bez cipela. Smrad iz zahoda bio je ubitačan. Rezin i Esseyin »apartman«, koji je bio uz našu sobu, nije bio ništa bolji. Odlučili smo da do harama, groba, odemo smjesta, dijelom iz vjerske revnosti, a dijelom i stoga da pobjegnemo iz hotela.

Essey i ja navukle smo abanije, koje smo za ovu priliku posudile. To su arapske halje slične čadoru, ali s ušivenom elastičnom vrpcom. Stoga je za amaterku kakva sam ja abanija daleko jednostavnija za nošenje.

Svi smo odšetali pet blokova dalje od našeg hotela do mesdžida. Prolazili smo ulicama prepunim malih trgovaca koji su se glasno nadmetali nudeći svoje molitvene narukvice i morghove, molitveno kamenje. Drugi su pak prodavali prekrasne vezove i nakit izrađen od tirkiza. Iznad nas su odasvud iz zvučnika treštale molitve.

Mesdžid je bio veći od ikojeg što sam dotad vidjela. Bio je ukrašen fantastičnim kupolama i minaretima. Kroz gomile vjernika kretali smo se dalje, zaustavivši se kod jednoga vanjskog bazena da se operemo prije molitve. Zatim smo za vodičem kroz veliko dvorište pošli na kratko

razgledanje prostorija, podovi kojih su bili pokriveni prekrasnim perzijskim sagovima a zidovi divovskim pozlaćenim i posrebranim zrcalima. Scenu su obasjavali golemi kristalni svijećnjaci, svjetlo kojih je blistalo iz zrcala zasljepljujući oči!

Kad smo se približili haramu, muškarci i žene su se razdvojili. Vukući Marvam i Mahtob, Essey i ja smo se pokušale progurati kroz rulju ekstatičnih pokajnica. Nastojale smo se protisnuti dovoljno blizu da dodirnemo haram, kako bismo mogle zamoliti Boga da nam ostvari želje, no ni nakon nekoliko pokušaja nismo u tome uspjele. Konačno su nas skrenuli na pokrajnji prostor za molitvu.

Nakon nekog vremena Essey se odlučila na ponovni pokušaj. Ostavljajući Mahtob i mene, uronila je u pobožnu svjetinu s Marvam u naručju. Napokon je silnom ustrajnošću dospjela do harama, podižući Marvam visoko iznad rulje da dodirne grob.

Kasnije se Moody ljutio na mene što Mahtob nisam pružila istu mogućnost. — Sutra ti povedi Mahtob — rekao je Essey.

Tri su dana protekla u vjerskom zanosu. Uspjela sam se probiti do harama i kad sam ga dotaknula, revno sam molila Alaha da mi ostvari jednu jedinu želju — da dopusti Mahtob i meni da se sretno vratimo u Ameriku i vidimo tatu prije no što umre.

Hodočašće me se duboko dojmilo. Više no ikad ranije približila sam se istinskom vjerovanju u Moodyjevu religiju. Možda je do toga došlo zbog moga očaja, a u kombinaciji s hipnotičkom privlačnošću okoliša. Kakav god uzrok bio, povjerovala sam u moć harama. Četvrtoga, posljednjeg, dana u

Meshedu odlučila sam ponoviti sveti obred sa svom pobožnošću koju mogu skupiti.

— Želim do harama poći sama — rekla sam Moodyju.

Nije me ništa ispitivao. I njemu je moja pobožnost bila očita. Zapravo, smiješkom je iskazao svoje zadovoljstvo mojom metamorfozom.

Iz hotela sam otišla rano, prije nego što su se ostali spremili. Bila sam pripravna za svoju konačnu i najiskreniju molbu. Kad sam stigla u mesdžid, bilo mi je jako drago što sam pretekla svjetinu. Lako sam pristupila haramu, tutnula nekoliko riala čovjeku s turbanom koji će se moliti za mene — za moju neizgovorenu želju — pa zatim sjela uz haram te se dugo i duboko zamislila. Neprekidno sam Alahu ponavljala svoju želju te osjetila kako me prožima neobičan osjećaj mira. Na neki sam način znala da će Alah-Bog ostvariti moju želju. Uskoro.

U glavi su mi se počeli slagati djelići slagalice.

Moody nas je jednoga dana poveo u dom Ameh Bozorg, ali nije mu bilo do presvlačenja u uobičajenu posjetiteljsku pidžamu. Ostao je u odijelu i već se za nekoliko trenutaka upustio u oštru razmjenu riječi sa svojom sestrom.

Prešli su na shushtari narječje, jezik kojim su govorili kao djeca, pa ni Mahtob ni ja nismo mogle razumjeti što pričaju, no činilo se da je ovo nastavak nekoga tekućeg prijepora.

— Imam posla — rekao mi je nenadano. — Ti i Mahtob ostajete ovdje. — Zatim se brzo udaljio s Majidom.

Nije mi se svidjelo vraćanje u ovu kuću, koja je za mene povezana s tolikim turobnim uspomjenama, niti mi je bilo drago da ostanem sama s bilo kime tko ovdje živi. Mahtob i ja smo išetale u stražnje, zatvoreno dvorište do

bazena da uhvatimo bar malo sunca što se može probiti kroz naše halje te da se udaljimo od ostatka porodice.

Ameh Bozorg je pošla za nama, što mi nipošto nije bilo drago.

— Azzi zam — rekla je blago.

— Draga! — Ameh Bozorg nazvala me dragom!

Ogrlila me svojim velikim, koščatim rukama. — Azzi zam — ponovila je.

Govorila je farsi, birajući jednostavne riječi koje mogu razumjeti ili koje Mahtob može prevesti. — Man khaly, khaly, khaly motasifan, azzi zam. —

Jako, jako, jako mi te žao, draga. — Ruke je podigla iznad glave i zavijala:

—Aiee Khodah. — Oh, Bože! — Zatim je rekla: — Otiđi na telefon. Nazovi svoje.

Smicalica, pomislila sam. — Ne — rekla sam. Posredstvom Mahtob, prevoditeljice, kazala sam joj: — Ne mogu jer mi Moody ne dopušta da telefoniram. Nemam njegovo dopuštenje.

— Ne, telefoniraj svojima — ustrajala je Ameh Bozorg.

— Tatica će se ljutiti — rekla je Mahtob.

Ameh Bozorg nas je pomno pogledala. Proučavala sam njezine oči i ono malo lica što se naziralo kroz čador. Što se ovdje zbiva, pitala sam se. Da li mi je ovu zamku namjestio Moody da vidi hoću li prekršiti njegovu zabranu?

Ili se nešto promijenilo, nešto što mi nije poznato?

Ameh Bozorg je rekla Mahtob: — Tvoj se tatica neće ljutiti jer mu to nećemo reći.

Ipak sam odbila. Bila sam sve zabrinutija i zbunjenija, sjećajući se smicalica koje mi je priredila u prošlosti, osobito one iz Quma, kad mi je naredila da

sjedim, da bi se kasnije potužila kako sam odbila dovršiti svoje hodočašće kod groba svetog muslimanskog mučenika.

Ameh Bozorg se nakratko izgubila, ali se uskoro vratila sa svojim kćerkama Zohreh i Fereshteh, koje su nam se obratile na engleskom. — Hajde, nazovi svoje — rekla je Zohreh — stvarno se ružno osjećamo što nisi s njima razgovarala. Telefoniraj svima. Razgovaraj koliko ti drago. Nećemo mu reći. Posljednja riječ »mu«, koja se odnosi na Moodyja, izgovorena je s primjesom zlobe.

Upravo time konačno su me uvjerile. U tom se trenutku za šansu da porazgovaram sa svojim, pa makar kako kratak te istodobno sladak i gorak razgovor bio, vrijedilo izložiti riziku Moodyjeva gnjeva.

I tako sam ih nazvala, plaćući svoju tugu i ljubav u telefon. Plakali su i oni. Tata mi je priznao da je njegovo stanje svakim danom sve gore, da osjeća sve veću bol te da liječnici razmišljaju o još jednoj operaciji. Razgovarala sam s Joeom i Johnom u kući njihova oca; probudila sam ih usred noći. Za tih je razgovora Ameh Bozorg Mahtob i mene ostavila same, ne želeći da nas nadgleda. Kasnije me pozvala da sjednem u predvorje. S Mahtob, Zohreh i Fereshteh, koje su prevodile, započele smo otvoren razgovor. — Ja sam bila ta koja je Moodyju rekla da ti vrati Mahtob — ustvrdila je. — Rekla sam mu da ti to više ne može raditi. Ne može s tobom tako postupati. Je li moguće da ova žena koju mrzim, koja je prema meni bila toliko neprijateljski nastrojena, da mi ta žena postaje saveznica? Je li ona dovoljno razumna da vidi kako njezinog mlađeg brata sve više obuzima ludilo i je li u nje dovoljno sućuti da učini sve što je u njezinoj moći da Mahtob i mene zaštiti od neznanih nam strahota? Previše je toga bilo da bih

odjednom mogla sve razlučiti. Razgovarala sam s njom oprezno, no ona je to, čini se, prihvatila i shvatila zašto je to tako. Bio je to čist poen u korist ove čudne, čudne žene. Znala je da kod nje vidim nerazumljivu promjenu. Naravno, ne mogu joj povjeriti nikakvu pravu tajnu, bez obzira kakvu. No mogu li se pouzdati u to da će pripomoći da se Moodyjevo ponašanje može podnijeti?

Toga sam dana načela još jedno pitanje. Najveći dio naše prtljage još je bio pohranjen u samostojećem ormaru spavaće sobe u kojoj smo ovdje prebivali prije više tisućljeća. Nitko se tom sobom nije koristio; još je bila naša. Otišavši na stranu, ušla sam i u spavaću sobu te probrala lijekove koje je Moody donio iz Amerike.

Sićušne ružičaste pilule nalazile su se u dugoj, uskoj, plastičnoj fioli. Zvale su se Nordette. Nikad mi neće biti jasno kako je Moody uspio kroz carinu u Islamsku Republiku prenijeti oralne kontraceptike, koji su ovdje bili izvan zakona. Možda je nekoga potplatio. Bilo kako bilo, pilule su bile tu. Kutije pune Nordettea pomiješale su se s raznovrsnim drugim ljekarijama. Je li ih Moody prebrojio? Nisam znala. Odmjeravajući svoj strah od toga da budem otkrivena i strah od trudnoće, riskirala sam i uzela jednomjesečnu zalihu. Kad sam paketić tutnula u odjeću, plastični je omot zašuškao. Šušketao je svakim mojim pokretom. Mogla sam se samo moliti da to nitko ne primijeti. Kad se Moody vratio da Mahtob i mene odvede kući, nitko mu nije spominjao razgovore s Amerikom. Dok smo se spremali da krenemo, strahovala sam od slabašnog šuškanja koje je pratilo svaki moj korak, no taj šum očito nitko nije čuo.

Stigavši kući, pilule sam sakrila pod madrac. Sljedećeg sam dana progutala prvu pilulu, ne znajući je li pravi trenutak i moleći se da ona djeluje.

Samo nekoliko večeri kasnije Moodyja je nazvao Baba Hajji te mu rekao da bi želio doći na razgovor. Moody ovo nije mogao odbiti.

Vrtjela sam se po kuhinji, spremala čaj i hranu za uvaženog gosta, u strahu da bi gost mogao imati namjeru da Moodyju ispriča o onim telefonskim razgovorima. Umjesto toga, Mahtob i ja smo iz spavaće sobe prislušivale razgovor koji me ispunio neviđenim optimizmom.

Koliko smo mogli shvatiti, Baba Hajji je rekao Moodyju: — Ovo je Mammalova kuća. Mammal je otišao na stan tazbini zbog tebe, zbog toga što Nasserine ne želi sve vrijeme biti pokrivena u vlastitom domu samo zato što si ti stalno ovdje. Zamorili su se. U prizemlju je Rezin dom, a ti se i njime služiš. I oni su se zamorili. Moraš smjesta iseliti. Moraš otići odavde. Moody je odgovorio mirno, s poštovanjem. Naravno da će prihvatiti Baba Hajjijevu »molbu«. Starac je kimnuo, svjestan da njegove riječi sadrže moć božanskog autoriteta. Izručivši tako svoju poruku, otišao je.

Moody se razbjjesnio na svoju porodicu, na svoj vlastiti rod. Odjednom smo Mahtob i ja bile jedino što ima. Sada smo nas troje stajali protiv čitavoga nepravednog svijeta.

Stavili smo Mahtob u postelju, a potom smo Moody i ja dugo u noć razgovarali.

— Školovao sam Rezu — požalio se. — Dao sam mu sve što mu je trebalo. Dao sam mu novac, dao sam mu novi auto da ga vozi, pobrinuo mu se za dom. Došao je Mammal, a ja sam mu platio operaciju i sve skupa utanačio. Uvijek sam svojimima davao sve što su htjeli. Ako su me nazvali u Ameriku i

poželjeli kapute, slao sam im. Na njih sam potrošio mnogo novaca, a oni su to zaboravili, zaboravili sve što sam za njih učinio. Sada jednostavno žele da iselim.

Zatim se okomio na Nasserine.

— A Nasserine! Toliko je glupa — a ne mora sve vrijeme biti pokrivena. Zašto ne može biti poput Essey? Sigurno, lijepo je bilo što smo ovdje, što čistiš, kuhaš, mijenjaš Amirove pelene. Sve si joj ti obavljala. Ona ne radi ništa, osim što Amira okupa jednom u svakih nekoliko mjeseci pred neki eid (blagdan). Kakva je ona majka i žena? Ali sada će, preko ljeta, s fakulteta preseliti kući. Ne treba joj siterica, pa stoga jednostavno: »Marš van!«
Budući da nemamo kamo, a nemamo ni novca, kako to oni zamišljaju da ćemo iseliti?

Ovo su bile vrlo neobične riječi. U svojoj islamskoj pravovjernosti iz proteklih mjeseci, Moody se bio žalio na Esseyinu nehajnost u pogledu pokrivanja te isticao Nasserine kao uzor vrline. Promjena stava bila je vrlo napadna.

Promrmljala sam oprezno izraze sućuti. Da sam Nasserine, sigurno bih bila željela da Moody ode iz moje kuće, no to mu nisam spomenula. Radije sam potpuno stala na muževu stranu, kako je on to i očekivao. Još sam jednom bila njegova saveznica, njegov neustrašiv pristaša, njegov obožavatelj broj jedan — gladeći njegov ego svakim gramom neiskrena laskanja što sam ga samo mogla naći u svome užagrenom mozgu.

— Zar doista nemamo novaca? — upitala sam.

— Istina je. Još uvijek me ne plaćaju. Jer nisu sredili papire. Sad sam mu vjerovala, pa sam se glasno začudila: — Pa kako ćemo onda seliti?

— Majid je rekao da će nam pronaći stan kakav želimo te da će se on i Mammal pobrinuti za troškove.

Samo sam velikim naporom uspjela potisnuti svoju radost. Više mi u mislima nije visjelo pitanje hoćemo li iseliti iz ovog zatvora na katu, jer je Moody dao riječ Baba Hajjiju. Štoviše, sada sam znala da seoba u kuću Ameh Bozorg ne dolazi u obzir, jer je Moody svoj opaki bijes sada usmjerio na svoju nekoć poštovanu sestru. Zapravo, sada kada su toliko povrijedili njegovo dostojanstvo, više uopće nije dolazilo u obzir da živimo s ikim od njegovih rođaka.

Smijem li se ponadati da će Moody zaključiti kako je vrijeme da nas povede natrag u Ameriku?

— Ne razumiju nas — rekla sam mu blago. — Toliko si za njih učinio. No, u redu. Stvari će se srediti. Nas troje barem imamo jedno drugo.

— Da — kazao je. Zagrlio me. Zatim me poljubio. Tijekom onih nekoliko minuta strasti što je uslijedilo uspjela sam se odijeliti od sadašnjosti. U tom je trenutku moje tijelo bilo samo oruđe kojim ću se poslužiti, budem li to morala, da postignem slobodu.

Klipšući prljavim ulicama i blatnim četvrtima, s iranskim smo posrednikom tražili stan u najam. Svaki u koji smo zavirili bio je u ruševnom stanju i već desetljećima nije vidio metle ni četke za bojenje.

Moodyjeve su reakcije bile ohrabrujuće, jer se i on kostriješio na gnusne uvjete koji su vladali posvuda oko nas. Trebalo mu je skoro godinu dana da se desenzibilizira od svoga djetinjstva, da zbiljski zamijeti prljavštinu koju su njegovi zemljaci prihvatili kao nešto normalno. Ovako on više neće htjeti živjeti.

Prilike su ga sve više gušile. Mada je u bolnici stalno obavljao ugledan posao, i dalje se medicinom bavio neslužbeno. Američke vlasti nije mogao navesti da mu ovjere isprave, nije mogao ishoditi plaću, nije mogao doći do raskoši za koju je smatrao da s punim pravom pripada njegovoj obitelji. Moody je ustanovio da ga smeta i dužnost da se podčinjava željama svojih starijih. Baba Hajji je imao prijatelje posrednike u prometu nekretninama. Taj nam je čovjek pokazao jedan stan udaljen samo blok kuća od Mammalova doma. Nije nam se svidio i nismo ga uzeli, čime smo potakli svađu između Moodyja i Baba Hajjija.

— Nema dvorišta — prigovorio je Moody. — Mahtob se treba negdje igrati.

— To nije važno — rekao je Baba Hajji. Potrebe ili želje djece nisu ga zanimale.

— Nema namještaja ni kućanskih aparata — rekao je Moody.

— To nije važno. Ne treba ti namještaj.

— Mi nemamo ništa — istaknuo je Moody. — Nemamo ni štednjaka, ni hladnjak, ni stroj za pranje rublja. Nemamo tanjura ni žlica. — Slušajući ovaj razgovor, a ustanovivši da sve bolje razumijem farsi, začudio me, a bio mi je i drag, Moodyjev način razmišljanja. Želio je dvorište za Mahtob. Želio je kućanske aparate za mene. Želio je stvari za nas, ne samo za sebe. Želio ih je pak tako jako da se usprotivio uvaženoj glavi porodice.

— To nije važno — ponovio je Baba Hajji. — Samo ti uđi u svoj stan i svi će ti dati sve što trebaš.

— Taraf — odgovorio je Moody, gotovo vičući na pobožna starca.

— To je taraf.

Baba Hajji je otišao srediti, a Moody se zabrinuo nije li možda otišao predaleko. — Moramo uskoro imati vlastiti stan — rekao je.

— Moramo pronaći dovoljno velik prostor da u njemu otvorim ambulantu i počnem zarađivati neke novce. — Promislivši malo, dodao je nešto mučno: — Moramo srediti da nam ovamo pošalju naše stvari iz Amerike.

Reza Shafiee, Moodyjev rođak, bio je anesteziolog u Švicarskoj. Povremeno nas je posjećivao zajedno sa svojim roditeljima, i to su bili povodi za velika slavlja. Kad smo primili poziv za večeru u njegovu čast, Moody je bio ushićen. Sada kad je radio u bolnici i namjeravao otvoriti privatnu ordinaciju, razgovor o poslu bio mu je još važniji.

Poželio je Rezu Shafieeja obdariti osobitim poklonom, pa mi je naredio da uzmem sa sobom Mahtob i da ga kupim. Precizno me uputio da odem u određenu slastičarnicu koja prodaje pistacije aranžirane u obliku dekorativnih slika. Mahtob i ja smo otišle onamo po najvećoj popodnevnoj jari te ustanovile da je lokal zbog molitve zatvoren.

— Pričekajmo ondje — rekla sam Mahtob pokazujući preko puta hladovinu drveta. — Jako je vruće.

Dok smo čekale, postala sam svjesna kontingenta pasdara. U busiji je bio bijeli kamionet pun uniformiranih muškaraca i pakon s četiri žene pasdar u čadorima. Refleksno sam podigla ruku prema čelu. Bila sam zadovoljna što mi nikakve vlasi nisu pobjegle ispod roosarieja. Ovaj put neće me presresti, rekla sam sama sebi.

Nakon nekog vremena dosadilo nam je čekanje pa smo pošle preko ceste da vidimo ima li kakve naznake po kojoj bi se vidjelo kada će se lokal ponovno otvoriti. Čim smo stupile na ulicu, jurnuo je pakon i uz cvil kočnica

stao ispred nas. Četiri su policistkinje skočile van i okružile nas. Govorila je samo jedna.

— Vi niste Iranka? — upitala me istražiteljski na farsiju. -Ne.

— Odakle ste?

— Iz Amerike — rekla sam na farsiju.

Oštro i brzo govorila mi je ravno u lice, nemilice iskušavajući moje ograničeno poznavanje jezika.

— Ne razumijem — propentala sam.

Gospoda pasdar samo se još više razgnjevila. Urlala je na mene nerazumljivim jezikom sve dok mi konačno mala Mahtob nije uspjela prevesti. — Želi znati zašto ne razumiješ — objasnila je Mahtob. — Veli da si u početku lijepo govorila farsi.

— Reci joj da mogu razumjeti par riječi, ništa više.

Ovo je donekle umilostivilo gospodu pasdar, no nastavila je klepetati sve dok mi Mahtob nije rastumačila: — Zaustavila te zato što su ti čarape naborane.

Povukla sam svoje uvredljive čarape i gospođa pasdar se okrenula da ode dajući Mahtob posljednju naredbu: — Reci svojoj majci da više nikad na ulicu ne izlazi naboranih čarapa.

Ovako izgrđena, kupila sam pistacije i, putem kući, upozorila Mahtob da tatici ne priča o ovom slučaju. Nisam željela da Moody dočuje išta što bi ga moglo navesti na to da nam ograniči kretanje. Mahtob je shvatila.

Te smo večeri išli u amoo (amidža, stric) Shafiejev u kuću u teheranskoj četvrti Geisha da pistacijama obdarimo njegova sina Rezu. Ondje je bilo pedesetero, šezdesetero ljudi.

Kasno navečer, pošto su neki gosti već otišli, a mi se spremali također, odjednom su sirene zlokobno zatulile. Svjetla su se pogasila. Privukla sam Mahtob, pa smo zajedno pronašle prostoriju u kojoj smo se s četrdesetak drugih ljudi šćućurile uza zid.

U napetoj smo tišini iščekivali zvuk protuavionske paljbe, na koju smo se već bile navikle. Iz daljine smo začule zastrašujući zvuk zrakoplova koji se približavaju, no protuavionska se obrana još nije oglasila.

— Nešto ne valja — rekao je netko. — Možda smo ostali bez streljiva.

Napadački su zrakoplovi zaurrali iznad nas, užasno blizu.

Zaglušujući prasak probio mi je uši. Načas sam imala stravičan osjećaj kao da je neka mračna sablast prošla prostorijom, ostavljajući nas hladnima i ranjenima. U leđa me udario zid. Mahtob i mene gurnuo je prema naprijed. Šalice za čaj su zveketale. Čuli smo kako pucaju stakla.

Prije no što smo stigli reagirati poljuljao nas je drugi potres, pa treći. Kuća se tresla. Sa svih je strana popadala žbuka. Bila sam svjesna da uza me nešto vrišti, ali sam to čula nekako slabašno. U tami smo čekali da na nas padne krov. Mahtob je jaukala. Moody me zgrabio za ruku.

Čekali smo nemoćno, suspregnuta daha, suzbijajući paniku.

Stvarnost se vratila tek postupno. Prošle su minute prije no što je itko spoznao da su grmljavinu zrakoplova i strašne praskove eksplozija zamijenile sirene kola hitne pomoći. Izvana smo čuli vrištanje žrtava.

— Gore na krov! — rekao je netko. Svi smo kao jedan nahrupili na ravni otvoreni krov zgrade. Svjetla grada bila su zamračena, ali rumenilo mnogih požara i reflektori automobila hitne pomoći, policijskih kola i vatrogasnih vozila koja su se približavala osvjetljavali su razoreni grad. Zureći kroz zrak

što su ga čestice prašine sada pretvorile u gust smog, posvuda oko nas razaznavali smo smrt i uništenje. Umjesto okolnih zgrada vidjeli smo svježe rupetine. Noć je zaudarala na barut i spaljeno meso. Ulicom ispod nas bjesomučno su trčali histerični muškarci, žene i djeca, vrišteći, plačući, tražeći izgubljenu rodbinu.

Neki su muškarci izašli iz kuće te, obavijesti radi, prešli kratku udaljenost do glavne ulice. Vratili su se s vijesću da su ulice zatvorene za sav promet, osim za vozila hitnih službi. — Noćas se iz Geishe ne može — rekao je netko.

Čitavu tu noć proveli smo pod vedrim nebom na podu Shafieejeve kuće. Mahtob i ja smo molitvom zahvaljivale Bogu što smo preživjele, obnavljajući svoje očajničke molbe za izbavljenjem.

Ulice su ostale zatvorene do jutra, no jedna su kola hitne pomoći prispjela po Moodyja da ga odvezu u bolnicu. Dok je on ondje cijelog dana radio zbrinjavajući ranjene, mi koji smo ostali zatočeni u kući razmišljali smo o tome zašto se prethodne noći nije oglasila protuzrakoplovna obrana. Mnogo je ljudi izrazilo pesimističko mišljenje da je to zbog toga što su vlasti ostale bez municije. Ako je tome tako, sigurno će se na nas sručiti daljnja paklenska vatra.

Mora da su se ove glasine proširile čitavim gradom, jer je popodne vladina televizija izdala priopćenje da smiri situaciju. Koliko sam mogla razumjeti, pučanstvu je rečeno neka se ne brine. Razlog izostanka protuzrakoplovne paljbe bio je taj što je vlada nastojala poduzeti nešto drugo. Nije, međutim, rečeno što.

Moody se te noći vratio u kuću amoo Shafieeja. Četvrt Geisha i dalje je bila zatvorena za sve, osim za vozila hitnih službi, pa smo stoga ovdje proveli i drugu noć. Moody je bio umoran i razdražljiv. Čitav je dan u brojnim hitnim operacijama davao anesteziju. Donio je gadne vijesti o vrlo velikom broju stradalih. Samo u jednoj kući, prepunoj zbog rođendanskog slavlja, poginulo je osmoro djece.

Reza Shafiee je morao odgoditi povratak u Švicarsku, pa je tijekom te večeri pred Moodyja izišao s jednim prijedlogom. — Ne možeš Betty i Mahtob ostaviti ovdje — kazao je. — Ovdje je jednostavno preopasno. Dopusti mi da ih odvedem u Švicarsku. Pobrinut ću se da ostanu sa mnom. Neću im dati da drukčije postupe.

Koliko Reza Shafiee zna o mom položaju, upitala sam se. Da li on doista kani stražariti nad nama u Švicarskoj ili samo pokušava odagnati Moodyjev strah da bismo mu mogle pobjeći? To, međutim, nije bilo važno, jer sam bila posve sigurna u to da ćemo se iz Švicarske moći vratiti u Ameriku. No Moody je u trenu razorio i najslabašnju nadu. — Ne — progundao je. — Nipošto. — Radije će nas izložiti ratnim opasnostima.

Provele smo drugi, pa treći dan u amoo Shafieejevoj kući i tek su tada spasioci uklonili sve ranjene i poginule. Svakoga su dana vladine vijesti bivale sve tajanstvenije. Izvjestitelji su iznijeli informaciju da protuzrakoplovna obrana nije reagirala zato što Iran sada posjeduje tehnički vrlo dotjerane rakete koje nadmašuju protuzrakoplovnu obranu. Jedan je reporter rekao da će se iranski narod iznenaditi kad dozna odakle su stigle nove rakete.

Iz Amerike? Rusije? Francuske? Izraela? Svi su nagađali. Moody je pak bio siguran da to novo oružje potječe iz Sjedinjenih Država. Zbog zabrane izvoza oružja, rekao je, ono se vjerojatno doprema preko neke treće zemlje — tako da Iran plati višu cijenu. Moody je bio uvjeren da na novac pohlepni američki trgovci oružjem ne mogu zanemariti kupca ovako nezajažljivih apetita.

Nisam znala i nije me bilo briga odakle stižu te rakete; molila sam se samo da ne bude potrebe za njihovom primjenom.

Nekoliko dana kasnije, nakon našeg povratka u Mammalov stan, došlo je do daljnjeg razvoja situacije. Vlada je Iraku navijestila oštru odmazdu zbog bombardiranja Geishe pa je sada obznanila da je na Bagdad izveden vrlo snažan napad jednim drugim novim oružjem, raketama zemlja-zemlja, kojima se s iranskog tla, bez upotrebe zrakoplovstva, može tući Bagdad. Postojanje ovoga drugog novog oružja potaknulo je daljnja nagađanja o tome tko to opskrbljuje Iran suvremenim naoružanjem. Vlada je pobjedonosno obznanila da se nova oružja proizvode ovdje, u Iranu. Moody je bio sumnjičav.

Jednoga je dana Moody odobrio da Mahtob i ja pođemo u kupovinu s Essey i Marvam. Trebale smo za curice potražiti ljetnu odjeću.

Pošto smo cijelo jutro kupovale, zaustavile smo narandžasti taksi da nas odveze kući. Sve smo se četiri ugurale na prednje sjedalo. Sjedila sam u sredini, a Mahtob na mom krilu. Vozač je krenuo, a kad je rukovao mjenjačem, osjetila sam da je rukom okrznuo moju nogu. U prvi sam čas pomislila da je to slučajno, no dok smo se probijali kroz gužvu, njegova je ruka kliznula naviše, pritišćući mi bedro.

Taj me smrdljivi ružni muškarac pohotno motrio krajičkom oka. Mahtob je gledala Marvam, pa sam iskoristila priliku da šofera oštro munem pođ rebra.

To ga je, međutim, samo ohrabrilo. Dlanom me uhvatio za nogu i stisnuo. Ruka mu je brzo pošla sve više i više.

— Muchakher injasl — kriknula sam. — Ovdje, hvala vam! — Bila je to zapovijed koja se i izgovarala kad dođeš do odredišta.

Šofer je pritisnuo kočnice. — Ne govori ništa nego brzo izlazi — rekla sam Essey. Gurnula sam Essey i djevojčice na pločnik, iskobeljavši se i sama za njima. — Što je bilo? — upitala je Essey. — Pa ne idemo ovamo.

— Znam — rekla sam. Čitavim sam se tijelom tresla. Poslala sam curice da pogledaju neki izlog, pa ispričala Essey što se zbilo. — Čula sam za to — rekla je. — Nikad to nisam doživjela. Mislim da to rade strankinjama.

Sada, kada je opasnost minula, spopala me druga briga. — Essey — usrdno sam je zamolila — molim te, nemoj ovo ispričati Moodyju, jer ako on to sazna, neće me više pustiti van. Molim te, nemoj reći ni Rezi.

Essey je pomno razmotrila moju molbu pa kimnula da se slaže.

Moodyjevi sve gori odnosi s njegovom iranskom rodbinom sve su me više zabrinjavali. Nastojeći da što bolje shvatim ovog čovjeka kako bih mogla smisliti najdjelotvorniji protunapad, proučavala sam detalje njegova života. Čim je stasao, iz Irana je otišao u Englesku. Nekoliko godina kasnije stigao je u Ameriku. Predavao je na školi, ali je odustao da bi studirao strojarstvo. Nakon nekoliko godina što je radio kao inženjer, krenuo je u medicinsku školu. Zatim tri godine u Corpus Christiju, dvije u Alpeni i jedna u Detroitu, da bi zatim ponovno uskomešao svoj život ovom našom selidbom u

Teheran. Sada je protekla skoro godina dana, a Moodyjev je život opet u previranju.

Nije se mogao smiriti. U svom je životu mogao zadržati ravnotežu samo nakratko, a onda se opet morao pokrenuti. Uvijek je naizgled postojao neki vanjski razlog, nešto na što se mogla svaliti krivnja. No sada sam, razmišljajući o prošlosti, vidjela da je on uvijek pridonosio svojim nevoljama. Gonilo ga je ludilo koje mu nije davalo mira.

Što će mu, dakle, pitala sam se, biti sljedeće.

Činilo se da njemu iz ove dileme nema izlaza. Sve je više iskazivao da sam mu ja jedini prijatelj, jedini saveznik. Mi protiv okrutnog svijeta.

Sve je ovo otvaralo najslabašnije nade da se Moody kreće prema odluci da Mahtob i mene povede natrag u Ameriku, no bilo je tu i komplikacija.

Jedne večeri kad sam okolišajući pavela razgovor o povratku u Ameriku, Moody je pokazao više malodušnosti nego srdžbe. Ispričao je nešto u što je, izgleda, vjerovao, no što se meni učinilo začudnim.

— Sjećaš li se doktora Mojallalija? — upitao je.

— Naravno. — Dr. Mojallali bio je Moodyjev prisni prijatelj u Corpus Christiju sve dok, malo poslije zauzeća američke ambasade u Teheranu, on i Moody nisu naglo prekinuli drugovanje.

— Radio je za CIA-u — izjavio je Moody. — Mene je također pozvao da radim za CIA-u, da sveučilištarce odvlačam od Khomeinija. Naravno, odbio sam. No sada za nas više nema Amerike. Vratim li se u Ameriku, ubit će me. CIA me progoni.

— To nije istina! — suprotstavila sam se. — Ti to samo tako pričaš.

— To jest istina! — vrisnuo je.

Budući da ga je počeo hvatati bijes, nisam više raspredala tu temu. Nisam mogla vjerovati da je toliko značajan da bi se našao na nekakvom CIA-inom »popisu za ubijanje«, ali on očito jest. I taj će ga ludi zaključak zadržati u Iranu.

Na kraju sam ipak doznala još jedan, vjerojatno najvažniji, razlog koji priječi Moodyja da razmišlja o povratku. Kad nam je jednoga dana Moody dopustio da odemo na tržnicu, skoknula sam u Hamidov dućan da telefoniram Helen u poslanstvo. S njom sam razmotrila mogućnost Moodyjeva povratka u Ameriku.

— Ne — rekla je. — Istekao mu je zeleni karton.

Jedini način na koji se sada mogao vratiti u Ameriku bio je taj da mu ja — njegova američka supruga — dadem odobrenje. Sigurno bih to učinila kako bismo se Mahtob i ja vratile, no to bi bilo pogubno za njegov ego.

I tako, dakle, stvari stoje. Predugo je čekao. Njegov veličanstveni plan dospio je do dramatičnog i gorkog obrata. Sada se Moody zaglavio u Iranu!

18.

U The Khayanu sam jednoga dana uočila oglas kojim se strancima nude stanovi. — Možda govore engleski — rekla sam Moodyju. — Da ih nazovem?

— Da — odgovorio je.

Javila se žena koja je engleski govorila savršeno. Bilo joj je jako drago čuti da jedan američki par traži stan. Dogovorili smo se da ćemo se naći sutradan predvečer kada Moody završi s radom u bolnici.

Tijekom nekoliko idućih popodneva posrednica nam je pokazala nekoliko stanova koji su bili čisti, svijetli i udobno namješteni na zapadnjački način. Nijedan nam nije potpuno odgovarao. Neki su bili premaleni, neki su bili predaleko od bolnice. Znali smo, međutim, da smo na dobru kolosijeku. Ovo su bili stanovi ljudi koji su živjeli u inozemstvu ili pak kulturnih Iranaca koji su željeli da im stanovi budu u dobru stanju. To se najjednostavnije moglo postići na taj način da se ti stanovi ne iznajme Irancima. Znali smo da ćemo prije ili kasnije pronaći za se pravi stan, no Moodyjeva nas je satnica uvelike sapinjala. Posrednica je stoga dala logičan prijedlog. Ne poznavajući naše osobne odnose, nevino je upitala: — Kako bi bilo da Betty izađe sa mnom na cijeli dan? Tako ćemo moći razgledati mnogo stanova, pa ako nade nešto zanimljivo, možete doći i vi pogledati. Pogledala sam Moodyja, pitajući se kako li će reagirati.

— Da — rekao je.

Svoje je odobrenje kasnije, kad smo ostali sami, donekle promijenio. — Mora doći po tebe. Moraš cijelo vrijeme biti s njom i mora te vratiti kući — zapovjedio je.

— Dobro — rekla sam. Polako, uh koliko polako, lanci su popuštali.

Sljedećeg sam dana pronašla za nas savršeni dom, savršen, naravno, u datim okolnostima. Bio je to dvoetažni stan, najveći od triju u izdvojenoj kući. Nalazio se nešto dalje na sjeveru Teherana, gdje su sve kuće bile novije. Od bolnice je bio udaljen samo petnaestak minuta vožnje taksijem. Zgrada je bila podignuta za šahova režima, a stan koji me zanimao bio je prekrasno namješten talijanskim pokućstvom. Bilo je tu udobnih divana i naslonjača, elegantna garnitura u blagovaonici te moderni kućanski aparati

u kuhinji. U stanu je već bio telefon, pa se stoga nećemo morati upisivati u beskrajnu listu onih koji iščekuju telefon. Ispred zgrade pružalo se bujno travnato dvorište s velikim bazenom.

Stan je zapremao najveći dio dvaju katova, a savršeno je odgovarao Moodyjevoj nakani da otvori ordinaciju — imao je dva krila koja je posrednica nazivala vilama. Vila s desne strane, koja se pružala prema stražnjem dijelu grada, mogla je postati našim stanom, a u prednji bi se dio zgrade smjestila Moodyjeva ordinacija. Velika drvena vrata odvajala su jedno krilo od glavnog dijela stana, stvarajući tako i čekaonicu i ambulantu. Velika spavaća soba i Mahtobina soba bile su na katu, kao i potpuno opremljena kupaonica s kadom, tušem i američkim zahodom. Glavna spavaća soba doticala se s manjim stanom koji je bio okrenut prema stražnjem dijelu zemljišta, ne prema ulici.

Te je večeri sa mnom došao Moody da pogleda stan, pa se i on, naravno, u njega zaljubio. Bez ikakva moga poticanja primijetio je da je ovo savršeno mjesto za ordinaciju.

Ja sam također vjerovala da je ovo savršeno mjesto za moje planove. Ovdje ću kao gazdarica vlastite kuće, kao liječnikova žena, imati još više slobode. Moody neće moći nadzirati sva moja kretanja niti me odalečiti od telefona. Ovdje neće biti stalnog špijuniranja ni mogućnosti da me drži za bravom.

Malo me, međutim, smetalo što se donekle smještamo, a smetalo me i što nisam mogla Mahtob reći da ovaj novi dom neće biti trajan. Ona više nije govorila o odlasku kući u Ameriku. U očima sam joj mogla zamijetiti taj san, no o njemu se nije usuđivala pričati, čak ni kad smo bile same.

Uselili smo potkraj lipnja zahvaljujući novcu što su nam ga namakli Majid i Mammal. Dali su Moodyju stanovitu svotu da možemo kupiti nužne stvari — ručnike, pokrivače, jastuke, lonce, tave i hranu.

Pomogli su nam i drugi rođaci, zadovoljni što se smještamo. Radosni zbog našeg pomirenja, aga i hanuma Hakim pozvali su nas na večeru, priredivši Moodyju iznenađenje koje je za nas predstavljalo osvježenje. Kad smo ušli u njihov dom, Moody je odjednom sinuo ugledavši dvije neočekivane gošće. — Chamsey! — viknuo je. — Zaree!

Bile su to sestre koje su odrasle u Shushtaru u susjedstvu Moodyjeve obitelji. Kad je otišao iz Irana, izgubio je svaku vezu s njima, a sada je bio presretan što ih vidi. Chamsey Najafee svidjela mi se smjesta, i prije nego što sam doznala pojedinosti iz njezina života. Chamsey je nosila čador, ali različit od svih koje sam dotad vidjela. Čador je bio izrađen od čipkaste providne tkanine, tako da je osujećivao namjeru zbog koje se nosio. Ispod njega je Chamsey nosila crnu suknju i ružičast džemper zapadnjačkog podrijetla. Meni se obraćala ljubazno besprijekornim engleskim.

Moody se oduševio kad je doznao da je Chamsevin muž kirurg u jednoj od teheranskih malobrojnih privatnih bolnica. — Možda ti dr. Najafee može ondje naći posao — komentirao je aga Hakim.

Kako se razgovor nastavio, doznala sam divnu stvar: i Chamsey i Zaree svake godine žive deset mjeseci u Americi. Dr. Najafee je svoje vrijeme razdijelio na dvije zemlje: ovamo je dolazio zaraditi goleme honorare u privatnoj praksi, a šest mjeseci provodio u Kaliforniji, pohađajući seminare, studirajući, uživajući u slobodi i čistoći. Zaree je bila petnaestak godina starija od Chamsey. Bila je udovica i živjela je sa sestrom. Njezin engleski

nije bio tako dotjeran kao Chamsevin, ali se i ona prema meni ponašala vrlo prijateljski. Obje su se žene smatrale Amerikankama.

Dok smo sjedeći na podu večerali, pratila sam razgovor koji se vodio dijelom na farsiju, a dijelom na engleskom. Svidjelo mi se ono što sam čula. Zaree je upitala Moodyja: — Što tvoja sestra misli o Betty?

— Pa, ima među njima problema — odgovorio je Moody. Chamsey se osmjehnula Moodyju. — Nije pošteno da svoju ženu podчиниš osobi kakva je tvoja sestra — rekla je. — Znam kakva je i nema nikakvih šansi da bi se ona i Betty ikad mogle složiti. Betty nikad ne bi mogla učiniti nešto što bi njoj bilo po volji. Kulturne su razlike prevelike. Sigurna sam da je Betty ne može podnijeti.

Nimalo uzrujan zbog ovog ukora što je dobio od jedne žene, Moody je kimnuo da se slaže. — Da — rekao je. — Nije bilo pošteno.

— Stvarno bi se trebao vratiti kući — rekla je Chamsey. — Zašto ovdje ostaješ toliko dugo?

Moody je slegnuo ramenima.

— Nemoj počinuti pogrešku — nastavila je Chamsey. — Ne budi lud. Vrati se. — Zaree je kimnula u znak suglasnosti.

Moody je ponovno slijeganjem ramenima otklonio primjedbe.

Trebali bismo više vremena provoditi s ovim ljudima, kazala sam samoj sebi.

Prije no što smo otišli Moody je uljudno rekao: — Morat ćete nam doći na večeru. — Vozeći se kući te noći, trudila sam se da ovaj poziv ne ostane samo taraf.

— Bože, stvarno mi se sviđaju — rekla sam. — Hajde da ih uskoro pozovemo.

— Da — složio se Moody, uživajući u divotama fine hrane i dobrih prijatelja.

— One stanuju samo četiri bloka dalje od nas.

Konačno je Moodyju njegov šef u bolnici rekao da je stigla plaća. Novac je bio doznačen na račun stanovite banke koja je bila tik do bolnice. Da bi ga dobio, Moody je u banci trebao dati samo odgovarajući identifikacijski broj. Sav ponesen, smjesta je otišao u banku po prvi prihod što ga je stekao za godinu dana u Iranu. No bankar mu je rekao da na računu nema nikakva novca.

— Da, mi smo ga doznali — uvjeravao ga je bolnički činovnik.

— Novca nema — ustrajao je bankar.

Moody je nekoliko puta išao od jednoga do drugoga, svaki put sve ljući, dok se konačno nije otkrilo što je posrijedi. Administracija.

Računovodstvo se u Iranu obavlja isključivo ručno. Moody se razbjesnio kad je doznao da će proteći još desetak dana prije no što dođe do svog novca. Ovu mi je priču ispričao jako razgoropađeno, izrekavši čak ovo: — Jedino što bi moglo srediti ovu zajebanu zemlju jest atomska bomba! Zbrisati je s lica zemlje i krenuti iznova!

Nova je srdžba tek slijedila. Naime, kad je novac stigao, iznos je bio daleko manji od obećanoga. Osim toga, bolnica je ispostavila neobično nisku plaću. Moody je izračunao da bi istu svotu mogao zaraditi radeći samo dva dana tjedno umjesto sadašnjih šest, pa je obavijestio bolnicu da će odsad raditi samo utorkom i srijedom. Tako će dobiti vremena da ustroji svoju ambulantu. Objesio je svoj natpis; jednostavnu pločicu na kojoj je na farsiju

pisalo DR. MAHMOODY: U AMERICI ŠKOLOVAN I OBRAZOVAN
SPECIJALIST ZA SUZBIJANJE BOLI.

Ugledavši tu ploču, u kuću je ušao Moodyjev nećak Morteza Ghodsi, pravnik, derući se: — Ne čini to. Veliki je prekršaj raditi bez dopuštenja! Uhapsit će te.

— Baš me briga — odgovorio je Moody. — Toliko sam čekao, a oko moje dozvole još ništa nije napravljeno. Neću više čekati!

Ako se Moody još bojao da bismo mu Mahtob i ja mogle pokušati pobjeći iz šaka, nije se više mogao ravnati prema tome strahovanju. Sada nas je trebao više no ikad. Bile smo njegova obitelj, jedini ljudi koje ima. Mada bi svakom razumnom procjenom došao do zaključka da je to ludo odvažno, sada mu je bilo nužno da se pouzda u našu ljubav i odanost. Tu se, dakle, pružala prilika.

Gotovo točno iza naše kuće vodila je glavna ulica u kojoj su bila tri dućana što sam ih svakodnevno morala obići. Do njih sam stizala tako što sam prvo hodala uz naš blok zgrada, zatim prešla na drugu stranu ulice, pa se niz drugi blok spustila do njih.

Jedan je dućan bio »super«; nije ga se moglo usporediti s američkim supermarketom, no to je ipak bilo mjesto na kojem su se nabavljale osnovne potrepštine, ako ih je i kada ih je bilo. Uvijek su imali ono najvažnije: grah, sir, ketchup i začine. U određene dane prodavali su mlijeko i jaja. Druga je prodavaonica bila dućan sa sabzijem. U njemu je bilo različitog povrća i zeleni. U trećem se lokalima prodavalo meso.

Moody je njegovao prijateljstvo s vlasnicima svih triju dućana. Oni i njihove obitelji dolazili su Moodyju na liječenje, što je za njih bilo besplatno. Za

uzvrat oni su nas obavještavali kad bi dobili neku rijetku robu, od koje su nam ostavljali najbolje komade.

Gotovo svakoga dana tim sam trgovcima nosila ponešto, na primjer hrpu novinskog papira ili komade konopca koji im je trebao za vezivanje robe. Aga Reza, vlasnik »supera«, rekao mi je: — Vi ste najbolja žena u Iranu. Većina Iranki je rasipna.

Sva su me trojica nazivala »harnima doktor« i uvijek su nalazili ponekog dječaćića da mi kući ponese špeceraj.

Moody je želio ostvariti svoj san da živi kao uspješan američki liječnik, fini profesionalac koji se izdigao iz prljavštine svijeta što ga okružuje, no nije imao vremena da se posveti pojedinostima. Meni je tutnuo novac.

— Kupuj stvari, — rekao je. — Uredi kuću. Uredi ambulantu.

Za mene je ovaj zadatak značio prihvaćanje izazova da se kao strankinja u gradu od četrnaest milijuna ponekad neprijateljskih, a uvijek nepredvidivih ljudi posvetim natezanjima oko svakodnevnih životnih situacija. Nisam poznavala ni jednu drugu ženu — Iranku, Amerikanku ili neke druge narodnosti — koja bi se izložila rizicima redovitih izleta u Teheran bez zaštite nekog muškarca ili barem društva neke druge odrasle žene.

Jednoga me dana Moody zamolio da odem u centar do prodavaonice čiji je vlasnik bio Maloukin otac, otac žene koja se brinula o Mahtob kad ju je Moody odveo od mene. Želio je da kupi ručnike i platno ili plahte, luksuz kojim ćemo se svrstati u elitu.

— Idi autobusom — rekao je. — Put je dug i besplatan. — Dao mi je čitav snop autobusnih karata koje su vlasti davale radnicima u državnoj službi.

Nije mi bilo do toga da Moodyju prištedim koji rial, ali sam željela svladati sve moguće načine transporta, pa smo Mahtob i ja poslušale njegove naputke. Prvo smo otpješačile do ulice Pasdaran, glavne prometnice, gdje smo uzele taksi, koji nas je odvezao do autobusnog stajališta blizu Mammalove kuće. Ukrcale smo se u autobus koji je više nalikovao autobusu za duge relacije Greyhound nego nekom američkom gradskom autobusu. Sjedala su bila popunjena, a prekobrojni putnici zakrčili su prolaz između sjedala.

Put u središte grada trajao je više od sata. Autobus se često zaustavljao; svaki put su se iz njega iskrcavali deseci putnika, a novi bi deseci pokušavali ući. Nitko nije strpljivo čekao svoj red; naprosto, svi su pokušavali izlaziti i ulaziti istodobno, gurajući se laktovima i glasno psujući.

Konačno smo našle dućan i obavile kupovinu. I ja i Mahtob bile smo se već umorile. Ruku punih paketa probijale smo se prepunim pločnicima sve dok nismo dospjele do autobusne stanice na kojoj je bilo mnogo parkiranih autobusa. Nisam mogla pronaći autobus s brojem linije koju mi je rekao Moody, pa sam se uspaničila. Važno mi je bilo da ovu zadaću obavim kako treba. Ne uspijem li u tome, Moody će zaključiti da ovakve zadatke ne mogu obavljati sama. Što je još gore, mogao bi postati sumnjičav poradi neobjašnjiva zakašnjenja.

Mora da mi se mahnitost očitovala u očima, jer me jedan Iranac upitao: — Khanum, chi mikai — Gospođo što trebate?

— Seyyed Khandan — rekla sam. Tako se zvao dio grada u kojem je živio Mammal, a koji je bio polazišna točka za ugodnu vožnju kući u

narandžastom taksiju. Pokazala sam prema jednom autobusu. — Seyyed Khandan!

— Na — rekao je mašući glavom. Mahnuo je Mahtob i meni da ga slijedimo, pa nas doveo do jednog praznog autobusa. — Seyyed Khandan.

Kimnula sam u znak zahvalnosti. Opterećena zamotuljcima, Mahtob i ja smo se jedva uspentrale. Imajući po izbor praznih sjedala, sjele smo na prvo, odmah iza vozačeva.

Uskoro se autobus ispunio putnicima za Seyyed Khandan. Na moje iznenađenje, čovjek koji me uputio ovamo također se ukrcao i sjeo na šoferovo sjedalo. Posve slučajano, on je bio vozač.

Pružila sam naše karte, no on je samo odmahnuo rukom. Sad mi je bilo žao što smo odabrale upravo ovo sjedalo, jer je vozač bio osobito odbojan Iranac. Bio je nizak i glatko obrijan, no to je ujedno bilo i sve što je na njemu bilo čisto. Odjeća mu je izgledala i vonjala tako kao da mjesecima nije bila na pranju.

Kad je došlo vrijeme polaska, vozač je prošetao uskim prolazom u stražnji dio autobusa te počeo skupljati karte. Nisam na njega obraćala pozornost. Mahtob je bila umorna i razdražljiva. Gnječili su nas naši paketi. Meškoljile smo se da nađemo ugodniji položaj na sjedalima.

Vozač je došao u prednji dio autobusa i ispružio ruku. Kad sam mu pružila karte, dohvatio me za ruku, na trenutak je čvrsto stisnuvši prije no što je polako odmaknuo svoju ruku s kartama. Zabuna, pomislila sam. Iranski muškarci ne dodiruju ovako žene. Odagnala sam iz misli ovaj incident, želeći samo da Mahtob dopremim kući.

Za duge vožnje drijemala je i budila se, pa kad smo napokon stigli do Seyyed Khandana, zadnje stanice autobusa, čvrsto je spavala. Kako ću je iznijeti skupa s tolikim silnim paketima, pomislila sam. Pokušala sam je gurnuti da se probudi.

— Hajde, Mahtob — rekla sam nježno. — Vrijeme je da krenemo. Nije se niti pomaknula. Čvrsto je spavala.

Svi su se drugi putnici već ispenrali kroz vrata. Podigla sam pogled i vidjela da nas vozač čeka. Nasmiješio se i ispružio ruke, pokazujući mi da će iznijeti Mahtob iz autobusa. Stvarno lijepo od njega, pomislila sam.

Podigao je Mahtob i, na moj užas, stavio svoje prljave usne na njezin obraz te poljubio moje zaspalo dijete.

Osvrnula sam se okolo, odjednom preplašena. Prazni je autobus bio mračan, prolaz uzak. Pokupila sam svoje zamotuljke i digla se da pođem. No šofer mi je, držeći Mahtob pod rukom, zapriječio put. Bez ijedne riječi nagnuo se prema meni i čitavim se tijelom natisnuo na mene.

— Babaksheed — rekla sam. — Oprostite. — Ispružila sam ruke i šoferu istrгла Mahtob. Pokušala sam ga obići, no on je pružio ruku da me zaustavi. I dalje nije ništa govorio. I dalje se svojim odvratnim, smradnim tijelom navaljivao na mene.

Sad već istinski prestrašena, pitajući se čime bih se mogla poslužiti kao oružjem, pitajući se da li da ga koljenom maznem u prepone, samo što se nisam onesvijestila od napora i odvratnosti. — Gdje stanujete? — upitao me na farsiju. — Pomoći ću vam do kuće.

Pružio je ruku i stavio mi je na prsa.

— Babaksheedl — vrisnula sam što sam jače mogla. U iznenadnom nastupu defenzivne energije i s jednim sretnim udarcem lakta progurala sam se pokraj njega i iskobeljala iz autobusa s Mahtob koja je i dalje čvrsto spavala.

Opasnosti života u osiromašenu gradu pretrpanu izbjeglicama ponovno su došle do izražaja jednoga dana kad sam svratila do Ellen.

Ellen i ja bile smo sklopile prešutno primirje. Unatoč njezinoj prijetnji da će me u ime islamske dužnosti izdati, ona i Hormoz učinili su što su mogli da mi pomognu prebroditi teško razdoblje i više nikad nisu spominjali da će Moodyja izvijestiti o mojim planovima bijega.

Premda smo se u osnovnim nazorima razlikovale, Ellen i ja smo ipak bile Amerikanke i još uvijek imale štošta zajedničko.

Gotovo da se smrklo kad sam se spremila da odem od njih.

— Nećeš sama — rekla je Ellen.

— Oh, da, mogu. Sve je u redu — kazala sam.

— Ne. Hormoz će te odvesti.

— Ne. Ne želim ga gnjaviti. Sve je u redu. Uzet ću taksi.

— Neće te pustiti. — Zatim mi je Ellen objasnila uzrok svoga opreza. —

Jučer je u našem susjedstvu umorena jedna djevojka. Pronašli su je nedaleko odavde. Imala je trinaest godina i pošla je u pet ujutro da s bonovima nabavi meso. Nije se vratila pa su je roditelji počeli tražiti. Tijelo su joj pronašli u ovoj ulici. Silovana i ubijena.

Naravno, bila sam zaprepaštena.

— To se dogodilo danju — uznemireno je nastavila Ellen. — Sada se to događa svakodnevno.

Nisam znala da li da joj vjerujem. Ako su Ellen te stvari bile poznate, zašto me prije nije na njih upozorila? U novinama nikad nisam pročitala ništa o pljačkama, silovanjima ili ubojstvima.

— To rade Afganci — rekla je Ellen. — U Iranu je jako mnogo Afganaca, a oni uza se nemaju svojih žena, pa siluju koju god stignu.

Uskoro nakon ovog događaja u našu je kuću došao Majid. Ispričala sam mu što mi je rekla Ellen.

— O da, to je istina — rekao je Majid. — To se događa danomice. Zbilja je opasno da budeš vani sama. Moraš biti pažljiva.

Jednoga me popodneva nazvala Essey. Samo što nije plakala. — Jako se bojim — rekla je. — Upravo je telefonirala tvoja mati iz Amerike. Rekla sam joj da si preselila. Htjela je nazvati tvoj novi telefonski broj. Rekla sam joj da ne znam, a ona se jako razljutila i nazvala me lažljivicom. I tako sam joj onda dala tvoj broj. Znam da ćeš sada imati problema s daidžom.

— Ne brini zbog toga — kazala sam. — Moody nije kod kuće, dakle, sve je u redu. Prekinimo sada vezu, kako bi me mati mogla nazvati.

Nekoliko trenutaka zatim pozvonio je telefon. Hitro sam skinula slušalicu s aparata. S druge me strane pozdravio majčin glas. I tata je bio na vezi.

Teško mi je bilo govoriti zbog silne gvale u grlu.

— Kako si? — upitala sam tatu.

— U redu — rekao je. — Gdje ima volje, ima i načina. — Kao da mu je iz glasa nestalo životnosti.

— Kako si ti? — upitala je mati.

— Bolje. — Ispripovijedala sam im o novoj kući i mojoj povećanoj slobodi.

— Kako Joe i John? — upitala sam. — Jako mi nedostaju.

— Dobro su. Izrastaju u prave muškarce — rekla je mama. Joe je radio u drugoj smjeni u ITT Hancocku. John, đak drugog razreda, bio je član nogometne momčadi. Toliko mi toga promiče iz njihovih života.

— Recite im da ih jako volim.

— Reći ćemo.

Ugovorili smo satnicu telefoniranja. Budući da je Moody srijedom i četvrtkom u bolnici, mogu me tada nazvati pa možemo slobodno razgovarati. To je značilo da moraju ustati u tri ujutro, no isplatilo se. Sljedećeg će tjedna, rekla je mama, nastojati na telefon dovesti Joea i Johna.

Da bih je pokrila, sutradan sam posjetila Essey. Kad sam se vratila kući, rekla sam Moodyju da su, dok sam bila ondje, moji nazvali u Esseyin stan tragajući za nama te da sam im dala naš novi telefonski broj.

— Dobro — rekao je. Nimalo se nije uzrujao što sam razgovarala s njima; kao da mu je bilo drago zbog te koincidencije.

— Dođi na čaj — pozvala me Chamsey telefonom.

Zamolila sam Moodyja da me pusti. — Jasno — rekao je. Što mu je drugo i preostalo. Poštivao je Chamsey i Zaree i očito nije želio da doznaju kako se prema meni odnosio u prošlosti.

Čaj toga dana bio je prekrasno iskustvo. Chamsey i ja brzo smo postale prisne prijateljice. Mnoge smo dane toga ljeta provele zajedno.

U svojem divnom domu blizu našega novog stana Chamsey je inače živjela samo dva mjeseca godišnje, no sada je kanila ostati malo duže no obično jer su ona i muž prodavali taj stan, prebacujući sav svoj imetak u Kaliforniju. Chamsey je bila uzrujana zbog raskida većine svojih veza s

Iranom i željna povratka u Kaliforniju; od svega nas je, međutim, najviše žalostila pomisao na prekidanje naše gotovo sestrinske veze.

— Ne znam kako ću se moći vratiti u Kaliforniju i ostaviti Betty — rekla je jednoga dana Moodyju. — Moraš dopustiti Betty da se vrati sa mnom. Ni Moody ni ja nismo se usudili zapodjeti okršaj odgovorom na ovaj komentar.

Chamsey je bila dašak svježeg zraka u mom životu, no nekoliko se tjedana nisam usuđivala riskirati i povjeriti joj sve pojedinosti svoje zbilje. Znala sam da se mogu pouzdati u njezinu podršku, ali me brinula njezina diskretnost. Odjurit će Moodyju i izgrditi ga što me ovdje drži protiv moje volje. Svojom će prirodnom reakcijom okrenuti Moodyja protiv mene baš u trenutku kad počinjem ostvarivati neki napredak. I tako sam uživala u njezinu prijateljstvu, no šutjela sam sve dok, malo-pomalo, ona sama nije naslutila detalje. Možda baš iz činjenice da sam za svaki svoj čin tražila Moodyjevo odobrenje. Svaki svoj izlazak, svaki potrošeni rial prvo sam raščistila s njim.

Konačno, jednoga dana, pošto sam joj ispričovijedala koliko patim zbog oca u Michiganu, upitala me: — Pa dobro, zašto se ne vratiš i ne obiđeš ga?

— Ne mogu.

— Betty, ti jako griješiš što ne ideš da ga vidiš. — Ispričala mi je sljedeće. Dok sam živjela u Shushtaru, a moj otac ovdje u Teheranu, jednoga me dana spopao ružan osjećaj. Nešto mi je kazivalo da moram otići pogledati oca i rekla sam to svome mužu. Kazao je: »Ne, nećeš ići sada. Ići ćeš drugi mjesec kad svrši škola«. Gadno smo se zakvačili, jedini put u životu. Rekla

sam mu: »Ne pustiš li me da odem pogledati oca, ostavit ću te.« Rekao je: »Idi«.

Kad je Chamsey sutradan stigla u očevu kuću u Teheranu, otkrila je da on drugi dan treba otići u bolnicu na neke rutinske preglede. Te su noći ostali dokasno pričajući, dijeleći novosti i uspomene, a ujutro ga je ona otpratila u bolnicu gdje je istog dana umro od iznenadnog srčanog napadaja.

— Da nisam otišla da ga vidim onda kad mi je osjećaj govorio da idem, nikada si to ne bih oprostila — rekla je Chamsey. — Vjerojatno bih se zbog toga rastala. Ali iz nekog sam razloga morala otići i vidjeti oca. Ti, dakle, također moraš otići da obiđeš svojega.

— Ne mogu — rekla sam, a suze su mi potekle niz obraz. Zatim sam joj rekla i zašto.

— Ne mogu vjerovati da bi ti to Moody učinio.

— Doveo me ovamo i sada je doista sve u redu. Sretna sam što smo prijateljice, ali ako on za ovo dozna, ako dozna da ti to znaš i ako dozna da tako jako želim kući, neće mi više dopustiti da prijateljujemo.

— Ne brini — rekla je Chamsev. — Neću mu reći.

Održala je riječ. Od toga dana pa nadalje došlo je do zamjetne promjene u njezinu stavu prema Moodyju. Bila je hladna, rezervirana, potiskivala je gnjev, ali otprilike u istoj onoj mjeri u kojoj je njezin čipkasti čador pokrивao odjeću koju je nosila ispod njega.

Ljeto je nekako brzo prošlo. Ratni je tjedan pao potkraj kolovoza, podsjetivši nas mračno na to da smo Mahtob i ja u Iranu zatočene već više od godinu dana. Svake su večeri ulicama odzvanjale glasne koračnice. Muškarci su stupali u vojnim formacijama izvodeći obred flagelacije. U

preciznom su ritmu udarali lancima preko remena, tukući se po golim leđima — prvo preko desnog, a zatim preko lijevog ramena. Neprekidno zapijevajući, doveli su se u stanje slično transu. Krv im je tekla s leđa, ali nisu osjećali nikakvu bol.

Televizijske su vijesti bile pune još opakije govorancije nego obično, no sada ih je bilo mnogo lakše podnijeti, jer sam mnogo bolje razumijevala veliku razliku između iranskih riječi i iranskih djela. Svi ti srditi govori i bučna pojanja bili su taraf.

— Doista bih željela da Mahtob upriličimo rođendansku proslavu — rekla sam.

— Dobro. Nećemo pozvati nikoga od mojih — rekao je Moody. Na moje iznenađenje, dodao je: — Ionako ne volim da mi itko od njih zalazi ovamo. Prljavi su i smradni. — Do prije nekoliko mjeseci proslava rođendana bez sazivanja porodice bila bi nezamisliv društveni gaf. — Pozvat ćemo Chamsey, Zaree, Ellen i Hormoza te Maliheh i njezinu obitelj.

Maliheh je bila naša susjeda koja je živjela u manjem stanu što graniči s našom glavnom spavaćom sobom. Nije govorila engleski, ali mi je bila vrlo sklona. Svakodnevno smo razgovarale; uvelike je pripomogla mojem boljem razumijevanju farsija.

Moodyjev popis uzvanika otkrio je koliko se promijenio krug naših prijatelja te koliko se ublažio njegov odnos prema Ellen i Hormozu. I on je, naime, spoznao da su se bili svojski zauzeli da nam pomognu u onoj krizi. U ovom razmjerno lucidnom razdoblju Moodyjeva nespokojna života, njegova spremnost približavanju Ellen i Hormozu bilo je prešutno priznanje da su neke ili sve tegobe proizašle iz njegova ludila.

Mahtob ovaj put nije željela slastičarsku torbu. Poželjela je radije da joj je ja sama ispečem. To je bio težak problem. I nadmorske visine Teherana i metrički sustav na regulatoru pećnice razorili su moje kuharske sposobnosti. Torta je ispala lomna i suha, no Mahtob se svejedno sviđala, osobito jeftina plastična lutkica koju sam stavila nasred kolača.

Te je godine Mahtobin rođendan slučajno pao na Eid e Ghadir, jedan od njihovih brojnih vjerskih blagdana. Nitko neće raditi, pa smo stoga planirali ručak, a ne večeru.

Pripremila sam govedu pečenku sa svim priložima, uključujući i krumpir pire i zapečeni grah, ovo posljednje kao slasticu za Ellen.

Sve je bilo spremno; svi su gosti stigli osim Ellen i Hormoza. Dok smo ih čekali, Mahtob je otvorila poklone. Maliheh joj je donijela lutku miša Mooscha, omiljen lik iranskoga stripa s pretjerano velikim narandžastim ušesima. Chamsev i Zaree pribavile su za Mahtob doista poseban dar — rijetki svježi ananas. Moody i ja dali smo joj košulju i hlačice, ljubičaste, njezine najdraže boje. Naš veliki poklon bio je bicikl, proizveden na Tajvanu, koji smo platili, preračunato, 450 dolara.

Objed smo odgađali dokle god smo mogli, no na kraju smo ipak ustuknuli pred gladi te se prihvatili jela bez Ellen i Hormoza. Oni su došli tek predvečer. Iznenadili su se da je naša gozba već bila završila.

— Pričala si mi o večeri, ne o ručku — prasnula je na me srdita Ellen.

— Sigurno nisam — kazala sam. — Očito je došlo do nesporazuma.

— Uvijek praviš pogreške — proderao se Hormoz na Ellen. — Uvijek odlazimo u krivo vrijeme jer ti sve pobrkaš. — Pred ostalim našim gostima

Hormoz je Ellen grdio još dosta dugo, a ona je pokorno spustila svoju čadorom pokrivenu glavu.

Ellen mi je dala jaki poticaj da nastavim svoje tiho istraživanje kako da pobjegnem iz Irana. Ustrajala bih ja i bez njezina negativnog primjera, no ona je u meni osnažila osjećaj hitnosti. Što duže ostanem u Iranu, to više riskiram da postanem poput nje.

Naš život u Iranu stigao je do prijelomne točke. Iako je sada život bio razmjerno udobniji, opasnost od spokojnosti bila je utoliko veća. Je li uopće moguće postići stanje relativne sreće ovdje, u Iranu, s Moodyjem? Nekakvu razinu komfora koja će održavati ravnotežu s realnim opasnostima s kojima ćemo se Mahtob i ja suočiti pokušamo li pobjeći?

Svake večeri kad sam išla s Moodyjem u postelju, znala sam da je odgovor nedvosmisleno ne. Čovjeka s kojim sam spavala prezirala sam, još gore, bojala sam ga se. Zasad je bio uravnotežen, no to neće biti duga vijeka. Njegov sljedeći žestoki ispad, znala sam, samo je pitanje vremena.

Budući da sam se sada telefonom mogla služiti često te da sam mogla šmugnuti nakratko do poslanstva, ponovno sam se napregnula da pronađem nekoga tko mi može i hoće pomoći. Na nesreću, moja najbolja veza kao da je u zemlju propala. Telefon gospođice Alavi bio je isključen. Pokušala sam uspostaviti kontakt s Rasheedom, čiji prijatelj krijumčari ljude u Tursku, no bilo je uzalud. Opet je odbio i samu pomisao da povede dijete. Morala sam naći nekoga drugog. Ali koga? I kako?

19.

Buljila sam u adresu nadržanu na papiriću koju mi je uručio — netko.

— Otiđite na ovu adresu i potražite upravitelja — poučio me netko. Netko mi je dao upute. Otkriti identitet moga dobročinitelja značilo bi osuditi toga nekog na smrt od ruku Islamske Republike Irana.

Adresa koju sam dobila bila je adresa jednog ureda na posve suprotnom kraju grada od naše kuće. Donde se prometnim ulicama putovalo dugo i naporno, no odlučila sam smjesta poći, iako je ta pustolovima bila opasna. Sa mnom je bila Mahtob. Bilo je već rano popodne i nisam znala možemo li se vratiti kući prije no što Moody dođe iz bolnice. No u svojoj sam slobodi postajala sve hrabrija. Budem li morala, kupit ću nešto — bilo što — za kuću i objasniti da smo Mahtob i ja zakasnile zbog prometnog zastoja. Ovo će objašnjenje Moody progutati barem jednom.

Ne mogu čekati, zaključila sam. Moram poći sada.

Da bismo dobile na vremenu, Mahtob i ja povezle smo se skupim radio-taksijem, a ne običnim narandžastim. Vožnja je svejedno bila duga i zamorna. Mahtob nije pitala kamo ćemo, osjećajući možda i sama da postoje stvari za koje je bolje da ih ne zna.

Konačno smo stigle na adresu s papirića; bila je to poslovna zgrada puna užurbanih činovnika koji su manifestirali za ovaj grad neuobičajenu djelatnost. Pronašla sam recepcionerku koja govori engleski te je upitala kako ću do upravitelja.

— Idite lijevo — rekla je. — Zatim stubama dolje na sam kraj predvorja.

Poslušale smo je i našle se u suterenskim uredskim prostorijama. Jedan kut glavne prostorije opremljen udobnim zapadnjačkim namještajem uređen je kao predvorje — čekaonica za stranke; bilo je tu knjiga i časopisa.

— Pričekaj me ovdje, Mahtob — kazala sama. Složila se.

— Upravitelj? — upitala sam službenika koji je prolazio.

— U dnu predvorja. — Pokazao je prema uredu odijeljenom od ostalih.

Odlučno sam pošla onamo.

Pokucala sam na vrata, a kad mi je neki muškarac otvorio, rekla sam kako mi je kazano: — Ja sam Betty Mahmoody.

— Dođite — rekao je čovjek savršenim engleskim sa stranim naglaskom, tresući mi ruku. — Očekujem vas.

Zatvorio je za mnom vrata, ponudio mi da sjednemo, časteći me srdačnim osmijehom. Bio je nizak, vitak, a nosio je uredno, čisto odijelo i kravatu. Sjeo je za svoj pisaći stol i započeo ležeran razgovor, uvjeren u sigurnost svoga okoliša. Dok je govorio, olovkom je kuckao po stolu.

Netko me u glavnim crtama uputio u neke pojedinosti. Ovaj se čovjek nadao da će jednoga dana uspjeti s obitelji otići iz Irana, no detalji njegova života iznimno su zamršeni. Danju je uspješan poslovan čovjek koji, gledano izvana, pruža podršku ajatolahovoj vlasti. Noću, njegov je život mreža spletki.

Znaju ga pod mnogim imenima. Ja sam ga zvala Amahl.

— Istinski mi je žao što ste u ovom položaju — rekao je Amahl bez ikakva uvoda. — Učinit ću sve što mogu da vas odavde izvučem.

Njegova mi je otvorenost godila i zastrašivala me. Znao je moj slučaj.

Vjerovao je da može pomoći. No tu sam stazu već ranije upoznala s Trish i

Suzanne, s Rasheedom i njegovim prijateljem, s tajanstvenom gospođicom Alavi.

— Čujte — rekla sam — ovo sam već nekoliko puta prošla i imam jedan problem. Neću otići bez svoje kćeri. Ne ide li ona, ne idem. Nema smisla da gubite vrijeme — ja mogu samo tako ili nikako.

— Istinski vas zbog toga štujem — rekao je Amahl. — Ako želite tako, onda ću vas obje izvesti iz zemlje. Budete li strpljivi — ne znam kako ni kada se to može utanačiti. Samo budite strpljivi.

Njegove su mi riječi ugrijale srce, koje sam prisilila da se smiri. Ponudio je nadu, ali je spremno priznao da ne zna ni kako ni kada ćemo se moći izbaviti.

— Evo vam mojih telefonskih brojeva — rekao je črkajući ih na papir. — Dopustite da vam pokažem kako ćete ih šifrirati. Ovo su moji privatni brojevi, jedan ovdje u uredu, a jedan kod kuće. U bilo koje doba, danju ili noću, možete me nazvati. Molim vas, ne ustručavajte se. Potrebno je da vas čujem svaki put kad vam se pruži prilika da me nazovete. Neka vam nikada ne padne na um pomisao da mi dodijavate — uvijek telefonirajte, jer ja ne mogu riskirati da vas zovem kući. Vaš bi muž mogao krivo shvatiti. Mogao bi postati ljubomoran — nasmijao se Amahl.

Njegovo je raspoloženje bilo zarazno. Kakva šteta što je oženjen, pomislila sam, a onda, s bolnim osjećajem krivnje, odbacila tu misao.

— U redu — rekla sam kimajući zadovoljno. Amahl je zračio nekom divnom djelotvornošću.

— Nećemo razgovarati telefonom — poučio me. — Recite samo »kako ste?« ili nešto slično. Budem li imao kakvu obavijest za vas, reći ću vam da

vas trebam vidjeti. Morat ćete doći ovamo jer preko telefona ne možemo raspravljati.

Mora da negdje postoji neka kvaka — pomislila sam. Možda novac.

— Da li da poručim roditeljima da mi na poslanstvo pošalju neki novac? — upitala sam.

— Ne. Sada ne brinite o novcu. Ja ću platiti za vas. Možete mi vratiti kasnije kad dođete u Ameriku.

Tijekom duge vožnje taksijem Mahtob je šutjela. To je bilo dobro jer mi se u glavi vrtjelo. Stalno su mi se motale Amahlove riječi. Nastojala sam razlučiti koliki su izgledi za uspjeh. Jesam li doista našla put iz Irana?

— Možete mi vratiti kasnije kad dođete u Ameriku — rekao je samosvjesno.

No pamtila sam i riječi: — Ne znam kako ni kada se to može utanačiti.

20.

Ljeto je prošlo i bilo je vrijeme da ponovno počne škola. Morala sam se pretvarati da podržavam zamisao o Mahtobinu polasku u prvi razred, stoga nisam imala nikakvih primjedbi kad je Moody načeo tu temu.

Začudo, nije ih imala ni Mahtob. Ona se, doista, privikavala na ideju da će živjeti u Iranu.

Jednoga smo jutra Moody, Mahtob i ja otišli na desetominutnu šetnju da izvidimo obližnju školu. Ova je zgrada manje nalikovala zatvoru od medrese Zainab; bila je puna prozora kroz koje je prodiralo sunčevo svjetlo. No ta atmosfera kao da nije djelovala na ravnateljicu, mrzovoljnu staricu pod čadorom, koja nas je oprezno promatrala.

— Želimo kod vas upisati našu kćerku — rekao joj je Moody na farsiju.

— Ne — odbrusila je. — U ovoj školi nemamo praznih mjesta. — Oštro nas je uputila da odemo u jednu drugu školu, znatno udaljeniju od naše kuće.

— Ovamo smo došli zato što nam je bliže — pokušao ju je urazumiti Moody.

— Nema mjesta!

Mahtob i ja smo se okrenule da odemo. Osjetila sam daje Mahtob drago što neće biti povjerena brizi ove trpke babetine.

— Dobro — promrsio je Moody. — Danas stvarno nemam vremena da odem u tu drugu školu. Moram biti u operacijskoj dvorani.

— Oh! — rekla je ravnateljica. — Vi ste liječnik?

— Da.

— No da, dobro. Vratite se. Sjednite. — Uvijek ima mjesta za kćerku jednog liječnika. Moody je sinuo zbog ovog priznanja njegova visokog statusa.

Ravnateljica nam je objasnila ono najnužnije. Mahtob će trebati sivu odoru, kaput, hlače i macknay — šal koji je zašit, a ne vezan — što je malko nezgrapnije od roosarieja, ali ni izdaleka ovako gadno poput čadora. Rekla mi je da određenog dana dovedem Mahtob na sastanak majki i kćeri.

Kad smo izašli iz škole, rekla sam Moodyju: — Kako će se snaći samo s jednom odorom? Misle li da će istu uniformu nositi iz dana u dan?

— Ostale nose — rekao je Moody. — No imaš pravo. Trebala bi ih imati nekoliko.

Otišao je na posao, ostavivši nam novac da kupimo uniforme. I dok smo tako pošle po svom poslu, vruće sunce ranog rujna podiglo mi je moral.

Evo, slobodno hodam, sa svojom kćeri. Postigla sam još jedan važan cilj. Dok Mahtob bude sama u školi, a Moody na poslu, moći ću se po Teheranu kretati kako mi se prohtije.

Nekoliko dana kasnije Mahtob i ja smo prisustvovala informativnom sastanku matera i kćeri. Povele smo sa sobom susjedu Maliheh da nam prevodi. Ona je vrlo slabo razumjela engleski, ali sam uz njezinu i Mahtobinu pomoć ipak uspjela djelomično shvatiti što se zbiva.

Sastanak je trajao otprilike pet sati. Najviše vremena proteklo je u molitvama i Čitanju Kurana. Zatim je ravnateljica uputila žarku molbu roditeljima da dadu priloge. Objasnila je da u školi nema zahoda te da im je novac potreban da prije početka škole uvedu instalacije.

Rekla sam Moodyju: — Nipošto! Nećemo im dati novac da uvedu zahode u školu. Ako si mogu priuštiti onolike pasdare koji po ulicama cijele dane paze da ne bi kojoj ženi izvirila vlas iz roosarieja ili da li su se kome porozale čarape, onda neka nešto od toga novca ulože u montiranje zahoda u školama za klince.

Nije se složio. Dao je obilan prilog, pa kad se škola otvorila, bila je propisno opremljena rupama u podu.

Uskoro se nova životna kolotečina ustalila. Mahtob je rano ujutro odlazila u školu. Morala sam je rano odvesti do autobusnog stajališta i popodne je ondje dočekati.

Moody je ponajvećma ostajao kod kuće, radeći u svojoj klinici. Kako se pronio glas o njegovoj stručnosti, imao je dosta pacijenata. Ljudima se osobito sviđao njegov manipulativni postupak, premda su ti zahvati za oprezne pacijentice predstavljali problem. Da bi i to riješio, Moody me

naučio primjenjivati tu terapiju. Između toga i manjih dužnosti liječnikove sekretarice prosječni mi je dan pružao malo prilike za manevriranje.

Živjela sam za utorke i srijede, dane kada je Moody radio u bolnici. Tih sam dana sve vrijeme imala za sebe, uz slobodu da se po volji krećem čitavim gradom.

Redovito sam počela posjećivati Helen u poslanstvu — bilo utorkom, bilo srijedom. Svakog sam tjedna slala i primala pisma od roditelja i djece. Bio je to dijelom ugodan osjećaj, no ujedno i deprimantan. Toliko su mi nedostajali! Svako me majčino pismo jako uznemiravalo jer je opisivala tatino sve teže stanje. Nije znala koliko će on još moći izdržati. O nama je govorio svakodnevno, moleći se da nas prije smrti još jednom vidi.

Amahla sam zvala svakoga dana kad sam mogla. Svaki put bi se jednostavno raspitao za moje zdravlje dodajući: — Budite strpljivi!

Jednoga sam dana izašla da obavim nekoliko stvari. Moody mi je rekao da dadem izraditi još jedan ključ od kuće. Znala sam da se jedna radionica za izradu ključeva nalazi nekoliko lokala dalje od moje pizzerije Pol Pizza. Idući onamo, prošla sam pokraj knjižare koju ranije nisam bila primijetila, pa sam posve nagoniski ušla.

Prodavač je govorio engleski. — Imate li kuharicu na engleskom? upitala sam.

- Da. Dolje.

Spustila sam se stubama, pronašla čitavu gomilu pohabanih kuharica iz druge ruke te pomislila da sam u raj. Koliko mi je nedostajala najobičnija mogućnost proučavanja recepata! Čitavi su mi meniji prolazili mozgom i

samo sam se nadala da ću moći naći nužne sastojke ili odgovarajuće zamjene.

Ushit mi je prekinuo glas djeteta, djevojčice, koja je progovorila engleski. — Mamice — rekla je — hoćeš li mi kupiti knjigu pripovijedaka?

Nešto dalje, u prolazu između polica, spazila sam ženu i djevojčicu, obje umotane u kapute i šalove. Žena je bila visoka, tamnokosa i s onom blagom brončanom nijansom puti koju ima većina Iranki. Nije izgledala kao Amerikanka, ali sam je svejedno upitala: — Jeste li Amerikanka?

— Da — odgovorila je Alice Shareef.

U ovoj čudnoj zemlji smjesta smo se sprijateljile. Alice je bila učiteljica prvog razreda iz San Franciska. Bila je udata za amerikaniziranog Iranca. Nedugo nakon što je njezin muž Malek doktorirao filozofiju u Kaliforniji, umro mu je otac. Sada Alice s mužem živi privremeno u Teheranu dok ne srede poslove oko imanja. Ne sviđa joj se ovdje, ali zna da se tu neće dugo zadržati. Njezina kći Samira — zvali su je Sammy — bila je Mahtobine dobi.

— Oh, Bože! — rekla sam pogledavši na sat. — Moram ići po kćerku pred školski autobus. Moram požuriti. — Razmijenile smo telefonske brojeve.

Te sam večeri Moodyju pričala o Alice i Maleku. — Moramo ih pozvati — rekao je s iskrenim zanimanjem. — Moraju se upoznati s Chamsey i Zaree.

— Što veliš za petak?

— Da — smjesta se složio.

U petak popodne bio je jednako uzbuđen kao i ja. Alice i Malek odmah su mu se svidjeli. Alice je inteligentna iskričava osoba, sjajna pričalica, uvijek spremna za šalu. Dok sam te večeri promatrala svoje goste, palo mi je na pamet da su od svih osoba koje sam upoznala u Iranu Alice i Chamsey

jedine koje izgledaju uistinu sretno. Možda zato što su obje znale da se uskoro vraćaju u Ameriku.

Alice je ispričala vic. — Ušao tako jedan čovjek u prodavaonicu i ugledao Khomeinijev portret. Poželio je kupiti sliku, a prodavač mu reče da je cijena pet stotina tumona. — Tumon je deset riala!

— Dat ću vam tristo — reče mušterija.

— Ne, pet stotina.

— Tristo pedeset.

— Pet stotina.

— Četiri stotine — rekao je kupac. — To je moja zadnja.

Baš u tom trenutku uđe drugi kupac, pronađe sliku Isusa Krista koja mu se sviđa i zapita trgovca koliko ona stoji.

— Pet stotina tumona — odgovori trgovac.

— U redu. — Mušterija plati petsto tumona i ode.

— Trgovac se potom okrene prvoj mušteriji: »Gospodine, pogledajte onog čovjeka. Ušao je, spazio sliku koju je želio, platio mi ono što sam tražio i otišao.«

— Prvi je kupac nato rekao: »Pa dobro, ako možete Khomeinija staviti na križ i razapeti ga, dat ću vam petsto tumana!«

Svi su se u sobi nasmijali, uključujući i Moodyja. Chamsey me nazvala odmah drugi dan. Rekla je: — Betty, ona Alice je divna žena. Stvarno bi se trebala s njom sprijateljiti.

— Da — složila sam se.

— Ali Ellen zaboravi — dodala je Chamsev. — Ellen je krpa. Alice i ja smo se redovito viđale. Bila je jedina žena koju sam upoznala u Iranu a koja je

imala jednu od onih raskošnih naprava što se zove stroj za sušenje rublja.

Imala je brda omekšivača za tkanine. Imala je senfa!

Imala je putovnicu koja joj je omogućavala da ode kući.

— Da nisi nikad spomenula Chamsey što ti se dogodilo u Iranu — upozorio me Moody. — Ni Alice. Spomeneš li, nikada ih više nećeš vidjeti.

— Da — obećala sam.

Zadovoljio se time, vjerujući ono što želi vjerovati, to jest da se tema povratka u Ameriku više nikad neće potaknuti. Pobjedio je. Učinio mi je ono što je Hormoz učinio Ellen.

Na osnovi moga obećanja mogao mi je dopustiti da se slobodno družim s Chamsev i Alice. Doista, nekog izbora i nije imao, jer da me pokušao utamničiti u našoj novoj kući, ne bi pred našim prijateljima mogao i dalje održavati iluziju o našem sretnom braku.

Usprkos tome što se Moodyjev odnos prema porodici mijenjao, valjalo je udovoljavati društvenim obvezama. Iako ih nije želio pozvati na večeru, Moody je ipak morao iskazati poštovanje Baba Hajjiju i Ameh Bozorg. Već smo predugo odgađali taj poziv.

— Mahtob je u školi, a u osam mora biti u krevetu. Dođite, dakle, u šest — rekao je telefonom sestri.

Podsjetila ga je da nikad ne večeraju prije deset.

— Baš me briga — rekao je Moody. — Jest ćete u šest ili uopće nemojte doći.

Stjerana u škripac, Ameh Bozorg je prihvatila.

Da si olakšamo breme njezine prisutnosti, na večeru smo pozvali i Hakime.

Spremila sam posebnu večeru: kao predjelo palačinke s piletinom, i to od ponajboljeg mesa. Uspješan pohod na tržnicu donio je prve prokulice koje sam dotad vidjela u Iranu. Pirjala sam ih s porilukom i mrkvom.

Baba Hajji i Ameh Bozorg, koji su sa sobom povelili Majida i Fereshteh, došli su u osam, umjesto u šest sati, no to je bio očekivan i prihvatljiv kompromis. Zajedno s Hakimima sjeli smo da objedujemo za stol u blagovaonicu.

Hakimi su bili dovoljno profinjeni da se prilagode, no Baba Hajji i Ameh Bozorg, iako su se jako trudili da se ponašaju što bolje, imali su tegoba. Baba Hajji je zurio u čudan pribor za jelo, ne znajući pravo kako će se njime poslužiti. Rekla bih da se pitao što će mu platneni ubrus, a to što je svatko imao svoju vlastitu čašu mora da je smatrao smiješnom ekstravagancijom. Ameh Bozorg se meškotala na stolcu; nije se mogla udobno smjestiti. Na kraju je uzela tanjur sa stola pa sjela na pod, oduševljeno kokodačući o prokulici, koju je zvala »Bettynim kupuščićem«.

Za nekoliko je trenutaka moja blagovaonica postala pravi svinjac. Komadi hrane letjeli su po cijelom stolu i podu jer su gosti navalili na hranu rukama i tek ponekad žlicom. Moody, Mahtob i ja jeli smo mirno, služeći se propisnim priborom.

Večera je domala završila i dok su se gosti povlačili u dnevnu sobu, Moody mi je promrmljao: — Pogledaj gdje je Mahtob sjedila. Ni jedno joj zrnce riže nije palo s tanjura ni na pod. A pogledaj gdje su sjedili odrasli.

Nisam željela pogledati. Znala sam da ću do kasnih sati čistiti rižu i ostale ostatke hrane sa zidova i sa saga.

U dnevnoj sam sobi poslužila čaj. Ameh Bozorg rovala je po dozi sa šećerom. Ubacujući žlicu za žlicom šećera u sićušnu šalicu za čaj, na sagu je ostavila debeli slatki trag.

Jedne smo večeri otišli k Akram Hakim, majci Jamala, Moodyjeva »nećaka« koji se — prije toliko godina — sastao s nama za doručkom austinskog hotela i donio nam vijest o zauzimanju američke ambasade u Teheranu.

Prisutna je bila nećakinja Akram Hakim, koja je bila vidno uzrujana. Upitala sam je što joj je, a ona mi je svoj slučaj ispričala na engleskom.

Toga je dana usisačem čistila kuću, kad je odjednom poželjela kupiti cigarete. Navukla je montoe i roosarie pa prešla preko ceste, ostavljajući u stanu svoje dvije kćeri, stare deset i sedam godina. Kad je kupila cigarete, pri prelasku ulice, zaustavio ju je pasdar. Nekoliko dama iz pasdara uvelo ju je u automobil te joj ondje acetonom odstranilo lak za nokte i ruž s usana. Neko su se vrijeme izdirale na nju, a onda rekle da će je odvesti u zatvor. Preklinjala ih je da najprije izvedu njezine kćeri iz stana.

Ne obazirući se na djecu, dame iz pasdara dva su joj sata u autu držale prodiku. Pitale su je da li se molila, a ona je odgovorila da nije. Rekle su joj zatim da im, prije nego što je puste, mora obećati da više nikad neće mazati nokte niti se bilo kako šminkati. Morala im je obećati i to da će se redovito moliti. Ne bude li, upozorile su je dame iz pasdara, bit će loša žena i dospjet će u pakao.

— Mrzim pasdar — složila sam se.

— Bojim ih se — kazala je žena. — Opasni su. — Objasnila je da je pasdar na ulicama Teherana — dok provodi zakon o odijevanju — samo gnjavator. No pasdar obavlja i dužnosti tajne političke policije, tragajući za

neprijateljima republike — ili pak bilo kojom nezaštićenom osobom koju mogu zastrašiti. Kad god pasdar uhiti neku ženu koju treba smaknuti, prvo je muškarci siluju, jer kola uzrečica: »Žena nikada ne treba umrijeti kao djevica«.

Svakog mi je dana prva i posljednja misao bila procjena stanja mojih planova za bijeg. Ništa se konkretno nije događalo, no ja sam se svojski trsila da što bolje održavam sve moguće kontakte. Ostala sam u bliskim odnosima s Helen u poslanstvu; gotovo svakog dana telefonirala sam Amahlu.

Svaku sam pojedinost svoga svakodnevnog života prilagodila važnijem cilju. Zaključila sam da ću sada biti što bolja supruga i majka, i to iz triju razloga. Prvo, da učvrstim iluziju normalnosti i sreće te tako otklonim svaku sumnju koju bi Moody mogao gajiti. Drugo, da ugodim Mahtob i odvratim joj misli od našega zarobljeničkog statusa.

— Možemo li se vratiti u Ameriku, mamice? — povremeno je pitala.

— Ne sada — rekla sam. — Možda se jednom tata predomisli pa ćemo onda svi zajedno kući, no dotle će proći još mnogo vremena.

Ova je tlapnja malo ublažila njezinu bol, ali ne i moju.

Moj treći razlog za stvaranje »sretnog« doma bio je taj što sam time spašavala sebe da ne poludim. Nisam nikako mogla znati što može zadesiti Mahtob i mene kad konačno krenemo u slobodu. Nisam željela razglabati moguće opasnosti. Ponekad sam pomišljala na Suzanne i Trish te na to kako sam odbila njihov zahtjev da Mahtob i ja smjesta pobjegnemo s njima. Jesam li tu pogriješila? Nisam to mogla pouzdano znati. Hoću li ikad skupiti dovoljno hrabrosti? Kad krene taj čas, hoćemo li se Mahtob i ja moći suočiti

sa svim mogućim iskušenjima koja moramo svladati? Nisam mogla znati.

Sve dotle dani su lakši ako imam posla.

Nastojeći da me razveseli, Moody mi je predložio da odem u obližnji frizersko-kozmetički salon. U zemlji u kojoj nikome nije dopušteno da ti vidi kosu i lice ta mi se ideja činila apsurdnom, no svejedno sam otišla. Kad me žena upitala želim li da mi stanje obrve te da mi malo depiliraju lice, složila sam se.

Umjesto voska ili pincete, frizerka je izvadila dug suk tankog pamučnog konca. Zategnuvši ga, povlačila ga je gore-dolje po licu, čupajući tako dlake.

Samo što nisam vrisnula od boli. No izdržala sam. Pitala sam se zašto žene dopuštaju da ih muče u ime ljepote. Kad je bilo gotovo, lice mi je bilo zguljeno. Koža mi je gorjela.

Te sam večeri opazila da mi se na licu razvija osip. Brzo se proširio na vrat i prsa.

— Mora da je struna bila prljava — progundao je Moody.

Kad sam jedne večeri došla kući iz supermarketa, vidjela sam da je Moodyjeva čekaonica prepuna pacijenata.

— Otvori vrata — rekao mi je Moody. — Neka neki sjednu u dnevnu sobu. Nije mi bilo drago dopustiti nepoznatim Irancima da uđu u moju dnevnu sobu, no postupila sam kako mi je zapovjedio. Širom sam otvorila dvostruka vrata i mahnula pacijentima koji su stajali da sjednu na divan i stolce.

Jedna od mojih dužnosti tajnice bila je da pacijente poslužim čajem. Mrska mi je bila ta dužnost, no te sam večeri bila osobito loše volje jer sam znala da će mi dnevna soba uskoro biti sva ispolijevana čajem i posuta šećerom.

Svejedno sam poslužila čaj, a kad sam se okrenula da odnesem pladanj natrag u kuhinju, jedna od žena u mojoj dnevnoj sobi upitala je: — Vi ste Amerikanka?

— Da — rekla sam. — Govorite li engleski?

— Da. Studirala sam u Americi.

Sjela sam do nje; raspoloženje mi se popravilo. — Gdje? — upitala sam.

— U Michiganu.

— Oh. Ja sam iz Michigana. Gdje ste studirali u Michiganu?

— U Kalamazoo.

Zvala se Fereshteh Noroozi. Bila je lijepa mlada žena koju je Moodyju uputio netko iz bolnice. Patila je od bolova nepoznata porijekla u vratu i leđima, pa se nadala da bi joj manipulacijska terapija mogla pomoći.

Dok je čekala, razgovarala sam s njom tri četvrt sata.

Fereshteh je često navraćala na liječenje. Uvijek sam je vodila u dnevnu sobu da popričamo. Jedne mi se večeri povjerila. — Znam što je uzrok boli — rekla je.

— Znate? Što?

— Stres. — Zaplakala je. Prije godinu dana, ispričala mi je, njezin je muž jedne večeri otišao kolima kupiti benzin i nikada se više nije vratio.

Fereshteh i njezini roditelji mahnito su ga tražili po bolnicama, no nigdje mu nije bilo traga. — Nakon dvadeset i pet dana nazvala je policija — plakala je Fereshteh. — Rekli su: »Dođite po auto.« O njemu mi, međutim, ništa nisu htjeli reći.

Fereshteh i njezina jednogodišnja kći preselile su k roditeljima. Još su četiri užasna mjeseca protekla prije no što ju je policija obavijestila da joj je muž u zatvoru i da ga smije posjetiti.

— Jednostavno su ga pokupili i strpali u zatvor — jecala je Fereshteh. — Tome je sada već više od godinu dana, a nisu ga još ni za što optužili.

— Kako mogu tako postupati? — upitala sam. — Zašto?

— Magistrirao je na ekonomiji — objasnila je Fereshteh. — Ja također. Studirali smo u Americi. To su ljudi kojih se vlasti boje.

Fereshteh nije željela da ikom pričam o njezinu mužu. Bojala se da će, bude li se previše žalila, i nju uhapsiti.

Kasnije te večeri, kad je Moody zatvorio ordinaciju, rekao mi je: — Sviđa mi se Fereshteh. Što je njezin muž?

— Magistar ekonomije — rekla sam.

— Dodite što prije možete.

Od note žurnosti koja se osjećala u Amahlovu glasu srce mi je jače zakucalo.

— Utorak je prvi dan kad mogu doći — rekla sam. — Tada je Moody u bolnici.

— Prvo me nazovite da vas mogu dočekati — rekao je Amahl. Što bi to moglo biti? Prije će biti nešto povoljno nego tegobe, jer je Amahlov glas djelovao oprezno optimistički.

U utorak sam se probudila rano, pomolila se s Moodyjem te čekala da vrijeme polako mine. Mahtob je u školu otišla u sedam, a Moody četrdeset i pet minuta kasnije. Gledala sam kroz prozor sve dok nije iščeznuo u taksiju,

a potom nazvala Amahla da potvrdim sastanak. Izjurila sam na ulicu pa na glavnu prometnicu da zaustavim taksi.

Bio je početak studenog. Jak je vjetar nosio slutnju snijega. Jutarnji je promet bio vrlo gust, a tegobnost moga puta upotpunjavalo je to što sam putem kroz grad morala promijeniti nekoliko taksija. Kad sam stigla do poslovne zgrade i pokucala na Amahlova vrata u glavi mi se vrtjelo od silnih pitanja.

Na moje je kucanje odgovorio brzo i sa širokim osmijehom. — Uđite — rekao je. — Sjednite. Jeste li za čaj? Ili za kavu?

— Kavu — rekla sam. — Molim. — Nestrpljivo sam čekala da mi napuni šalicu, no on je uživao u otezanju ovoga trenutka.

Konačno mi je dao šalicu s kavom, sjeo za svoj stol i rekao: — Pa mislim da bi bilo najbolje da stupite u vezu sa svojimima.

— Što se dogodilo?

— Bit će najbolje da im reknete da postavite dodatni par tanjura za vaš blagdan koji nazivate Danom zahvalnosti.

Dubok uzdah olakšanja oteo mi se s usana. Ovaj put sam znala. Ovaj put će uspjeti. Mahtob i ja ćemo se vratiti u Ameriku! — Kako? — upitala sam. Rastumačio mi je plan. Mahtob i ja ćemo redovitim iranskim avionom odletjeti u Bandar Abbas, na krajnji jug zemlje. Odatle će nas gliser prokrijumčariti preko Perzijskog zaljeva u neki od arapskih emirata. — U emiratima će biti nekih birokratskih zavrzlama — rekao je Amahl — ali bit ćete izvan Irana, a oni vas neće vratiti. Ubrzo ćete se uspjeti domoći putovnica u ambasadi i vratiti se kući.

Pomisao na jurnjavu preko mora u otvorenom gliseru pomalo me zastrašivala, no ako je to za me i moju kćer karta do slobode, uzet ćemo je.

— Trebam li novac? — upitala sam.

— Ja ću to platiti — kazao je Amahl, ponavljajući ponudu koju mi je već prije bio dao. — Kad se vratite u Ameriku, možete mi ga poslati.

— Evo — rekla sam gurajući mu snop novčanica. — Želim da mi ovo čuvate. Ne želim riskirati da mi to Moody pronađe. — Bilo je otprilike devedeset dolara u američkom novcu i riala u vrijednosti daljnjih šesto. Bio je to novac koji mi je preostao od one prvotne zalihe. Amahl je prihvatio da mi ga čuva.

— Da biste se ukrcali u zrakoplov — rekao je: trebaju vam isprave.

— U poslanstvu je moja vozačka dozvola — kazala sam — moj rodni list i moje kreditne kartice.

— Vaš iranski rodni list?

— Ne. Imaju moj američki izvod iz matične knjige rođenih koji sam donijela sa sobom. Moj iranski rodni list Moody drži kod sebe.

— Mogli bismo pokušati izvaditi kartu na vaš američki izvod — razmišljao je Amahl. — Bolje bi, međutim, bilo ako biste se domogli svoga iranskog papira. Uzmite svoje stvari iz ambasade, ali izvidite možete li nekako doći do svojih iranskih isprava.

— Da. Kad krećemo?

— Dolje u Bandar Abbasu jedan mi čovjek upravo sređuje stvari. Očekujem ga u Teheranu za par dana. Bez brige, vi i Mahtob bit ćete kod kuće za Dan zahvalnosti.

Iz Amahlova sam ureda nazvala Helen u poslanstvu. — Trebam vas odmah vidjeti — rekla sam.

Prošlo je redovito uredovno vrijeme za primanje stranaka u poslanstvu, no Helen je rekla: — Smjesta ću sići i reći straži da vas pusti.

Nakon telefonskog razgovora Amahl me upozorio: — Nemojte ljudima iz ambasade reći što se zbiva.

Bila sam, međutim, toliko uzbuđena da je Helen istog trenutka kad me ugledala viknula: — Bože moj! Što vam se dogodilo? Izgledate tako sretno, tako drukčije.

— Idem kući — kazala sam.

— Ne vjerujem vam.

— Da. Idem kući i trebaju mi moje isprave i kreditne kartice. Helen se istinski razveselila. Lice joj je obasjao ushićen osmijeh.

Čvrsto me zagrlila. Nije pitala ni kako, ni kada, ni tko. Znala je da joj neću reći, a nije to zapravo niti željela.

Dala mi je isprave koje mi je čuvala: moju vozačku dozvolu, naše američke rodne listove i nove američke putovnice koje nam je ishodila, kao i kreditne kartice. Zajedno smo otišle gospodinu Vincopu. I on je bio sretan, ali i oprezan. — Dužnost nam je upozoriti vas da se ne upuštate u bijeg — rekao je. — Ne biste smjeli riskirati Mahtobin život.

No nešto se kosilo s njegovim riječima. Da, dužnost mu je nalagala da me upozori. Ali, očito, radovao se uspjehu mojih planova.

Dodao je još jedno upozorenje koje je doista bilo razumno. — Zbilja se brinem zbog vas — kazao je. — Toliko ste sretni da to upravo zrači iz vas. Vaš će muž saznati da se nešto događa.

— Svojski ću se potruditi da to zatomim — rekla sam. Pogledavši na sat, shvatila sam da već kasnim. Moody se iz bolnice neće vratiti do kasna popodneva, ali sam ja morala biti kod kuće do četvrt do dva, kad iz škole stiže Mahtob. Stoga sam se ispričala te požurila na ulicu da pođem na svoje dugo putovanje kući.

Kad sam prispjela, bilo je već pola dva. Pred zatvorenim vratima našla sam Mahtob svu u suzama.

— Pomislila sam da si otišla u Ameriku bez mene? — zaplakala je.

Koliko li sam željela da joj mogu reći gdje sam bila i što će se dogoditi! Ali sada više no ikada nisam se usudila podijeliti s njom tu informaciju.

Trenutak je bio preblizu. Bilo je previše detalja na koje je trebalo paziti.

Teško bi joj bilo sakriti radost, baš kao i meni.

— Nikad neću otići u Ameriku bez tebe — uvjerala sam je. Uvela sam je u kuću. — Mahtob, molim te, nemoj reći tatici da sam kući došla nakon tebe.

Kimnula je. Strah je minuo, otrčala se igrati. U međuvremenu, dok mi je u glavi još sve brujalo, sakrila sam isprave u tapecirung divana u našoj dnevnoj sobi te pokušala razmisliti kako da sakrijem svoju sreću.

— Na um mi je pala jedna zamisao, pa sam nazvala Alice.

— Voljela bih u našoj kući upriličiti proslavu Dana zahvalnosti — kazala sam. — Zajedno ćemo pripremiti večeru. Pozvat ćemo i Chamsey i Zaree, a voljela bih da upoznaš Fereshteh.

Alice je odmah pristala.

Sjajno, pomislila sam. Neće me biti ovdje, ali se mogu pretvarati kao da ću biti.

Moody se vratio kasno popodne zatekavši me u sjajnu raspoloženju. —

Alice i ja priredit ćemo gozbu za Dan zahvalnosti — objavila sam.

— Dobro — odgovorio je Moody. Puran mu je bio najdraža večera.

— Moramo otići na bazar da kupimo purana.

— Možete li to Alice i ti?

— Svakako.

— U redu — rekao je Moody sjajeći od razdraganosti što mu je žena tako vedro raspoložena, okrenuta k budućnosti.

Idućih nekoliko tjedana, dok je Mahtob bila u školi a Moody na poslu, jurila sam po Teheranu puna energije i živahnosti kao kakva školarka. Alice i ja tragale smo za rijetkim namirnicama potrebnim za večeru o Danu zahvalnosti.

Alice se divila mojoj umješnosti snalaženja po Teheranu. I ona je voljela izlaziti, ali se nikad nikamo nije usuđivala sama. Bilo joj je zabavno slijediti me dok smo hrlile na bazar u potragu za blagdanskim puranom.

Do cilja nam je trebalo više od sata. Hodajući kroz golem luk na ulazu u bazar, ušle smo u pomahnitali svijet boja i zvukova. Posvuda ispred nas, obuhvaćajući brojne blokove zgrada slične saću, širili su se brojni dućančići trgovaca koji su bučno hvalili svoju robu. Svakovrsne su proizvode reklamirali silnom grajom. Širom svega toga meteža probijale su se gomile ljudi, izmičući se kolicima i međusobno se prepirući. Bilo je mnogo Afganistanaca u vrećastim naboranim hlačama povezanima o pasu. U naprtnjačama su nosili nevjerojatno teške terete.

— Postoji jedan dio, čitava jedna ulica, u kojoj je sama hrana — objasnila sam Alice. — Ribe, pilići, purani — kakvo god meso poželiš.

Gurale smo se i polako probijale kroz neopranu rulju — uši su nas boljele od cike — da bismo doprle do pokrajnje ulice koju smo tražile. Konačno smo našle daščaru, sa stropa koje je nekoliko mršavih purana visjelo glavom prema dolje. Bili su očerupani tek djelomice, gradska se prljavština pohvatala po njihovu perju, no bili su i jedini koje smo vidjele. Željela sam jednoga od pet kila, no najveći kojeg smo našle težio je samo tri. — Možemo pripremiti i goveđe pečenje — predložila je Alice.

I tako smo kupile purana i pošle kući.

Dugo smo čekale narandžasti taksi. Mnogo ih je prošlo kraj nas, no ovo je bio najživlji dio grada, pa su već bili popunjeni. Od puranove su me težine zaboljele ruke. Konačno se na naše cicanje zaustavio jedan taksi. Stražnje je sjedalo bilo puno, pa smo se stisnule na prvo. Alice je ušla prva.

Dok su mi pred očima promicale znamenitosti morskoga grada, utonula sam u snatrenje. Znala, sam da nikad neću morati pripremati ovog purana. Prije će biti da ću mami pomagati pri pripravljanju večere, za koju ćemo biti vječito zahvalne i Mahtob i ja.

— Muchakher injasl — prekinuo je moje sanjarenje Alicin glas.

— Ovdje, molim! — naredila je šoferu.

— Pa, ne idemo... — rekla sam.

Shvatila sam što se zbiva kad me Alice izgurala van. Taksi je odjurio. — Ne bi vjerovala što mi je onaj vozač radio — kazala je Alice.

— O, bih, bih. I meni se to desilo. Ne smijemo muževima pričati što se zbilo jer nas više neće pustiti da hodamo same.

Alice je kimnula u znak slaganja.

Nikad nismo čule za takve nasrtaje na iranske žene, pa smo se pitale da li je to iranski tisak svojim brojnim pričama o stopi rastava u američkom društvu naveo Iranke na pomisao da smo mi neke seksom izluđene zavodnice.

Mahnule smo drugom taksiju i zgurale se na stražnje sjedalo.

Vrativši se mojoj kući, satima smo čistile mršavu pticu, pažljivo joj pincetom čupajući perje prije no što ćemo je staviti da se smrzne.

Još smo mnogo puta morale poći u slične kupovine. U nekoliko sam navrata tjerala Alice da se vrati kući već sredinom jutra. Kad sam to prvi put učinila, rekla sam joj: — Ako Moody bude pitao, svratila sam tebi na kavu i otišla odavde oko jedan sat. — Alice me čudno pogledala; samo je kimnula, ne pitajući me ništa. Nakon toga, kad god bih odjurila u bučni grad, pretpostavila je da sam »kod nje«.

Iz Alicine kuće često sam jurila u Hamidov dućan, odakle sam mogla telefonirati Amahlu. Nekoliko je puta tražio da dođem kako bismo pretresli neke detalje. Dan zahvalnosti se približavao, a on je i dalje bio optimist. No Hamid je bio pesimist. Kad sam svoju divnu tajnu povjerala svojem starom urotniku, rekao je: — Ne, ne vjerujem u to. Bit ćete u Iranu sve do povratka imama Mehdijsa.

Dani su bili toliko mahniti da su večeri kod kuće bile čudni interludiji koji su iziskivali gotovo nadljudsku snagu. Svojoj iscrpljenosti nisam smjela dati maha da Moody ne bi štogod posumnjao. Kuhanje, spremanje, briga o Mahtob — sve normalne dužnosti normalog dana — sve je to moralo biti obavljeno. A opet, noću je bilo teško zaspati jer su mi misli bile u Americi. Noću sam već bila kod kuće.

Iz neke duboke pričuve smogla sam snage da izdržim.

Alice je bila neprocjenljiva saveznica, iako nije ništa znala o mojem tajnom životu. Jednoga dana, dok smo kupovale, posve slučajno rekla sam joj: — Stvarno bih voljela nazvati svoje. Zbilja mi nedostaju!

Alice je znala da mi Moody ne dopušta da telefoniram kući. Ni njoj njezin muž nije dopuštao da često zivka Kaliforniju, opravdavajući to troškom. No Alice je imala vlastitog novca, što ga je zaslužila poučavajući studente engleski, pa si je ponekad priuštila da vodi zabranjene telefonske razgovore s kućom. — Morat ću te odvesti u hip kuneh — rekla je.

- Što je to?

— Telefonska kompanija. U centru grada, blizu bazara. Moraš platiti u gotovu, ali odande možeš voditi transkontinentalne razgovore.

Bila je to sjajna novost. Već sutradan, pod uvjerljivom izlikom da idemo u potragu za celerom, potrebnim za nadjev blagdanskog purana, Alice i ja smo pošle u centar do tup kuneha. Dok je Alice telefonirala svojim u Kaliforniju, ja sam razgovarala s mamom i tatom u Michiganu.

— Otkrila sam odakle vas mogu zvati — kazala sam.—Jednostavnije je nego da vas nazivam iz poslanstva, a sigurnije nego da me vi zovete kući.

Nastojat ću vas sada češće zvati.

— Nadam se — rekla je mati.

Tata je bio jako sretan što čuje moj glas. Rekao je da se odmah osjeća bolje.

— Imam za vas jedan poklon — obznanila sam. — Mahtob i ja ćemo biti kod kuće za Dan zahvalnosti!

21.

— Ne govorite — rekao je Amahl. — Samo sjednite ovamo. Nemojte ništa reći.

Postupila sam kako mi je rečeno, ostavši nepomično na stolcu u Amahlovu uredu. Amahl je otišao iza mene do vrata ureda, otvorio ih i progundao nešto na farsiju.

Visoki crnomanjasti muškarac ušao je u ured i stupio preda me. Zurio je u me nastojeći upamtiti crte moga lica. Razmišljala sam da li da uklonim roosarie kako bi mi mogao vidjeti čitavo lice, ali sam odlučila da ne učinim ništa bez Amahlovih uputa. Nisam znala tko je taj čovjek; nisam ga željela uvrijediti.

Ostao je minutu-dvije, a onda izašao ne izustivši ni riječi. Amahl je ponovno sjeo za stol, ne spominjući više posjetitelja.

— Poslao sam čovjeka u Bandar Abbas da sredi sve oko glisera — rekao je. — Čekam da se vrati u Teheran. Radim i na letu za Bandar Abbas. U avionu će biti naših ljudi, ali vi nećete znati koji su. Neće sjediti s vama.

Amahl je ulijevao pouzdanje, no ja sam bila nemirna. Napredovali smo pomno ali polako. Vrijeme Irancima ne znači ništa; teško je bilo što učiniti prema planu. Dani su nekako prolazili. Sada je već bio ponedjeljak uoči Dana zahvalnosti, a ja sam znala da Mahtob i ja ni na koji način ne možemo stići da kod kuće u Michiganu proslavimo blagdan.

— Možda ćete onamo stići na vikend — rekao je Amahl pokušavajući me utješiti. — Ili drugoga vikenda. Još nije sve dovršeno. Ne mogu vas poslati dok sve ne bude kako treba.

— Što ako nikad ne bude kako treba?

— Ne zamarajte se time. Radim i na drugim putovima. Poslao sam čovjeka na sastanak s jednim plemenskim glavarem iz Zahidana; možda ćemo vas moći izvesti u Pakistan. U razgovorima sam s čovjekom koji ima ženu i kćerku kao što ste vi i Mahtob. Pokušavam ga privoljeti da vas i Mahtob izvede kao svoju ženu i kćerku, možda avionom za Tokyo ili Tursku. Kad se vrati, postoji čovjek kojega mogu potplatiti da ovjeri putovnice tako da ispadne da se onaj čovjek vratio sa ženom i kćerkom.

Ovo mi se učinilo riskantnim, jer nisam znala da li bih se mogla pretvarati da sam Irančeva žena. Za putovnicu žene fotografiraju s čadorom, zakrita lica. Međutim, upita li me štogod carinik na farsiju, imat ću problema.

— Molim vas, požurite — rekla sam Amahlu. — Vrijeme ne radi za mene. Strašno želim vidjeti oca. Ne želim da umre prije nego što se vratimo. Bit će mirniji ako sazna da smo se uspjele vratiti. Molim vas, pronađite načina uskoro.

- Da.

Proslaviti Dan zahvalnosti u Iranu bilo mi je teško, osobito pošto sam svojima najavila da ćemo Mahtob i ja biti kod kuće. Hvala Bogu da to nisam rekla Mahtob!

Toga sam se četvrtka probudila duboko potištena. Za što ja to imam biti zahvalna?

U pokušaju da popravim raspoloženje ili barem da odvalim taj dan, bacila sam se na pripreme za večeru, nastojeći da iz mršava purana napravim remek-djelo kulinarstva.

Dan se popravljao postupno, kako je koja prijateljica popodne stizala. Bila sam zahvalna što ih imam — čitav novi krug divnih, odanih ljudi koji su uživali u civiliziranu životu, koji su, bez obzira na svoje rođenje, bili daleko više Amerikanci nego Iranci. Okupili su se kod nas da proslave jedinstveni američki blagdan. Chamsey i Zaree, Alice, Fereshteh — sve ih volim — ali koliko li sam samo žudjela da budem kod kuće!

Sjeta me opet obuzela nakon večere, nakon što smo pojeli tobožnju pitu od bundeve, napravljenu od buče. Moody se zavalio u naslonjač, stavio ruke na trbuh i na trenutak zadrijemao, zadovoljan svojom sudbinom, kao da se u posljednjih godinu i pol njegov život nije niti najmanje promijenio. Koliko li sam se samo gnušala nad ovom usnulom nemani! Koliko sam čeznula da budem s mamom i tatom, Joeom i Johnom!

Jednoga utorka, znajući da će Moody biti na poslu, nazvao me moj brat Jim iz Amerike. Ispričao mi je kako se tatino stanje naglo popravilo kad sam obećala da ćemo Mahtob i ja biti kod kuće za Dan zahvalnosti.

— Tri je dana uzastopce izlazio iz kreveta i hodao unaokolo — rekao je Jim. Za to odavno nije bio kadar. Čak je izišao u vrt.

— Kako mu je sada? — upitala sam.

— Zbog toga sam te i nazvao. Kad nisi stigla kući za Dan zahvalnosti, pokunjio se. Svakog mu je dana sve gore. Treba mu nešto čemu će se nadati! Možeš li ga ponovno nazvati?

— To nije jednostavno — objasnila sam. — Odavde ne mogu telefonirati jer će to Moody vidjeti na račun. Moram otići u centar, a to je vrlo teško. Ipak, pokušat ću.

— Hoćete li ti i Mahtob moći uskoro doći? — upitao je.

— Radim na tome da stignemo do Božića. Ali bolje da ne obećavam tati da ću stići.

— Nemoj, ako nisi sigurna.

Ovaj me razgovor bacio u očaj. Osjećala sam se kao ništarija zbog neispunjena obećanja o Danu zahvalnosti. Božić! Bože, daj da budem u Michiganu, ne u Iranu.

Božić se u Iranu službeno ne obilježava. Brojno teheransko armensko pučanstvo uvijek pravi veselu proslavu kršćanskog blagdana, no ove je godine primilo zloslutno upozorenje. Početkom prosinca u iranskim je novinama na prvoj stranici objavljen članak koji savjetuje Armencima da ignoriraju blagdan. Sreća i radost neumjesne su u ovom ratnom razdoblju boli i patnje, izjavio je ajatolah.

Moody za to nije hajao. Otvoreno se šepirio svojom medicinskom praksom; izgubio je zanimanje za iransku politiku; odlučio je da će njegova kći provesti prekrasan Božić.

Da nekako ispunim vrijeme te da odvratim Moodyjevu pozornost od svojih sve češćih lutanja po gradu, dala sam se u božićno kupovanje.

— Mahtob ovdje nema mnogo igračaka — kazala sam Moodyju. — Želim da joj Božić bude lijep. Kupit ću joj mnogo igračaka.

Složio se, pa sam gotovo svakodnevno odlazila u pohode po dućanima, ponekad s Alice, ponekad sama. Za jednog takvog kupovanja Alice i ja smo jutro provele na bazaru, odakle smo se kući vraćale autobusom. Alice se iskrcala na stajalištu nedaleko od svoje kuće, ostavivši me da se nekoliko zadnjih blokova odvezem sama. Pogledom na sat ustanovila sam da ću na svoje stajalište stići na vrijeme da uhvatim narandžasti taksu koji će me

dovesti do ugla ulice blizu naše kuće, gdje ću na vrijeme dočekati Mahtobin autobus.

No odjednom je disonantan zvuk sirena proparao uobičajenu buku iranske ulice. Sirene su u Teheranu svakodnevna stvar, toliko česte da se vozači na njih i ne obaziru, no ove su bile glasnije i upornije no što je uobičajeno. Na moje čudo, vozač autobusa je skrenuo da propusti vozila hitnih službi. Kraj nas je projurilo nekoliko policijskih automobila, a za njima velik kamion neobična izgleda, opremljen masivnim mehaničkim hvataljkama.

— Bohml Bohm — vrisnuli su ostali putnici.

Bila je to ekipa za uklanjanje bombi. Ellen je već ranije vidjela ovaj kamion i pričala mi je o njemu. Smjesta sam ga prepoznala. Onom robot-hvataljkom može podići bombu i staviti je u zaštitnu kutiju u stražnjem dijelu kamiona. Zabrinula sam se. Negdje ispred nas, u smjeru naše kuće, nalazila se bomba.

Autobus je dospio do zadnje stanice. Hitro sam dozvala narandžasti taksi i požurila kući. Međutim, uskoro smo zapeli u gužvi. Vozač je psovao ostale šofere; ja sam gledala na sat. Kad je taksi dopuzao gotovo do blokova pokraj moje kuće, bila sam izvan sebe. Mahtob tek što se nije vratila iz škole. Prepast će se ne dočekam li je kod školskog autobusa, a još će je više prestrašiti buka policajaca. Negdje naprijed bila je bomba!

Promet su skrenuli u sporednu ulicu. Kad je taksi zaokrenuo, ugledala sam Mahtobin školski autobus. Iskrcala se i osvrnula u nedoumici. Ulični su ugao zakrčili policijski automobili i radoznali promatrači.

Bacivši nekoliko riala šoferu, iskočila sam iz taksija i jurnula prema Mahtob. Prometno je zakrčenje dokazivalo da je bomba u blizini.

Držeći se za ruke, potrčale smo kući, no kad smo zaokrenule u svoj blok, ugledale smo veliki plavi kamion parkiran u našoj ulici, samo stotinjak metara od naše kuće.

Nasmrt prestrašene, ostale smo i promatrale ga. Baš u tom trenutku divovska čelična robovska ruka dizala je neku kutiju iz žutog pakona parkiranog uz rubni kamen. Unatoč svojoj veličini, mehanička je naprava s bombom postupala vrlo nježno, smjestivši je na sigurno u željeznu kutiju u stražnjem dijelu kamiona.

Za nekoliko časaka kamion ekipe za uklanjanje bombi je nestao. Policija je nagrnula u žuti pakon tragajući za indicijama koje će, bez ikakve dvojbe, bombu dovesti u vezu s Munafaquinom, protukhomeinijevskim snagama. Za policiju je ovo bila rutinska stvar. Za mene je pak bila grozan podsjetnik na opasnosti koje nam ugrožavaju živote u Teheranu. Morale smo izaći iz ovog pakla, i to uskoro, prije no što naš svijet ne eksplodira oko nas.

Rekla sam Moodyju da sam najveći dio božićnih poklona kupila na bazaru, ali je to bilo tek djelomično točno. Do tada sam, naime, već otkrila nekoliko dućana bliže našoj kući u kojima sam neke stvari mogla kupiti brže. Tako sam si stvarala vrijeme za kratke posjete Amahlu — sve to u vrijeme koje bi mi bilo potrebno za odlazak i dolazak s bazara.

Jednoga sam dana otišla u osobito napornu kupovinu. Nakrcala sam se igračkama za Mahtob, no nisam ih odnijela kući nego k Alice.

— Neka ostanu ovdje — kazala sam. — Odnosit ću ih malo-pomalo.

— U redu — rekla je Alice. Ne postavljajući nikakva pitanja, pokazala se pravom prijateljicom. Nisam joj se, doduše, usudila povjeriti svoje nakane, no Alice je bila iznimno inteligentna žena pronicave sposobnosti prosudbe

karaktera. Znala je da sam nesretna svojom sudbinom u Iranu, a ni njoj samoj Moody se nije sviđao. Alice je zacijelo morala razmišljati o mojim tajanstvenim aktivnostima. Možda je pomislila da imam neku ljubavnu vezu. U stanovitom sam smislu i imala. Između Amahla i mene nije bilo nikakve tjelesne veze. On je obiteljski čovjek na svom mjestu. Nikad ne bih bila učinila išta što bi ugrozilo njegov brak.

Pa ipak, privlačan je muškarac — i tjelesno, a i ovjenčan aurom duboke brige za Mahtob i mene. Po onome kako smo dijelili silno zanimanje za zajednički cilj, bili smo bliski. Amahl — ne Moody — bio je muškarac moga života. Neprekidno sam razmišljala o njemu. Nakon razočaranja s Danom zahvalnosti, uvjeravao me da ćemo Mahtob i ja biti kod kuće za Božić. Morala sam mu vjerovati ili poludjeti, no dani su protjecali a znakova nekog napretka nije bilo.

Jednog jutra, nedugo nakon što je Mahtob otišla u školu a Moody se taksijem odvezao u bolnicu, požurila sam oko našeg bloka u »super«. Bio je mliječni dan pa sam htjela mlijeko uzeti rano, dok ga ne nestane. No kad sam zamakla za ugao glavne ulice, stala sam kao ukopana.

Nekoliko pasdarskih kamiona parkiralo se točno ispred »supera«, dućana sa sabzijem i mesnice. Na pločniku su stajali uniformirani pasdari uperivši cijevi pušaka prema dućanu. Dok sam promatrala, golemi se kamion zaustavio uz vozila pasdara.

Okrenula sam se i brzo udaljila, ne želeći se s njima sukobiti. Zaustavila sam narandžasti taksi i odvezla se nekoliko blokova dalje do drugog »supera«.

Kad sam se vratila u svoj kraj, vidjela sam, podalje niz blok, kako jedinice pasdara iz sva tri dućana prenose robu u veliki kamion. Požurila sam u sigurnost svoje kuće.

Stigavši kući, upitala sam susjedu Maliheh zna li što se zbiva u dućanima, no ona je samo slegnula ramenima. Uskoro se pojavio smetlar — vrelo svih novosti u susjedstvu — pa ga je Maliheh upitala što se dogodilo. Znao je samo toliko da pasdar konfiscira robu i sva tri dućana.

Radoznanost, a i briga za tri trgovca, ponovno su me izvukle iz kuće.

Provjerivši jesam li propisno odjevena, odlučila sam otići do »supera« kao da se ništa nije dogodilo. Aga Reza je stajao na pločniku i malodušno promatrao kako mu pasdari krađu imetak.

— Želim mlijeko — rekla sam mu na farsiju.

— Nistish — odgovorio je. — Nema ga. — Zatim je slegnuo ramenima, iskazujući stoicizam čovjeka izvrgnuta hiru lopova koji rade za državu. — Tamoom — uzdahnuo je. — Gotovo.

Produžila sam do dućana sa sabzijem, gdje su pasdari rasijecali snopove zeleni te svježe voće i povrće tovarili u svoj kamion. Iz susjednog su lokala izvlačili meso.

Kasnije kad se Moody vratio s posla i kad sam mu ispričala kako su naša tri prijatelja nagrabusila, rekao je: — Pa, mora da su nešto prodavali na crnoj burzi jer ih inače ne bi to snašlo.

Moody je pokazao čudan osjećaj za moralnost. I on je, kao i svi ostali, uživao u slasticama koje su se mogle naći na crno, ali je zagovarao vladinu obvezu kažnjavanja grešnih dućandžija. Smatrao je da pasdari imaju puno pravo pljačkati trgovine.

I Mahtob je rastužio ovaj incident. Bila je zavojljela onu trojicu. Te noći, kao i mnogih potom, molila se: — Bože, molim te da se dogodi nešto pa da ona tri čovjeka opet otvore svoje dućane. Bili su tako dobri prema nama. Molim te, budi dobar prema njima.

Proširio se glas da vlasti trebaju te zgrade za uredske prostorije, no prodavaonice su ostale prazne. Ovi dobri Iranci ostali su bez posla bez ikakva vidljiva razloga. To je, naravno, bilo dovoljno opravdanje za akcije pasdara.

Tjedni su odmicali. Svakodnevni telefonski pozivi Amahlu i posjeti njegovu uredu kad god bi mi se za to pružila prilika uvijek su urodili istim rezultatom. I dalje čekamo dovršenje nekih pojedinosti.

Ponekad sam se pitala nije li sve ovo taraf.

— Dopremit ćemo vas kući za Novu godinu, ako ne za Božić — uvjeravao me Amahl. — Radim svakodnevno na svemu što brže mogu. Jedno će se rješenje ukazati. Budite strpljivi.

Te sam riječi čula toliko puta, puno previše puta, od svoga prvog posjeta Helen u poslanstvu pa do svakog razgovora s Amahlom. Taj je savjet bilo sve teže prihvaćati.

Uz one druge scenarije, pojavio se nov plan. Amahl se povezoao sa stanovitim carinikom koji je bio voljan ovjeriti američke putovnice koje smo dobile preko švicarskog poslanstva. Dopustit će nam da se ukrcamo na avion za Tokyo, koji polazi svakog utorka ujutro — dok Moody radi u bolnici. Amahl je nastojao razraditi problem satnice. Ovaj carinik, naime, inače ne radi utorkom ujutro, pa stoga pokušava dogovoriti zamjenu

smjene s drugim radnikom. Plan se činio razumnim, ali sam držala da je osobito riskantan za carinika.

— A što je s Bandar Abbasom? — upitala sam.

— Radimo na tome — rekao je Amahl. — Budite strpljivi. Moja je frustracija bila očita. Suze su mi grunule na oči. — Ponekad mi se čini da nikad neću otići odavde — rekla sam.

— O, da, otići ćete — uvjeravao me. — Ja također.

Usprkos povjerenju koje sam imala u njegove riječi, ipak sam ga morala napustiti, vratiti se na teheranske ulice, vratiti se svome mužu.

Sve što me je i najmanje podsjećalo na život u zbrkanom društvu sve me je više i više žestilo.

Jednog je popodneva Mahtob na televiziji gledala nekakvu dječju emisiju u kojoj su prikazana jedan do dva crtana filma puna nasilja, za kojima je slijedila strastvena islamska prodika. Nakon dječje emisije prikazali su medicinsku, koja je privukla i moju i Mahtobinu pozornost. Riječ je bila o rođenju. Kako se emisija odvijala, apsurd ove kulture iznova me zatekao. U emisiji je prikazano stvarno rođenje djeteta. Bila je tu islamska majka, oko nje liječnici muškarci. Kamera je potpuno otkrivala njezino golo tijelo — no ženina glava, lice i vrat bili su obavijeni čadorom.

— Zar nećeš van staviti nikakve kolačiće i mlijeko za Svetog Nikolu? — upitala sam Mahtob.

— Hoće li doista doći do naše kuće? Prošle godine nije. — Mahtob i ja smo o tome bile razgovarale mnogo puta, pa je ona na kraju zaključila da je Iran predaleko od Sjevernog pola da bi Sveti Nikola stigao i ovamo.

Rekla sam joj da bi se ove godine mogao više potruditi. — Ne znam hoće li doći ili ne, ali bi trebalo, za svaki slučaj, nešto staviti van — kazala sam. Mahtob se složila s takvim razmišljanjem. Poslovala je po kuhinji pripremajući zalogajčić za Svetoga Nikolu. Zatim je otišla u svoju sobu i vratila se sa značkom koju joj je dala Alice, a na kojoj su bili prikazani Sveti Nikola i njegova gospođa. — Sveti bi Nikola možda poželio pogledati sliku svoje žene — rekla je stavljajući značku pokraj kolačića na pladanj. Obuzeta uzbuđenjem Badnjaka, Mahtob je otezala s odlaskom u krevet. Kad sam je napokon ututkala u postelju, rekla mi je: — Ako čuješ kako Sveti Nikola dolazi, molim te, probudi me jer želim s njim porazgovoriti. — Što želiš reći Svetom Nikoli? — upitala sam. — Želim mu reći da pozdravi didu i baku i da im rekne da sam dobro, jer će onda i njima biti lijep Božić.

Gušila me gvala u grlu. Sveti je Nikola imao desetke poklona za Mahtob, ali joj nije mogao dati onaj dar koji je željela. Kad bi je bar mogao umotati poput paketa, baciti na svoje saonice, a Rudolph bi poveo ostale jelene preko gore, van iz Irana, preko oceana na krov jedne kućice malo izvan Bannistera u Michiganu! Kad bi je bar Sveti Nikola mogao spustiti niz dimnjak i ostaviti je pod borom da sama, osobno, izruči svoju poruku didi i baki!

Umjesto toga, pred nama je bio Božić u Iranu, još jedan Božić daleko od Joea i Johna, još jedan Božić daleko od mame i tate.

Moody je liječio pacijente do kasne večeri, jer njima Badnjak nije ništa značio. Kad je završio, upitala sam: — Može li Mahtob sutra izostati iz škole?

— Ne! — obrecnuo se. — Neće ostati kod kuće samo zato što je Božić. — Nisam se usprotivila, jer se u njegovu glasu odjednom pojavio prizvuk autoriteta koji me na trenutak preplašio. Opet je počeo iskazivati iznenadne promjene raspoloženja. Na trenutak se vratio onaj stari, ludi Moody, a ja nisam imala nikakve želje da ga izazivam.

— Mahtob, hajde da vidimo je li noćas došao Sveti Nikola! Probudila sam je rano da prije škole stigne odmotati sve svoje poklone. Skočila je iz postelje i sjurila se niz stube, cičeći od veselja kad je vidjela da je Sveti Nikola popio mlijeko i pojeo kolačiće. Zatim je ugledala blagdanske poklone. Moody nam se pridružio, vedrije raspoložen nego jučer. U Americi je volio Božić, pa mu je ovo jutro obnovilo lijepe uspomene. Široko se osmjehnuo kad je Mahtob uronila u veličanstvenu hrpu darova.

— Stvarno ne mogu povjerovati da je Sveti Nikola prešao toliki put do Irana da me posjeti — kazala je Mahtob.

Moody je ispucao nekoliko filmova. Kako se bližilo sedam sati, Mahtob se uputila u svoju sobu da se spremi i stigne na školski autobus, no Moody joj je rekao: — Ne moraš danas ići u školu. Ili, možda, možeš malo kasnije.

— Ne, ne mogu izostati iz škole — rekla je Mahtob. Odbacila je taj prijedlog suhoparno, onako kako su je indoktrinirale njezine islamske učiteljice. Nije nimalo željela zakasniti u školu te dospjeti u zbornicu gdje će joj reći da je baad.

Na božićnu su nam večeru došli prijatelji. Prigodu je pokvarila duboka tuga zbog Fereshteh. Bila je gotovo histerična. Nakon više od godinu dana zatvora, njezin je muž konačno bio optužen i osuđen.

I nakon svega što sam vidjela i čula u ovoj ludoj zemlji, nisam mogla povjerovati svojim ušima kad je Fereshteh prostenjala: — Proglasili su ga krivim za mišljenje protiv vlasti! — Osudili su ga na šest godina zatvora. Moody je suosjećao zato što mu se Fereshteh sviđala kao i meni. No u povjerenju mi je rekao: — Mora da je tu posrijedi još nešto.

Nisam se s njim slagala, ali mu to nisam rekla. Spoznala sam, naime, koliko mu je potrebno da vjeruje u pravednost iranskog pravosuđa. Moody se posve sigurno u mislima nije slagao s ajatolahovim vlastima. Mora da je od ove priče protrnuo, jer su se njome otvarala vrata osobnog zastrašivanja.

Time što je obavljao liječničku praksu bez ovlaštenja Moody se zakonu opirao otvoreno. Ako su mogli strpati čovjeka na šest godina u zatvor zbog njegovih misli, kako bi tek oštro kaznili jedan otvoren čin?!

Na svu sreću, dan nakon Božića bio je pun posla, pa mi nije ostalo vremena za samosažaljevanje. Posve nenajavljeno, nahrupila je sva sila Moodyjevih rođaka noseći poklone: hranu, odjeću, kućanske potrepštine, igračke za Mahtob i bukete cvijeća. Ovo je bio posvemašnji preokret u odnosu na prošlu godinu, očit pokušaj porodice da pokaže kako me prihvaća.

Jedini od najbližih rođaka koji nije došao bio je Baba Hajji, no njegovu je odsutnost svojim zanosom nadoknadila njegova žena. — Azzi zaml Azzi zam — veselo je brbljala ušavši u našu kuću. — Draga! Draga!

Ruke su joj bile pune poklona — majušni lonci i tave za igranje, cvijeće i čarape za Mahtob; u celofan zamotani paketi rijetkog i skupog šafrana iz svetog grada Mesheda, kilogram žutikovine, nov roosarie i par skupih čarapa za mene; za Moodyja ništa.

Kao i uvijek, bila je raspoložena za priču, a glavna sam joj tema bila ja. Tražila je da sjednem do nje i da mi se sve prevodi. Svaka joj je rečenica počinjala s »Azzizam« i nikako me se nije mogla nahvaliti. Tako sam dobra. Svi me vole. Od svih o meni čuje samo dobro. Puno radim. Tako sam dobra supruga, majka — i sestra!

Teturajući od ovog napada pohvala, otišla sam u kuhinju, zabrinuta hoću li imati dovoljno hrane za hordu neočekivanih gostiju. Imala sam samo ostatke božićne večere. Pripremila sam ih što sam bolje mogla. Bilo je malo palačinki s piletinom i lazanja, nešto šnita voćnog kolača, miješanog povrća i umaka, gruda sira i slatkiša.

Ameh Bozorg je zapovjedila da svaki gost mora od svačeg malo probati, jer je ova čudna američka hrana, budući da ju je pripremala njezina sestra, sveta.

Kasno navečer, kad su neki gosti već otišli, došli su aga i hanuma Hakim. Kao čovjek s turbanom, aga Hakim je upravljao razgovorom, skrenuvši ga na vjeru.

— Želim govoriti o božićnoj priči — kazao je. Iz Kurana je pročitao: Spomeni u Knjizi (Kur'anu) Merjemu, kada se povukla od svoje obitelji na jedno mjesto istočno (od Jerusalima). Pa je uzela (stavila) ispred (između sebe i) njih zastor te smo joj Mi poslali duha Našeg, pa joj se on prikazao potpunim čovjekom. Ona reče: »Ja se utječem Milostivom od tebe, ako si ti bogobožazan«. On reče: »Ja sam samo poslanik tvoga Gospodara, da ti poklonim čistoga dječaka.« Reče (Merjema): »Odakle da ja imadnem dječaka, a nijedan čovjek me nije dotaknuo, niti sam ja nepoštena.« Reče: »Tako ti je to«, rekao je tvoj Gospodar: »To je Meni lako. I da ga Mi

učinimo znakom svijetu i milošću od Nas. I to je stvar svršena.« I ona ga je zaniijela, te se povukla s njim u jedno udaljeno mjesto. Pa su je dovele porođajne muke do žila jedne hurme. Rekla je: »Kamo sreće da sam umrla prije ovoga i da sam potpuno zaboravljena.« I povika je (glas) ispod nje: »Ne žalosti se, dao ti je tvoj Gospodar niže tebe (da proteče) jedno vrelo.« I trehni sebi granom palme, past će po tebi svježe hurme. Jedi i pij i budi vesela! Ako vidiš ikoga od ljudi, reci: »Ja sam se zavjetovala Milostivom da ću postiti, pa danas ni s kim neću progovoriti.« I dođe (Merjema) svome narodu, noseći ga. Rekli su (joj): »O Merjemo, učinila si nešto čudno! O sestru Harunova, tvoj otac nije bio loš čovjek, niti ti je majka bila nepoštena.« Ona je pokazala njega (Isaa). Rekoše: »Kako ćemo mi razgovarati s dječakom u kolijevci?« Reče (Isa): »Ja sam Božji rob. Dao mi je Knjigu i učinio me vjerovjesnikom. Učinio me je blagoslovljenim gdje god budem. Preporučio mijе da klanjam i dijelim milostinju dokle god sam živ. Učinio me je poslušnim svojoj majci, a nije me učinio silnikom, nesretnikom. I selam (spas) meni, kada sam se rodio, i kada umrem, i kada budem proživljen.« To je Isa, sin Marjemin. Ovo je istinska riječ u koju oni sumnjaju. Bogu ne treba da uzima Sebi sina! Slava Mu! Kada odredi nešto, samo rekne: »Budi!« i to biva.

(Kur'an časni, »Stvarnost«, Zagreb 1974)

Kuran je jasno izrazio da Isus, iako začet na čudesan način te iako veliki prorok, nije Sin Božji.

Naravno, nisam se slagala, ali sam držala jezik za zubima.

Moody je bio veseo; oduševljavalo ga je to što je naš dom tijekom blagdana bio središte pažnje. Zato ga uopće nisam pitala za dozvolu prije no što sam

naše bliske prijatelje pozvala za Staru godinu. Na moje iznenađenje, Moody se razgnjevio.

— Nećeš poslužiti nikakvo piće! — naredio mi je.

— Odakle da i nabavim bilo kakvo piće? — upitala sam.

— Mogli bi oni donijeti nešto.

— Reći ću im da ne nose. Neću u kući držati nikakav alkohol. Prevelik je to rizik.

Ovime je udovoljeno jednoj zamjerci, no Moody ih je imao još.

— Neću nikakva plesanja ili ljubljenja — rekao je. — Nećeš nikoga poljubiti i reći mu »Sretna Nova godina«.

— Tako nešto neću činiti. Želim samo da budemo sa svojim prijateljima.

Moody je gundao, znajući da je prekasno da povučemo poziv. Pacijente je primao čitavo popodne, pa i navečer, a radio je u ordinaciji i kad su gosti već stigli. Alice i Chamsey s muževima, kao i Zaree i Fereshteh. Otezali smo s večerom više od sata, pijuckajući čaj i grickajući voće. Na telefon je netko pozvao Chamseyina muža, doktora Najafeea. Zvali su ga da dođe obaviti hitnu operaciju, no on je odbio.

— Recite im da potraže nekog drugog — kazao je ne želeći otići s domjenka.

Kad se Moody konačno pomolio iz svoje ordinacije, objavio je:

— Telefonirali su mi iz bolnice. Hitan slučaj. Moram ići. — Svi su se pitali zašto Moody izbjegava domjenak. Kao i dr. Najafee, mogao je jednostavno reći da zovnu nekog drugog.

Za nekoliko su minuta pred ulaz prispjela kola hitne pomoći s upaljenim blještavim svjetlima. Ovo je bio najbrži način dopremanja liječnika u

bolnicu. Moodyjeva tvrdnja da je riječ o hitnoj intervenciji dobila je tako legitimnu potvrdu.

Bez njega smo sjeli za svečanu večeru. Još smo jeli kad se oko pola jedanaest vratio iz bolnice. — Hajde, večeraj s nama — rekla sam.

No zvonio je telefon i Moody je pohrlio da odgovori na poziv.

— Pacijentica — objavio je. — Bole je leđa i upravo stiže!

— Ne — prosvjedovala sam. — Reci da je dovedu ujutro.

— Ne bi trebao primati pacijente tako kasno noću — rekla je Chamsey. — Trebao bi ograničiti svoju satnicu.

— Ne — rekao je. — Moram je pogledati još noćas. — Iščeznuo je u svojoj ordinaciji.

— Upropaštava večer — promrmljala je Alice.

— Često je to tako — rekla sam. — Privikavam se već. Doista me ne smeta.

Mogla sam uočiti da me svi žale, ali, uistinu, u društvu prijatelja uživala sam daleko više kad moga muža nije bilo s nama.

Večera je bila ugodna, no gosti su morali kućama rano. Zapadnjačka Nova godina u Teheranu proći će nezapaženo. Bit će to radni dan. Samo pet minuta nakon ponoći svi su se već spremali na odlazak, kadli je Moody konačno izišao iz svog ureda.

— Pa nećete valjda već otići — rekao je, očito hineći tugu. — Upravo završavam s poslom.

— Moramo ujutro rano ustati — rekao je dr. Najafee.

Istog trenutka kad su prodefilirali van i kad su se vrata zatvorila, Moody me obgrlio i polako i strastveno poljubio.

— Čemu sada ovo? — upitala sam zatečena.

— Pa, sretna Nova godina.

Da, lijepe li i sretno Nove godine, pomislila sam. Tisuću devetsto osamdeset i šesta. Još jedna godina, a ja i dalje ovdje. Koliko još?

Sezona blagdana prošla je ostavivši me utučenu. Ove sam naročite dane iskoristila za to da budem zaokupljena. Svaki je dan bio jedan cilj. Onaj pravi dan provela bih u Michiganu, ne ovdje. No kako su došli i prošli Dan zahvalnosti, pa Božić i Nova godina, na kalendaru više nije bilo ničega, osim tmurne zime.

Vrijeme se usporilo; jedva da je puzalo.

— Budite strpljivi — govorio mi je Amahl kad god bismo razgovarali.

Snijeg je pokrio grad. Ulice su se pretvorile u prljavu bljuzgavicu. Svakoga sam se jutro budila sve potištenija, a svakoga se dana događalo nešto što bi pridonijelo sveobuhvatnom osjećaju beznađa.

Jednoga dana dok sam prelazila preko prometnog trga nedaleko od naše kuće, zaustavila me jedna dama iz pasdara. Sjetila sam se jednoga prethodnog susreta kad sam znala tek nekoliko riječi farsija i kad je policija postala sumnjičava zato što nisam mogla razumjeti čitav razgovor. Mahtob je bila u školi, nije bilo nikoga da mi prevodi. Ovaj put sam se stoga odlučila na to da igram na neshvaćanje.

— Ne razumijem — rekla sam engleski.

Na moje iznenađenje, dama iz pasdara odgovorila mi je engleski — prvi put da je to itko iz pasdara učinio. Ljutito mi je kazala: — Dok ste prelazili ulicu, vidjela sam usku liniju vašeg koljena između kaputa i čarape. Trebali biste nositi bolje čarape.

— Mislite da se meni sviđaju ove čarape? — odgovorila sam. — Nikad u životu ovako nešto nisam nosila. Da je po meni, bila bih u Americi i nosila hulahupke, a ne ove čarape koje neće stajati kako treba. Molim vas samo, recite mi gdje u Iranu da kupim čarape koje će stajati kako valja?

Dama iz pasdara se zamislila i uživjela u moj položaj.

— Znam, hanuma, znam — rekla je blago. Zatim je otišla, ostavivši me u nedoumici. Dogodilo mi se, eto, i to da sretnem uviđavnu damu iz pasdara. U tom trenutku bol u mojoj duši doprla je dublje no ikad. Oh, kako li sam čeznula za povratkom u društvo u kojem ću se moći odijevati kako mi se prohtije. U kojem ću moći disati.

Bila je sredina siječnja kad je oko četiri popodne zazvonio telefon. Bila sam u čekaonici Moodyjeve ambulante okružena pacijentima, kad sam, podigavši slušalicu, čula glas svoje sestre Carolyn koja je zvala iz Amerike. Plakala je.

— Liječnici su sazvali obitelj — rekla je. — Tata ima začepljenje crijeva pa su se odlučili za operaciju. Bez zahvata neće poživjeti, ali mišljenja su da nije ni dovoljno snažan da izdrži operaciju. Misle da će danas umrijeti. Soba mi se pred očima zamaglila od suza koje su se slijevale i natapale moj roosarie. Srce mi je pucalo. Otac mi umire tisuće milja odavde, a ja ne mogu biti uz njega da ga držim za ruku, da mu pričam koliko ga volim, da dijelim bol i tugu sa svojimima. Postavila sam Carolyn mnogo pitanja o tatinu stanju, no odgovore nisam mogla čuti zbog vlastite muke.

Odjednom sam podigla pogled i vidjela Moodyja gdje brižna lica stoji uza me. Dovoljno je čuo da bi naslutio pojedinosti.

Mirno je rekao: — Idi. Idi da vidiš svoga tatu.

22.

Moodyjeve su me riječi strahovito iznenadile. Morala sam se uvjeriti jesam li ga dobro čula. Stavljajući ruku preko mikrofona, rekla sam: — Tati je jako, jako loše. Ne vjeruju da će preživjeti današnji dan.

— Reci joj da ćeš doći.

U djeliću sekunde preplavila me radost. Nju je, međutim, brzo zamijenila sumnja. Otkud ova iznenadna promjena? Zašto bi Moody, nakon godinu i pol, odjednom Mahtob i meni dopustio da se vratimo u Ameriku?

Nastojala sam dobiti na vremenu. — Trebamo porazgovarati o tome — rekla sam. Zatim sam se opet okrenula telefonu. — Carolyn — kazala sam vičući da me čuje preko tolike udaljenosti — želim govoriti s tatom prije operacije.

Moody nije imao nikakvih primjedbi. Slušao je dok smo Carolyn i ja dogovarale detalje. Trebala sam točno za tri sata nazvati bolnicu u Carson Cityju. Carolyn će prirediti tatu da razgovara sa mnom prije no što ga odvedu u operacijsku dvoranu.

— Reci joj da ćeš doći — ponovio je Moody.

Sva smućena, nisam se obazirala na njegov zahtjev.

— Reci joj sada.

Nešto ne valja, pomislila sam. Nešto jako ne valja.

— Sada! — ponovio je Moody, a izraz mu je bio jasno prijeteći.

— Carolyn — rekla sam. — Moody veli da mogu doći kući. Sestra je vrisnula od iznenađenja i sreće.

Nakon ovog razgovora, Moody se smjesta vratio brojnim pacijentima koji su trebali njegovu pažnju, onemogućivši tako svaki razgovor. Utekla sam

potražiti utjehu u svojoj spavaćoj sobi, plačući od tuge za ocem, sva ošamućena i zbrkana od ushita zbog Moodyjeve objave da se vraćamo u Ameriku.

Ne znam koliko sam dugo plakala prije no što sam postala svjesna da je u sobi Chamsey. — Slučajno sam nazvala i Moody mi je prenio loše vijesti o tvome ocu — rekla je.

— Zaree i ja smo došle da budemo uza te.

— Hvala vam — rekla sam brišući oči. Ustala sam s kreveta i utonula u njezin zagrljaj, a svježe su mi suze potekle iz očaja.

Chamsey me odvela u dnevnu sobu u prizemlju. Tamo je bila Zaree, koja me također tješila. Raspitivale su se za prve novosti u vezi s tatom i sjećale se čudnovate i iznenadne smrti svoga vlastitog oca prije nekoliko godina.

— Jutros sam, prije no što su te nazvali, telefonski razgovarala s Moodyjem — kazala je Zaree. — Jako sam brinula za tebe u vezi s tvojim ocem, pa sam Moodyju rekla da bi te trebao pustiti da ga vidiš.

Naćulila sam uši. Da li se zbog toga Moody tako naglo predomislio?

Zaree je ispriповijedala taj razgovor. Moody joj je kazao da me neće pustiti u Ameriku jer zna da se više ne bih vratila u Iran.

— Kako možeš tako? — rekla mu je na to Zaree. — Ne možeš je ovdje držati do kraja života samo zato što misliš da se više neće vratiti. — Zaree je rekla Moodyju da je baad osoba ako me ne pusti da vidim svoga tatu. Naravno, ovo je bila opaka i ponižavajuća uvreda, osobito stoga što dolazi od Zaree, koja kao Moodyjeva starija i dugogodišnja obiteljska prijateljica zavređuje veliko poštovanje.

Usprkos tome, Moody je ostao nepokolebljiv, sve dok Zaree nesvjesno nije izašla s rješenjem njegove dvojbe. Posve neovisno, misleći da Moody brine o tome kako će s Mahtob dok mene nema, rekla mu je: — Ako brineš o tome kako ćeš s malom, može Mahtob, dok je Betty odsutna, ostati kod mene i Chamsey.

U osamnaest mjeseci pakla što sam ih izdržala, još nisam osjetila ovako bolan udarac. Zaree je mislila dobro, ali me zatvorila u stupicu. Kad god smo Moody i ja raspravljali o povratku u Ameriku, podrazumijevalo se da razgovaramo o meni i o Mahtob! Tako je to shvatila Mahtob, a i ja. Nisam mogla smisliti da ovu novu stravu podijelim s njom.

U Ameriku neću ići bez Mahtob.

Ali što ako me Moody pokuša natjerati da odem sama?

— Dida, doći ćemo ti u posjet! — rekla je Mahtob u telefon. Riječi su izražavale uzbuđenje, a lice zbrku. Mogla sam vidjeti da ne vjeruje da će nas njezin otac pustiti. Bila je zabrinuta, no željela je svome djedu priuštiti bar malo radosti. Mogao je samo načas razgovarati sa svojom malom Toby, jer je svaku riječ izgovarao s velikim naporom.

— Jako mi je drago što dolazite — rekao je. — Požurite, nemojte previše čekati.

Šutke sam plakala. Nastojala sam ga utješiti, no shvaćala sam da vjerojatno neće preživjeti ovaj dan, da ga više nikad neću vidjeti. Ako doista odem u Ameriku, bit će to za njegov sprovod. — Molit ću se za tebe tijekom operacije — rekla sam mu.

— Gdje je volje, tu je i načina — rekao je. Osjetila sam da mu se u glas vraća snaga. Dodao je: — Daj mi Moodyja.

— Tata želi govoriti s tobom — rekla sam predajući Moodyju slušalicu.

— Dida, želimo doći da te vidimo — rekao je Moody. — Zbilja nam jako nedostaješ. — Chamsey i Zaree čule su ove riječi zajedno sa mnom i s Mahtob. Sve smo znale da je Moody lažac.

Telefonski je razgovor prebrzo završio; kucnuo je čas za operaciju.

— Hvala ti što si ono rekao tati — kazala sam Moodyju, nastojeći naći bilo što čime ću stišati oluju koja se dizala u njemu.

Progundao je nešto. Kad je htio, bio je dobar glumac. Znala sam da se sam uopće ne namjerava vratiti u Ameriku, a niti dopustiti Mahtob da ide. No kakvu to igru igra sa mnom?

Te je večeri Moody primao pacijente do kasna. Mahtob je bila u postelji. Spavala je nemirno zbog brige o didi i zbog uzbuđenja oko puta u Ameriku. Legla sam u krevet, a suze su mi same navirale. Plakala sam zbog duboke tuge za ocem, koji je sada vjerojatno već mrtav. Plakala sam zbog materine, zbog sestrine i bratove žalosti, zbog Joea i Johna, koji su se s gubitkom djeda morali suočiti bez moje utjehe. Plakala sam zbog Mahtob; kako će moći podnijeti ovo dodatno breme? Čula je svoga taticu koji je rekao da idemo kući u Ameriku da vidimo didu. Kako joj mogu ja — kako joj može itko — rastumačiti da ona neće ići te da više nema dide kojega će gledati?

Moody je te noći u sobu došao oko pola jedanaest. Sjeo je na postelju pokraj mene. Sada je bio nježniji; pokušavao je iskazati brižnost, naći neki način da me utješi.

I usred svega svog očaja pokušala sam smisliti neku strategiju da odavde izvučem Mahtob i sebe. — Pođi s nama — rekla sam. — Ne želim u Ameriku

ići sama. Želim da pođeš sa mnom. Želim da sve troje pođemo. U ovakvim trenucima doista te trebamo. Ne mogu ovo obaviti bez tebe.

— Ne, ne mogu ići — rekao je. — Odem li, izgubit ću posao u bolnici.

Sljedeće moje riječi bile su zadnji pokušaj da postignem nemoguće.

Nastojala sam ih izvući spontano, kao da ih nisam ranije uvježbavala.

Kazala sam: — Dobro, mogu bar Mahtob povesti, zar ne?

— Ne. Ona mora ići u školu.

— Ne ide li ona sa mnom, ne idem ni ja — obznanila sam. Bez ijedne riječi digao se s kreveta i izišao iz sobe.

— Mammal će obaviti sve što je potrebno — rekao mi je Moody drugog jutra. — Tako mi je drago što možeš otići u posjet svojim. Kojeg dana želiš poći? Kad se želiš vratiti?

— Ne želim ići bez Mahtob.

— Da — rekao je ledeno Moody. — Da, ići ćeš.

— Ako idem, idem samo na dva dana.

— Što ti to pričaš? — rekao je Moody. — Rezervirat ću ti let za Corpus Christi.

— Zašto bih išla onamo?

— Da prodaš kuću. Nećeš se vratiti u Ameriku a da ne prodaš kuću. Ovo nije malen put. Ne ideš tamo na par dana. Ići ćeš i rasprodati sve što imamo. Donijeti dolare ovamo. Nećeš se vratiti dok prethodno ne vidim dolare.

Tako, dakle. To je bio luđački plan koji je stajao iza Moodyjeve iznenadne odluke da mi dopusti povratak u Ameriku. Nije njemu bilo do moga oca, moje majke, mojih sinova i ostale moje rodbine. Nije mario za radost koju

bi mi ovaj posjet mogao donijeti. Želio je novac. I, jasno, namjeravao je Mahtob zadržati kao taoca koji će jamčiti moj povratak.

— Neću to učiniti! — viknula sam na njega. — Neću ići. Idem li onamo na tatin pogreb, neću biti raspoložena za rasprodaje. Znaš koliko stvari imamo. Nije lako sve rasprodati. A u ovakvom času kako bih to uopće i mogla?

— Znam da nije jednostavno — uzvratio mi je Moody vikom. — Nije važno koliko ćeš dugo ostati. No nećeš se vratiti dok se to ne obavi!

Tek što je Moody otišao na posao u bolnicu, izjurila sam iz kuće da nađem taksi koji će me povesti u smjeru Amahlova ureda. Amahl je pažljivo saslušao ovaj novi razvoj stvari u mom neurotičnom životu. Licem mu je preletio izraz bola i zabrinutosti.

— Možda bih mogla otići na dva dana, samo na sprovod, pa se vratiti — predložila sam. — Zatim bismo Mahtob i ja mogle uteći kako smo i planirali.

— Ne idite — savjetovao me Amahl. — Odete li, nikad više nećete vidjeti Mahtob. Siguran sam u to. Neće vam dopustiti da se vratite u zemlju.

— A što ću s obećanjem koje sam dala tati? Toliko sam ga puta iznevjerila.

— Ne idite.

— A da odem i vratim se s novcem? Mogu sa sobom donijeti i novac za bijeg!

— Ne idite. Vaš vas otac ne bi želio vidjeti znajući da je Mahtob još u Iranu.

Amahl je, znala sam, imao pravo. Napustim li Iran na pet minuta bez Mahtob, znala sam, Moody će me zauvijek razdvojiti od nje. Usprkos udobnijem životu u Teheranu, srce mi je govorilo da bi bio sretniji kad bi me uklonio s puta. Imao bi našu kćer, iščupao bi mi nadu, prisilivši me prvo

da rasprodam sve što imamo, a onda zahtijevajući da mu pošaljem novac prije no što mi odobri da se vratim. Kad se jednom domogne novca, sigurno bi se rastao, zauvijek mi zabranio ulaz u Iran te uzeo za ženu Iranku koja bi preuzela majčinsku skrb o Mahtob.

Razgovor s Amahlom potekao je novim tokom. — Ne možemo li ubrzati naše planove o bijegu prije no što me pokuša prisiliti da idem? — upitala sam.

Amahl se promeškoltio na stolcu. Znao je da su se planovi jako otegli. Znao je da su događaji došli do kritične točke. No čudesa nije mogao izvoditi.

— Vrlo je važno — rekao mi je kao što mi je i prije govorio — da sve bude sređeno prije nego što vi i Mahtob napustite Moodyja. Previše je riskantno da pokušamo skrivati vas dvije u Teheranu prije nego što dovršimo detalje. Jako malo cesta vodi iz grada. Budu li za vama tragali na aerodromu i na kontrolnim točkama na auto-cesti, lako će vas naći.

— Da — složila sam se. — No moramo djelovati brzo.

— Nastojat ću — rekao je Amahl. — Ali nemojte se previše zabrinjavati. — Objasnio je da će mi trebati iranska putovnica. Naš važeći iranski pasoš, onaj kojemu smo se poslužili pri ulasku u zemlju, glasio je na sve troje. Da bi se mogao upotrijebiti, morali bismo putovati kao obitelj. Sama ga ne bih mogla iskoristiti niti bih mogla putovati s američkom putovnicom koju je Moody nekamo sakrio. Potrebna mi je bila moja osobna iranska putovnica.

— Nema načina da vam uspije brzo izvaditi pasoš — utješio me Amahl. — Uobičajeno vrijeme čekanja je godina dana. Čak i kada se netko zaista potrudi da ga ishodi, pa i uz veze, to može potrajati šest tjedana, pa i dva

mjeseca. Najbrže što sam čuo bilo je šest tjedana. Dotle ću vas izvući.

Budite strpljivi.

Toga sam popodneva razgovarala s Carolyn. Tata je prebrodio operaciju. Još je živ! Carolyn je rekla da je tata, dok su ga vodili na operaciju, svim liječnicima i sestrama rekao da Betty i »Tobby« stižu kući. Bila je sigurna da mu je to dalo snage da se provuče. Još je u nesvijesti, a liječnici i dalje drže da je smrt neminovna.

Te su večeri navratili Mammal i Majid. Zadržali su se s Moodyjem u ordinaciji raspravljajući o pojedinostima puta na koji ja, čvrsto sam odlučila, neću poći. Bila sam sama u kuhinji kad je ušla Mahtob. Pogled na njezino lice rekao mi je da je posrijedi nešto jako, jako loše. Nije plakala, ali joj se u očima nazirala mješavina duboka gnjeva i boli!

— Otići ćeš i ostaviti me, zar ne? — rekla je.

— Što ti to pričaš?

— Tatica mi je rekao da ćeš u Ameriku bez mene. — Oblile su je suze.

Krenula sam prema njoj da je zagrlim, ali se poplašila i natraške povukla prema vratima.

— Obećala si mi da nikad nećeš otići bez mene — zaplakala je.

— Sada ćeš me ostaviti.

— Što ti je tatica rekao? — upitala sam.

— Rekao mi je da ćeš me ostaviti i da me više nikad nećeš vidjeti.

— Hajdemo — rekla sam, grabeći je za ruku, osjećajući kako me spopada gnjev. — Hajdemo s taticom porazgovarati o ovome.

Naglo sam otvorila vrata Moodyjeve ordinacije i našla se pred muškarcima koji su se rotili protiv mene. — Zašto si joj rekao da ću u Ameriku ići bez nje? — vrisnula sam.

Moody se proderao. — Pa, nema smisla da joj tajimo. Morat će se na to naviknuti. Može već odsad.

— Ne, neću ići.

— O, hoćeš.

— Ne, neću.

Dugo smo se derali jedno na drugo, ni jedno ne odstupajući od svojih pozicija. Mammala i Majida kao da se uopće nisu dojmile moje izjave ni učinak svega ovoga na Mahtob.

Na kraju sam izjurila iz prostorije. Mahtob i ja smo otišle na kat, u moju spavaću sobu. Uzela sam je u naručje i neprekidno ponavljala:

— Mahtob, neću ići bez tebe. Nikada te neću ostaviti.

Mahtob mi je željela vjerovati, ali sam joj iz očiju čitala da mi ne vjeruje. Znala je koju moć nad nama objema ima njezin tatica.

Pokušala sam ponovno. — Ne želim da to tatica dozna, ah ako se ne predomisli prije toga leta, ozbiljno ću se razboljeti. Bit ću toliko bolesna da neću moći ući u taj avion. Nemoj ovo nipošto reći tatici.

Ipak, znala sam, ne vjeruje mi, a nisam joj se usudila pričati o Amahlu. Još ne.

Zaspala je plačući, čvrsto me držeći čitave te duge, duge noći.

Moody je otišao na pasoški ured, gdje je proveo čitav dan, ogorčen dugim redovima i birokratskom glupošću. Kao što je Amahl prorekao, vratio se praznih ruku.

— Moraš doći osobno — kazao je. — Ići ćeš sutra zajedno sa mnom.

— Što će biti s Mahtob? — upitala sam hitro tražeći neki izlaz. — Nije te bilo čitav dan. Znaš da ćemo se sutra zadržati čitav dan. Nećemo doći kući u vrijeme kad Mahtob dolazi iz škole.

Moody se zamislio. — Ići ćeš sama — rekao je konačno. — Dat ću ti upute. Ostat ću kod kuće i dočekati Mahtob.

Te je večeri radio u svom uredu; ispunio je zahtjev za putovnicu i pažljivo objasnio kako mome ocu prijeti smrt. Dao mi je opširne upute kako ću stići do tog ureda, kao i ime čovjeka koji će me čekati.

Moram poći, zaključila sam. Moram doći na sastanak s čovjekom iz pasoškog ureda, jer će Moody sigurno provjeravati. Bila sam, međutim, sigurna da ću se sastati s novim formularima koje treba ispuniti i s brojnim isprikama zbog otezanja.

Ured se sastojao od zapletenog labirinta hodnika i vrata, prepunog dugih redova muškaraca i jednako dugih redova žena, koji su se svi nadali da će udovoljiti teškim zahtjevima za dobivanje dopuštenja da napuste Iran. Dugo sam sanjala o takvoj mogućnosti. Kako je čudno i žalosno da sada strepim od dobivanja putovnice i izlazne vize!

Potražila sam čovjeka s kojim mi je Moody urekao sastanak. Pozdravio me radosno, mumljajući nerazgovijetno farsi, pa me, služeći se svojim autoritetom i laktovima, otpratio kroz čitav niz soba. Činilo mi se, međutim, da smo malo što postigli, i to me osokolilo.

Na kraju me uveo u veliku dvoranu u kojoj se tiskalo više stotina muškaraca. Pažljivo je zagledao dok nije uočio cilj — mladog Iranca, kojeg je povukao prema meni obraćajući mu se na farsiju.

— Govorim engleski — rekao je mladić. — Ovo je odjel za muške. — To je bilo očito. — Želi da pričekate ovdje. U ovom redu. Za sat, možda dva, vratit će se da provjeri.

— Dobro, što se događa?

Mladić je preveo niz pitanja i odgovora.

— Dat će vam putovnicu.

— Danas.

— Da. Ovdje, u ovom redu.

Pokušala sam prikočiti. — Pa danas sam tek počela tražiti.

— Ne, to je nemoguće.

— Doista, jesam. Jutros sam istom predala zahtjev.

— Ne, dat će vam putovnicu. Pričekajte ovdje.

Oba su me muškarca prepustila mojoj histeriji. Je li to moguće? Moody je čekao i čekao odobrenje da se bavi liječničkim poslom. Usprkos svemu svojem hvalisanju, on i njegovi imali su malo utjecaja na medicinsku birokraciju. No jesam li ja — i Amahl — jesmo li mi pogrešno procijenili utjecaj što ga ovdje ima Moody? Ili Mammal? Ili Majid? Ili Baba Hajji sa svojim vezama u izvozno-uvoznim poslovima? Sjetila sam se prvog Moodyjevog rođaka kojeg sam upoznala na aerodromu; Zia Hakim je prostrujao pokraj carinika.

Od tjeskobe mi se zavrtjelo u glavi. Stojeći usred stotina raspričanih Iranaca, osjećala sam se golom, nemoćnom, ošamućenom ženom u muškaračkom društvu. Hoće li se to zaista dogoditi? Hoće li Moodyju doista uspjeti njegov plan?

Željela sam se okrenuti i otrčati. Uteći se nije moglo nikamo doli na teheranske ulice. U poslanstvo? Na policiju? Amahlu? Ni na jednom od tih mjesta nije bilo Mahtob. Ona je bila kod kuće, u rukama neprijatelja. Ostala sam stoga gdje sam i bila, pomičući se naprijed u redu, znajući da će Moody zatražiti i dobiti potpun izvještaj od svojih ovdašnjih veza. Red se smanjivao zabrinjavajućom brzinom. Satima sam čekala štrucu kruha i odrezak mesa, kilu jaja, od čega pola razbijenih. Ne bi li putovnicu trebalo duže čekati?! Moram li se baš sada namjeriti na djelotvornost? I tako sam, eto, stigla pred namrgođenoga službenika i uručila mu svoje papire. On je meni, zauzvrat, uručio putovnicu. Zurila sam u nju, ne znajući što dalje.

U glavi mi se maglilo, no kad sam izašla iz ureda, sinulo mi je da će Moody računati sa zakašnjenjem. Jedva što je prošao jedan sat. Neće moći znati kako sam brzo dobila ovu užasnu ispravu.

Krećući se sada hitro, pokušavajući pronaći izlaz iz ove najnovije stupice, uhvatila sam taksi koji je vozio u smjeru Amahlova ureda.

Bio je to jedini put da sam onamo došla ne nazvavši ga prethodno, pa se na njegovu licu ocrtalo i iznenađenje i nemir jer je znao da sam u krizi.

— Ne mogu vjerovati — rekao je gledajući putovnicu. — To je nečuveno. Mora da ima veze za koje ja ne znam. Imam ondje veza, ali ovo ne mogu postići.

— Što ću sada? — upitala sam.

Amahl je ponovno proučavao putovnicu. — Ovdje piše da ste rođeni u Njemačkoj — primijetio je. — Zašto to? Gdje ste rođeni?

— U Almi, u Michiganu.

Amahl je promislio. — Alman na farsiju znači Njemačka. Dobro, u redu. Recite Moodyju da sutra morate vratiti putovnicu da je isprave. Poslužite li se ovom, neće valjati. Stoga se sutra vratite u pasoški ured. Predajte je, ostavite im je. Ne dajte im priliku da je isprave. Zatim recite mužu da su je zadržali. Trebat će vremena da sve sredi.

— U redu.

Pohitala sam iz Amahlova ureda na drugi kraj grada, pokušavajući u glavi razvrstati sve te scenarije. Bila sam toliko zaokupljena pripremanjem objašnjenja pogreške u putovnici da me Moody uhvatio na krivoj nozi.

— Gdje si bila? — zarežao je.

— Bila sam u pasoškom uredu.

— Pa nazvali su me u jedan sat i rekli da su ti dali putovnicu. Glas nije povisio, ali je ton bio pun otrova.

— Nazvali su te? - Da.

— Pa, žao mi je što kasnim. Promet je bio zbilja grozan. A imala sam i problema pri presjedanju na autobus.

Moody me gledao sumnjičavo. Kao da se spremao da me optuži da lažem, ali sam mu odvrtila pažnju.

— Oni blesavci! — rekla sam gurajući mu putovnicu. — Pogledaj. Nakon što sam čitav dan čekala, napravili su pogrešku u putovnici. U njoj stoji Njemačka. Moram je vratiti i dati ispraviti.

Moody je pažljivo pregledao putovnicu i vidio da govorim istinu. Putovnica ne odgovara mom rodnom listu.

— Sutra — progundao je. Zatim nije rekao više ništa.

Ujutro sam pokušala navesti Moodyja da me pusti da u pasoški ured odem sama. Prethodnog sam dana bila uspješna. Mogla sam obaviti tu zadaću. Međutim, o mojim argumentima nije htio niti promisliti. Premda je imao naručene pacijente, nije se na njih osvrtao. Strpao me u radio-taksi, onaj najbrži. Vozaču je odrješito rekao kamo da vozi, i mi smo se puno prebrzo vratili u pasoški ured. Našao je svoga prijatelja, predao mu putovnicu i za ciglih pet minuta ispravljeni mu se dokument na čudan način opet našao u rukama.

Imala sam službeno dopuštenje da napustim Iran.

Sama.

Moody mi je kupio kartu za Swissairov avion koji iz Teherana leti u petak, 31. siječnja.

— Sve je spremno — rekao je Amahl. — Konačno.

Bilo je to u utorak ujutro, tri dana prije moga leta. Mahtob i ja ćemo otići sutra, dok Moody bude na poslu u bolnici. Za dva ćemo dana preteći njegove planove.

Amahl je sa mnom pažljivo pretresao detalje. Nakon svih njegovih priprema, plan o letu u Bandar Abbas i zatim gliserom van iz zemlje još uvijek nije bio spreman. Budući da je Moody isforsirao akciju, Amahl je pokrenuo jedan od sporednih planova. Mahtob i ja ćemo iz Teherana odletjeti u Zahidan avionom koji kreće u devet sati, povezati se s ekipom profesionalnih krijumčara te vrletnim planinama pobjeći u Pakistan.

Krijumčari će nas odvesti u pakistanski grad Quettu. Odatle ćemo odletjeti u Karachi.

Smjesta sam se prepala, jer sam u The Khayanu upravo pročitala uznemiravajući članak. Riječ je bila o nekom australskom paru kojega su u Quetti kidnapirale plemenske bande, pa zatim nesretne ljude prebacili u Afganistan, gdje su ih držali osam mjeseci prije no što su ih pustili. Mogu zamisliti što su sve iskusili.

Ispričala sam Amahlu tu priču.

— To je točno — rekao je. — Stalno se događaju takve stvari, ali iz Irana se ne može izaći bez velike opasnosti. — Pokušao me utješiti rekavši da je plemenski glavar tog područja, čovjek koji kontrolira obje strane granice, njegov osobni prijatelj. — Od svih načina da se izađe iz Irana — rekao je — ovaj je najsigurniji. Ondje su moje veze najbolje. Bandar Abbas i ostali planovi ne razvijaju se dovoljno brzo. Do Turske je nemoguće zbog snijega. Krijumčari u tom području ne rade u ovo doba godine. Snijeg je predubok, a i prehladno je. Put preko Zahidana ionako je sigurniji zbog moga prijatelja, a i zbog toga što je prema Turskoj mnogo više pograničnih patrola. Patrole pasdara su ondje.

Morale smo poći. Nismo si više mogle priuštiti luksuz oslanjanja na Amahlovu uzrečicu »Budite strpljivi«. Prije ćemo se morati prikloniti onoj tatinoj »Gdje je volje, tu je i načina.«

Amahlu sam dala na čuvanje plastičnu vreću. U njoj je bila presvlaka za Mahtob i za mene te nekoliko predmeta koje nisam željela ostaviti. Jedna od tih stvari bio je goblen koji prikazuje spokojni eksterijer s muškarcem, ženom i djecom koji uživaju u ljepoti seoskog potoka. Boje te slike, svijetloljubičaste, svijetloplave i sive prekrasno su se stapale. Uspjela sam

goblen smotati u paketić od tridesetak centimetara. Ponijela sam i bočice šafrana koje mi je za Božić poklonila Ameh Bozorg.

Toliko mi je misli strujalo kroz glavu tijekom razgovora s Amahlom. Novosti iz Amerike bile su i ugodne i neugodne istodobno. Tata se tvrdokorno držao života, čekajući da nas vidi. Imala sam volju, Amahl se brinuo o načinu. Sutra, a da to ni ne zna, prisilit ću Mahtob da potraži vrijeme, da odgodi pripreme za školu. Moram se pobrinuti da ne stigne na školski autobus. Zatim ću je pješice otpratiti do škole. Vani, na ulici, daleko od Moodyja, objavit ću joj radosnu novost da idemo u Ameriku. Kad moj muž, ne sanjajući ništa, ode na posao u bolnicu, Mahtob i ja ćemo se naći s Amahlovim ljudima koji će nas tajno otpraviti na zrakoplov za Zahidan. Ironija je da ćemo poći istom rutom koju je planirala gospođica Alavi. Pitala sam se što se s njom dogodilo. Možda je dospjela u zatvor. Možda je sama utekla iz zemlje. Nadam se da jest.

— Koliko će to stajati? — upitala sam Amahla.

— Traže dvanaest tisuća dolara — odgovorio je. — Ne brinite o tome. Poslat ćete mi ih kad stignete u Ameriku.

— Poslat ću ih odmah — svečano sam obećala. — I hvala vam.

— Nema na čemu.

Zašto je Amahl radio sve ovo za Mahtob i za mene, stavljajući na kocku dvanaest tisuća dolara na moje poštenje? Mislim da znam barem neke odgovore, premda ga nikad nisam izravno pitala.

Kao prvo, istinski vjerujem da je Amahl odgovor na sve moje molitve, i kršćanske i islamske, na moj nasr, na moju molbu imamu Mehdiyu, na moje hodočašće u Meshed. Mi doista štujemo istoga Boga.

Amahl je morao nešto dokazati sebi, meni, svijetu. Osamnaest sam mjeseci bila zatočena u zemlji koja je, bar se meni činilo, napućena gotovo isključivo nitkovima. Dućandžija Hamid bio je prvi koji mi je pokazao da nije tako. Gospođica Alavi, Chamsey, Zaree, Fereshteh i nekolicina drugih dokazali su mi da se čovjeka ne može kategorizirati po nacionalnosti. Čak je i Ameh Bozorg, na neki svoj čudan način, pokazala barem neke dobre namjere.

Sada je došao red na Amahla. Njegove su pobude bile i jednostavne i složene. Želio je pomoći dvjema nevinim žrtvama iranske revolucije. Zauzvrat nije tražio ništa. Radost zbog našeg uspjeha bit će mu obilna naknada.

No hoćemo li uspjeti?

Preplašili su me novinarski članak o otetom australskom paru i riječi gospodina Vincopa iz poslanstva. Kad sam prvi put spomenula krijumčare, gospodin Vincop bio me upozorio: — Uzmu vam novac, dovedu do granice, siluju vas, ubiju ili izruče vlastima.

No to upozorenje nije više vrijedilo. Izbor mi je bio jasan. U petak se mogu ukrcati u zrakoplov i udobno odletjeti kući, s tim da više nikad ne vidim svoju kćer. Ili, sutra mogu uzeti svoju kćer za ruku i krenuti na najopasniji put koji mogu zamisliti.

Zapravo, izbora i nije bilo.

Ili ću umrijeti u planinama što dijele Iran od Pakistana ili ću Mahtob sretno vratiti u Ameriku.

Drhturila sam na ledenom vjetru kad sam istupila iz narandžastog taksija. Šljapkajući bljuzgavicom po pločniku, utonula sam duboko u misli vraćajući

se onih nekoliko blokova do kuće. Mahtob će se uskoro vratiti iz škole.

Moody će se kasnije vratiti iz bolnice. Te nam večeri dolaze Chamsey, Zaree i Hakimi da mi požele sretan put. Koliko im je poznato, u petak odlazim posjetiti svoga umirućeg oca, a vratit ću se nakon sprovoda. Trebala sam se pripremiti, prikriti sve nade i strahove koji me opsjedaju.

Gotovo sam došla do kuće, kad sam, podigavši pogled, spazila Moodyja i Mammala kako stoje blizu vrata i zure u mene. Srdžba je toliko zaokupila Moodyja da je zaboravio na hladan vjetar koji je nosio sve jači i jači snijeg.

— Gdje si bila? — viknuo je.

— Išla sam u kupovinu.

— Lažeš! Nemaš nikakvih paketića.

— Tražila sam poklon za mamu. Ništa nisam mogla naći.

— Lažeš! — ponovio je. — Nešto smjeraš. Ulazi u kuću! Ostat ćeš unutra sve dok u petak ne bude vrijeme za odlazak na aerodrom.

Mammal je otišao nekim svojim poslom. Moody me gurnuo kroz vrata i ponovio zapovijed. Ne smijem iz kuće. Ne smijem telefonirati. Zatvorit će me ova tri dana dok ne odem na avion. Danas je uzeo slobodan dan. Ni sutra neće na posao. Ostat će kod kuće da bi me mogao čuvati. Dok je primao pacijente, zaključao je telefon u svoju ordinaciju. Popodne sam provela u ograđenom prednjem dvorištu, gdje me Moody mogao gledati kroz prozor svoje ordinacije. Mahtob i ja smo napravile snjegovića i ukrasile ga grimiznim šalom, Mahtobinom najdražom bojom.

I opet sam bila stiješnjena, uhvaćena u stupicu. Mahtob i ja nismo mogle doći idućeg dana na sastanak s Amahlovim ljudima, no nikakvu vezu s njim

nisam mogla uspostaviti da ga obavijestim o ovom najnovijem strašnom obratu.

Te sam se večeri tresla od straha i studeni baveći se pripremama za goste, upošljavajući ruke dok su misli letjele. Morala sam nekako doprijeti do Amahla. Morao je naći načina da Mahtob i mene izvuče iz ove kuće. Ponovno sam se stresla, spoznavši ovaj put da se kuća rashladila. U glavi mi se začela zamisao.

— Grijanje ne radi — promrmljala sam Moodyju.

— Da li se pokvarilo ili smo ostali bez nafte? — upitao se.

— Otići ću do Malileh da vidim što nije u redu s peći — kazala sam nadajući se da ovo zvuči nehajno.

— U redu.

Nastojeći da ne izgledam kao da mi se žuri, popela sam se u Malilehin stan. Na farsiju sam je upitala bih li se smjela poslužiti njezinim telefonom. Kimnula je da se slaže. Znala sam da neće razumjeti telefonski razgovor na engleskom.

Ubrzo sam dobila vezu s Amahlom.

— Neće ići — rekla sam. — Ne mogu ići. Ne mogu izaći iz kuće. Bio je ovdje kad sam danas došla kući i sada je sumnjičav.

Amahl je duboko uzdahnuo u slušalicu. — Ionako ne bi išlo — rekao je. — Upravo sam razgovarao s ljudima u Zahidanu. Tamo je zapalo najviše snijega u zadnjih stotinu godina. Planine je nemoguće prijeći.

— Što ćemo učiniti? — zaplakala sam.

— Samo se nemojte ukrcati u taj avion. Ne može vas u nj utrpati kao vreću.

— Ne idi — rekla mi je te večeri Chamsey kad me na trenutak uhvatila nasamo u kuhinji. — Ne idi u taj avion. Vidim što se događa. Čim odeš, odvest će Mahtob svojoj sestri i još će se jednom posve stopiti sa svojim. Ne idi.

— Ne želim ići — rekla sam. — Nipošto bez Mahtob. Osjetila sam, međutim, kako mi se Moodyjeva omča steže oko vrata. Natjerao me u škripac. Imao je moći da me primora da se ukrcam u taj avion, mogao je zaprijetiti da će mi odvesti Mahtob. Tu pomisao nisam mogla podnijeti, baš kao ni onu da je ostavim a sama odem u Ameriku. I ovako, i onako, moram je izgubiti.

Hranu koju sam te noći prisilno stavila u usta uopće nisam osjećala. Malo sam što čula od razgovora.

— Što? — upitala sam, odgovarajući na pitanje što mi ga je hanuma Hakim uputila.

Htjela je da sutra odem s njom u tavaunee. To je zadružna prodavaonica za članove mesdžida age Hakima. Upravo su dobili pošiljku leće, koju je inače bilo vrlo teško nabaviti. — Trebali bismo je uzeti prije nego što se sve rasproda — rekla je na farsiju.

Chamsey je također htjela ići. Odsutno sam pristala. Na pameti mi nije bila leća.

Kasnije, te večeri nakon što su Chamsey i Zaree otišle, Mahtob pošla u postelju, a Moody u ordinaciju da obradi zadnjih nekoliko pacijenata, Hakim i ja sjedili smo u dnevnoj sobi i pili čaj, kada je odjednom stigao nepozvan i nenajavljen gost. Bio je to Mammal.

Pozdravio je Hakima, bezobrazno zatražio čaj, a onda, s uvježbanom zlobnom grimasom na licu izvukao iz džepa avionsku kartu i mahnuo mi njome.

Osamnaest mjeseci srdžbe prasnulo je iz moje nutrine. Izgubila sam kontrolu. — Daj mi tu kartu! — vrisnula sam. — Poderat ću je.

Aga Hakim je smjesta preuzeo ulogu miritelja. Blagi čovjek s turbanom, najuvidavniji od cijeloga Moodyjevog roda, postavljao mi je mirna, temeljita pitanja. On nije govorio engleski. Mammal nam je mogao prevoditi, no nije. Teško mi se bilo izražavati na farsiju, no očajnički sam se trudila, gledajući u Hakimu prijatelja i saveznika.

Priča je izbila na vidjelo. — Ne znate vi kroz što sam ja ovdje prošla — jecala sam. — Zatočio me ovdje. Željela sam otići kući u Ameriku, ali me on natjerao da ostanem ovdje.

Hakimi su se istinski šokirali. Aga Hakim je postavljao daljnja pitanja, sa svakim se odgovorom na njegovu licu očitovala bol. Užasne pojedinosti proteklih godinu i pol izbile su na javu.

No tada se i on zbunio. — Pa, onda, zar se ne veselite što idete kući i što ćete vidjeti svoje?

— Želim se vratiti i biti sa svojimima — objasnila sam. — Ali on želi da ostanem tamo dok sve ne rasprodam i da onda sve dolare donesem natrag. Moj otac umire. Ne želim otići u Ameriku po poslu.

Završivši s pacijentima, Moody nam se pridružio u dnevnoj sobi. Našao se pod odlučnim unakrsnim pitanjima age Hakima. Moodyjevi odgovori na farsiju bili su mirni. Hinio je iznenađenje, kao da mu je ovo prvi put što čuje moje prigovore u vezi s putom.

Konačno je aga Hakim upitao: — Dobro, ako Betty ne želi poći, mora li?

— Ne — objasnio je Moody. — Ovo radimo samo zato da bi mogla vidjeti svoje. — Moody se okrenuo prema meni, pa me upitao: — Želiš li ići?

— Ne — rekla sam brzo.

— U redu. Čemu, dakle, sva ta gungula? Ovo je zbog tebe, da vidiš svoga umirućeg oca. Ako ne želiš ići, ne moraš. — Riječi su mu odisale iskrenošću, ljubavlju i poštovanjem prema meni, dubokim štovanjem prema aga Hakimovu mudrom savjetu. Stvar je bila uređena.

Do kraja posjeta Moody je ležerno ćaskao s Hakimima. Bio je ugodan domaćin, ispratio je Hakime do vrata kad su odlazili, zahvaljujući svima što su došli, zahvaljujući aga Hakimu na brizi.

— Doći ću po vas u deset ujutro da odemo u tavaunee — rekla sam hanumi Hakim. Nadala sam se da će mi odlazak u kupovinu također pružiti priliku da telefoniram Amahlu.

Moody je mirno zatvorio vrata za Hakimima, pričekao da odmaknu izvan dometa glasa, a onda se na mene okomio luđačkim bijesom. Pljusnuo me po licu, bacivši me raskrečenu na pod.

— E, sad je dosta! — vrisnuo je. — Sve si razorila. Ići ćeš na onaj avion. Ne odeš li, oduzet ću ti Mahtob i zaključati te u sobu do kraja života!

23.

Mogao je to učiniti. Bi on to učinio.

Te noći za mene nije bilo sna. Bacakala sam se i preokretala u agoniji, sjećajući se zašto sam Mahtob dovela ovamo, beskrajno psujući samu sebe.

Nevolja je počela prije gotovo četiri godine, navečer 7. travnja 1982. kad se Moody zamišljen i rezerviran vratio kući s posla u Alpena Central Hospitalu. Isprva to nisam zamijetila jer sam bila zauzeta pripremama za svečanu večeru. Bio je Johnov dvanaesti rođendan.

Tijekom proteklih dviju godina bili smo sretni. Moody se u Michigan vratio iz Corpus Christija 1980. godine, odlučan da politička zbivanja u Iranu zadrži izvan svoga života. — Svi će znati da sam stranac — rekao je — no ne moraju svi znati da sam Iranac.

Slika namrgođenog ajatolaha Khomeinija izgnana je na tavan. Moody se zakleo da na poslu neće razgovarati o revoluciji. Znao je da mu ponovno probuđena strast za domovinom u Corpus Christiju nije donijela ništa, osim nevolje. U Alpeni se brzo uključio u posao, ponovno izgradio karijeru i ponovno počeo živjeti životom Amerikanca.

Moje se duševno stanje odmah popravilo, osobito nakon što smo našli kuću na Thunder Bay Riveru. Bila je malena i neupadljiva izvana, ali sam se u nju zaljubila istog trena kad sam stupila u nju. Čitava je kuća bila orijentirana prema rijeci. Stražnja je strana bila sva u velikim prozorima s kojih se pružao vidik od kojeg si ostajao bez daha. Stubištem se silazilo na donji kat, prekrasnim drvetom obloženih zidova, prostran i svijetao. Odatle se izlazilo na prostrano unutrašnje nenatkriveno dvorište, koje je završavalo samo kojih pet-šest metara od riječne obale. U vodu je stršao drveni gat, savršen za ribolov ili vezanje čamca. Kuća je bila smještena na okuci rijeke. Nizvodno, dobro vidljiv, rijeku je prelazio slikovit, nadvoden most.

Unutrašnjost zgrade bila je začudo prostrana: dvije velike spavaće sobe, dvije kupaonice, prekrasna rustikalna kuhinja, dva kamina, priličan životni prostor. Pogled na rijeku unosio je izravan osjećaj spokojstva.

Moody je bio impresioniran koliko i ja. Smjesta smo kupili kuću.

Alpena je udaljena samo tri sata od Bannistera, pa sam stoga svoje mogla često posjećivati. Tata i ja smo se odali zajedničkoj strasti — ribolovu, pa smo iz mirne rijeke izvlačili šarane, grgeče, somove, smuđeve, klenove, a povremeno i poneku štuku. Mama i ja smo provodile sate i sate u kukičanju, kuhanju, pripovijedanju. Jako mi je bilo drago što sam imala priliku da s njima provodim toliko vremena, osobito zato što su pokazivali znake starenja. Mama je patila od lupusa, pa sam bila sretna što može provoditi vrijeme s unučadi. Mala Mahtob, koja je tapkala po kući, bila je osobit izvor sreće i za mamu i za tatu. Tata ju je zvao »Tobby«.

Vrlo nas je lako prihvatio i liječnički krug u Alpeni, koji smo često pozivali i u koji smo često bili pozivani. Moody je bio sretan na poslu, a ja u kući kao žena i majka — sve do one večeri kad je Moody došao kući s prigušenim bolom u pogledu.

Umro mu je pacijent, trogodišnji dječak koji je došao na jednostavnu, rutinsku operaciju. Moody je bio suspendiran do okončanja istrage.

Sljedećeg je jutra nazvala moja sestra Carolyn. Ošamućena od nespavanja, očiju natečenih i crvenih od plača, podigla sam slušalicu. Kroz maglu sam čula Carolyn: — Tata ima rak.

Odmah smo se odvezli u Carson City Hospital, tamo gdje smo se Moody i ja prvi put vidjeli i gdje smo sada živčano koračali čekaonicom, dok su liječnici obavljali abdominalnu pretragu na mom ocu. Vijesti su bile loše. Kirurzi su

obavili kolotomiju, no nisu mogli odstraniti sve rakom zahvaćeno tkivo.

Bolest je suviše uznapredovala. Porazgovarali smo s kemoterapeutom, koji nam je objasnio da tati može na neko vrijeme produžiti život — koliko, to ne zna. Sigurno je bilo da ćemo ga izgubiti.

Prisegnula sam sama sebi da ću biti s njim što više budem mogla, da ću ga držati za ruku, govoriti mu sve ono što treba reći prije no što bude kasno.

Život se okrenuo naglavce. Prije samo nekoliko mjeseci bili smo sretniji no ikad. Sada je odjednom Moodyjeva karijera bila ugrožena, otac mi umire, a budućnost izgleda mračna. Stres nas je pogodio, i pojedinačno i kao par.

Sljedećih nekoliko tjedana bili smo razapeti između Alpene i Carson Cityja.

Moody je pomogao tati da preboli traumu operacije. Već od samog pogleda na Moodyja kao da su tati bolovi bili lakši. Moody je ponudio savjete i kao liječnik, a znao je medicinsku terminologiju prevesti na jezik laika.

Kad se tatino stanje popravilo toliko da je mogao putovati, Moody ga je pozvao u posjet k nama u Alpenu. Satima je savjetovao tatu, pomažući mu da prihvati realnost svoje bolesti kao i da nauči živjeti sa svojom kolotomijom.

Tata je zapravo bio jedini Moodyjev pacijent. Kad god su njih dvojica bila zajedno, Moody se još uvijek osjećao kao liječnik. No kako je iz dana u dan sjedio kod kuće u Alpeni bez ikakva posla, postajao je sve mračniji i sve se više osjećao kao propalica. Kako su tjedni promicali, besposlenost je uzela svoj danak.

— To je na političkoj bazi — govorio je neprestano misleći na bolničku istragu.

Moody je pokušao svoje umijeće održati svježim, pa je u tu svrhu pohađao brojne liječničke seminare, no od njih se osjećao nekako šuplje jer ona znanja koja je stekao nije mogao primijeniti.

Oboje smo se duboko zabrinuli zbog novca. Vjerovala sam da bi se Moodyjevo duševno stanje popravilo ako bi se vratio poslu. Nijedna mu bolnica ne bi dopustila da se, dok je pod istragom, bavi anesteziologijom, no Moody je i dalje imao dozvolu za rad u općoj osteopatskoj medicini. Ionako sam oduvijek smatrala da bi on u toj grani mogao najviše napraviti. — Trebao bi otići u Detroit — predložila sam. — Vрати se u Fourteenth Street Clinic. Njima uvijek treba pomoć. — Ondje je godinama honorarčio dok je bio na specijalizaciji, a i dalje je tamo imao prijatelje. — Ne — odgovorio je. — Ostat ću ovdje i boriti se.

U roku koji se mjeri danima zatvorio se u mračnu ljušturu čovjeka koji se obreca na mene i na djecu i za najmanju sitnicu, često i izmišljenu. Prestao je pohađati medicinske seminare jer se više nije želio družiti s liječnicima. Dane je provodio u naslonjaču bezizražajno zureći kroz prozor na rijeku, šuteći satima. Kad bi ga to zamorilo, spavao je. Katkada je slušao radio ili čitao kakvu knjigu, ali se teško koncentrirao. Nije želio izaći iz kuće niti ikoga primati.

Kao liječnik, znao je da manifestira klasične simptome kliničke depresije. Kao liječnikova žena, i ja sam to znala, no on nikoga nije htio slušati i odbijao je sve pokušaje da mu se pomogne.

Neko sam mu vrijeme nastojala pružiti udobnost i utjehu, koju, kako sam mislila, žena treba pružiti. Ovaj je metež, naravno, i mene uvelike pogodio.

Djeca i ja nekoliko smo puta tjedno odlazili u Bannister da posjetimo mogata tu, no Moody nas više nije pratio. Ostajao je kod kuće i mrgodio se. Tjednima sam mirno podnosila ovo stanje, izbjegavajući srazove, nadajući se da će se Moody trgnuti iz letargije. Ovo jamačno, vjerovala sam, ne može više dugo.

No tjedni su i mjeseci prolazili polako, dan po dan. Sve sam više dana provodila s ocem u Bannisteru, a manje kod kuće, gdje me Moodyjeva mlitavost sve više izluđivala. Nismo imali nikakva prihoda; uštedevina nam se smanjila.

Pošto sam odgađala svađu što sam duže mogla, jednoga sam dana konačno prasnula.

— Idi u Detroit i nađi posao! — rekla sam.

Moody me oštro pogledao. Mrzio je da dižem glas, ali mi to nije bilo važno. Okolišao je, pitajući se kako da se postavi prema svojoj zahtjevnoj ženi. — Ne — rekao je jednostavno i kočoperno izašao.

Moj ga je ispad lansirao u zvučniju fazu depresije. Stalno je pjevao istu pjesmu o uočenim uzrocima svih tegoba koje su ga snašle: — Suspendiran sam zato što sam Iranac. Da nisam Iranac, ovo se nikad ne bi dogodilo.

Neki liječnici u bolnici i dalje su bili na Moodyjevoj strani. Svratili bi ponekad da nas pozdrave i privatno mi izražavali zabrinutost zbog Moodyjeve potištenosti. Jedan od njih, koji je imao znatnih iskustava s emocionalno poremećenim pacijentima, ponudio se da će dolaziti redovito kako bi on i Moody mogli razgovarati.

— Ne — odgovorio je Moody. — Ne želim pričati o tome. Preklinjala sam ga da ode psihijatru.

— Znam više od njih — rekao je. — Oni neće pomoći.

Nitko od naših prijatelja ili rodbine nije bio svjestan stupnja promjene njegove osobnosti. Prestali smo primati goste, no to je u našim financijskim okolnostima bilo shvatljivo. Naši su prijatelji i rođaci vodili vlastite živote, rješavali vlastite probleme. Nisu mogli znati stupanj Moodyjeve potištenosti ako im to on ili ja ne reknemo. On to nije mogao, a ja nisam htjela.

Našla sam honorarni posao u jednoj odvjetničkoj kancelariji. Moody je bio bijesan na mene jer je vjerovao da supruga treba ostati kod kuće i starati se o svome mužu.

Svakoga sam ga dana nalazila u gorem raspoloženju no prethodnog dana. Ego mu je rastrojila nesreća u karijeri, a ovo sada doživio je kao nov napad na svoju muškost. Pokušavajući ponovno uspostaviti vlast nada mnom, uzvratio je zahtjevom da svakog dana s posla dođem kući u podne kako bih mu pripremila ručak. Pristala sam na taj smiješni zahtjev, dijelom da ga umirim, a dijelom i zato što sam od događaja posljednjih nekoliko mjeseci bila nesređena i zbrkana. Nisam više imala jasnu predodžbu o ulogama u našem braku. Gledano izvana, možda sam se činila jačom stranom, ali ako je tome tako, zašto sam onda hrlila kući da mu pravim ručak? Nisam znala odgovoriti.

Često bih ga o podne našla u kućnom ogrtaču, s time da čitavo jutro nije radio ništa, osim onoga najnužnijeg oko djece. Skuhavši mu jelo, žurila sam natrag na posao. Uvečer bih našla prljavo posuđe, nedirnuto, na stolu. Moj bi muž ležao na kauču, vegetirao.

Ako ga uzrujava to što ja radim, rekla sam, zašto on nešto ne radi?

Ovaj čudni život otegnuo se više od godinu dana. Bilo je to vrijeme u kojem je moj radni život postajao sve ispunjeniji, a osobni sve prazniji i prazniji. Moj posao, isprva samo vremenski ograničen, prerastao je u rad i s više nego punim vremenom. Naravno, moja plaća nije dostajala da živimo istim životom pa, kako su nam uštede presahnule, ja sam još jednom nametnula svoj autoritet Moodyju te našu lijepu kuću dala na prodaju.

U prednje sam dvorište stavila ploču na kojoj je stajalo KUĆU PRODAJE VLASNIK te pričekala da vidim što će se dogoditi. Budemo li imali sreće, mogli bismo uštedjeti posrednikovu proviziju.

Tjednima me Moody obavještavao da deseci parova navraćaju da pogledaju našu prekrasnu kuću, s onim njezinim veličanstvenim pogledom na rijeku, ali da nitko ne daje nikakvu ponudu. Posumnjala sam da Moody namjerno obeshrabruje kupce ili pak da ih odbija njegova namrštena, zapuštena pojava.

Konačno mi je jedne večeri Moody spomenuo da se jednom paru naša kuća jako svidjela te da će se vratiti da je sutradan još jednom pogledaju.

Odlučila sam da budem kod kuće kad dođu.

Dojurivši u utanačeno vrijeme iz ureda, kuću sam našla u neredu. Poslala sam Moodyja po nekom izmišljenom poslu van, rastrčala se da spremim stvari pa sam pokazala kuću.

— Sviđa nam se — rekao mi je muškarac. — Kad možete najranije iseliti?

— Koliko rano vi želite?

— Za dva tjedna.

Doveli su me u malu nepriliku, no ponudili su da će preuzeti našu hipoteku i ostatak nam isplatiti u gotovu. Kad se odbiju troškovi, u džep ćemo staviti više od dvadeset tisuća dolara, a taj nam je novac očajnički trebao.

— U redu! — rekla sam.

Kad se Moody vratio kući i čuo za sporazum, pozelenio je od bijesa. —

Kamo ćemo za dva tjedna? — ljutio se.

— Trebamo novac — rekla sam čvrsto. — Moramo dobiti novac. Dugo smo se prepirali, usredotočujući se na ovu neposrednu stvar, ali i sežući dublje, svaki u svoju posebnu vreću nagomilanih frustracija. Bitka je bila neravnopravna, jer je Moodyjev prag sukobljavanja spao gotovo na nulu. Učinio je jedan slabašan pokušaj da obrani ono što je držao svojim autoritetom kao glava kuće, no oboje smo znali da je već prije odstupio s tog prijestolja.

— Ti si nas doveo u ovu situaciju — objasnila sam. — Nećemo čekati da postanemo prosjaci. Prodat ćemo.

Natjerala sam ga da potpiše kupoprodajni ugovor.

Sljedeća su dva tjedna bila napornija no ikad. Zaronila sam u plakare, ladice, kredence pakirajući ostatke našega života u Alpeni, premda nisam znala kamo ćemo. Moody mi nije ponudio svoju pomoć.

— Spakiraj bar svoje knjige — rekla sam. Imao je veliku knjižnicu, podijeljenu na medicinsku literaturu i islamsku propagandu. Jednog sam mu jutro dala brdo kartonskih kutija i rekla: — Pakiraj svoje knjige danas!

Na kraju toga ludog dana, kad sam se kasno vratila s posla, našla sam ga kako ravnodušno sjedi i dalje u kućnom ogrtaču, neobrijan i neumiven. Knjige su još bile na policama. Opet sam eksplodirala.

— Želim da još večeras spakiraš svoj kofer! Sjest ćeš sutra u auto, odvesti se u Detroit i ne vraćaj se dok ne nađeš posao. Ovoga mi je dosta. Ovako više neću živjeti ni minute!

— Ne mogu dobiti posao — procmizdrio je.

— Nisi ni pokušao.

— Ne mogu raditi dok mi bolnica ne ukine suspenziju.

— Ne moraš se baviti anestezijom. Možeš raditi opću praksu.

Bio je dotučen, a uzvraćao je samo slabašnim isprikama. — Godinama nisam radio opću praksu — rekao je krotko. — Ne želim raditi opću praksu. Podsjetio me na Rezu koji nije htio prihvatiti posao u Americi ukoliko ne može postati predsjednikom tvrtke. — Mnogo je stvari koje ne želim raditi, a moram — rekla sam sve gnjevnija. — Na mnogo si mi načina upropastio život. Ovako više neću živjeti s tobom. Lijen si. Iskorištavaš situaciju. Nećeš dobiti posao sjedeći ovdje. Moraš izaći i potražiti ga. Neće ti ga Bog uručiti. A sad, izlazi i ne vraćaj se dok ne nađeš posao ili — riječi su mi se otele iz usta prije no što sam shvatila što govorim — ili ću se rastati.

Nikakve dvojbe nije bilo u pogledu iskrenosti moga ultimatum.

Moody je učinio što mu je rečeno. Iste te večeri telefonirao mi je iz Detroita. Dobio je posao u ambulanti. Trebao je nastupiti sljedećeg ponedjeljka ujutro, dan nakon Uskrsa.

Zašto je, pitala sam se, čekao toliko dugo. I zašto se ja prije nisam ovako postavila?

Uskrсни vikend 1983. godine zatekao nas je u metežu. Iz kuće smo trebali iseliti na Veliki petak, a Moody je idućeg ponedjeljka trebao početi raditi u

Detroitu. Do srijede još nismo bili našli gdje ćemo živjeti. Ludnica je bila zastrašujuća, a opet, bilo je tu i nekog zadovoljstva. Bar smo nešto radili. Jedan klijent ureda u kojem sam radila, potpredsjednik lokalne banke, dočuo je za naš problem te ponudio privremeno rješenje. Upravo je došao u posjed jedne kuće, pa je ponudio da nam je iznajmi mjesec po mjesec. Ugovor o najmu potpisali smo na Veliki petak u podne te odmah počeli seliti stvari.

Tijekom vikenda Moody je pokazao neku energiju pomažući mi da uredim kućanstvo. U subotu, prije no što će krenuti na četverosatnu vožnju u Detroit, poljubio me na rastanku. Bio je to prvi poljubac unatrag više mjeseci. Osjetila sam srh želje, što me iznenadilo. Nije se veselio bez sumnje napornom poslu u ambulanti, no mogla sam reći da se već osjećao bolje. To što je tako jednostavno dobio posao bilo je dobro za njegov ozbiljno narušen ego. Plaća je bila vrlo dobra, ne, doduše, usporediva s prihodom u bolnici, ali ipak gotovo devedeset tisuća dolara godišnje.

Uskoro smo se našli u kolotečini koja je dražesno podsjećala na dane našeg udvaranja. Tijekom tjedna imali smo svoje vlastite poslovne brige, a vikendom smo naizmjenice putovali između Alpe i Detroita.

Moodyjev se duh polako oporavio. — Sjajno se slažemo! — rekao mi je za jednog posjeta. Uvijek je bio presretan što nas vidi. Mahtob mu je skakala u naručaj čim bi ga spazila, sretna što se tata vratio u normalu.

Proteklo je proljeće, pa ljeto, zima. Premda je Moody mrzio Detroit, u velegradskoj je sredini našao mnogo manje zadrnosti, pa je stoga zaključio da njegova profesionalna budućnost, u ovom ili onom svojstvu, leži ondje.

Što se mene tiče, ja sam se još jednom osjetila slobodnom. Tijekom tjedna sve sam odluke donosila sama. Tijekom vikenda sam se zaljubljujivala. Možda nam je takav aranžman bio potreban da bi naš brak bio uspješan.

Neko sam vrijeme bila zadovoljna.

U ožujku 1984. preuzela sam telefonski poziv iz Teherana. Muški glas koji je engleski govorio isprekidano, s teškim naglaskom, predstavio se kao Mohammed Ali Ghodsi. Rekao je da je Moodyjev nećak. Uz porodičnu sklonost ženidbama unutar familije, to je moglo značiti bilo što. Činilo se da postoje stotine Iranaca koje Moody smatra svojim nećacima.

Čovjek je upitao kako smo Mahtob i ja te pokušao povesti ležeran razgovor. Kad je priupitao za Moodyja, zapisala sam njegov broj i rekla da ću Moodyju poručiti da ga nazove.

Prenijela sam poruku u Detroit, a Moody me nazvao još iste večeri. Bio je to Mammal, rekao je, četvrti sin njegove sestre Ameh Bozorg. Moody mi je objasnio da je Mammal uvijek bio previše mršav, ali da je u posljednjih nekoliko mjeseci još više izgubio na težini. Liječnici u Teheranu dijagnosticirali su čir na želucu te ga operirali, no Mammal je i dalje slabio. Sav očajan, odletio je na pregled u Švicarsku. Švicarski su mu liječnici rekli da su iranski liječnici zabrljali prvu operaciju te da mu valja posve preurediti želudac. Svoga ujaka u Americi nazvao je zbog savjeta gdje da to obavi.

— Nisam mu rekao što da čini — kazao je Moody. — Što ti misliš?

— Dovedi ga ovamo — predložila sam. — Možemo mu pomoći da nađe gdje će se to urediti.

Moodyju je ova ideja bila draga. — Ali — rekao je — iz Irana je teško iznijeti novac.

— Zašto mu ti ne platiš operaciju? — upitala sam. — Očekivala bih od tebe da platiš za moje ako bi to bilo nužno.

— U redu. Sjajno!

Obavljene su pripreme i za nekoliko se dana Mammal našao u zrakoplovu za Ameriku. Trebao je stići jednog petka početkom travnja.

Moody je naumio otići pred njega na aerodrom i smjesta ga dovesti u Alpenu na vikend, kako bi nas Mammal upoznao.

Za razliku od žestokih revolucionara koji su prodrli u naš život u Corpus Christiju, većina Iranaca što sam ih upoznala kulturni su i pristojni ljudi. Imaju pomalo neprosvijetljen stav prema ženama, no on se ponajčešće očituje u elegantnoj udvornosti, što može biti prilično laskavo. Odlučila sam da Moodyjevu nećaku budem dobrohotna domaćica. Zabavljala sam se pripremajući iransku večeru dok sam zajedno s djecom čekala da dođu. Na nesreću, prema Mammalu sam osjetila odbojnost istog časa kad je stupio na vrata. Bio je niska rasta, poput većine Iranaca; unatoč tome — ili možda baš zbog toga — držao se poput bezobrazna fićfirića. Slabašna brada i brk davali su mu izgled neuredna čovjeka. Sitnim, duboko usađenim očima zurio je ravno kroz mene kao da ne postojim. Svim svojim ponašanjem kao da je govorio: »Tko si ti? Bolji sam od tebe«.

Osim toga, uznemirio me njegov utjecaj na Moodyja. Gotovo prve riječi što ih je izustio bile su: — Moraš nam doći u posjet u Teheran. Svi žele vidjeti tebe i Mahtob. — Ta me pomisao zgranula. Prve večeri dva su muškarca satima uzbuđeno razgovarala na farsiju. Možda se to moglo i razumjeti, jer su trebali razmijeniti svu silu porodičnih vijesti; zabrinula sam se, međutim, stoga što bi Moody mogao ozbiljno razmisliti o Mammalovu pozivu. No oni

su govorili isključivo farsi, izostavljajući me posve iz razgovora, premda je Mammalov engleski bio priličan.

Uskoro sam počela odbrojavati sate vikenda, radujući se mirnom nedjeljnom popodnevu kad će Moody i Mammal biti već na putu u Detroit. No u nedjelju popodne Moody mi je kazao: — Neka ostane ovdje, s tobom, dok mu ne ugovorim operaciju.

— Ne — rekla sam. — To je tvoj nećak. Tvoj je gost.

Moody mijе mirno naglasio da mora raditi u ambulanti. Mammalu je potrebna pažnja. Mora biti na strogoj dijeti. Mogla bih izostati s posla nekoliko dana dok se ne dogovori operativni zahvat.

Nije ostavio prostora za raspru. Negdje u dnu mozga spoznala sam da Moody ponovno stječe nada mnom svoju moć uvjeravanja. Šutke sam popustila, racionalizirajući da će to ionako potrajati samo nekoliko dana. Odlučila sam se snaći kako najbolje znam. Bilo mi je žao Mammala jer su mu putem zagubili prtljagu. Moja prijateljica Annie Kuredjian, Armenka i krojačica, otišla je sa mnom da Mammalu kupimo nešto odjeće. Annie je sve preradila da odgovara Mammalovoj neobično vitkoj figuri.

Mammal je odjeću primio bez riječi zahvalnosti, složio je u svoju sobu te nastavio i dalje hodati u istoj smrdljivoj košulji i trapericama.

Kad su pronašli Mammalovu prtljagu i konačno mu je dostavili, sve je bilo puno poklona za nas. Međutim, nije bilo nikakve odjeće. Premda će najvjerojatnije u Americi proboraviti više mjeseci, Mammal je očito nakanio svakog dana nositi istu odjeću.

— Zar ne želiš da ti operem odjeću? — upitala sam.

— Ne — slegnuo je nehajno ramenima.

Došavši nam sljedećeg vikenda u posjet, Moody — upravo nevjerojatno — kao da nije zapazio smrad, sve dok ga ja na nj nisam upozorila. — Hajde, svući odjeću i daj je Betty da ti je opere — zapovjedio je Moody Mammalu. — I istuširaj se.

Mršteći se, Moodyjev je nećak poslušao. U njegovu je životu tuširanje bilo rijedak događaj, smatran više neugodnošću nego nečim osvježavajućim. Mammal je bio lijen, zahtjevan, bezobrazan gost puna dva tjedna sve dok ga nisam odvezla u Carson City Hospital na operaciju. Otišla sam zatim u posjet svojim, a onda se vratila u Alpenu, otpisujući Mammala iz svoga života.

Kasnije mi je Moody ispričao da se Mammal uvrijedio zato što ponovno nisam otišla s posla, našla nekoga da preko noći čuva Mahtob te ponovila četverosatnu vožnju do Carson Cityja kako bih bila ondje prilikom operacije. Deset se dana Mammal oporavljao u bolnici. Moody je zatim rekonvalescenta dovezao u Alpenu, još ga jednom predavši meni na skrb. — Ne, ne želim se brinuti o njemu — prosvjedovala sam. — Što ako mu se nešto desi? Ti si liječnik. Vodi ga sa sobom.

Moody jedva da je i čuo moje prosvjede. Vratio se u Detroit ostavivši mi Mammala.

Mrzeći samu sebe zato što opet preuzimam ulogu podčinjene žene, ipak sam igrala Mammalovu dadilju pripremajući mu pet dijetnih obroka dnevno. Niti je on volio što mu kuham, niti sam ja voljela da mu kuham. Nije, međutim, bilo druge doli očekivati dan kad će se Mammal toliko oporaviti da se vrati kući.

Moody je pretpostavio da će Mahtob odmah zavoljeti Mammala. Pokušavao ju je primorati da bude uz Mammala, no mala je na zapuštenog Iranca reagirala isto kao i ja.

— Pusti je na miru — predložila sam. — Mahtob se ne može prisiliti na prijateljstvo. Znaš da je takva. Ne obraćaj pažnju na nju, pa će sama doći kad joj se prohtije.

Moody me nije htio poslušati. Čak je Mahtob nekoliko puta dobila po turu zato što se bojala Mammala.

Tijekom tjedna, dok je bio u Detroitu, Moody je svake večeri nazivao Mammala. Razgovarali su na farsiju, ponekad satima, a ja sam uskoro shvatila da Moody koristi Mammala da bi nadzirao što radim. Tako je jedne noći Mammal iznenada spustio slušalicu i rekao da Moody želi govoriti sa mnom. Moj je muž bjesnio. Zašto sam unatoč njegovim izričitim naredbama dopustila Mahtob da gleda jednu televizijsku emisiju?

Naši mirni vikendi postali su prošlost. Moody se sada dovozio u Alpenu te subote i nedjelje provodio u razgovoru s Mammalom, raspredajući porodične stvari, iznova se ushićujući ajatolahom Khomeinijem, blateći zapadnjačke — a osobito američke — običaje i moral.

Što mi je trebalo činiti? Svakog vikenda moj se muž, amerikaniziran već dvadeset i pet godina, sve više okretao svojoj iranskoj osobnosti. Dokle god je tu bio Mammal, moja ljubav prema mužu bila je na najvećoj kušnji. Udala sam se za američkog Moodyja; iranski je Moody bio nepoželjan stranac. Štoviše, on i Mammal počeli su sada stalno govoriti o tome kako će Mahtob i mene odvesti u posjet svojima u Teheran.

Preko vikenda zatvarali su se u sobu i vodili duge, živahne nerazaznatljive razgovore. Premda su govorili farsi, kad god bih ušla, spuštali su glas.

— Kad će on otići? — upitala sam jednoga dana sva očajna.

— Ne može ići dok liječnici ne reknu da je sve u redu — odgovorio je Moody.

Dva su događaja jako ubrzala krizu. Prvo, banka je našla kupca za kuću što smo je bili unajmili, pa smo stoga morali seliti. Nekako u isto vrijeme moj se posao u odvjetničkoj kancelariji smanjio. Svima je bilo jasno da je vrijeme da odem.

A Moody je znao kamo želi da pođem. Zaključio je da je došlo vrijeme da obnovimo život normalne obitelji.

Nisam željela seliti, a nipošto nisam bila sigurna ni u to da želim odustati od svoje neovisnosti. No znala sam da će se Mammal uskoro vratiti u Iran, pa sam se nadala da ćemo Moody i ja moći ponovno živjeti svojim nekadašnjim elegantnim, udobnim životom. Premda to nije rečeno, jedina mi je alternativa bila rastava. To je jasno izbijalo iz siline Moodyjeve upornosti. Zato sam se složila sa selidbom u Detroit. Najgore je za nama, mislila sam, nadala se, molila. Potrudit ću se — svojski se potruditi — da restrukturiram naš brak.

Ipak, poduzela sam i mjeru opreza. Nesigurna glede svoje budućnosti, plašila sam se trudnoće. Tjedan dana prije selidbe otišla sam liječniku i dala si ugraditi dijafragmu.

Moody je čitavo ovo vrijeme živio u malom stanu, pa smo se zato sada dali u potragu za većim. Pretpostavljala sam da ćemo ga kupiti, no Moody je inzistirao na tome da ga unajmimo na neko vrijeme, potražimo zgodno

zemljište i podignemo vlastiti dom iz snova. Sve se odvijalo toliko brzo da mi se vrtjelo u glavi. Moody je potpuno ovladao svojom moći uvjeravanja. I prije nego što sam znala što se zbiva, unajmili smo kuću u Southfieldu i uselili — ja, Moody, Joe, John, Mahtob... i Mammal.

Upisala sam Mahtob u izvrsnu Montessori školu u obližnjem Birminghamu, školu koju je vodila žena koja je prva ovaj tip škole prenijela iz Europe u Ameriku.

Moody mije kupio auto pa sam gotovo svakog dana izvodila Mammala u razgledanje detroitskih znamenitosti ili pak u kupovinu, koju je obavljao novcem što mu ga je Moody velikodušno davao. Mammalovo je ponašanje bilo jednako neugodno i svisoka kao i uvijek, no kao da je smatrao da me njegova prisutnost oduševljava. Zapravo, naravno, jedva sam čekala dan kad će se vratiti u Iran.

Mammal je kod nas ostao do sredine srpnja. Što se više bližio dan njegova odlaska, to je on sve više inzistirao na tome da mi — Moody, Mahtob i ja — posjetimo porodicu u Iranu. Na moj užas, Moody se složio, objavivši da ćemo u kolovozu doći na dvotjedne praznike. Joe i John će moći ostati sa svojim ocem.

Odjednom su Moodyjevi i Mammalovi tajni noćni razgovori poprimili daleko zloslutniji aspekt. Posljednjih nekoliko dana prije Mammalova odlaska Moody je svaki slobodni trenutak provodio s Mammalom. Jesu li štogod planirali?

Jednom sam ih suočila sa svojim najmračnijim strahom. — Što vi to radite? — upitala sam. — Planirate da otmete Mahtob i odvedete je u Teheran? — Ne budi smiješna — rekao je Moody. — Luda si. Treba ti psihijatar.

— Nisam toliko luda da pođem u Teheran. Ti idi. Djeca i ja ostat ćemo ovdje.

— Ti i Mahtob idete sa mnom — rekao je Moody. — Neću ti dati izbora. Izbor sam, naravno, imala. Bio je gorak, ali mi se oblikovao u glavi. Još sam uvijek gajila nadu da ćemo moći rekonstruirati naš brak, osobito nakon Mammalova odlaska. Nisam željela dijete i sebe izložiti traumi rastave. No nisam željela ni u Iran.

Moody je ublažio stav, nastojeći me razložno nagovoriti. — Zašto ne želiš ići? — upitao je.

— Zato što znam da ako odem tamo, a ti odlučiš ostati ondje, ne mogu kući.

— To te, dakle, brine — rekao je Moody blago. — To ti nikad ne bih učinio. Ljubim te. — Odjednom mu je nešto palo na um. — Donesi mi Kuran. Izvukla sam svetu knjigu islama s njezina mjesta na našoj polici za knjige i predala je svome mužu.

Položio je dlan na korice i izjavio: — Prišežem na Kuran da te nikad neću natjerati da ostaneš u Iranu. Prišežem na Kuran da te nikad neću natjerati da živiš negdje protiv svoje volje.

Mammal je dodao vlastito obećanje. — To se nikad ne bi moglo dogoditi — uvjeravao me. — Naša porodica ne bi to dopustila. Obećavam ti da se to neće dogoditi. Obećavam da će se, bude li ikad ikakvih problema, naša porodica postarati o njima.

Odmah me preplavio val olakšanja. — U redu — rekla sam. — Ići ćemo.

Moody je kupio avionske karte. Dne 1. kolovoza bližio se mnogo brže no što sam željela. Unatoč muževoj dramatičnoj i svečanoj prisezi na Kuran,

obuzimale su me sve veće sumnje. Njegovo je pak uzbuđenje poraslo, sate i sate provodio je gutajući svaku iransku publikaciju koje se uspio dokopati. Zaneseno je pričao o svojoj porodici — osobito o Ameh Bozorg. Počeo se klanjati. Još se jednom, na moje oči, iz Amerikanca mijenjao u Iranca. Potajno sam otišla do odvjetnika. — Moram ići ili pak tražiti rastavu — objasnila sam. — Ne želim poći u Iran. Bojim se da me, ako odem, neće pustiti da se vratim.

Pretrgli smo mogućnosti. Još dok smo govorili, na vidjelo je izbila još jedna bojazan. Opcija rastave bila je također riskantna — možda opasnija i od puta. Podnesem li brakorazvodni zahtjev, odalečim li se od Moodyja, otpisat će me iz svoga života. Mene tada neće nikako moći odvesti u Iran, ali što je s Mahtob? Odvede li je u Iran i odluči li ondje ostati, za mene će moja kći zauvijek biti izgubljena.

— Mora li on dobiti pravo na posjećivanje? — upitala sam. — Ne bismo li mogli uvjeriti suca o kojoj je opasnosti riječ te ga pridobiti za to da Moodyja zadrži daleko od Mahtob?

Američki zakon ne dopušta kažnjavanje prije zločina, istaknuo je odvjetnik. — Nije počinio nikakav zločin. Nema načina da mu se uskrati pravo na posjećivanje.

— Doista mi se ne sviđa ideja o vašem odlasku u Iran — nastavio je odvjetnik — ali u njoj ne mogu naći ništa loše. Možda je Moody dugo bio pod velikim pritiskom i jako potišten pa će se, ode li u posjet svojim, ponovno nabiti energijom. Vratit će se da počne iznova. Nekako sam mišljenja da bi za njega moglo biti dobro da ode.

Od ovoga sam razgovora bila samo još smućenija no prije. Zatražim li rastavu, srce mi je govorilo, Moody će moju kćer krišom odvesti u nesretan život u Iranu. Nije mi preostalo drugo nego da igram na to da će, bez obzira na to kakve se god stvarne ili zamišljene spletke motale Moodyjevim uskomešanim mozgom, društveni kontrasti uvjeriti moga muža da se vrati u Ameriku. U to sam vrijeme mogla samo zamišljati kako je strašan život u Teheranu, ali sam morala ići na to da će dva tjedna biti za Moodyja dovoljna.

Jedini razlog zbog kojeg sam pavela Mahtob bio je ovaj: vrag će me odnijeti ako odem, ali Mahtob će vrag odnijeti ako ne odem.

Došao je i taj dan. Mahtob i ja smo uzele malo stvari, ostavivši prostor za poklone koje smo kanili ponijeti u Iran. Moody je, međutim, imao nekoliko vreća. Jednu, punu lijekova, naumio je, kako je rekao, pokloniti lokalnom zdravstvu. U posljednjem trenutku Mahtob je odlučila ponijeti svoga zeku. I tako smo dne 1. kolovoza 1984. godine poletjeli prvo u New York, pa u London. Tamo smo imali dvanaestosatni prekid putovanja, dovoljno vremena da se malo ogledamo oko sebe. Kupila sam Mahtob par britanskih lutaka. Kako su sati protjecali, sve me više spopadao strah od ukrcaja u drugi zrakoplov.

Dok smo čekali u zračnoj luci Heathrow, malo prije našeg leta za Cipar i Teheran Moody je stupio u razgovor s nekim iranskim liječnikom koji se vraćao kući iz posjeta Americi.

— Ima li ikakvih problema oko izlaska iz zemlje? — upitala sam uzrujano.

— Ne — umirio me.

Iranski je liječnik savjetovao kako ćemo proći kroz carinu. Iranci, rekao je, udaraju vrlo visoke carinske namete na svu robu proizvedenu u Americi a koja se unosi u njihovu zemlju. — Izjavite li da dolazite da ostanete i radite u Iranu, možda vam neće naplatiti carinu — nabacio je.

Nije mi to bilo drago čuti, čak ni kao strategiju za uštedu novca.

— Ali, mi ne...

— Znam — upao je.

— Mi ne namjeravamo ostati u Iranu — nastavila sam. — Ostat ćemo samo dva tjedna pa se odmah vratiti.

— Da — rekao je. Zatim su on i Moody zapodjeli razgovor na farsiju.

Kad je nastupilo vrijeme za ukrcaj u zrakoplov, tresla sam se od straha.

Poželjela sam vrisnuti, okrenuti se i sjuriti niz rampu, no tijelo nije htjelo poslušati srce. S Mahtob, koja me puna pouzdanja držala za ruku, ušli smo u avion, pronašli svoja sjedala i sapeli se remenjem.

Tijekom leta do Cipra u mislima sam ponovila svoje dvojbe. Kad su kotači dotakli tlo sredozemnog otoka, znala sam da mi je ovo zadnja prilika.

Trebala bih uzeti Mahtob, istrčati iz aviona i uhvatiti prvi let prema kući.

Doista sam razmišljala o ovom konačnom rješenju, ali sam se sjetila odvjetnikovih riječi: »Nije počinio nikakav zločin. Nema načina da mu se uskrati pravo posjećivanja.«

Iz zrakoplova ionako nisam mogla umaknuti. Dok je avion rulao pistom, zrakoplovno nas je osoblje preko interfona obavijestilo da na Cipru stojimo vrlo kratko. Putnici koji produžuju za Teheran trebaju ostati u avionu.

Prošlo je tek nekoliko minuta. Ubrzo smo opet bili na pisti i hvatah brzinu. Nos zrakoplova podigao se uvis, kotači se odlijepili od tla. Osjetila sam snažan pritisak motora koji su nas nosili u nebo. Pokraj mene drijemala je Mahtob, iscrpljena dugim putovanjem. Moody je čitao neku iransku knjigu. Sjedila sam katatonično, u šoku, znajući svoje odredište, ali ne i sudbinu.

24.

Srijeda, 29. siječnja 1986. godine, osvanula je hladna i mračna kao i moje raspoloženje. Zrcalo mi je pokazivalo crveno podbuhlo lice, posljedicu noći pune suza. Moody je otpravio Mahtob u školu, a zatim mi rekao da idemo u Swissairov ured predati putovnicu, koju će kompanija zadržati sve dok se u petak ne ukrcam u zrakoplov.

— Moram ići u tavaunee s Chamsey i hanumom Hakim — podsjetila sam ga. Nije mogao prijeći preko moga obećanja ženi čovjeka s turbanom.

— Prvo ćemo do Swissaira — rekao je.

Budući da se ured zrakoplovne tvrtke nalazio posve na drugoj strani grada, ta je zadaća uzela neko vrijeme. Dok smo se drmusali taksijima po teheranskim ulicama, razmišljala sam o odlasku u kupovinu. Hoće li Moody dopustiti da nas tri žene hodamo same? Hoću li se moći udaljiti do telefona?

Na moju žalost, Moody me otpratio do Chamsey.

— Što ne valja? — upitala je Chamsey, tek što mi je ugledala lice.

Ništa nisam rekla. Moody se vrzmao oko nas.

— Jednostavno, ne želim u Ameriku — zaplakala sam. — Moody veli da moram otići i obaviti neke poslove. Moram sve rasprodati. Jednostavno, ne želim ići.

Chamsey se okrenula Moodyju. — Ne možeš od nje tražiti da ti se u ovakvom trenutku bavi poslovima. Pusti je samo na nekoliko dana da pogleda oca.

— Ne — progundao je Moody. — Otac joj zapravo i nije bolestan. To je samo smicalica. Sve je to dogovoreno.

— To jest istina — zaplakala sam. — Tata je stvarno bolestan i ti to znaš. Pred Chamsey i Zaree Moody i ja smo jedno na drugo rigali mržnju.

— Uхватиła si se u vlastitu stupicu! — bjesnio je Moody. — Ovo je bila smicalica da odeš u Ameriku. Sada moraš poći. Ići ćeš i poslat ćeš sav novac ovamo.

— Ne! — dreknula sam i ja.

Moody me ščepao za nadlakticu i povukao prema vratima. — Odlazimo — objavio je.

— Smiri se! — rekla je Chamsey. — Morate ovo raspraviti.

— Odlazimo! — ponovio je Moody.

Dok me grubo vukao van, okrenula sam se i zavapila Chamsey i Zaree: — Molim vas, pomozite mi. Nazovite me. Ozlijedit će nas.

Moody je s treskom zalupio vrata.

Čvrsto me držeći za mišicu, vukao me zaleđenim pločnikom prema Hakimima. Do njih je bilo petnaestak minuta hoda, a on me čitavim putem častio prostotama, stalno ponavljajući one najružnije. Kletve mi se nisu

toliko duboko urezale u dušu kao ove riječi: — Više nikad nećeš vidjeti Mahtob!

Kad smo se približili kući Hakimovih, rekao je: — Sada se dovedi u red. Da nisi suzu prolila pred hanumom Hakim. Nemoj da ona ikako dozna da nešto nije kako treba.

Moody je odbio ponuđeni čaj. — Hajdemo u tavaunee — kazao je.

Nas smo troje odšetali do mesdžidske prodavaonice. Moody ni na tren nije prestajao stiskati moju mišicu. Kupili smo zalihu leće i vratili se kući.

Tijekom popodneva Moody se zabavio u svojoj ordinaciji. Ništa mi nije govorio, ali je i dalje šutke stražario, što će potrajati još dva dana, sve dok se ne ukrcam u avion za Ameriku.

Vrativši se iz škole te provjerivši da je tata zauzet, Mahtob me u kuhinji dovela u škripac. Odjednom je rekla. — Mamice, molim te, povedi me danas natrag u Ameriku. — Bilo je to prvi put nakon više mjeseci da mi je tako što rekla. I ona je znala da vrijeme istječe.

Zagrlila sam je. Suze su nam tekle niz obraze, moje stapajući se s njezinima. — Mahtob, ne možemo poći — rekla sam. — Ali ne brini. Neću te ostaviti u Teheranu. Neću otići u Ameriku bez tebe.

Ali kako ću ispuniti ovo obećanje? Može li me Moody odvući u taj zrakoplov ako se ritam i vrištim? Da, vjerojatno može, spoznala sam, a nitko ne bi niti pomislio na to da ga zaustavi. Može mi dati sredstvo za umirenje i uspavati me. Svašta može učiniti.

Kasno popodne svratila je Fereshteh da se oprostimo. Znala je da sam vrlo mrzovoljna pa me, što je mogla bolje, nastojala utješiti. Završila je sada

moja igra s njom, s drugim mojim prijateljicama, s Moodyjem. Nisam se više mogla pretvarati da sam sretna muslimanska žena. Čemu?

Moody je nametnuo svoju prisutnost zatraživši čaj. Upitao je Fereshteh za muža, što je kod nje izazvalo nove suze. Svi smo imali svojih problema.

Bože, molim te, molila sam se, molim te, pusti Mahtob i mene da pobjegnemo od Moodyja. Molim te, molim te, molim!

Jesam li čula kola hitne pomoći ili ih osjetila? Jesam li vidjela kako se kroz prozore bljeskava svjetla odražavaju na našem zidu ili sam ih sanjala?

Sirena se nije čula. Auto se samo stvorio na našim ulaznim vratima. Bio je utvara.

Bio je automobil hitne pomoći! Moody je morao poći u bolnicu.

Pogledi su nam se sreli. Bujice mržnje, frustracije i čuđenja potekle su neizgovorene između nas. Kako da ode u bolnicu i ostavi me bez paske? Što bih mogla učiniti? Kamo bih mogla pobjeći? Na trenutak je okolišao, lomeći se između dubokog nepovjerenja prema meni i svoga liječničkog osjećaja dužnosti. Nije mogao odbiti hitan poziv, no nije mogao niti olabaviti svoju prismotru.

Fereshteh je osjetila dubinu drame. — Ostat ću s njom dok se ne vratiš — rekla je Moodyju.

Moody je bez ijedne riječi zgrabio svoju liječničku torbu i uskočio u auto koji ga je čekao.

Otišao je. Kada će se vratiti, nisam znala. Za pet sati ili za pola sata — to je ovisilo o prirodi hitnog slučaja.

Moje su se misli otele letargiji. Ovo je prilika za koju sam se molila, rekla sam samoj sebi. Učini nešto! Sada!

Fereshteh je bila dobra prijateljica, draga i posve pouzdana. Život bih svoj stavila u njezine ruke. No ništa nije znala o Amahlu, ništa o tajnim spletkama u mom životu. Nje radi, nisam je mogla uplesti u sve ovo. Muž joj je bio u zatvoru zato što je mislio protiv vlasti. Njezin je položaj već i zbog toga bio nesiguran. Ne smijem je još i ja opteretiti.

Pričekala sam nekoliko minuta, kockajući se s nepoznatom dužinom vremena. Zatim sam, nastojeći da mi glas zvuči ležerno izustila: — Moram izaći da kupim nekog cvijeća. Idemo na jednu večeru.

Naša susjeda Malileh bila nas je pozvala na jednu od brojnih oproštajnih večera. Izgovor je bio vjerodostojan; donošenje cvijeća ulazilo je u pristojnost.

— U redu. Odvest ću te — rekla je Fereshteh.

To je bilo dobro. Mogle smo iz naše ulice i susjedstva otići brže nego pješice. Krećući se što sam brže mogla a da ne ostavim dojam da hrlim, umotala sam Mahtob pa smo obje skočile u Fereshtehin auto.

Parkirala sam se pred cvjećarnicom nekoliko blokova dalje, a kad je otvorila vrata da izađe, rekla sam: — Ostavi nas ovdje. Treba mi svježeg zraka.

Mahtob i ja ćemo odšetati kući.

I mojim je vlastitim ušima ovo zvučalo smiješno. Nikome nije bilo do šetnje po ledu i snijegu.

— Molim te, dopusti da te odvezem — inzistirala je Fereshteh.

— Ne. Doista mi treba svježeg zraka. Želim prošetati. — Kliznula sam preko šoferskog sjedala i zagrlila je. — Ostavi nas — ponovila sam. — Idi. I hvala ti na svemu.

Suze su joj bile u očima kad je rekla: — U redu.

Mahtob i ja izašle smo iz kola i promatrale kako Fereshteh odlazi.

Studeni nam je vjetar štípao lica, no nisam marila. Osjetit ću ga kasnije.

Mahtob nije ništa pitala.

Odlazeći iz ovog kraja, povezle smo se dvama narandžastim taksijima da zametemo tragove. Konačno smo izašle na snijegom pokrivenu ulicu i

pronašle telefonsku govornicu. Drhtavim sam prstima okrenula broj

Amahlovog privatnog ureda. Odmah mi se odazvao. — Ovo je apsolutno

posljednja prilika koju imam — rekla sam. — Moram otići iz ovih stopa.

— Treba mi više vremena — rekao je Amahl. — Nije mi još sve sređeno.

— Ne. Moramo početi riskirati. Ne odem li sada, nikad više neću imati

Mahtob.

— U redu. Dođite. — Dao mi je adresu nekog stana u blizini svoga ureda i upozorio me da dobro pripazim slijedi li me netko.

Spustila sam slušalicu i okrenula se Mahtob da s njom podijelim divnu

novost. — Mahtob — rekla sam — idemo u Ameriku.

Na moje zaprepaštenje, briznula je u plač. — Što je? — upitala sam. — Pa ovog si mi popodneva rekla da želiš da te odvedem u Ameriku.

— Da — šmrcala je. — Želim u Ameriku, ali ne ovog časa. Želim otići kući po zeku.

Prisilila sam se da ostanem mirna. — Slušaj — rekla sam. — Zeku smo

kupili u Americi, je li tako? — Kimnula je. — Možemo kupiti novoga u

Americi. Želiš li poći u Ameriku ili se želiš vratiti kući tatici?

Mahtob je obrisala suze. Vidjela sam kako u očima moje šestogodišnje kćeri raste osjećaj odlučnosti. Spoznala sam smjesta da je Moody nije dotukao i

podčinio. Duh joj je bio pokoren, ali ne i slomljen. Nije bila poslušno iransko dijete: bila je moja smiona američka kći.

— Želim poći u Ameriku — odlučila je.

— Onda brzo — rekla sam. — Moramo uhvatiti taksi.

25.

— Bettee? — upitala je mlada žena kroz procijep jedva odškrinutih vrata.

- Da.

Koraknula je u stranu da nas propusti u stan. Trebalo nam je više od sata da se preko Teherana kroz snježnu mećavu narandžastim taksijem probijemo ovamo. Pritom smo promijenile nekoliko taksija. To je, međutim, bilo dovoljno vremena da Amahl počne pripreme za naš nagli bijeg.

— Amahl je rekao da vas nahranim ako ste gladne — rekla je žena.

Nisam bila gladna, a nije ni Mahtob. Misli su nam bile zaokupljene koječim drugim a ne hranom. Spoznala sam, međutim, da trebamo svaku priliku koja nam se pruži iskoristiti da ojačamo snage za izazove koji leže pred nama u mračnoj nesigurnosti zimske noći i opasnim danima i noćima koji bi mogli uslijediti.

— Da — rekla sam. — Molim.

Žena je navukla crni roosarie; zakrivši svoje, mladenačko lice. Možda je studentica, pomislila sam. Koliko zna o nama? U kakvoj je vezi s Amahlom?

— Odmah ću se vratiti — kazala je.

Ostavila nas je same u novom okolišu. Smjesta sam potrčala da navučem zastore.

Stan je bio malen i pomalo neuredan, no sigurniji od ulice. U dnevnoj sobi nalazio se stari rasklopni divan potrganih opruga. U spavaćoj sobi nije bilo kreveta; posteljina je bila prostrta po podu.

Strah je zarazan. Vidjela sam kako se moj odražava u Mahtobinim očima. Je li se Moody već vratio kući? Je li telefonirao policiji?

No u Mahtobinim očima bilo je još nešto osim straha. Uzbuđenje, energija, nada? Konačno nešto radimo. Ma što se dogodilo, dugi mlitavi mjeseci pasivnosti bili su sada za nama.

Kroz glavu su mi navirala pitanja. Što će biti ako ne uspijemo brzo izići iz Teherana? Hoćemo li ovdje boraviti mnoge noći? Previše mi je ljudi reklo da nam jedinu nadu u sigurnost pruža na minutu isplaniran bijeg. To smo pravilo kršile.

Dohvatila sam telefon te, kako me uputio, nazvala Amahla da ga izvijestim o sretnom prispjeću.

— Halo — začula sam poznati glas.

— Ovdje smo — rekla sam.

— Bettee! — viknuo je. — Jako mi je drago što ste uspjeli doći u stan. Ne brinite. Sve će biti u redu. Pobrinit ćemo se za vas. Povezao sam se s nekim ljudima i čitave ću noći raditi na tome. Ništa još nije okončano, ali radim na nečemu.

— Molim vas, požurite.

— Da. Ne brinite. Sve će klapati. — Zatim je dodao. — Djevojka će vam donijeti jelo, a potom mora otići. No ujutro ću ja prvo skočiti do vas da vam donesem doručak. Samo budite unutra. Ne idite nikamo iz zgrade i držite se

podalje od prozora. Ako vam što zatreba, samo me pozovite. Zovite me čitave noći bude li potrebno.

— U redu.

— Razmišljao sam o nečemu i želim da to zapišete — rekao je. Spustila sam slušalicu i po tašni potražila olovku i papir. — Da bismo vas izvuku iz Teherana, moramo kod vašeg muža dobiti na vremenu — rekao je Amahl.

— Želim da ga nazovete. Morate ga uvjeriti da postoji šansa da se vratite.

— Zvati Moodyja, to je baš ono što mi se nikako neće — prosvjedovala sam.

— Znam, ali morate. — Potanko me uputio što ću reći i to sam si pribilježila.

Nedugo nakon razgovora s Amahlom vratila se mlada žena noseći iransku pizzu — malo hamburgera sa sokom od rajčice na suhom lavashu — i dvije boce osvježavajućeg napitka. Primila je naše zahvaljivanje, a onda brzo otišla, obavivši svoju zadaću.

— Neću je — rekla je Mahtob zureći u negustioznu pizzu. Ni ja je nisam htjela. U tom mi je trenutku primarna hrana bio adrenalin.

Pogledala sam bilješke što sam ih naškrabala, prepisala ih, proučila, u mislima uvježbala razgovor. Zatim sam shvatila da samo odgađam razgovor. Nevoljko sam uzela telefon i okrenula broj svoga stana.

Moody je odgovorio na prvi poziv.

— Ja sam.

— Gdje si? — okosio se.

— U stanu jedne prijateljice.

— Koje prijateljice?

— Neću ti reći.

— Smjesta da si došla kući — naredio je.

Moodyjev je nastup bio tipično ratoboran, no ja sam išla dalje držeći se Amahlovih naputaka.

— Trebali bismo porazgovarati o nekim stvarima — kazala sam. — Željela bih riješiti ovaj problem ako bi i ti to želio.

— Da, bih. — Glas mu je postao mirniji, proračunatiji. — Dođi kući pa da to sredimo — predložio je.

— Ne želim da svi doznaju što se zbilo — rekla sam. — Ne želim da o ovom pričaš ni Mammalu ni Majidu, ni svojoj sestri, ni ikome. Budemo li mi ovo rješavali, onda je to naš problem i mi ga moramo zajednički raspraviti.

Zadnjih nekoliko dana u tvoj se život vratio Mammal i stvari su za nas pošle vrlo loše. Nikakvoga razgovora neće biti ne složiš li se s ovim.

Moodyju nije bio drag prkosni ton moga glasa.

— Samo ti dođi kući pa ćemo to raspraviti — ponovio je.

— Ako dođem kući, postaviti ćeš Mammala kraj vrata da zgrabi Mahtob, a onda ćeš me zaključati kako si mi i obećao.

Moody se zbunio. Nije znao kako da ovog časa razgovara sa mnom.

Progovorio je pomirljivim tonom: — Ne, to se neće dogoditi. Odogodio sam svoje sutrašnje obaveze. Dođi kući. Večerat ćemo, pa ćemo imati čitavu noć za razgovor.

— Neću se ukrcati u onaj avion u petak.

— To ti neću obećati.

— Dobro, sada ti velim: neću se ukrcati u onaj avion u petak. — Ustanovila sam da mi se diže razina glasa. Pažljivo, upozorila sam sama sebe. Nemoj

se dati navući u svađu. Od tebe se očekuje da odugovlačiš, ne da se svađaš.

S druge strane linije Moody se proderao na mene: — Ništa ti ja neću obećati! Smjesta se vraćaj kući! Dajem ti pola sata da dođeš kući ili ću učiniti ono što moram!

Znala sam da pod tim misli da će zvati policiju, pa sam odigrala adut koji mi je Amahl udijelio.

— Slušaj — rekla sam razborito — ti se baviš liječenjem bez odobrenja. Napraviš li mi bilo kakav problem, izručit ću te vlastima.

Moodyjev je ton smjesta omekšao. — Ne, molim te, ne čini to — zamolio je. — Trebamo novac. Radim to zbog nas, molim te, ne čini to. Samo dođi kući.

— O tome ću morati razmisliti — kazala sam i prekinula vezu. Nisam znala što će biti Moodyjev sljedeći korak, no doznala sam da još nije nazvao policiju pa sam se uzdala da ga je moja prijetnja od toga odvratila — barem večeras.

Obratila sam pažnju na Mahtob, koja je napeto slušala što sam govorila. Razgovarale smo o odlasku u Ameriku. — Jesi li sigurna da to želiš? — upitala sam. — Znaš, ako to učinimo, nećeš više nikad vidjeti svoga taticu. — Da — rekla je — želim to. Želim ići u Ameriku. — Još me jednom iznenadio stupanj njezina razumijevanja. Odlučnost iz njezina glasa ojačala je i moju vlastitu. Sada više nema osvrtnja.

Sljedećih nekoliko sati s uzbuđenjem smo govorile o Americi, o uspomenu. Tako smo davno otišle odanle. Naš je razgovor u nekoliko

navrata prekinuo Amahl, koji je telefonirao da sazna je li s nama sve u redu i da vrlo maglovito izvijesti o napretku svojih planova.

Posljednji put nazvao je pola sata iza ponoći. — Neću vas više noćas zvati — rekao je. — Morate se dobro naspavati prije napornih dana koji vam predstoje. Idite spavati, ujutro ćemo razgovarati.

Mahtob i ja smo spojile dvije polovice gvalastog kauča i idućih nekoliko sati provele napola u molitvi, a napola u bacakanju i okretanju. Mahtob je uspjela pridrijemati, no ja sam ostala budna te vidjela kako rumenilo zore polako prodire u sobu, što se događalo baš nekako u vrijeme kad je Amahl telefonom najavio da dolazi.

Došao je oko sedam donoseći košaru punu kruha, sira u ploškama, rajčica, krastavaca, jaja i mlijeka. Mahtob je kupio crtanke i bojice, a donio je i plastičnu vreću s presvlakom te nekoliko drugih predmeta koje sam mu u utorak ostavila u uredu. Za dar na rastanku poklonio mi je skupu kožnatu torbu koja se nosi preko ramena.

— Čitavu sam noć radio razgovarajući s ljudima — kazao je. — Plan je da odete u Tursku.

Turska! Usplahirila sam se. Let do Bandar Abbasa pa jurnjava gliserom preko Perzijskog zaljeva — let u Zahidan pa s krijumčarima u Pakistan — let u Tokyo s posuđenim putovnicama — sve su to bile izvedive mogućnosti. Turska je za Amahla uvijek bila posljednja mogućnost. Rekao mi je da bijeg preko Turske nije samo fizički najnaporniji nego zbog ljudi koji su u nj umiješani i najpogibeljniji.

— Sada kada ste nestale, ne možete izaći preko aerodroma — objasnio je. — Iz Teherana morate otići kolima. Do turske se granice dugo vozi, no ona

je ipak najbliža. — Dogovarao se da nas netko odveze do Tabriza, u sjeverozapadnom dijelu Irana, a zatim dalje na zapad, odakle će nas preko granice prokrijumčariti u kolima Crvenog križa. — Traže trideset tisuća američkih dolara, što je previše — rekao je Amahl. — Nastojim spustiti cijenu. Srušio sam je na petnaest, no i to je još uvijek previše.

— U redu je, prihvatite — rekla sam. Doista nisam znala koliko nam je još novca ostalo kod kuće na računima, ali nisam marila. Smoći ću novac, negdje, nekako.

Amahl je odmahnuo glavom. — To je još uvijek previše.

Odjednom mi je sinulo da mi to govorimo o Amahlovu, a ne o mojem novcu. Morao je platiti unaprijed bez ikakva jamstva da ću se uspjeti dokopati Amerike i moći mu vratiti.

— Pokušat ću oboriti cijenu — rekao je. — Danas moram mnogo toga učiniti. Ako vam išta zatreba, telefonirajte mi u ured.

Mahtob i ja provele smo dan pun napetosti. Sjedile smo, razgovarale, molile. Povremeno bi uzela neku od svojih bojalica, no nije se mogla dugo zabaviti. Hodala sam amo-tamo po izlizanim perzijskim ćilimima, adrenalin je navirao, a moje je raspoloženje bilo mješavina veselosti i strepnji. Jesam li sebična? Riskiram li kćerkin život? Kako god ovo gadno bilo, ne bi li za nju bilo bolje da odraste ovdje — sa mnom ili bez mene — nego da uopće ne odraste?

Amahl se vratio oko podne i izvijestio da je uspio cijenu spustiti na dvanaest tisuća dolara.

— Prihvatite je — rekla sam. — Nije mi važno.

— Ne vjerujem da je mogu još sniziti.

— Prihvatite je — ponovila sam.

— U redu — kazao je. Zatim me ponovno pokušao ohrabriti. — Ti vam ljudi neće učiniti ništa nažao, obećavam vam. Dobri su to ljudi. Sve sam ih provjerio, i da znate, kad bih osjetio da bi vam počinili bilo kakvo zlo, ne bih vas poslao s njima. Ovo nije ono što bih prvo odabrao, ali moramo djelovati što brže možemo. Oni će se o vama pobrinuti kako valja.

Noć od četvrtka bila je također vječnost bez sna. Kauč je bio toliko neudoban da smo ove noći pokušale spavati na podu ležeći na tankoj posteljini. Mahtob je spavala onako nevino kako to samo dijete može, ali za mene neće biti počinka sve dok svoju kćer ne dovedem u Ameriku — ili dok u tom pokušaju ne umrem.

Rano ujutro u petak Amahl je došao s novom hranom — nekakvom piletinom umotanom u novinski papir i s rijetkom poslasticom za Mahtob — žitnim pahuljicama. Za Mahtob je donio još nekoliko bojalica, deku imontoe, za mene crni čador i paketić guma za žvakanje, uvezenih iz Njemačke. Dok je Mahtob istraživala ovu posebnu slasticu, Amahl je izložio situaciju. — Danonoćno radim na planovima — rekao je. — Teško je jer većina ljudi nema telefona.

— Kad krećemo? — upitala sam hitro.

— Još ne znam — rekao je. — Želim da danas popodne ponovno telefonirate mužu, ali ne odavde. Vratit ću se i ostati s Mahtob da možete izaći i nazvati ga iz govornice. Napisat ćemo sve što ćete mu reći.

— Da — rekla sam. I Mahtob i ja vjerovale smo mu bezuvjetno. Ni s kim drugim ne bi ona htjela ostati dok mene nema. No shvatila je spletku koja

se oko nje plete. Kimnuvši glavom, složila se s Amahlovim planom, smiješeći nam se i istodobno žvačući gumu za žvakanje.

To sam popodne napustila relativnu sigurnost Amahlova stana, izašavši na ledene i opasne ulice Teherana. Po prvi put u godinu i pol bilo mi je drago što se mogu zakriti čadorom. Hladan me vjetar zamorio dok sam hodala prema javnoj govornici na uglu, dovoljno daleko od našega privremenog prebivališta. Ukočenih prstiju prihvatila sam slušalicu i okrenula brojčanik. Iz torbe sam izvadila ceduljicu s uputama.

Na poziv je odgovorio Majid.

— Gdje si? — upitao je. — Gdje si?

Ne osvrćući se na to pitanje, upitala sama: — Gdje je Moody? Želim govoriti s njim.

— Pa, Moody nije kod kuće. Otišao je na aerodrom.

— Kad će se vratiti?

— Otprilike za tri sata.

— Želim s njime razgovarati o ovom problemu.

— Da, i on želi s tobom govoriti. Molim te, dođi.

— U redu. Sutra ću onda dovesti Mahtob i svoga odvjetnika, pa ćemo popričati, ali ne želim da ondje bude itko drugi. Reci mu da mogu doći između jedanaest i dvanaest ili između šest i osam. To su jedini sati kad može doći moj odvjetnik — slagala sam.

— Dođi između jedanaest i dvanaest — rekao je Majid. — Svim je svojim sutrašnjim pacijentima otkazao. Ali nemoj dovoditi odvjetnika.

— Ne. Bez odvjetnika neću doći.

— Dovedi Mahtob i dođi sama — uporan je bio Majid. — Sve ćemo izgaditi. Ja ću biti ovdje.

— Bojim se — rekla sam. — Kad me Moody ono prije istukao i zabravio, ti i tvoja obitelj ništa niste poduzeli.

— Ne brini — ponovio je Majid. — Bit ću ovdje.

Ugodno je bilo prezrivo se nasmijati nekom od Moodyjevih rođaka, pa sam to sad i učinila. — To će mi jako puno značiti — promrmljala sam. — To sam već prošla. Samo mu predaj ovu poruku.

Tresla sam se od straha od ovog razgovora. Znala sam zašto je Moody otišao na aerodrom. Otišao je podići moju iransku putovnicu iz Swissairova ureda. Nije htio riskirati da je se ja domognem prva. Hoće li njegova sljedeća stanica biti policija?

I u anonimnosti čadora, na teheranskim sam se ulicama osjećala gola vraćajući se u stan. Kako god užasni i opaki krijumčari sa sjeverozapada Irana bili, nisu me mogli staviti pred strasnije opasnosti od onih kojima mi se grozio moj muž. Već sam prije proživjela grabež, otmicu i silovanje. A Moody je, posve sigurno, bio sposoban da ubije.

Kad sam se vratila u stan, Amahl je rekao: — Otići ćete večeras. — Izvukao je kartu i pokazao mi rutu kojom ćemo putovati: dugu, tešku vožnju od Teherana do Tabriza, zatim dalje u planinski kraj koji kontroliraju podjednako kurdski pobunjenici i patrole pasdara. Kurdi su bili neprijateljski nastrojeni prema šahovu režimu, a jednako tako i prema ajatolahovu. — Ako vam se itko obrati, ne dajte mu nikakve informacije — upozorio je Amahl. — Ne spominjite mene. Ne govorite da ste Amerikanka. Ne pričajte što se događa.

Krijumčarska je ekipa preuzela odgovornost da nas iz Teherana prebaci do granice, zatim kolima Crvenog križa u Tursku i konačno do grada Vana u planinama istočne Turske. Odande dalje moramo same. I dalje ćemo morati biti na oprezu, upozorio je Amahl. Nećemo granicu prijeći na propisanim kontrolnim mjestima, pa stoga u našim putovnicama neće biti propisanih ulaznih žigova. Turske će vlasti biti sumnjičave prema našim ispravama. Uhvate li nas, turske nas vlasti neće vratiti u Iran, ali će nas posve sigurno pritvoriti — i možda razdvojiti.

Iz Vana možemo zrakoplovom ili autobusom do glavnoga grada Ankare, gdje ćemo ravno u američko poslanstvo. Tek ćemo tada biti na sigurnom. Amahl mi je predao pregršt novčića. — Zovite me putem sa svake govornice — kazao je. — No pazite kako razgovarate. — Na nekoliko se trenutaka zagledao u strop. — Isfahan — rekao je, izgovorivši ime jednoga iranskog grada. — To će biti naša tajna riječ za Ankaru. Kad dospijete u Ankaru, recite mi da ste u Isfahanu.

Željela sam da Amahl ostane, da govori, da bude s nama. U njegovoj sam se blizini osjećala sigurnom. No on je odjurio dovršiti pripreme usred i inače velike gužve muslimanskoga neradnog dana.

Je li mi ovo zadnji petak u Iranu? Molila sam se Bogu — Alahu — da jest. Probudio se osjećaj za praktičnost. Što ponijeti? Pogledala sam teški goblen što sam ga u utorak doteglila u Amahlov ured. Što mi on znači, upitala sam se. Ne treba ti to. Samo dođi kući, to je sve. Goblen će ostati ovdje, kao i šafran.

Nakit se putem možda može promijeniti u gotovinu, a ručni mi je sat trebao da znam koliko je sati, pa sam te drangulije strpala u vreću zajedno sa

spavaćicom za Mahtob i parom donjeg rublja za sebe. Mahtob je u svoju školsku torbu spakirala pahuljice, kolačiće i nekoliko bojalica.

Sada smo bile spremne. Samo smo čekale znak.

Amahl je nazvao u šest i rekao: — Krećete u sedam.

Jedan sat. Nakon tolikih dana, tjedana, mjeseci — ostao nam je jedan sat.

No i prije sam doživljavala razočaranja. Misli su mi još jednom odjezdile.

Dragi Bože, molila sam, što to radim? Molim te, idi s nama. Što god se dogodilo, molim te, pobrini se za moju kćer.

Deset minuta nakon sedam stigao je Amahl s dvojicom muškaraca koje nikad nisam vidjela.

Bili su mlađi nego što sam očekivala, možda tek zamakli u tridesete. Onaj koji je natučao nekoliko riječi engleskog bio je odjeven u traperice, majicu s kratkim rukavima i motorističku jaknu. Podsjećao me na Fonzija iz »Sretnih dana«. Drugi, bradati, nosio je sportski kaput. Prema meni i Mahtob bili su ugodni.

Vremena za gubljenje nije bilo. Pomogla sam Mahtob da odjene montoe, a sama sam navukla svoj crni montoe i gotovo čitavo lice zastrla čadorom. I opet mi je bilo jako drago što sam se mogla sakriti iza crne tkanine.

Okrenula sam se prema Amahlu. Oboje smo osjetili naglo bujanje osjećaja.

Ovo je bilo zbogom.

— Jeste li sigurni da to želite? — upitao je Amahl.

— Da — odgovorila sam. — Želim otići.

U očima su mu zaiskrile suze dok je govorio. — Doista vas obje volim — rekao je, pa se okrenuo Mahtob. — Imaš izvanrednu mamicu. Molim te, brini se o njoj.

— Hoću — rekla je svečano.

— Zahvaljujem na svemu što ste za nas učinili — kazala sam. — Vratit ću vam dvanaest tisuća dolara za krijumčare čim se sretno dokopamo Amerike.

— Da — složio se.

— No, vi ste toliko toga uložili u sve ovo — dodala sam. — Trebala bih vam nekako platiti.

Amahl je pogledao moju kćer. Bila je preplašena.

— Jedina plaća koju želim jest da vidim smiješak na Mahtobinu licu — rekao je. Zatim mi je s lica zadigao rub čadora i brzo me poljubio u obraz.

— A sad, požurite! — zapovjedio je.

Mahtob i ja smo kliznule kroz vrata s mladićem kojeg sam u mislima nazvala Fonzijem. Onaj drugi muškarac ostao je s Amahlom.

Fonzi nas je doveo do jednog auta parkiranog na ulici. Uvukla sam se unutra i povukla Mahtob na krilo. Jurili smo u sve gušći mrak blagdanske večeri, na nejasan put s nepoznatim opasnostima, prema neizvjesnom cilju. Eto ga, to je to, pomislila sam. Ili ćemo uspjeti, ih nećemo. Uspjet ćemo jedino ako Bog bude tako htio. Ne ushtjedne li, mora da s nama ima neki drugi plan. No dok smo se probijali između automobila koji trube, vozača koji psuju i namrgođenih, nesretnih pješaka, nisam se mogla prisiliti da povjerujem kako je Bog baš ovakav život namijenio nama.

Sirene i trube trubile su odasvud oko nas. Huka je bila uobičajena, no meni se činilo da je upravljena protiv nas. Čvrsto sam stegnula čador, pokrivajući sve, osim lijevog oka, no i dalje mi se činilo da sam sumnjiva i izložena.

Vozili smo se otprilike pola sata, natrag, u smjeru naše kuće u sjevernom dijelu grada, ali ne preblizu. Odjednom je Fonzi nagazio kočnice te naglo zaokrenuo u neku uličicu i stao.

— Bia, zood bash — Hajde, brzo! — naredio je.

Ispentrale smo se iz automobila na pločnik, odakle su nas hitro ugurali na stražnje sjedalo drugih kola. Nije bilo vremena za pitanja. Nekoliko je neznanaca uskočilo za nama i odmah smo krenuli, ostavivši za sobom Fonzija.

Smjesta sam promotrila svoje nove drugove. Mahtob i ja sjedile smo iza našega novog šofera, čovjeka kojemu je moglo biti trideset godina. Do njega je sjedio dječarac od kojih dvanaestak godina, a na suvozačevu mjestu neki drugi muškarac, stariji od vozača. Nama zdesna, u sredini stražnjeg sjedala, nalazila se djevojčica Mahtobine dobi odjevena u kabanicu, a do nje žena. Svi su govorili farsi, prebrzo da bih mogla razumjeti, ali po načinu na koji su govorili zaključila sam da su obitelj. Mi smo obitelj, odjednom sam shvatila. To nam je bila maska.

Tko su ovi ljudi? Koliko znaju o nama? Pokušavaju li i oni pobjeći?

Vozač je auto usmjerio prema zapadu, krivudajući gradskim ulicama, da bi se približio auto-cesti koja vodi u slobodnu prirodu. Na rubu grada zastali smo kod policijske kontrolne točke. Neki je inspektor pogledao u kola uperivši nam pušku u lice. Nije, međutim, vidio ništa doli tipičnu iransku obitelj koja petkom uvečer odlazi na izlet, sedmero ljudi stiješnjenih u jednom vozilu. Mahnuo nam je da prođemo.

Dospjevši na suvremenu dvotračnu zelenilom razdvojenu auto-cestu, brzo samo uhvatili brzinu, pa smo kroz noć hitali brzinom od otprilike sto

dvadeset kilometara na sat. Žena na stražnjem sjedalu pokušala je sa mnom zapodjenuti razgovor mješavinom engleskog i farsija. Sjetila sam se Amahlova upozorenja da nikom ništa ne govorim. Ova žena nije trebala znati da smo Amerikanke, no očito je to znala. Pretvarala sam se da ne razumijem. Što sam prije mogla, fingirala sam da spavam, kako bih izbjegla ženina nastojanja da razgovaramo. Mahtob je na mahove počivala.

Iz Amahlovih sam uputa znala da je Tabriz udaljen barem petsto kilometara te da od njega do granice ima daljnjih sto pedeset kilometara ili tako nekako. Ostali su se putnici smirili i pozaspali. I meni bi san dobro došao, ali ga nije bilo.

Škiljila sam lijevim okom promatrajući kako napredujemo. Moj sat je otkucavao beskonačne minute. Pri ovoj brzini, računala sam, svake sam minute dva kilometra bliže granici.

Prošli smo putokaz s imenima nepoznatih gradova: Kazvin, Takistan, Ziaabad.

Negdje dobrano iza ponoći, negdje usred iranske divljine između Ziaabada i Zanjana, šofer je usporio. Uznemirila sam se vidjevši da ulazimo na parkiralište neke pumpe i kavanice. Ostali su me putnici pozvali da uđem s njima, ali nisam htjela riskirati da nekom zapnem za oko. Bojala sam se da nas sada već policija traži.

Pokazala sam Mahtob, koja mi je spavala u naručju, te im tako dala znati da bih ostala u autu.

Obitelj je ušla u kavanicu i, kako mi se činilo, zadržala se ondje vrlo dugo. Ispred lokala bio je parkiran znatan broj vozila. Kroz staklene prozore kavane vidjela sam ljude koji su zastali da se odmore od puta i da popiju

čaj. Zavidjela sam Mahtob što spava; na taj način vrijeme prolazi jako brzo.

Kad bih bar ja mogla sklopiti oči, zaspati i probuditi se u Americi!

Konačno se jedan od muškaraca vratio do auta. — Nescafe — progundao je, pružajući mi iznenadan poklon, šalicu kave. U Teheranu gotovo da se nije moglo naći kave, a evo ovdje vruće šalice iz trošnog restorančića usred zabiti. Bila je to jaka, užasna kava, no čovjeka koji mi ju je donio smatrala sam vrlo pažljivim. Promrmljala sam nešto u znak zahvalnosti i otpila.

Mahtob se nije niti pomaknula.

Uskoro su se svi vratili u auto, pa smo opet jurili sve dalje od Teherana, sve bliže granici. Široka dvotračna auto-cesta suzila se na dvosmjernu cestu koja je vijugala uzbrdo, penjući se serpentinama u planinu.

Nije prošlo dugo a na vjetrobran su počele padati pahuljice. Vozač je uključio brisače i grijanje vjetrobrana. Mećava je postala jaka, pa žestoka. Uskoro je cesta ispred nas postala ledeno zrcalo, no vozač nije smanjivao luđačku brzinu. Ako nas, kojom srećom, ne nađu vlasti, sigurno ćemo poginuti u užasnoj automobilskoj nesreći, pomislila sam. Povremeno bismo se zanijali na ledu, no šofer bi zadržao kontrolu. Jest vješt, ali da moramo iznenada stati, pomislila sam, ne bismo imali nikakvih izgleda.

Umor je nadvladao moj strah. Drijemala sam na mahove, budeći se sa svakim trzajem auta.

Napokon se diglo sunce iznad smrznutog, nepoznatog krajolika. Povrh nas su se dizale planine pokrивene debelim snijegom. Daleko na zapadu vrhovi su bili još viši, još odbojniji. I dalje smo jurili zaleđenom cestom.

Videći da sam budna, žena me ponovno pokušala uvući u razgovor. Kazala je nešto u smislu da bi rado došla u Ameriku. — Iran je tako gadan — promrmljala je: — Ne možemo doći do viza.

Mahtob se promeškola, protekla, zijevnula. — Pravi se da ne razumiješ — šapnula sam joj. — Nemoj mi prevoditi. — Kimnula je.

Približili smo se Tabrizu te usporili jer smo prilazili kontrolnoj točki. Srce mi je zastalo kad sam vidjela kako neki vojnici ispred nas neke automobile zaustavljaju, a nekima pak mašu da prođu. Naš je auto bio od onih koje su slučajno zaustavili. Bezobrazni mladi oficir pasdara gurnuo je glavu bez pozdrava i porazgovarao s vozačem. Suspregla sam dah, jer smo Mahtob i ja od isprava imale samo svoje američke putovnice. Jesmo li na popisu stranaca koji su u bijegu? Pasdar je sa šoferom razgovarao kratko, pa nam zatim mahnuo da prođemo bez kontrole dokumenata. Svima u kolima vidno je odlanulo.

Ušli smo u Tabriz. To je grad manji od Teherana, no čistiji i svježiji. Možda mi se to učinilo zbog novog snijega koji je napadao ili sam možda u ovom gradu nanjušila ćuh slobode. Tabriz je itekako bio dio Islamske Republike Iran, ali je bio podalje od središta revolucionarne aktivnosti. Posvuda su se vidjele ophodnje pasdara i iranske vojske, ali sam namah stekla dojam da su Tabrižani više svoji na svome od Teheranaca.

Poput Teherana u malom, Tabriz je bio sav u kontrastu između suvremenih visokih zgradurina i bijednih potleušica. U Iranu se Istok susreće sa Zapadom, a nitko još nije siguran koji će životni stil prevagnuti.

Vozač je krivudao sporednim ulicama da bi se naglo zaustavio. Odsječnim rečenicama žena je naredila dječaku da izađe iz auta. Toliko sam razumjela

farsi da sam shvatila da on ide u posjet svojoj tetki. Rečeno mu je da joj ništa ne kaže o nama ni o tome što radimo. Dečko je izašao i otpješačio kratkom uličicom, no za nekoliko se minuta vratio. Tetke mu nema kod kuće, rekao je. Žena je izašla i pošla s njim natrag u uličicu, i to me zabrinulo, no nisam znala zašto. Zatim sam shvatila da, ma koliko mi ona bila strana, njezina prisutnost u kolima na mene djeluje umirujuće. Muškarci su bili ljubazni, ali nisam željela s njima biti sama. Željela sam da je uza me neka žena.

Mahtob se uznemirila. — Nije mi dobro — zacviljela je. Čelo joj je bilo vruće. Rekla je da je boli želudac. Nagnula sam se i otvorila vrata u pravi trenutak da se Mahtob nagne i povrati u kanalizaciju. I ona je osjetila napetost. Čekali smo još nekoliko minuta, a onda se žena vratila sama. Tetka je bila ondje, izvijestila je, ali nije čula kucanje. Laknulo mi je što će žena produžiti s nama. Još smo jednom odjurili.

Samo dvije-tri minute kasnije zaustavili smo se na prometnom raskrižju. Bio je to gradski trg. Naš se šofer zaustavio ravno ispred policajca koji je ravnao prometom.

— Zood bash Zood bash — Brzo, brzo! — rekla je žena dok je neki čovjek na pločniku otvorio vrata i izvukao nas van. Dok je naš šofer živahno raspravljao s policajcem, koji mu je govorio da se ne može ovdje zaustaviti, onaj nas je čovjek strpao u auto koji je bio točno iza našega. Ako je ovo bila isplanirana pometnja, uspjela je. Prije nego što je itko mogao shvatiti što se zbiva, Mahtob i ja smo bile sklonjene u drugi automobil. Muž, žena i kći ugurali su se nakon nas, pa smo se, još jednom, našli na putu, ostavivši

našega prvog vozača da i dalje vodi svoj verbalni meč s policajcem. U Iranu to nije ništa čudno.

Žena je mahnula prema našem novom vozaču, postarijem čovjeku, možda šezdesetih godina. — Ne obraćajte se ovom čovjeku — prošaptala je. — Nemojte da shvati da ste Amerikanka.

Vozač je djelovao posve prijateljski, ali vjerojatno nije ni znao da je postao dio jedne međunarodne drame. Možda je dobio nalog da nas samo preveze s mjesta A na mjesto B. Možda i nije želio znati više od toga.

Provezli smo se kroz Tabriz i krenuli prema nekom drugom gradu. Šofer nas je vozio ulicama u, kako nam se činilo, beskrajnom krugu. Posvuda oko nas bili su strahotni znaci rata. Vidjeli smo čitave blokove ruševina od bombardiranja. Svaki je zid bio izbušen rupama od tanadi. Svuda su patrolirali vojnici. Nakon nekog vremena zaustavili smo se u jednoj sporednoj ulici, iza plavog kamioneta u kojem su sjedila dvojica muškaraca. Onaj koji je sjedio na suvozačevu sjedalu izašao je, odrješito se vratio do našeg auta te rekao nešto vozaču čudnim jezikom, za koji sam, sva uzbuđena, pomislila da bi mogao biti turski.

Zatim se onaj čovjek vratio u kamionet, koji se brzo odvezao. Naš ga je auto slijedio, ali ga je uskoro u prometu izgubio. Neko smo vrijeme kružili gradom. Što se to toliko oteže, pomislila sam. Hajdemo. Subota je, dan kad bismo se moj odvjetnik i ja trebali sresti s Moodyjem. Koliko će on dugo čekati dok ne spozna da sam ga prevarila? Kada će njegov gnjev postati toliko jak da me prijavi policiji? Je li to već učinio? Nisam mogla znati.

Razmišljala sam o Amahlu. Nisam mu mogla telefonirati kako je želio. Mora da je zabrinut.

A što je s Joeom, Johnom i mojim roditeljima u dalekom Michiganu? Hoće li ih Moody nazvati? Hoće li oni telefonirati meni da me obavijeste kako je tati? Što će im Moody reći? Hoće li odjednom morati strepiti i za Mahtobin i moj život kao što strepe za tatin? Jesu li tri sprovoda neposredna budućnost moje obitelji?

Idemo, idemo, poželjela sam viknuti.

Konačno smo izašli iz grada te auto-cestom krenuli na zapad. Sati su prolazili u šutnji, koju je prekinuo tek jedan incident. — Nakon — zarežao je šofer. Preko ramena se osvrnuo na Mahtob. — Nakon. — Prestani. — Udaraš nogama po njegovu sjedalu — rekla sam Mahtob. Povukla sam joj noge gore da sjedne na njih.

Vozili smo se dalje. Konačno, negdje o podne, zaustavili smo se pred jednom napuštenom kućom na uskoj seoskoj cesti. Iza nas se smjesta zaustavio kamionet — onaj isti koji smo vidjeli u gradu. Mora da nas je pratio. Mahtob i meni rečeno je da prijedemo u kamionet, pa kad smo to učinile, osobni se automobil udaljio, ostavivši nas same s opet novim šoferom i jednim drugim nepoznatim čovjekom.

Vozač je više nalikovao američkom Indijancu nego Iranču. Njegova je kao ugljen crna kosa bila pomno podšišana i dotjerana, a visoke isturene jagodične kosti stršale su iznad širokoga mračnog lica. Plašila sam se njegove mrke pojave.

Drugi čovjek, koji je sjedio u sredini kabine, izgledao je prijateljskije. Bio je visok i vitak, a u držanju mu je bilo nešto zapovjedničko. Dok je kamionet natraške silazio s privoza napuštene kuće, taj se muškarac nasmiješio i na farsiju rekao: — Zovem se Mosehn. — Vozili smo se vrlo kratko, možda

nekoliko stotina metara, a onda smo skrenuli na puteljak prema nekom seocetu. Bili su to rasuti kućerci, a premda je bilo vrlo hladno, djeca su uokolo trčala bosa, slabo odjevena. Naglo smo stali. Naš je šofer iskočio iz kamioneta. Dotrčao je do zida od opeke i ispeo se da bi se navirio preko njega. Put je bio čist; mahnuo nam je da dođemo. Mosehn je kliznuo na šoferovo sjedalo i polako krenuo kamionetom. Kad su se metalna vrata raskrilila, jurnuli smo unutra. Iza nas su vrata smjesta zatvorena i zabravljena.

— Zood bash Zood bash — vikao je Mosehn.

Mahtob i ja smo s kamioneta skočile u blato dvorišta punog kokoši i ovaca. Teturale smo za Mosehnom. Ušli smo u neku zgradu sličnu staji nasred dvorišta. Neke su životinje ušle za nama.

Cementni zidovi staje naglašavali su strahovitu studen koja nas je probola i od koje smo se i nehotice stresle. Dah mi je oblikovan u ledeni oblak kad sam šapnula Mahtob: — Sada moraš biti oprezna, Mahtob. Ne prevedi ništa ako te ne zamolim. Ne pokazuj da razumiješ. Pretvaraj se da si umorna, da ti se spava. Ne želimo da ovi ljudi doznaju išta o nama.

Obgrlivši rukama dijete da bih nas obje zagrijala, osvrnula sam se po staji. Po podu su bili razastrti dugi komadi tkanine živih boja, sašivenih zajedno poput popluna bez vate. Uza zid su se nalazile deke. Ljudi su unijeli petrolejsku peć, upalili je, privukli tkaninu do peći i pokazali nam da sjednemo. Dok su radili, jedan od njih je udario u peć te prolio malo petroleja po tkanini. Pobjerala sam se hoće li doći do požara.

Sjele smo što smo bliže mogle peći i umotale se hladnim vlažnim gunjevima. Pećica je bila gotovo posve nekorisna u ovoj očajnoj hladnoći.

Vonj petroleja širio se zrakom. Vrpeljila sam se, ne znajući hoće li biti toplije s mokrim dekama ili bez njih. Čekale smo ne znajući što će se dogoditi.

— Vratit ću se kasnije — obećao je Mosehn. Zatim su on i onaj drugi muškarac otišli.

Uskoro je u staju ušla jedna žena odjevena potpuno u kurdsko ruho, toliko različito od bezbojnih halja teheranskih žena. Nosila je mnogo šarenih suknji, jednu na drugoj, suknji koje su dopirale do poda, a vezale se tijesno o pasu, s time da su bokovi izgledali upravo mamutski. Na leđima je nosila privezano djetetašce staro otprilike godinu dana. Imala je isto onako veliku glavu i široko lice kao i naš mrki šofer. Nagađala sam da joj je on sin.

Živi model neprekidna kretanja. Nekoliko je minuta čistila sabzi, da bi zatim izašla. Kroz otvoren sam prozor promatrala kako škropi dvorište, bacajući vodu na sve strane. Uskoro se vratila unutra, pokupila pokrivače i deke s poda, smotala ih i složila na hrpu, pa pomela goli pod metlom načinjenom od snopa suha pruća povezana dronjkom. Dok je radila, u prostoriju je dolutalo nekoliko kokoši. Žena ih je svojom improviziranom metlom istjerala pa nastavila čistiti.

Što će se sada dogoditi, pitala sam se. Hoće li se Mosehn i ovaj drugi doista vratiti po nas? Što ova žena zna o nama? Što misli o nama? Nikakvim znakom to nije pokazala. Ne osvrćući se na našu prisutnost, obavljala je svoj posao.

Nakon nekog vremena ostavila nas je nasamo, a onda se vratila s kruhom, sirom i čajem. Koliko god da smo bile gladne, sir je bio toliko aromatičan da ga ni ja ni Mahtob nismo mogle jesti. Pile smo čaj i gutale suhi kruh što smo više mogle.

Večer se vukla u frustrirajućoj tišini i neaktivnosti. Mahtob i ja drhturile smo, koliko od straha, toliko i od hladnoće, shvaćajući svoju bespomoćnost. Sada smo duboko odmakle, zaglibile negdje u nejasan, odrpan kraj države, gdje je život primitivan u punom smislu riječi. Ako ovim ljudima padne na pamet da nas iskoriste u bilo kojem smislu, nema načina da se obranimo. Bile smo im izručene na milost i nemilost.

Satima smo čekale da se Mosehn vrati. Odahnula sam kad sam ga ugledala. U njegovu je držanju bilo nečeg gotovo gospodskog. Spoznala sam da je u mojoj bespomoćnosti posve prirodno da razvijam naklonosti prema bilo kome tko preuzme ulogu zaštitnika. S tugom i strahom otišla sam od Amahla. U početku sam se bojala one žene u autu, da bih se kasnije oslonila na nju. Sada Mosehn. Moj život — Mahtobin također — bili su u njegovim rukama. Željela sam se uz njega osjećati sigurnom. Morala sam se uz njega osjećati sigurnom.

— Što je u vašoj vreći? — upitao me.

Ispraznila sam sadržaj na hladni pod — Mahtobina slikovnica, nešto naše rezervne odjeće, nakit, novac, kovanci koje mi je Amahl dao za telefoniranje, putovnice.

— Betaman — rekao je Mosehn. — Dajte mi to.

Je li on ipak na kraju lopov? — upitala sam se. Da li on to nas sada i ovdje pljačka? Nije bilo nikakve mogućnosti za prepirku. Uspjela sam mu prenijeti poruku da želim zadržati sat »za vrijeme«. Sve ostalo jednostavno sam mu predala.

Mosehn je složio sve predmete u uredne hrpice te ih prebrao. — Sutra — rekao je na farsiju — odjenite svu odjeću koju možete. Ostalo ostavite. — Opipao je moje dvije biserne ogrlice i bisernu narukvicu pa ih stavio u džep. Nastojeći da ga udobrovoljim, podigla sam svoj pribor za šminkanje i također mu ga dala. — Dajte to svojoj ženi — rekla sam. Je li imao ženu? Na hrpu je stavio moj novac, naše putovnice i moju zlatnu ogrlicu. — Zadržite ovo noćas — kazao je. — No sve stvari moram imati prije nego što krenemo.

— Da — brzo sam se složila.

Pogledao je školsku knjigu koju je Mahtob ponijela sa sobom. Bila je to njezina farsi čitanka. Kad ju je tutnuo pod kaput, Mahtobine su se oči ispunile suzama. — Želim je imati — zaplakala je.

— Vratit ću ti je — rekao je Mosehn. Taj je čovjek svakog trenutka bivao sve tajanstveniji. Nastup mu je bio blag, ali njegove riječi i djela nisu trpjeli pogovora. Smiješio nam se očinskom prijaznošću; njegovi su džepovi bili puni moga biserja. — Vratit ću se sutra — rekao je. Zatim je izašao u mračnu, ledenu noć.

Vratila se žena i odmah nas spremila na spavanje. Pokrivači koje je prije uredno složila u kut sada su se preobrazili u postelje za nas, za ženu, njezina muža opaka izgleda i djetešce.

Bilo je kasno, pa smo se Mahtob i ja sklupčale na jednom komadu tkanine i stisnule se da nam bude toplije blizu petrolejske peći. Mahtob je konačno utonula u nemiran san.

Iscrpljena, tresući se od hladnoće, gladi, izbezumljena od brige, ležala sam do svoje kćeri. Bojala sam se da bi stara peć mogla zapaliti deke. Bojala

sam se da je Moody nekako otkrio gdje smo te da nam je za petama.

Bojala sam se policije, vojnika, pasdara. Bojala sam se sutrašnjeg dana i nesigurnog graničnog prijelaza. Kako će to izvesti? Hoćemo li Mahtob i ja, vozeći se u kolima Crvenog križa, morati hiniti bolest ili ozljedu?

Brinula sam se zbog tate. Mame. Joea i Johna. Nekako sam ipak uplovila u polusvjesnu izmaglicu, dremuckajući. U zoru se staja činila hladnijom nego prije. Mahtob se nekontrolirano tresla u snu.

Žena je ustala rano pa nam donijela čaj, kruh i novu količinu užeglog, nejestivog sira. Dok smo pijuckale čaj i žvakale tvrdi kruh, žena se vratila s iznenađenjem — sjemenkama suncokreta na limenom pladnju. Mahtob je od iznenađenja iskolačila oči. Bile smo toliko gladne da sam bila sigurna kako će u se sasuti sjemenke. Umjesto toga, pažljivo ih je podijelila na dvije uredne hrpice.

— Mamice, ne možemo sve ovo pojesti danas — rekla je. — Moramo nešto i sačuvati.

Pokazala je na jednu hrpicu sjemenki. — Ovoliko ćemo pojesti danas, a ostalo ćemo sačuvati za sutra.

Iznenadio me njezin plan racioniranja dragocjenih sjemenki. I nju je mučila nesigurnost našeg položaja.

Žena je bila u dvorištu, radeći oko male, primitivne peći. Kuhala je pile, nedvojbeno jedno od onih stanovnika dvorišta koje je sama zaklala i očistila. Bile smo tako gladne!

Dok se pile kuhalo, a divan miris dopirao u staju kroz otvoren prozor, žena se vratila unutra da pripremi sabzi. Sjela sam do nje i pomagala, uživajući pri pomisli na topao obrok.

Pile je bilo pripremljeno, tanjuri složeni na podu staje, mi spremne da navalimo na gozbu, kad je stigao Mosehn.

— Zood bash! Zood bash! — zapovjedio je.

Žena je odjurila van, vrativši se začas s naramkom odjeće. Brzo me odjenula u teško kričavo kurdsko ruho. Bile su to četiri haljine, od kojih je prva imala duge rukave te pedesetak centimetara duge a osam centimetara široke trake tkanine koje su visjele s pojasa. Zatim mi je žena preko glave navukla druge haljine i zagladila ih. Vanjski sloj činio je teški baršunasti brokat protkan svijetlonarančastim, plavim i ružičastim nitima. Kad je i ova posljednja haljina došla na svoje mjesto, žena je čvrsto sapela one vrpce oko pasa, napravivši veliki čvor.

Zatim mi je posve omotala glavu, ostavivši da mi sa strane vijori komad tkanine. Bila sam pravi Kurd.

Mahtob je ostala u svojem montoeu.

Mosehn mi je rekao da ćemo dio puta prijeći na konjima.

— Nemam hlače — rekla sam.

Na trenutak je nestao pa se vratio s parom dugih muških hlača od kordsamta, uskih u kukovima. Smotala sam nogavice te pokušala navući hlače ispod onih silnih naslaga kurdskih suknji. Jedva sam ih uspjela navući preko bedara, a o tome da povučem smičak nije se moglo niti pomisliti. Znala sam, međutim, da će morati poslužiti svrsi. Mosehn je tada Mahtob i mene obdario teškim vunenim čarapama. Obule smo ih pa se s mukom ugurale u čizme.

Sada smo bile spremne.

Mosehn je zatražio moj novac, moju zlatnu ogrlicu i naše putovnice — osim moga sata, jedine vrednote koje su nam preostale. Nije bilo vremena za uzrujavanje oko ovih tričarija koje u stvarnom životu ionako nemaju nikakve vrijednosti.

— Zood bash! Zood bash! — ponovio je Mosehn.

Pošle smo za njim iz staje, ostavivši netaknutim naš topli obrok, i popele se u plavi kamionet. Kao i prije, vozio je onaj drugi muškarac. Unatraške se izvezao kroz vrata, pa kroz seoce krenuo istim puteljkom kojim smo stigli, da bi zatim izašao na asfaltnu cestu. — Ne brinite, ne brinite — ponovio je Mosehn. Razjasnio mi je plan što je mogao bolje, govoreći farsi s ponekim izrazom na kurdskom narječju ili turskom. Rekao je da ćemo se neko vrijeme voziti ovim kamionetom, zatim prijeći u drugi te konačno u crveni automobil.

Detalji su mi se učinili nejasnima. Nadala sam se da su čvršće uglavljeni od onoga kako ih je Mosehn uspio predočiti.

I dalje nisam znala na čemu sam s Mosehnom. U njegovom držanju bilo je zloslutnih tonova. Imao je moj novac i nakit. Za putovnice nisam marila jer su bez viza bile beskorisne. Kad bismo se samo dokopale američke ambasade u Ankari, znala sam da bismo mogle ishoditi nove pasoše. Ali što je s mojim novcem? Mojim nakitom? Nisam brinula zbog vrijednosti nego zbog Mosehnove nakane.

S druge pak strane, bio je brižan i ljubazan. Kao i prije, on je sada bio moja spona s akcijom, moja jedina uzdanica sigurnosti, i u meni se javila snažna želja da u njemu potražim zaštitu i vodstvo. Hoće li ostati s nama čitavim putem?

— Nikad ni s kim nisam prešao granicu — rekao mi je na farsiju. — Ali vi ste mi sestra. Prijeći ću je s vama.

Iznenada sam se osjetila čudno bolje.

Nakon nekog vremena susreli smo drugi kamionet koji je vozio u suprotnom smjeru. Kad su se mimoilazili, oba su vozača vrlo naglo stala.

Mosehn je rekao: — Zood bash!

Mahtob i ja smo stupile na cestu. Okrenula sam se prema Mosehnu, očekujući da će nam se pridružiti.

— Dajte ovo čovjeku u drugom kamionetu — uputio me gurnuvši mi u ruke naše putovnice. Zatim je njegova lica nestalo jer je šofer pritisnuo gas. Plavi se kamionet odvezao, a s njim i Mosehn.

Eto, neće ići s nama, shvatila sam. Nikad ga više nećemo vidjeti.

Drugi je kamion napravio zaokret od sto osamdeset stupnjeva te stao pokraj nas. Uspentrale smo se u kabinu. Ne gubeći vrijeme, vozač je pojurio zavojitom cestom, penjući se u planine.

Bio je to otvoreni kamionet, neka vrsta džipa. U kabini su bila dvojica muškaraca. Čovjeku u sredini predala sam naše putovnice. Prihvatio ih je oprezno, kao da gore. Nitko nije želio da ga uhvate s američkim putovnicama.

Povezli smo se samo kratko, kadli se kamionet zaustavio, a onaj čovjek iz sredine pokazao nam je da prijeđemo u stražnji dio vozila, otvoren i nezaštićen. Nisam imala pojma zašto želi da budemo ondje, ali sam ga poslušala.

Smjesta smo nastavili put vratolomnom brzinom. Prethodne noći u betonskoj staji mislila sam da ne može biti hladnije. Pogriješila sam. Mahtob

i ja smo se šćućurile jedna uz drugu u otvorenom dijelu teretnjaka. Ledeni je vjetar puhao kroz nas, no Mahtob se nije žalila.

Vozili smo se dalje, truckajući se po serpentinama ceste koja se penjala u brdo.

Koliko ćemo još moći izdržati, upitala sam se. Šofer je skrenuo s glavne ceste te počeo voziti cross-country preko stjenovita kvrgava terena, očito bez staze i puta. Nakon otprilike kilometra zaustavio se i pozvao nas natrag u kabinu.

Vozili smo se dalje. Vozilo s pogonom na sva četiri točka samo je sebi utiralo put. Odskakutali smo mimo neke zabite kolibe, nekoliko stada mršavih ovaca.

Čovjek iz sredine odjednom je pokazao vrh jedne planine. Pogledala sam uvis i u daljini ugledala obris samotna čovjeka koji, s puškom o ramenu, stoji na vrhu. Stražar. Čovjek iz sredine potresao je glavom i zagunđao. Dok smo hrlili dalje, pokazao je još nekoliko stražara na drugim brdima.

Odjednom je jedan nepogrešiv oštar bum puščanog hica razbio tišinu gole krajine. Za njim je uslijedio drugi pucanj, zvonko odjeknuvši u planini.

Šofer je smjesta zaustavio kamionet. Lica vozača i onog drugog čovjeka pozelenjela su od straha, a njihova je prestravljenost produbila moju.

Mahtob se pokušala uvući u mene. Čekali smo u napetoj tišini dok je vojnik s uperenom puškom trčao prema nama. Bio je u kaki uniformi stegnutoj o pasu. Ustanovila sam da su mi se u rukama opet našle putovnice. Ne znajući što bih s njima, tutnula sam ih u čizmu, privukavši Mahtob još bliže k sebi.

— Ne gledaj u tog čovjeka — šapnula sam joj. — Ništa ne govori.

Uperivši pušku u šoferovo lice, vojnik je nešto rekao jezikom koji mi je bio nepoznat. Dok su dva muškarca vodila živahan razgovor, pokušala sam ih ne gledati. Obojica su govorila povišenim glasom. Vojnikov je ton bio opak, drzak. Mahtob je utisnula ruku u moju šaku. Bojala sam se disati.

Konačno nakon čitave vječnosti vojnik je odstupio. Naš je vozač pogledao svoga druga te čujno odahnuo od olakšanja. Što god da je rekao, zvučalo je dovoljno uvjerljivo.

Ponovno smo se kretali, odskakujući po krševitom terenu, sve dok se nismo domogli ceste. Pokraj nas su u oba smjera jurila vojna vozila. Pred nama se ukazala kontrolna točka, no prije nego što smo do nje stigli, naš je vozač stao uz cestu i mahnuo nam da izađemo. Drugi je muškarac izašao iz džipa i pokazao nam da pođemo s njim. Očito smo trebali zaobići kontrolnu točku. Mahtob i ja smo krenule za čovjekom u ravno, otvoreno polje, planinsku visoravan pokrivenu snijegom, ledom i smrznutim blatom. Bili smo jasno vidljivi iz stražarnice, nikoga nismo mogli nasamariti. Osjećala sam se poput mete na streljani zabavišta. Klipsali smo poljem nekoliko minuta dok nismo stigli do neke druge ceste, kojom je u oba smjera tekao vrlo živ promet. Pretpostavila sam da će nas ovdje pokupiti džip ili možda onaj crni auto o kojem nam je pričao Mosehn. No umjesto da čekamo uz rub ceste, naš nas je vodič poveo oko okuke. Hodale smo za njim, promrzle, jadne i zbunjene. Išli smo pogibeljno u istom smjeru kao i promet, uzbrdo, nizbrdo, ravnomjernim korakom, ne usporavajući čak ni onda kad su glasni zastrašujući vojni kamioni tutnjali pokraj nas. Pokatkad smo se pokliznule na sledenom blatu, ali smo hitale dalje. Mahtob je stalno stupala svojim malim nogama, ne tužeći se.

Klipsali smo tako jedan sat sve dok na dnu nekoga osobito strmoga brijega naš vodič nije pronašao zaravanak u snijegu. Pokazao nam je da sjednemo i da otpočinemo. S nekoliko riječi farsija i nešto znakova saopćio nam je da ostanemo, a da će se on vratiti. Brzo se udaljio. Mahtob i ja smo sjele na snijeg, same u svom vlastitom privatnom svemiru, te gledale kako on iščezava preko bila drugog zaleđenog brijega.

Zašto bi se vratio, upitala sam se. Ovdje je gadno. Amahl je ovim ljudima unaprijed platio. Upravo su pripucali na nas. Zašto bi se, zaboga, ovaj čovjek potrudio da se vrati?

Ne znam koliko smo dugo sjedile, čekale, pitale se, brinule, molile.

Bojala sam se da bi netko mogao zastati da upita tko smo ili čak da nam ponudi pomoć. Što ću mu reći!

U jednom sam trenu vidjela kako kraj nas prolazi otvoreni džip za čijim je volanom bio čovjek koji nas je izvukao iz gužve s onim vojnikom. Gledao nas je ali ničim nije pokazao da nas poznaje.

Čovjek se neće vratiti, ponovila sam u sebi. Koliko ćemo dugo ovdje sjediti i čekati? Kako možemo otići?

Mahtob nije govorila ništa. Izraz lica bio joj je odlučniji no ikad. Ona ide kući u Ameriku.

Čovjek se neće vratiti. Sada sam to pouzdano znala. Čekat ćemo ovdje do mraka. Tada ćemo morati nešto poduzeti. Što? Krenuti same na zapad, mati i kći same pokušavaju da pješice preko planine stignu u Tursku?

Hoćemo li moći naći put natrag do kontrolne točke te predati svoje snove, a možda i živote? Ili ćemo se jednostavno noću smrznuti, umirući zagrljene pokraj ceste?

Čovjek se neće vratiti.

Sjetila sam se priče koju mi je ispričala Helen, tako jako davno, o Iranki i njezinoj kćerki koje su ostavljene baš ovako. Kći je umrla. Žena samo što nije umrla. Ostala je za te muke bez svih zuba. Slika te poražene žene opsjela mi je misli.

Studen i uspaničenost suviše su me imobilizirale da bih zamijetila približavanje crvenog automobila. Već je bio skrenuo na bankinu i usporavao kad sam ga spazila.

Čovjek se vratio! Brzo nas je ugurao u crveni auto i naredio šoferu da požuri.

Za petnaest smo minuta prispjeli do neke kuće na glavnoj cesti, malko podalje od same ceste. Bila je to četvrtasta bijela betonska kuća ravnoga krova. Privoz je vijugao otraga, u dvorište, u kojem su bili velika, prljava lajava džukela i oskudno odjevena bosonoga djeca koja su trčala po snijegu.

Posvuda je bilo rublja. Poput zavijenih smrznutih skulptura visjelo je s grana, kolaca i prozorskih sipki.

Okupile su se žene i djeca da nas razgledaju. Bile su to namrgođene, ružne žene golemih nosova. Zbog svoje kurdske nošnje izgledale su jednako široke koliko i visoke, a taj su dojam povećavale još šire podstave od onih koje sam ja imala na sebi. Promatrale su nas sumnjičavo, držeći ruke na bokovima.

— Zood bash! — rekao je »čovjek koji se vratio«. Poslao nas je natrag u dio kuće okrenute prema cesti. Ondje smo ušle u predsoblje. Nekoliko žena

pokazalo nam je da ovdje izujemo čizme. Iscrpljenost i strah ubirali su od mene svoj danak. Sve je postalo nekako nestvarno.

Žene i djeca nastavili su stražariti oko nas dok smo stidljivo izuvale ledom i blatom oblijepljene čizme. Uveli su nas u veliku, hladnu, praznu prostoriju. Jedna nam je žena pokazala da sjednemo.

Sjele smo na tvrdi zemljani pod. Šutke i oprezno zurile smo u kurdske žene, koje su u nas piljile na način koji nije izgledao prijateljski. Jednoličnost prljavih okrečenih zidova sobe narušavala su samo dva okanca sa željeznim rešetkama i slika nekog muškarca, Kurda visokih jagodičnih kostiju, s nekom maljavom, reklo bi se, ruskom kapom.

Jedna od žena potakla je vatru i napravila čaj. Druga je ponudila nekoliko korica tvrdoga kruha. Treća je donijela pokrivače.

Čvrsto smo se umotale, no nismo mogle spriječiti drhtanje tijela.

Što li ove žene misle, upitala sam se. Što govore jedna drugoj ovim nerazumljivim kurdskim narječjem? Znaju li da smo Amerikanke? Da li i Kurdi mrze Amerikance? Ili smo saveznici, zajednički neprijatelji šiitske većine?

»Čovjek koji se vratio« sjeo je do mene ne govoreći ništa. Nikako nisam mogla znati što će se dogoditi.

Nakon nekog vremena u sobu je došla neka druga žena, podjastučениh bokova kao nijedna dotad. S njom je bio dječak od dvanaestak godina. Žena nam je prišla, rekla nešto oštro malom, pa mu pokazala da sjedne do Mahtob. Sjeo je, pa je pogledao, plaho se cereći. Žena, za koju sam pretpostavila da mu je mati, stajala je nad nama poput stražara.

Jako sam se uplašila. Što se to događa? Prizor je bio toliko neobičan da me već počela hvatati panika. Odmetnica u ovoj zabačenoj zemlji, bespomoćni pijun izručen na milost ljudi koji su i sami izopćenici u svojoj vlastitoj mračnoj domaji, tiho sam zaplakala za pomoć. Je li ovo stvarno? Kako bi se inače prosječna Amerikanka mogla naći u ovako nevjerojatnom škripcu? Znam kako, sjetila sam se. Moody! Njegovo je lice vrebalo iz treperavih sjena na zidu i smijuljilo se. Oganj iz njegovih očiju kada me udario, kad je maznuo Mahtob, sada je sijevao iz petrolejske peći. Kurdski glasovi oko mene postali su jači, stapajući se u Moodyjeve opake, žestoke krike.

Moody!

Moody me natjerao da bježim. Morala sam uzeti Mahtob. Ali, Bože moj, pomislila sam, ako se nešto dogodi...

Da li ovi ljudi snuju neku spletku? Kane li odvesti Mahtob? Tko su ovaj dječarac i njegova imponantna mati? Jesu li Mahtob izabrali da mu bude nevjesta? Protekla me godina i pol uvjerila da u ovoj neobičnoj zemlji mogu očekivati baš svašta.

Nije vrijedno toga, vrisnula sam u sebi. Ako su je prodali ili sklopili nekakav sporazum o njoj, onda sve skupa nije bilo vrijedno. Poželjela sam ostati u Iranu do kraja života. Kako sam mogla Mahtob uvaliti u ovo?

Pokušala sam se smiriti, uvjeravajući svoj uskovitlani mozak da su svi ovi strahovi samo mračne utvare umora i napetosti.

— Mamice, meni se tu ne sviđa — šapnula mi je Mahtob. — Želim otići.

To me još više prestravilo. Mahtob je također osjetila nešto čudno.

S vremena na vrijeme dječak bi se uskomešao na svom mjestu do Mahtob, no žena — mati? — oštro bi ga pogledala, pa bi se umirio. S moje druge strane »čovjek koji se vratio« i dalje se šutke odmarao.

Sjedili smo ovako možda pola sata, dok u sobu nije ušao jedan muškarac čija je pojava kod žena izazvala veliku užurbanost. Smjesta su mu donijeli vrući čaj i kruh. Lebdjele su oko njega, pazeći da mu čaša za čaj bude neprestano puna. Muškarac je sjedio na podu, na drugoj strani prostorije, uopće se ne obazirući na nas. Izvukavši iz odijela smotak duhanskog papira, zaokupio se uvijajući nešto što je podsjećalo na cigaretu, no sadržaj čega je bila nekakva bijela tvar. Marihuana, hašiš, opij? Ne razumijem se u te stvari, no što god stavio u cigaretu, to nije bio duhan.

Odjednom sam prepoznala ovoga čovjeka. On je bio taj čija je slika visjela na zidu. Očito je bio glavar ove kuće. Jesu li sve ove žene njegove supruge, upitala sam se. Jesam li utekla iz jednoga muškog društva da upadnem u drugo, u kojem muškarci dominiraju još potpunije?

— Kad ćemo otići? — šapnula je Mahtob. — Ne sviđa mi se ovdje.

Pogledala sam na sat. Približila se večer. — Ne znam što da očekujemo — rekla sam Mahtob. — Samo budi spremna.

Soba se polako mračila. Netko je donio svijeću i dok se tama spuštala na nas, njezin je titravi plamičak pridonosio nadrealističkom ugođaju scene.

Postojani zvuk petrolejske peći uljuljao nas je u trans.

Ostale smo ovdje četiri sata, oprezno motreći čudne muškarce i žene koji su s jednakim oprezom motrili nas.

Napeto neizvjesno stanje napokon je narušio pseći lavež koji je najavljavao nečiji dolazak. Svi u sobi skočili su na noge, spremni, puni iščekivanja.

Za nekoliko trenutaka u kuću je hitro ušao neki starac. Moglo mu je biti šezdesetak godina, no to sam samo nagađala. Opora je ovo zemlja; koža u njoj stari brzo. Nosio je odjeću kaki boje, vjerojatno neke vojne viškove, maljastu kapu i maslinastosivu jaknu vojničkoga kroja. Glavar kuće nešto nam je rekao, nekako nas predstavio.

— Salom — promrmljao je stari. To ili nešto slično. Po sobi se gibao brzo, grijući ruke nakratko nad peći, brbljajući s ostalima. Bio je živahan, pun energije, spreman na sve što bi se moglo dogoditi.

Jedna nam je žena donijela presvlaku. Dala mi je znak da skinem sve kurdske halje, sve do svoje vlastite odjeće. Zatim mi je pomogla navući četiri druge haljine, malko drukčije. Podstave su na ovima bile još šire, u čemu se ogledala različitost pojedinih krajeva. Kad je završila s odijevanjem, bila sam toliko ututkana da sam se jedva kretala.

Prilikom presvlačenja starac je skakutao po sobi, željan da pođemo. Istoga trenutka kad smo bile gotove mahnuo je Mahtob i meni da pođemo za njim u sobičak u kojem su nam bile čizme. Rekao je nešto. Jedna je žena puhнула u svijeću i soba je utonula u mrak koji je narušavao samo slabašni žar petrolejske peći. Starac je zatim otvorio vrata tek toliko da pružimo ruke i uzmemo svoje čizme. Vrata je zatvorio brzo, no mirno.

Mahtob je imala poteškoća oko obuvanja čizama, a meni je bilo tegobno sagnuti se da joj pomognem. Brzo, brzo, pokazivao nam je starac.

Konačno smo se spremile. Mahtob me hrabro primila za ruku. Nismo znale kamo idemo, no bile smo sretne što odlazimo odavde. Možda će nas ovaj starac odvesti do bolničkih kola Crvenog križa. Tiho smo slijedile glavara kuće i našega novog vođu u studenu noć. Van je izašao i »čovjek koji se

vratio«. Za nama su se brzo zatvorila vrata. Hitro no bešumno odveli su nas iza kuće.

Pseto je lajalo bijesno, a njegovo je zavijanje odjekivalo krajem nošeno sve jačim, olujnim vjetrom. Pas je pritrčao do nas, gurajući nas njuškom.

Preplašeno smo se izmaknule.

Čula sam rzanje konja.

Zvijezde su sjale punim sjajem, no ne znam zbog čega, nisu osvjetljavale zemlju. Umjesto toga nebo su plavile sablasnom sivobijelom svjetlošću.

Jedva smo mogle pratiti vodiča.

Kad smo dospjele do konja koji nas je čekao, naš domaćin za ova protekla četiri sata jako mi se približio da bih mu u nejasnom svjetlu mogla razaznati lice. Kretnjama mi je rekao zbogom, a ja sam mu pokušala na isti način izraziti zahvalnost.

Starac, naš vodič, sada nam je mahnuo da uzjašemo konja. »Čovjek koji se vratio« zaoblio je dlan da bih na nj mogla staviti nogu, a potom me starac gurnuo na konjska leđa.

Sedla nije bilo — samo deka, koju sam pokušala namjestiti poda se.

»Čovjek koji se vratio« podigao je Mahtob i stavio je preda me na konja.

Vjetar je šibao kroz sve naslage odjeće. — Pokušaj spustiti glavu — rekla sam Mahtob. — Tako je hladno. — Zaštitnički sam je obujmila, pruživši ruke da se dohvatim grive. Nije ovo bila velika životinja, kakav je američki konj. Bit će prije da je to neki križanac, gotovo magare.

Starije žustro otkoračao ispred nas kroz dvorišna vrata te iščeznuo u tminu.

»Čovjek koji se vratio« uhvatio je uzde i poveo nas za starcem.

Konja nisam jahala godinama, a nikada bez sedla. Ispod mene deka je spuznula po životinjinim dlakama, prijeteći da će pasti na stranu te i nas povući na smrznuto tlo. Svom snagom svoga iznurenog tijela držala sam se za grivu. Mahtob mi je u naručju drhtala, ne mogavši se nikako obuzdati. Polako smo napredovali otvorenim poljem. Starac se često vraćao trkom da dade neko upozorenje. Neke ledene površine bile su preopasne za prijelaz jer bi glasno škripale pod konjskim kopitima. U ovoj planinskoj zemlji svaki je zvuk odjekivao poput puščanog hica, pa bi uzbunio oprezne pasdare koji su patrolirali neprekidno. Buka nam je bila neprijatelj.

Postupno se zemljište uzdizalo, dovodeći nas u predgorje vrletnijih planina. Uskoro više uopće nije bilo ravna tla. Konj je birao svoj nogostup bacajući nas gore-dolje, naprijed-natrag. Bio je hrom, no strpljivo je radio svoj posao. Očito je bilo da je ovaj put svladao već i prije.

Kad smo došli do bila brda, konj je neočekivano zateturao na nizbrdici, zatekavši nas nespremne. Mahtob i ja smo se skotrljale s konja. Još u padu privinula sam malu na grudi, spremna da na se preuzmem udarac. Bubnule smo u led i snijeg. »Čovjek koji se vratio« žurno nam je pomogao da se osovimo, oprašujući nam snijeg s odjeće.

Mahtob, čije je lice bridjelo od jaka vjetra a tijelo morila glad i iscrpljenost, ostala je i dalje šutljiva i odlučna, toliko jaka da nije niti jauknula.

Ponovno smo uzjahale konja. Nastojala sam se što čvršće primiti za njegovu grivu dok smo se spuštale nizbrdo prema neviđenom i neznanom odredištu.

Još uopće nismo niti došle do najvrletnijih planina, pomislila sam. Kako ću izvesti ovu ludost? Ne mogu čak niti ostati na konju. Ovi će ljudi dignuti ruke od mene.

Ako je to uopće moguće, noć je postala još hladnija i crnija. Zvijezde su nestale. Opaki ledeni snijeg, nošen ostrim vjetrom, šibao nas je u lice. Išli smo gore-dolje sve dok bregovi nisu uzmaknuli pred planinama od kojih je svaka bila strahotnija od prethodne.

Usponi su bili manje teški jer smo bili zaklonjeni od oluje. Uzbrdo se konj kretao brzo, gnjaveći se samo s ponekim zaleđenim dijelom i granama ponekog grmića.

Nizbrdice su, međutim, bile podmukle. Svaki put kad bismo prešli planinsko bilo, vjetar nam je punom snagom šibao u lice. Snijeg nam je o kožu udarao poput sačme. Uz to, ovdje se snijeg gomilao. Prtili smo kroz zapuhe koji su ponegdje prijetili da će zatrpati pješake.

Boljeli su me udovi. Nisam osjećala prste na nogama. Poželjela sam zaplakati, pasti s konja, jednostavno da me nema. Bojala sam se ozeblina. Sigurno ćemo nakon ove užasne noći ostati bez prstiju na nogama. Jadna Mahtob nikako nije mogla prestati drhtati.

Neprekidno sam se borila da misli usredotočim na zadaću. Nikako nisam mogla znati koliko dugo, koliko daleko moramo još ovako ići.

Nisam mogla izračunati koliko je vremena prošlo. Čak i da sam u onom mraku mogla pogledati na sat, nikako, ni na trenutak nisam mogla olabaviti stisak. Vrijeme i prostor bili su ništetni. Bili smo zauvijek izgubljeni u mračnoj, smrznutoj pustoši.

Odjednom sam ispred nas začula glasove. Moje se srce prepustilo duboku očaju. Pasdar, bila sam sigurna. Nakon što smo toliko prepatile, hoće li nas sada uhvatiti?

No »čovjek koji se vratio« poveo nas je bezbrižno dalje, i za nekoliko smo trenutaka naišli na stado ovaca. Kako je bilo čudno sresti ove životinje ovdje! Kako su mogle proživjeti u ovoj odvratnoj klimi? Mora da im je meso žilavo, pomislila sam. Zavidjele smo im na vunanim kaputima.

Kad smo se približili, vidjela sama da starac, naš izviđač, razgovara s pastikom, čovjekom odjevenim posve u crno. Od njega sam vidjela samo obris lica i pastirski štap.

Pastir je tihim glasom pozdravio »čovjeka koji se vratio«. Preuzeo je od njega uzde i jednostavno nas nastavio voditi naprijed, ostavljajući za sobom svoje ovce i služeći se štapom da održi ravnotežu. Osvrnula sam se natrag, nagonski tražeći svoga zaštitnika; nije ga više bilo — otišao je bez pozdrava.

Starac je odmakao dalje u izvidnicu, a mi smo išle dalje, sada pod pastirovim vodstvom.

Pentrali smo se uz i niz još jednu planinu. Pa još jednu. Uspjele smo ostati na konju, no ruke kao da su mi bile odstranjene od tijela, možda zamrznute uz grivu. Nisam ih osjećala. Nećemo uspjeti, plakala sam u sebi. Nakon svega ovoga nećemo uspjeti. U mojem naručju Mahtob se i dalje tresla, i to je bio jedini znak da je još živa.

U jednom sam trenutku slučajno pogledala uvis. Ispred nas, na bilu više, strmije planine, spazila sam sablasnu utvaru, crn obris na čudnom,

prigušeno bijelom nebu. Gore je bilo nekoliko konja, na kojima su bili ljudi.
— Pasdaru — šapnula sam samoj sebi.

Od svih udesa koji su nas mogli snaći, to da dopadnemo u šake pasdaru bilo je najgore što sam mogla zamisliti. Čula sam toliko priča o pasdaru — i sve su bile gadne. U svakom slučaju silovali su svoje ženske žrtve — curice također — prije no što bi ih ubili. Protrnula sam sjetivši se one strašne uzrečice: »Žena ne treba umrijeti kao djevica«.

Ako je uopće bilo moguće zadrhtati još jače no što sam već drhtala, onda sam tako i drhtnula.

Ipak smo nastavili dalje.

Nakon stanovitog vremena opet sam začula glasove odozgo sprijeda, ovaj put glasnije; kao da se prepiru. Sada sam bila posve sigurna da nas je uhvatio pasdar. Čvrsto sam stisnula Mahtob, spremna da je branim. Suze od bola i frustracije smrzle su mi se na obrazima.

Pastir je oprezno zaustavio konja.

Osluhnuli smo.

Glasove nam je donosio vjetar. Pred nama je bilo nekoliko muškaraca, koji očito nimalo nisu pokušavali prikriti svoju prisutnost. No ton njihova razgovora nije više djelovao svadljivo.

Čekali smo da se starac vrati, no njega nije bilo. Prošlo je još nekoliko napetih minuta.

Konačno se pastiru učinilo da možemo slobodno nastaviti. Pomučio se oko konja pa nas brzo poveo prema glasovima.

Kad smo se približili, naš je konj naćulio uši ćuvši ostale konje. Ušli smo u krug ćetvorice muškaraca koji su ležerno razgovarali kao na najobićnijem izletu. Imali su još tri konja.

— Salom — rekao mi je jedan muškarac mirno. Ćak i usred oluje njegov mi je glas zvućao poznato, no trebalo mi je nekoliko trenutaka da razaberem crte njegova lica. Bio je to Mosehn! Došao je da ispuni obećanje. — Nikad ni s kim nisam prešao granicu — rekao je vođa ove odmetnićke ćete. — Ali vas ću noćas prevesti prijeko. Siđite sada s konja.

Prvo sam mu predala Mahtob, a onda i sama zahvalno spuznula. Ustanovila sam da su mi noge jednako drvene kao i ruke. Jedva sam stajala.

Mosehn mi je objasnio promjenu plana. Popodne, kad je pucano na naš kamionet i kad nas je zaustavio onaj vojnik, hvatanje smo izbjegli samo zahvaljujući šoferovoj domišljatosti, koji je izmudrio nekakvo objašnjenje naše prisutnosti u ovom pogranićnom, ratom zahvaćenom području. Taj je incident sve uzbunio. Mosehn je sada mislio da je preopasno granicu prijeći kolima hitne pomoći i izložiti se još jednom ispitivanju. Stoga ćemo nastaviti na konjima, pa ćemo u Tursku ući daleko od svake ceste preko golih, strahotnih planina.

— Neka Mahtob ide s jednim od muškaraca na drugom konju — rekao je Mosehn na farsiju.

— Ne, neću — odjednom je zaplakala Mahtob.

Nakon pet dana bijega, nakon beskonaćnih sati gladi, boli i smetenosti, konaćno se slomila. Suze su joj tekle niz obraze, smrzavajući se u sitnim kapljicama na njezinom šalu. Bilo je to prvi put da plaće, prvi trenutak oćaja otkako se pomirila s odlaskom u Ameriku bez zeke. Moja hrabra mala

djevojčica izdržala je sve ovo bez pritužbi sve dosad, kad joj je zaprijetilo razdvajanje od mene. — Hoću ići s tobom, mamice — viknula je.

— Ššš — rekla sam joj. — Došli smo sve dovde. Upravo smo pred granicom. Ako krenemo još samo malo dalje, bit ćemo s druge strane granice i moći ćemo otići u Ameriku. Inače ćemo se morati vratiti tatici. Molim te, meni za ljubav, pokušaj to učiniti.

— Ne želim na konju ići sama — zajecala je.

— S tobom će biti jedan čovjek.

— Ne želim na konja bez tebe.

— Moraš. Oni znaju što je najbolje. Molim te, učini to. Vjeruj im.

Negdje duboko u sebi Mahtob je pronašla snagu koju je trebala. Otrla je suze i potaknula svoju hrabrost. Učinit će kako Mosehn kaže, no tek nakon jedne stvari. — Moram na zahod — rekla je. Tamo u planini, u noćnoj tmuni, okružena neznancima, usred snažne snježne vijavice, obavila je nuždu.

— Mahtob — rekla sam. — Zbilja mi je žao zbog ovoga. Nisam znala da će biti ovoliko teško. Ne znam kako ti to možeš. Ne znam hoću li ja to moći ili ne.

Premda je bila iscrpljena i izgladnjela, premda joj se tijelo grčevito trzalo na ledenom zimskom zraku, Mahtob se sada očeličila. — Mogu ja to — rekla je odlučno. — Čvrsta sam. Mogu učiniti sve što moram da dođem u Ameriku.

— A onda je dodala: — Mrzim taticu što nas je natjerao na ovo.

Dopustila je da je stave u krilo muškarca koji je jahao na odmorenom konju. Mosehn mi je pomogao da se popnem na drugog konja; uzde je preuzeo novi čovjek. Svi su muškarci pješačili vodeći mene i Mahtob na konjima, kao i dva druga pričuvna konja. Još smo jednom krenuli. Osvrnula

sam se da vidim kako je Mahtob. Čula sam korak konja, no životinju nisam vidjela. Ni Mahtob.

Budi jaka, mala moja, rekla sam u sebi njoj i sebi.

Beskonačna, užasna noć vukla se dalje. Planine su bile vrletnije od svih koje smo prošli. Uzbrdo, nizbrdo. Kad li ćemo, pitala sam se, dospjeti do granice? Ili smo već stigli?

Privukla sam pažnju svoga konjovoca. — Turska? Turska? — šapnula sam, pokazujući na zemlju.

— Iran, Iran — odgovorio je.

Sada smo se namjerali na planine koje su bile prestrme da bi ih mogli svladati konji pod teretom. Mosehn je rekao da moramo sjahati i probijati se pješice uzbrdo, po ledu. Kliznula sam s konja na tlo. Noge su mi bile preslabe da bi me nosile. Stopalom sam se splela u duge haljine, pa mi je čizma spala na led. Jedan od muškaraca hitro je priskočio da me prihvati prije no što se stropoštam na zemlju. Osovio me. Zatim mi je, držeći me za mišicu, pomagao da se verem uzbrdo. Iza mene je drugi muškarac uprtio Mahtob na ramena i ponio je. Trudila sam se koliko sam samo mogla, no svojim sam klizanjem, teturanjem, posrtanjem, neprestanim šaputanjem u suknje usporila čitavu grupu.

Kad smo konačno dospjeli na vrh, moj je izmoreni mozak zaključio da bi ovo, budući da smo prešli najstrmiju planinu, mogla biti granica.

— Turska? Turska? — upitala sam čovjeka koji me držao za mišicu.

— Iran, Iran — rekao je.

Uzjahali smo konje da krenemo nizbrdo. Uskoro smo utonuli u velike smetove. Konj je pokleknuo prednjim nogama i moje su se noge našle u

snijegu. Muškarci su podbadali i vukli sve dok se odvažna životinja opet nije podigla na noge, spremna da nastavi put.

Kad smo se približili dubodolini, naišli smo na guduru, razjapljenu otvorenu rupu usječenu u visoravan, koja ovu planinu dijeli od sljedeće.

Moj se vodič okrenuo, nagnuo se tik do moga lica kako bih ga mogla vidjeti te stavio prst na usnice. Zadržala sam dah.

Muškarci su svi nekoliko minuta stajali šutke. U planinama nas je od pogleda štitio teren. No ispred nas zasnježenu je visoravan obasjavala svjetlost s neba. Ondje će se naše sjene na glatkoj bijeloj pozadini dobro vidjeti.

Vodič me još jednom upozorio da šutim.

Konačno se jedan muškarac oprezno uputio naprijed. Vidjela sam slabašni sivi obris njegova tijela kad je izašao na visoravan. Zatim je nestao s vidika. Vratio se nakon nekoliko minuta te šapnuo nešto Mosehnu, koji je zatim šapnuo nešto mome vodiču. Potom se jedva čujnim glasom obratio meni: — Moramo vas voditi jednu po jednu — objasnio mi je na farsiju. — Staza oko gudare je preuska, preopasna. Prvo ćemo provesti vas, a onda donijeti dijete.

Mosehn mi nije pružio mogućnosti za raspravu. Krenuo je naprijed. Moj je vodič povukao uzde, koračajući brzo i tiho Mosehnovim stopama, odvlačeći me od Mahtob. Molila sam Boga da Mahtob ne bude svjesna moje odsutnosti.

Izbili smo na visoravan, svladavajući otvoren prostor što smo brže i tiše mogli. Uskoro smo našli stazicu uz rub stijene, široku jedva toliko da njome može proći konj. Pratili smo ledeni puteljak koji se usijecao u brdo; silazio

je u guduru, prelazio je i ponovno se uspinjao na drugu stranu visoravni. Ovi su ljudi bili znalci svog zanata. Za deset minuta našli smo se na drugoj strani.

Moj je vodič ostao sa mnom, a Mosehn se vratio po Mahtob. Šutke sam sjedila na konju, dršćući, jedva iščekujući da ugledam Mahtob. Očima sam pokušala razmaknuti tminu. Molim te, molim, požuri, vapila sam u sebi. Bojala sam se da bi Mahtob mogla postati histerična.

I onda je stigla, šćućurena u krilu jednog muškarca. Neobuzdano je drhtala, no bila je budna i tiha.

Tada mi je vodič skrenuo pažnju. Pokazao je na zemlju.

— Turska! Turska! — šapnuo je.

— Elhamdulillah — rekla sam duboko uzdahnuvši. — Hvala Bogu! Unatoč nevjerojatnoj studeni, na trenutak sam osjetila prekrasnu toplinu. Bile smo u Turskoj! Bile smo izvan Irana!

No daleko smo bile od slobode. Ako nas turski graničari nadu, mogu jednostavno otvoriti vatru na uljeze. Ako to preživimo, Turci će nas sigurno uhititi, a onda će trebati odgovarati na mnoga neugodna pitanja. No znala sam bar jedno — Amahl me u to uvjeravao — da nas turske vlasti nikad neće vratiti u Iran.

Pala mi je na um misao od koje sam se smrznula. S jezom sam spoznala da sam dvadesetak minuta, dok sam s ove strane gudure čekala da Mahtob prijede, bila u Turskoj, a Mahtob još uvijek u Iranu. Bogu hvala što nisam bila svjesna ove čudne okolnosti sve dok nije minula opasnost.

Sada je zapuhao i hladan vjetar. I dalje smo bili u planinama, i dalje u mećavi. Zamišljena crta na karti nije donijela nikakve stvarne topline koja

nam je očajnički trebala. Kakvom ću cijenom platiti svoju slobodu? Bila sam sigurna da mi se neki nožni prsti neće moći oporaviti. Ponadala sam se da je Mahtob u boljem stanju od mene.

Krenuli smo u još jednu planinu strminom kojom se nije moglo jahati. Ovaj put sam spuznula s konja, neslavno se skljkavši u snijeg prije nego što mi je vodič stigao pomoći. On i Mosehn podigli su me na noge i poduprli da bismo pošli dalje. Koliko dugo može djelovati adrenalin, upitala sam se. Sigurno je da ću se uskoro slomiti.

Neko mi se vrijeme činilo kao da mi je um napustio tijelo. Dok sam se prtala na vrh planine, jedan zasićeni dio mene sa strahopoštovanjem je promatrao sposobnosti očajnoga ljudskog bića. Vidjela sam sebe kako pokušavam malo otpočiniti na konju dok se spuštamo niz padinu. Zatim sam promatrala kako se naprežem, ponovno pješice, da se uzverem na vrh još jedne planine.

— Koliko je još planina? — upitala sam Mosehna.

— Nazdik — rekao je. — Blizu.

Pokušala sam naći utjehu u toj škrtaj informaciji, no očajnički sam trebala toplinu i odmor. Ima li igdje kakav kutak u koji bismo se mogli skloniti i povratiti snagu?

Još sam se jednom našla zagledana u tmuran obris opasnog bila. Ova je planina bila viša i strmija od bilo koje na koju smo se dotad penjali. Ili je to tek iluzija koju mi je stvorio moj strahotni umor?

— Ova pred nama je zadnja — šapnuo mi je Mosehn.

Kad sam ovaj put silazila s konja, noge su mi potpuno otkazale. Očajnički sam se survala u snijeg, no nisam se mogla dignuti čak ni uz pomoć dvojice

muškaraca. Nisam uopće znala ni to jesu li mi noge još dio tijela. Usprkos nevjerojatnoj hladnoći, osjećala sam se kao da gorim.

— Da dahdeegae — rekao je moj vodič, pokazujući uvis. — Deset minuta.

— Molim — preklinjala sam ga. — Pustite me da se odmorim. Moj vodič to nije htio dopustiti. Povukao me na noge i vukao naprijed. Noga mi se okliznula na ledu pa sam zateturala tako gadno da je vodič ispustio moju nadlakticu. Srušila sam se na leđa, kliznuvši niz obronak dobra tri metra ili više, dok se nisam smirila kao hrpa jada. Vodič se nadvio nada me.

— Ne mogu više — prostenjala sam.

Vodič je tiho pozvao pomoć prethodnice. Došao je Mosehn.

— Mahtob — šapnula sam. — Gdje je?

— Dobro je. Ljudi je nose gore.

Dohvatili su me Mosehn i moj vodič. Stavili su moje ruke na svoja ramena pa me podigli sa zemlje. Bez riječi su me vukli uz strminu. Moje obješene noge pluzile su snijeg.

Usprkos teretu, muškarci su lako koračali uzbrdo; nisu se čak niti saplitali. Nekoliko su puta olabavili stisak, pokušavajući me dobiti da hodam sama. Svaki put bi mi koljena smjesta otkazala, pa su me morah hvatati da ne padnem.

— Molim vas — plakala sam — moram se odmoriti!

Očajni moj glas uzbunio je Mosehna. Pomogao mi je da se opružim na snijeg, a onda mi svoju hladnu ruku stavio na čelo, provjeravajući imam li temperaturu. Njegovo lice — ono što sam od njega mogla vidjeti — izražavalo je sućut i zabrinutost.

— Ne mogu više — prostenjala sam. Sada sam znala da ću te noći umrijeti. Uspjeti neću, ali sam bar Mahtob izvukla iz Irana. Ona će uspjeti.

To je dovoljno.

— Ostavite me — rekla sam Mosehnu. — Otiđite s Mahtob. Po mene se vratite sutra.

— Ne! — oštro je viknuo Mosehn.

Snagom svoga glasa posramio me više nego da me ošamario po licu. Kako se mogu ovako ponašati, grdila sam samu sebe. Toliko sam čekala ovaj dan. Moram ići dalje.

— U redu — prošaptala sam.

No više nije bilo snage. Nisam se mogla pomaknuti.

Dvojica su muškaraca upotrijebila svoju snagu. Još su me jednom oslonili na noge i nastavili vući uz planinu. Na nekim su mjestima nanosi snijega bili viši od koljena. Mada sigurnih nogu, često su posrtali pod bespomoćnim teretom. U nekoliko smo se navrata nas troje stropoštali u snijeg. No ljudi nisu popuštali. Svaki put kad smo pali, bez komentara su se dizali, grabili me za ruke i vukli naprijed.

Moj se svijet od studeni ukočio. Možda sam izgubila svijest.

Nekoliko godina kasnije, tako mi se bar činilo, usred nadzemaljske maglice čula sam Mahtobin šapat. — Mamice! — Bila je pokraj mene. Bile smo na vrhu planine.

— Ostatak puta možete jahati — rekao je Mosehn.

Mosehn me jednom rukom primio za bok, a drugom mi podigao stopalo.

Onaj drugi čovjek zgrabio me na sličan način s druge strane. Zajednički su

podigli moje smrznuto, ukočeno tijelo preko konjske stražnjice i stavili me konju na leđa. Išli smo nizbrdo.

Uspjela sam se nekako održati na konju sve dok se nismo spustili do podnožja planine. Mrak nas je još obavijao, premda sam znala da će skoro jutro. Jedva sam mogla razaznati Mosehno lice kad je stao preda me i prstom pokazao u daljinu. Negdje daleko vidjelo se slabašno svjetlo. — Tamo idemo — rekao je. Bar smo se primicali skloništu. Jako sam se naprezala da se održim u sedlu tijekom završne etape ove nevjerojatno duge noći.

Jahali smo još desetak minuta prije no što smo začuli pse koji su najavljivali naš dolazak. Uskoro smo se približili kući skrivenoj u planini. Nekoliko je muškaraca izašlo u predvorje dvorišta, očito očekujući nas. Kad smo se primakli, vidjela sam da je kuća zapravo tek nešto malo više od trošne stračare, osamljeno krijumčarsko utočište uz istočnu granicu Turske. Muškarci iz kuće našu su skupinu pozdravili širokim osmijesima i živahnim razgovorom. Okružili su Mosehna i ostale te im čestitali na uspješno obavljenoj zadaći. Čovjek koji je jahao s Mahtob blago ju je stavio na zemlju pa se pridružio slavlju. Neprimijećena, nesposobna da zabacim noge s konja, olabavila sam stisak, pa skliznula postrance na niski cementni trijem. Bila sam nepokretna. Mahtob se približila da mi pomogne, no muškarci — pa i Mosehn — kao da su me posve smetnuli s uma. Neki su odveli konje, a drugi pak potražili toplinu kuće.

Skupivši posljednje atome snage, otpuzala sam na rukama, vukući za sobom svoje beskorisne noge. Mahtob me pokušala vući. Laktima sam

strugala po tvrdom, hladnom cementu. Pogled mi je bio uprt u ulazna vrata.

Nekako sam se uspjela dovući do praga. Tek tada je Mosehn primijetio moje stanje. On i još jedan čovjek uvukli su me u skromnu kućicu. Plakala sam od boli kad mi je Mosehn sa smrznutih nogu svukao čizme. Ponijeli su Mahtob i mene u sredinu sobe, pa nas plegli pred rasplamsalu peć na drva.

Prošlo je mnogo, mnogo minuta a da nisam uspjela pomaknuti nijedan mišić. Ležala sam mirno, nastojeći se nahraniti toplinom vatre. Vrućina je bila sporodjelujući tonik koji me postupno vratio u život. Uspjela sam se nasmiješiti Mahtob. Uspjele smo! U Turskoj smo!

Napokon sam uspjela sjesti. Pomučila sam se da razgibam prste na nogama i rukama, očajnički nastojeći uspostaviti krvotok. Bila sam nagrađena jakim bolom koji mi je žario udove.

Kad su mi se osjetila povratila i kad sam procijenila gdje sam, opet me preplavio strah. Kuća je bila puna muškaraca. Sami muškarci te nas dvije, Mahtob i ja, koje se oporavljamo uz vatru. Da, bile smo u Turskoj. No i dalje na milost i nemilost bandi izopćenika, krijumčara, podsjetila sam se. Jesu li nas ovi ljudi doveli čak ovamo samo da nas podvrgnu još goremu teroru? Je li Mosehn kadar za takvo nešto?

Možda osjećajući moj strah, jedan je muškarac Mahtob i meni donio vrući čaj. U usta sam stavila nekoliko kocki šećera te kroz njih, na iranski način, ispijala čaj. U normalnim okolnostima nisam voljela čaj sa šećerom, ali sada sam trebala snage. Potaknula sam Mahtob da i ona uzme puno šećera. Pomoglo je.

Prošao je možda i sat dok nisam konačno osjetila da mogu hodati.

Nesigurno sam se oslonila na noge.

Mosehn je, vidjevši to, mahnuo Mahtob i meni da pođemo za njim. Poveo nas je van, u sivu ledenu zoru, te nas odveo oko kuće u stražnje dvorište, gdje se nalazio drugi kućerak.

Ušle smo u sobu punu žena i djece. Neki su razgovarali, a neki, umotani u pokrivače, čvrsto spavali na podu.

Čim smo ušli, jedna žena u mnogobrojnim naslagama kurdskih haljina požurila je pred nas. Mosehn je na farsiju rekao: — Ovo je moja sestra.

Mosehn je stavio drvo na vatru. — Sutra ćemo vas odvesti u Van — rekao je. Zatim se okrenuo i vratio u mušku kuću.

Van je bilo mjesto u kojem je prestajala krijumčareva odgovornost. Kad sutra stignemo onamo, Mahtob i ja ćemo biti odgovorne same za sebe.

Mosehnova nam je sestra dala teške perjem punjene pokrivače i pronašla nam mjesta na pretrpanom podu do zida, daleko od vatre.

Zgrada je bila hladna i vlažna. Mahtob i ja stisnule smo se ispod pokrivača.

— U Turskoj smo! U Turskoj smo! — ponavljala sam Mahtob ovu litaniju. — Možeš li ti to vjerovati?

Čvrsto me stisnula sve dok nije tvrdo zaspala. Divno ju je bilo osjećati u zagrljaju. Pokušala sam iz njezina tvrda sna izvući neku utjehu. U mojem je mozgu još uvijek zujalo. Svaki djelić tijela jako me bolio. Bila sam strahovito gladna. U sljedećih nekoliko sati spavala sam na mahove. Većinu vremena provela sam u molitvi, zahvaljujući Bogu što nas je doveo dovanle i moleći ga da i dalje bude s nama. Molim te, dragi Bože, ostani s nama do kraja puta, preklinjala sam. Jedino tako ćemo uspjeti.

Bila sam u nekoj polusvjesnoj obamrlosti kad je oko osam ujutro po nas došao Mosehn. Nakon samo nekoliko sati spavanja izgledao je svjež. Mahtob se budila polako, sve dok se nije sjetila da smo u Turskoj. Tada je đipnula na noge, spremna za pokret.

I ja sam bila nekako okrijepljena. U Turskoj smo. Mahtob je sa mnom. Osjećala sam se kao da me netko dobro pretukao, no ponovno sam ćutjela prste nogu i ruku. Ja sam također bila spremna za pokret. Mosehn nas je izveo do razmjerno novog kombija koji je na kotačima imao lance za snijeg. Dok smo se penjale u vozilo, jedan je krijumčar već sjedio za volanom. Vozili smo se uskom brdskom cestom koja je vijugala uza same rubove ponora. Nikakva nas sigurnosna ograda nije štitila od katastrofe. No ćovjek je bio dobar vozać, a lanci su dobro prianjali. Spuštale smo se, spuštale, spuštale, spuštale, sve dublje u Tursku, sve dalje od Irana.

Za nekoliko smo se minuta zaustavile kod seoske kuće podignute na gorskom pristranku. Uveli su nas unutra, gdje nas je čekao doručak: kruh, ćaj i nove kolićine onoga oštrog, użeglog sira. Iako gladna, malo sam mogla jesti. Ulila sam, međutim, u sebe više šalica ćaja, i opet ga zašećerivši što sam više mogla.

Neka je žena donijela Mahtob ćašu topla kozjeg mlijeka. Mala ga je okusila pa rekla da bi ipak radije ćaj.

Pojavila se neka neobićno debela žena, krezuba, sva smeżurana i sijeda od napornoga gorštaćkog ųivota. Reklo bi se da joj je osamdesetak godina. Donijela nam je presvlaku. Mahtob i mene odjenula je na isti kurdski naćin, ali uz oćite — turske — varijacije.

Sjedile smo prilično dugo ne radeći ništa. Postala sam nestrpljiva. Upitala sam nekoga što se događa pa doznala da je Mosehn otišao u »grad« da nabavi automobil. Doznala sam i to da je ona debela žena koja nam je pomogla da se obučemo Mosehnova mati. Ovdje mu je bila i žena. Tako se nešto razjasnilo: Mosehn je Turčin, ne Iranac. Zapravo, shvatila sam, nije ni jedno ni drugo. On je Kurd i on zaista ne priznaje granicu koju smo sinoć prešli.

Mosehnov povratak s autom izazvao je silnu živost. Tutnuo mi je nekakav paketić zamotan novinskim papirom, pa Mahtob i mene žurno otpravio prema autu. Paketić sam brzo gurnula u tašnu. Okrenula sam se da Mosehnoj majci zahvalim na gostoprimstvu, no, na moje iznenađenje, ona se pokraj mene uspentrala na stražnje sjedalo te mi mahnula da je slijedimo.

Jedan od krijumčara sjeo je za volan, a uza nj se na prednje sjedalo smjestio neki dječčić.

Jurnuli smo planinskim krajem prerušeni u tipičnu obitelj turskih Kurda koja ide na izlet. Uz golemu Mosehnovu majku, koja je sjedila do nje, Mahtob je gotovo nestala. Možda je baš to i htjela postići. Mosehnova je mati uživala u vratolomnoj brzini kojom smo se spuštali niz planinu. Zadovoljno je odbijala dimove jakih turskih cigareta.

U podnožju planine šofer je usporio. Ispred nas se pojavila stražarnica, kontrolna točka. Postala sam napeta. Turski je vojnik zavirio u auto. Pročavrljao je sa šoferom, kontrolirao mu isprave, ali naše dokumente nije tražio. Mosehnova mu je mati otpuhnula dim u lice. Stražar nam je dao znak da krenemo.

Vozili smo se dalje dvosmjernom asfaltnom cestom koja je vodila kroz gorske visoravni. Svakih dvadesetak minuta morali smo stati zbog kontrole. Svaki put mi se srce uznemirilo, no prolazili smo lako. Mosehnova nas je majka očito dobro maskirala.

Jednom se šofer zaustavio na bankini s koje se odvajala staza prema udaljenom zaseoku od nekoliko kućica. Dječak s prednjeg sjedala digao se i otkaskao tim puteljkom. Jurili smo dalje prema Vanu.

Sjetila sam se da se u općoj gunguli oko našeg odlaska iz seoske kuće nisam stigla oprostiti s Mosehnom niti mu zahvaliti. Osjetila sam bodac krivnje.

Prisjetila sam se tada paketića koji mi je dao. Gurnula sam ga neotvorena u tašnu. Sada sam ga potražila i odmotala novinski papir. U omotu su se nalazile naše putovnice, moj novac i moj nakit. Svi su dolari bili na broju, a iranski su riali zamijenjeni debelim snopom turskih lira. Mosehn je vratio sve — osim zlatne ogrlice. Bio je to neobičan svršetak kratkog, čudnog susreta. Svoj sam život — Mahtobin također — dugovala Mosehnu. Novac i nakit više mi ništa nisu značili. Mosehn je očito izračunao da je zlatna ogrlica primjerena napojnica.

Zaustavili smo se još uz jednu stazu koja je vodila do nekoga drugog ubogog seoceta. Mosehnova je mati opuškom koji je pušila zapalila novu cigaretu. Skočila je iz auta pa se izgubila, i ona bez oprostaja.

Sada smo samo šofer i mi jurili prema Vanu.

U jednom trenutku putovanja, usred pustoga kraja, šofer je skrenuo na zaustavnu traku te nam pokazao da svučemo sve one silne haljine. Skinule

smo sve do naše američke odjeće. Sada smo bile američke turistice, mada bez propisnih pečata u putovnicama.

Kad smo krenule dalje, primijetila sam da su sela mimo kojih prolazimo sve veća i brojnija. Uskoro smo se približili predgrađu Vana.

— Aerodrom — pokušala sam reći šoferu. Mahtob je pronašla pravu riječ na farsiju i vozačevo je lice sinulo. Zaustavio se pred jednim uredom. Izlozi su bili ukrašeni turističkim plakatima. Dao nam je znak da ostanemo u autu dok on bude u uredu. Vratio se za nekoliko minuta pa mi, preko Mahtobina prijevoda, objasnio da prvi zrakoplov za Ankaru polijeće za dva dana.

To je bilo predugo. Morale smo u Ankaru smjesta, prije nego što nekome postanemo sumnjive.

— Bus? — upitala sam puna nade. Vozač me gledao ne shvaćajući.

— Autobus?

— Ah — uzdahnuo je šofer olakšano. Ubacio je u brzinu i jurio ulicama Vana sve dok nismo pronašli autobusni kolodvor. Ponovno nam je dao znak da ostanemo u kolima. Ušao je u zgradu i vratio se za nekoliko minuta, pitajući: — Lire?

Zgrabila sam snop turskih novčanica iz tašne i predala mu ga. Izabrao je nekoliko novčanica pa se izgubio. Uskoro se, široka osmijeha, vratio u kola mašući dvjema autobusnim kartama za Ankaru. Razgovarao je s Mahtob lomeći jezik farsijem.

— Veli da autobus polazi u četiri sata — rekla je Mahtob. U Ankaru neće stići prije podneva drugog dana.

Pogledala sam na sat. Tek je jedan. Nisam se željela movati po kolodvoru tri sata, pa sam, dopustivši sebi da se malo opustim jer smo se još više

približile slobodi, izustila onu riječ za koju sam znala da je i Mahtob prva na pameti.

— Gazza — kazala sam dižući ruku do usta. — Hrana. — Otkako smo napustile teheransko skrovište, jele smo samo kruh i sjemenke kukuruza, ispirući ih čajem.

Šofer se ogledao po susjedstvu, pa nam pokazao da ga pratimo. Poveo nas je do obližnjeg restorana i uveo unutra. A onda, kad smo sjele, rekao je »Tamoom, tamoom«, trljajući ruke. — Gotovo.

Koliko smo najbolje mogle, zahvalile smo mu na pomoći. Kad je otišao, samo što nije prosuzio.

Naručujući stranu hranu iz stranog jelovnika u stranoj zemlji, Mahtob i ja nismo znale što će donijeti pred nas. Iznenadila nas je slasna piletina s roštilja i riža. Bilo je izvanredno.

Otezale smo s jelom, uživajući u posljednjim zalogajima, ubijajući vrijeme, razgovarajući uzbuđeno o Americi. U sebi sam brinula o tati. Napunivši želudac, bila sam gladna vijesti o svojim.

Mahtob se odjednom razvedrila. — Oh! — kazala je. — Eno onog čovjeka koji nam je pomogao.

Podigla sam pogled i vidjela našega šofera kako se vraća za naš stol. Sjeo je i naručio sebi jelo i čaj. Očito se osjećao krivim što nas je napustio prije no što smo se sretno ukrcale u autobus.

Napokon smo nas troje odšetali natrag do autobusnog kolodvora. Tamo je naš vozač potražio nekog Turčina, možda direktora kolodvora, pa mu nešto rekao o nama. Turčin nas je srdačno pozdravio. Naš je vozač još jednom

rekao »Tamoom, tamoom«. Još su mu se jednom ovlažile oči. Ostavio nas je na brigu Turčinu.

Turčin nas je odveo do sjedala pokraj peći na drva. Jedan, rekla bih, desetogodišnji dječak poslužio nas je čajem. Čekale smo.

Kad su se približila četiri sata, Turčin nam je prišao. — Pasoš? — upitao je. Srce mi je naglije zakucalo. Pogledala sam ga tupo, praveći se da ne razumijem.

— Pasoš? — ponovio je.

Otvorila sam torbu i nevoljno posegnula u nju, ne želeći da nam on razgledava putovnice.

Brzo je odmahnuo glavom i podigao dlan da me zaustavi. Dok je odlazio dalje, kontrolirajući isprave ostalih putnika, pokušala sam dokučiti što on to radi. Vjerojatno je odgovoran za to da provjeri imaju li svi putnici isprave. Znao je da imamo putovnice, ali više od toga nije želio znati. Što li mu je rekao naš šofer, upitala sam se.

I dalje smo putovale svijetom spletki, svijetom granica, osobnih isprava, prošaptanih objašnjenja i kimanja punog razumijevanja.

Nekakav službeni glas pročitao je najavu od koje sam razumjela samo riječ »Ankara«, pa smo Mahtob i ja ustale da se zajedno s ostalim putnicima uguramo u moderni autobus za duga putovanja, vrlo sličan Greyhoundu. Pronašle smo dva sjedala otraga, s lijeve strane. Nekoliko je putnika već bilo u vozilu, a uskoro se uspentralo još, tako da su gotovo sva sjedala bila popunjena. Motor je radio u leri i autobus je bio topao.

Između nas i sigurnosti preostalo je još samo ovo dvadesetosatno autobusno putovanje u Ankaru.

Iz grada smo se izvezli za samo nekoliko minuta, pa smo potom jurili krivudavim planinskim cestama pokrivenim ledom. Vozač je često vozio samim rubom katastrofe, naginjući autobus po zavojima koji nisu bili osigurani nikakvim zaštitnim ogradama. Bože moj, pomislila sam, jesmo li došle čak dole da se survamo niz stijene?

Iscrpljenost me svladala. Tijelo me boljelo od posljedica prijelaza granice, no ta bol nije mogla osujetiti san. Utonula sam u neko polusvjesno stanje, oprezna ali utopljena, sanjajući o sutrašnjici.

Probudila sam se naglo usred crne noći. Šofer je legao na kočnice, a autobus je klizio. Nije se znalo gdje će se zaustaviti. Vani je zavijala mećava. Drugi su autobusi stajali ispred nas. Još dalje ispred nas, na zavoju ceste, vidjela sam da je auto-cesta zametena velikim nanosima. Jedan ili više autobusa zaglavili su u snijegu, zakrčivši cestu.

U blizini se nalazila nekakva zgrada — hotel ili restoran. Videći da ćemo ovdje dugo čekati, mnogi su putnici izašli iz autobusa prema udobnosti zgrade.

Bližila se ponoć. Pokraj mene čvrsto je spavala Mahtob, a ja sam ovaj zimski prizor vidjela samo kroz maglicu obamrlosti. Ponovno sam utonula u san.

Kako su protjecali sati, svijest mi se vraćala pa opet iščezavala. Probudila sam se tresući se od hladnoće — sada je grijanje bilo isključeno — no bila sam premorena da bih se pomaknula. San se vrlo brzo vratio.

Bila je skoro zora kad me probudilo brujanje ralice koja je ispred nas raščišćavala cestu. Uza me je drhturila Mahtob, ali je i dalje spavala.

Konačno, nakon šestosatnog zastoja, krenuli smo kroz snijegom pokriveni kraj.

Mahtob se promeškola i protrljala oči, zureći na trenutak kroz prozor, dok se nije sjetila gdje smo. Postavila mi je pitanje koje postavlja svako dijete koje putuje: — Mamice, kad ćemo stići?

Ispričala sam joj zbog čega smo tako dugo stajali. — Stići ćemo vrlo kasno — kazala sam.

Autobus se satima drmusao vratolomnom brzinom, jureći kroz zasljepljujuću vijavicu. Zabrinula sam se još više kad je vozač pokušao izvući još veću brzinu iz mašine. Na svakom zaleđenom zavoju planinske ceste bila sam sigurna da nam je tu kraj. Činilo se nemogućim da bi autobus to mogao svladati. Kako bi bilo blesavo umrijeti na ovaj način! A onda, kasno popodne, autobus se zaustavio i mi smo ugledali smrt. Ispred nas je bila silna gungula, i dok se autobus malo-pomalo probijao, vidjeli smo užasnu nesreću. Najmanje šest autobusa koji su pokušali svladati sleđenu serpentinu prevrnuo se. Ozlijeđeni putnici ležali su i jaukali po snijegu. Drugi su im pomagali. Želudac mi se prevrnuo.

Naš je šofer čekao svoj red da izmanevrira autobusom s mjesta nesreće. Nastojala sam ne gledati, no nisam uspjela.

Upravo nevjerojatno: kad smo prošli ovu zapreku, naš je šofer ponovno nalegao na gas. Bože, molim te, dovedi nas sretno u Ankaru, molila sam. Još se jednom smračilo — druga noć puta koji je trebao trajati dvadeset sati. Postavila sam si Mahtobino pitanje: kad ćemo stići?

Nemiran, mučan san hvatao me i napuštao. Bolno se bilo pomaknuti; bolno je bilo ne pomaknuti se. Svaki mišić moga tijela vrištao je na mene. Izvijala sam se i okretala na sjedalu, ne mogavši se udobno smjestiti.

Bila su dva sata ujutro kad smo konačno prispjeli na veliki, suvremeni autobusni kolodvor u Ankari. Dvadesetosatno autobusno putovanje iz Vana pretvorilo se u trideset dvosatno mučenje, no sada je i tome došao kraj.

Bila je srijeda, 5. veljače, tjedan dana od našega iznenadnog bijega iz Moodyjeva željeznog stiska. Sada smo na sigurnom, pomislila sam.

Kad smo na autobusnom kolodvoru izašle iz autobusa, neki je čovjek viknuo univerzalnu riječ »taksi«, a mi smo smjesta pošle za njim, željne da izmaknemo pogledu bilo kojeg policajca.

— Sheraton. Hotel Sheraton — rekla sam ne znajući postoji li taj u Ankari.

— Na.

— Hotel Hyatt.

— Na.

— Khub hotel — rekla sam. — Dobar hotel. — Kao da je shvatio ovu riječ na farsiju, pa me brzo povezao u poslovni dio grada. Dok smo krivudali ulicama, na trenutak je usporio pa mi pokazao zgradu bez svjetla, zatvorenu. — Amrika — kazao je.

Poslanstvo! Otići ćemo onamo čim ujutro počne radno vrijeme.

Taksist nas je vozio još jedan blok, a onda je zamaknuo na jedan bulevar, naglo se zaustavivši ispred elegantne zgrade na kojoj je stajala ploča s engleskim natpisom HOTEL ANKARA.

Pokazujući nam da pričekamo, taksist je ušao u zgradu, vrativši se ubrzo s recepcionerom koji je govorio engleski.

— Da, imamo sobu za večeras — rekao je. — Imate li putovnice?

— Da.

— Uđite.

Dala sam taksistu obilnu napojnicu. Mahtob i ja ušle smo za recepcionerom u udobno predvorje. Ondje sam ispunila prijavnicu, navevši maminu i tatinu adresu u Bannisteru u Michiganu.

— Mogu li dobiti vaše putovnice, molim — zatražio je službenik.

— Da. — Prekapala sam po torbici tražeći ih. Odlučila sam se za varku koju mi je predložio Amahl. Predajući recepcioneru putovnice, uručila sam mu i pretjeranu svotu od stotinu i pedeset dolara u američkoj valuti. — Evo vam za sobu — rekla sam.

Službenik je više pažnje posvetio novcu nego pasošima. Široko se osmjehnuo, pa nas i paža otpratio do, kako mi se učinilo, najljepše hotelske sobe na svijetu. Imala je dva raskošna široka kreveta, naslonjače, veliku modernu kupaonicu s odvojenom garderobom i televizor. Istoga časa kad su nas recepcioner i hotelski paž ostavili same, Mahtob i ja smo u oduševljenju stisnule jedna drugu.

— Možeš li ti to povjerovati? — upitala sam. — Možemo oprati zube, okupati se i spavati.

Mahtob je smjesta pohrlila u kupaonicu, spremna da sa svoga tijela zauvijek ispere Iran.

Odjednom se na vratima začulo oštro kucanje.

Poteškoće s putovnicama, znala sam. — Tko je? — upitala sam.

— Recepcioner — stigao je prigušen odgovor.

Otvorila sam vrata i našla ga kako stoji s našim putovnicama u ruci. — Gdje ste dobili ove putovnice? — upitao je strogo. — Nema nikakve vize, nikakva žiga da vam se odobrava ulaz u Tursku.

— Sve je u redu — otpovrnula sam. — Postoji problem, no riješit ću ga ujutro. Idem ujutro u ambasadu.

— Ne. Ne možete ostati ovdje. Ove putovnice nisu valjane. Moram pozvati policiju.

Ne nakon svega kroz što smo prošle.

— Molim vas — molila sam ga. — Moja kći je u kupaonici. Umorne smo. Gladne smo i hladno nam je. Dopustite nam samo da prenoćimo ovdje, a ja ujutro odmah idem u ambasadu.

— Ne. Moram pozvati policiju — ponovio je. — Morate napustiti sobu. Nastup mu je bio učtiv, ali i namjera jasna. Koliko god mu možda i bilo žao nas, nije htio riskirati svoj posao. Pričekao je da u torbu pobacamo ono malo naših stvari. Zatim nas je ispratio u predvorje.

Bile smo na sigurnom — pune dvije minute, pomislila sam ojađeno.

Silazeći stubištem, pokušala sam iznova. — Dat ću vam još novaca

— ponudila sam. — Molim vas, dopustite nam da ovdje prenoćimo.

— Ne. Moram policiji prijaviti svakog stranca koji ovdje odsjedne. Ne možemo vam dopustiti da ostanete.

— Možemo li bar do jutra ostati u predvorju? Molim vas, nemojte me tjerati da je vodim na ulicu na tu hladnoću. — Sinulo mi je nešto.

— Mogu li nazvati poslanstvo? — upitala sam. — Možda možemo govoriti s nekim tko to još večeras može urediti.

Želeći da nam pomogne u granicama propisa, pristao je. Na trenutak je s nekim porazgovarao, a onda mi predao slušalicu. Razgovarala sam s Amerikancem, dežurnim stražarom marincem.

— U čemu je problem, gospođo? — upitao je, a u glasu mu se osjećao prizvuk sumnjičavosti.

— Ovdje me ne primaju zato što u našim putovnicama nema žigova. Trebamo se nekamo smjestiti. Možemo li, molim vas, doći k vama?

— Ne! — odbrusio je. — Ovamo ne možete doći.

— Što možemo učiniti? — zajauknula sam razočarano. Njegov je vojnički glas sada postao leden. — Kako ste ušli u Tursku a da vam nisu ovjerili putovnice?

— Ne želim vam to reći preko telefona. Promislite malo.

— Kako ste ušli u Tursku? — ponovno je upitao.

— Na konju.

Marinac je prasnuo u smijeh rugajući mi se. — Slušajte, gospođo, tri su sata ujutro — rekao je. — Nemam vremena da s vama pričam o ovakvim stvarima. Ovo nije problem za poslanstvo. Ovo je problem za policiju. Otiđite na policiju.

— Ne možete mi to učiniti — zaplakala sam. — Tjedan dana izbjegavam policiju, a vi mi velite da odem k njima. Morate mi pomoći.

— Ne, ne možemo za vas ništa učiniti.

Krajnje ojađena, vis a vis slobode a opet čitav jedan birokratski svijet udaljena, objesila sam slušalicu i rekla službeniku da moram pričekati jutro da bih se našla s nekim iz poslanstva. Još sam ga jednom molila da nam dopusti da ostanemo u predvorju.

— Ne mogu vam dopustiti da ostanete u zgradi — rekao je. Riječi su mu bile čvrste, ali je ton postao mekši. Možda je i on imao kćer. Njegovo mi je ponašanje dalo nadu da pokušam drugom taktikom.

— Možete li mi uspostaviti telefonsku vezu s Amerikom na račun pozvanoga?

- Da.

Dok smo čekali da se uspostavi veza s Bannisterom u Michiganu, recepcioner je odrješito dao neke naredbe i netko se smjesta pojavio s čajnikom, šalicama i pravim lanenim ubrusima. Čaj smo pile polako, s užitkom, nadajući se svim srcem da se nećemo morati vratiti u hladnu, mrklu noć.

U Ankari je bila srijeda, no u Michiganu je još bio utorak kad sam prvi put progovorila mami.

— Mahtob i ja smo u Turskoj! — rekla sam.

— Hvala Bogu — zaplakala je mama. Kroz suze olakšanja objasnila mi je da je sinoć moja sestra Carolyn nazvala Teheran da porazgovara sa mnom, a Moody ju je gnjevno obavijestio da smo nestale i da ne zna gdje smo. Jako su se zabrinuli zbog nas.

Postavila sam pitanje, a odgovora sam se pribojavala. — Kako tata?

— Drži se — rekla je mama. — Nije čak ni u bolnici. Ovdje je. Donijet ću mu telefon do kreveta.

— Betty! — vrisnuo je tata u aparat. — Tako sam sretan što si vani. Dođi kući što prije možeš. Ja ću... ja ću izdržati dok te ponovno ne vidim — rekao je, a glas mu je slabio.

— Znam da hoćeš, tata. — Gdje je volje, tu je i načina. Ponovno je preuzela mama. Zamolila sam je da stupi u vezu sa službenikom koji je u Ministarstvu vanjskih poslova radio na mojem slučaju te da netko iz Washingtona nekome u poslanstvu u Ankari objasni moju situaciju.

— Nazvat ću te čim dođem u ambasadu — rekla sam.

Nakon razgovora otrla sam suze i suočila se sa svojim trenutačnim problemom. — Što da učinim? — upitala sam recepcionera. — Ne mogu je usred noći izvesti na ulicu.

— Uzmite taksi pa se vozite od hotela do hotela — rekao je. — Možda nađete neki koji će vas primiti. Ne pokazujte im putovnicu ako ne morate.

— Vratio nam je putovnice i onih sto pedeset dolara koje sam mu bila ponudila. Zatim nam je pozvao taksi.

Očito, nije namjeravao zvati policiju. Jednostavno si nije želio nakopati probleme. Kad je taksi stigao, rekao je vozaču: — Hotel Dedeman.

Ondje je recepcioner bio samilosniji. Naime, kad sam mu kazala da ću poteškoće oko putovnice izglati sutradan, upitao je: — Imate problema s policijom?

— Ne — odgovorila sam.

— U redu — rekao je. Upisao me zatim u knjigu gostiju pod lažnim imenom. Potpisala sam se svojim djevojačkim imenom Betty Lover.

Stigavši u sobu, Mahtob i ja smo si priuštile vruću obilnu kupku. Oprale smo zube i utonule u blažen san. Ujutro sam nazvala Amahla.

— Betteee! — kriknuo je radosno. — Gdje ste?

— U Isfahanu! — rekla sam razdragano.

Pri spomenu šifriranog imena za Ankaru Amahl je ciknuo od sreće. — Jeste li dobro? Je li sve išlo glatko? Jesu li bili dobri prema vama?

— Da — potvrdila sam. — Hvala vam. Hvala vama. O, Bože! Hvala vam.

Za doručkom Mahtob i ja namlatile smo se jaja i krumpirića zalivenih ketchupom. Popile smo sok od naranče. Popila sam pravu američku kavu.

Zatim smo se taksijem odvezle do ambasade Sjedinjenih Američkih Država.

Dok sam plaćala vozaču, Mahtob je vrisnula: — Mamice, gledaj! Gledaj! —

Pokazala mi je američku zastavu koja je slobodno vijorila na vjetru.

Kad smo ušle, rekle smo svoja imena recepcionerki koja je sjedila u boksu iza neprobojnog stakla. Predale smo joj putovnice.

Za nekoliko trenutaka iza recepcionerke pojavio se jedan muškarac.

Predstavio se kao Tom Murphy, vicekonzul. Već su ga iz Washingtona upozorili na nas.

— Jako mi je žao zbog onoga što se noćas dogodilo — rekao je.

— Obećavam vam da dežurni stražar neće sljedeće godine dobiti doplatak. Ne biste li voljeli ostati nekoliko dana i razgledati Tursku?

— Ne! — viknula sam. — Želim prvim avionom van.

— U redu — složio se. — Uredit ćemo vam putovnice i popodne vas ukrcati na avion koji leti prema kući.

Zamolio nas je da koju minutu pričekamo u predvorju. Kad smo sjele na klupu, za oko mi je zapela još jedna američka zastava. Ova je visjela s okomite motke u predvorju. Osjetila sam u grlu veliku gvalu.

— Možeš li ti, Mahtob, povjerovati da idemo kući? — kazala sam.

— Možeš li povjerovati da konačno idemo kući?

Zajedno smo se jednostavno pomolile: — Hvala ti, Bože, hvala ti.

Dok smo čekale, Mahtob je našla — ili joj je netko dao — bojice. Zabavila se njima crtajući po listovnom papiru iz našeg hotela. U glavi mi se toliko vrtjelo da nisam obraćala pažnju na nju sve dok nije završila i dok mi nije pokazala što je nacrtala.

Pri vrhu stranice nalazilo se zlatnožuto sunce. U pozadini su bila četiri reda smeđih planina. U prednjem je planu bila jedrilica, podsjetnik na naš dom u Alpeni. Malo podalje sa strane bio je zrakoplov, ili ptica. Crnom je bojom bila narisana tipična kurdska kuća, poput tolikih koje smo vidjele putem. Dodala je po zidovima i rupe od tanadi. U sredini je na vjetru lepršala crveno-bijelo-plava zastava. Crnom olovkom Mahtob je velikim štampanim slovima napisala riječ koja je izbijala sa zastave.

Premda je napisala uredno, zbog suza koje su mi sada slobodno navrle na oči jedva sam mogla pročitati tu jednu jedinu riječ. Dječjim slovima Mahtob je naškrabala:

AMERICA

Post scriptum

Mahtob i ja stigle smo kući u Michigan 7. veljače 1986. te otkrile da je sloboda istodobno i gorka i slatka. Bile smo oduševljene susretom s Joeom i Johnom, mamom i tatom. Naš je dolazak pomogao tati da prikupi snage. Neko se vrijeme držao veselo i krepko, a onda je 3. kolovoza 1986. — točno dvije godine od dana Mahtobina i moga dolaska u Teheran — podlegao bolesti. Svima nam užasno nedostaje.

Mama se nastoji priviknuti na život bez tate. Često plače; sretna je što su joj se kći i unuka vratile iz pakla, ali i zabrinuta za budućnost.

Joe i John napregnuti su se pomažući nam da se ponovno prilagodimo životu. Dobri su sinovi, sada više muškarci nego dječaci; potiču nas svojom mladenačkom vedrinom.

Nemam nikakvih vijesti od svojih prijateljica Chamsey, Zaree, Alice i Fereshteh. Ni jedna od njih nije ništa znala o mojim planovima za bijeg i nadam se da ni jedna zbog toga nije doživjela nikakvu neugodnost. Ne mogu ugroziti njihovu sigurnost pokušajem da uspostavim vezu s njima. Helen Balassanian i dalje radi u Odsjeku za zaštitu američkih interesa pri švicarskom poslanstvu u Teheranu, čineći sve što može da pomogne onima koji su u sličnom položaju u kakvom sam bila i ja.

Poslala sam kratko pismo Hamidu, vlasniku prodavonice muškog rublja u Teheranu, čijim sam se telefonom služila pri uspostavljanju veza s Helen, Amahlom i drugima. Odgovorio mi je pismom poslanim 2. srpnja 1986. godine, pismom koje mi je prosljedila treća osoba. U pismu stoji:

Moja hrabra, draga sestro Betty!

Kako opisati osjećaje koji su me obuzeli kad sam primio vaš list? Sjeo sam za stol i nakon drugog vremena opet se osjetio vrlo dobro. Pozvao sam svoju ženu i ispričao joj vaš slučaj. I ona se razdragala. Svima nam je jako milo što smo doznali da ste sada opet kod kuće i da vam je tamo jako dobro. Kao što znate, volim vas i vašu malu, lijepu družicu M! Nikada vas neću zaboraviti!

Moj je dućan zatvoren već otprilike pedeset dana zbog optužbe da sam prodavao majice s napisima na engleskom, tako sada više ne idemo na posao. Ovdje je stanje iz dana u dan sve teže. Mislim da ste zbilja imali sreće.

Molim vas, pozdravite mi M, a najsrdačnije pozdrave šaljem i vašim roditeljima.

Bog vas blagoslovio,

Hamid

Jedan mi je uviđavni bankar posudio novac da smjesta vratim Amahlu posuđeno. Potkraj 1986. Amahl je isplanirao vlastiti bijeg, no planove mu je razorio nepredviđeni spor oko isporuke američkog oružja Iranu, zbog kojeg su mjere sigurnosti znatno pooštrene. Dok ovo pišem, on i dalje pokušava izaći iz Irana.

Velika strka u Americi oko isporuke oružja za mene je, kao i za svakoga tko je u Iranu živio nekoliko posljednjih godina, bila golemo iznenađenje. Ondje su svi znali da Sjedinjene Države pomažu obje strane u dugotrajnom ratu između Irana i Iraka.

Prilagodba životu u Americi za Mahtob je bila teška, no reagirala je mladenačkom elastičnošću. Iz škole donosi najbolje ocjene. Opet je sretno dijete koje zrači vedrinom. Katkada joj nedostaje njezin tata — ne luđak koji nas je kao taoce držao u Iranu, nego dragi otac kojega smo nekoć obje voljele. Nedostaje joj i njezin zeko. Pretražile smo sve prodavaonice igračka, no nismo mu uspjele pronaći dvojnika.

Po povratku u Ameriku upoznala sam Teresu Hobgood, službenicu Ministarstva vanjskih poslova, koja je pomagala mojima tijekom osamnaestomjesečne more. Složila se s mojim naumom da ispriopovijedam što mi se dogodilo kako bismo upozorile druge ljude. Odjel u kojem radi Teresa prati sve slučajeve američkih žena i djece koji su protiv svoje volje

zadržani u Iranu i drugim islamskim zemljama. Broj takvih slučajeva nadilazi tisuću.

Mahtob i ja sada živimo sa spoznajom da nikad nećemo moći umaknuti mogućnosti da nas Moody napadne, pa makar i s druge Zemljine polutke. Može nam se osvetiti u svako doba, bilo osobno, bilo posredstvom nekoga iz bezbrojne legije svojih nećaka. Moody zna da bi, u slučaju da na neki način Mahtob dopremi u Iran, zakoni njegova neobičnog društva bili posve na njegovoj strani.

Ono što Moody možda ne shvaća jest to da je moja osveta jednako potpuna kao i njegova. Sada imam moćne prijatelje u Sjedinjenim Državama i u Iranu, koji mu nikad neće dopustiti da trijumfira. Ne mogu potanko iznijeti domašaj svojih mjera opreza. Dovoljno je reći da Mahtob i ja sada živimo pod lažnim imenima u nepoznatom mjestu — negdje u Americi.

O Moodyju ne znam ništa, osim vijesti koju sam primila u pismu što ga je Ellen 14. srpnja 1986. poslala mojoj majci, a koje mi je mati prosljedila. Ellen je napisala:

Draga Betty!

Istinski se nadam da će te ovaj list zateći u dobru i veselju. Zapravo sam očekivala da ćeš ti prva pisati i da ćeš me izvijestiti što se zbilo. Na koncu konca, smatrala sam te svojom prisnom prijateljicom.

U nekoliko navrata nakon tvoga odlaska posjetila sam tvoga muža. Pomogla sam mu čak da te potraži. Tako sam se zabrinula. Možeš zamisliti da sam pomišljala i na najgore. I dalje me zanima što ti se dogodilo.

Doktora Moodyja nismo vidjeli već mjesecima. Svratili smo jednoga dana, no nije ga bilo kod kuće. Tijekom čitave zime, čak i nakon iranske Nove godine, vraćali smo k njemu da ostanemo u vezi. Svaki put je snjegović što ste ga ti i Mahtob napravile bivao sve manji i manji, da bi jednoga dana na zemlji ostao samo crveni šal. Rasplinio se u ništavilo, baš kao, kako se čini, i ti...